

Святитель

Петро Могила

№ 19 (191)

2019 РІК

ТРУДИ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ

Науковий збірник
Київської православної богословської академії

Засновано у 1859 році Відновлено у 2003 році

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Протоієрей Олександр Трофимлюк, доктор наук із богослів'я, професор, ректор Київської православної богословської академії – *головний редактор*;

Протоієрей Віталій Клос, доктор наук із богослів'я, професор, проректор з наукової роботи Київської православної богословської академії;

Олександр Мирончук, кандидат наук із богослів'я, кандидат філологічних наук, проректор з навчальної роботи Київської православної богословської академії;

Протоієрей Константин Лозиський, доктор наук із богослів'я, професор, професор кафедри богослів'я та філології Київської православної богословської академії.

Протоієрей Ярослав Романчук, кандидат наук із богослів'я, доцент, завідувач кафедри богослів'я та філології Київської православної богословської академії;

Святослав Чокалюк, кандидат наук із богослів'я, професор, завідувач кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін Київської православної богословської академії;

Костянтин Ветошніков, доктор наук із богослів'я Університету Арістотеля в Салоніках (Греція), доктор історії (Практична школа вищих досліджень, Сорбонна, Париж), науковий співробітник візантійської бібліотеки (Collège de France, Париж).

Т – 78 **Труди Київської Духовної Академії** : науковий збірник Київської православної богословської академії / ред. кол.: протоієрей Олександр Трофимлюк (гол. ред.) [та ін.] – [К.], 2019. – № 19 (191). – 210, [6] с.

Рекомендовано до друку

вченою радою Київської православної богословської академії
(протокол № 7 від 14 червня 2019 року)

Внесено до Переліку наукових фахових видань України,
в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук зі спеціальності «Богослів'я»
(наказ Міністерства освіти й науки України від 21 грудня 2015 року за № 1328)

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 18844-7644Р від 03 квітня 2012 року

Адреса редакції:

Київська православна богословська академія
вул. Трьохсвятительська, 6, м. Київ, 01601, Україна

Телефон: +38044 278-89-56 **Web:** <http://kpba.edu.ua>
Факс: +38044 278-80-44 **Email:** trudy@kpba.edu.ua

ЗМІСТ

Слово Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Епіфанія виголошене 12 вересня 2019 року в Національному університеті «Львівська політехніка»	5
Слово Блаженнішого Митрополита Київського і всієї України Епіфанія виголошене 23 вересня 2019 року на засіданні круглого столу «Патріотизм і духовність у сучасній Україні» у Національному університеті біоресурсів і природокористування України	8
<i>Протоієрей Петро БОЙКО</i> ГІМН «СВІТЛО ТИХЕ»: БОГОСЛОВСЬКО-ЛІТУРГІЧНИЙ АНАЛІЗ	11
<i>Протоієрей Андрій ДУДЧЕНКО</i> ЄВХАРИСТІЙНІСТЬ ЯК ПОКЛИКАННЯ ЛЮДИНИ В БОГОСЛОВ'І ПРОТ. ОЛЕКСАНДРА ШМЕМАНА	20
<i>Леся ЗВОНСЬКА</i> НЕПРАВОМІРНІСТЬ ПЕРЕДАЧІ КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ МОСКОВСЬКОМУ ПАТРІАРХАТУ 1686 РОКУ: ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ ПЕРШОДЖЕРЕЛ ТА ПЕРЕКЛАДІВ ПАТРІАРШИХ ГРАМОТ	31
<i>Протоієрей Віталій КЛОС</i> ХРОНІКА ІГУМЕНА ФЕОДОСІЯ СОФОНОВИЧА (1655 – 1677), ЯК ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ СВЯТО-МИХАЙЛІВСЬКОГО ЗОЛОТОВЕРХОГО МОНАСТІРЯ ТА ХРЕЩЕННЯ КИЯН	59
<i>Священик Сергій КОЛОТ</i> ЄДНІСТЬ І ПОМІСНІСТЬ ЦЕРКВИ У ТРАКТАТІ СВЯЩЕННОМУЧЕНИКА КИПРІАНА КАРФАГЕНСЬКОГО «ПРО ЄДНІСТЬ ЦЕРКВИ»	75
<i>Тарас КУЗЬМЕНКО</i> МИХАЙЛІВСЬКА ЦЕРКОВНО-УЧИТЕЛЬНА ШКОЛА ПРИ КИЄВО-ЗОЛОТОВЕРХОМУ МОНАСТІРІ (КІН. ХІХ СТ.)	88
<i>Протоієрей Костянтин ЛОЗІНСЬКИЙ</i> СВЯТИЙ ЄФРЕМ АНТІОХІЙСЬКИЙ (? – 545) ТА ЙОГО ЧАС	100
<i>Протоієрей Юрій МИЦИК</i> ПРО РІД О. ФИЛИМОНА КУЛЬЧИНСЬКОГО І ЙОГО ЛИСТУВАННЯ З МИТРОПОЛИТОМ ІЛАРІОНОМ (ОГІЄНКО)	110

<i>Протоієрей Ярослав РОМАНЧУК</i> ШЛЮБ І БЕЗШЛЮБНІСТЬ ЗА ВЧЕННЯМ АПОСТОЛА ПАВЛА	118
<i>Диякон Микола РУБАН</i> ГРОМАДСЬКА ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄПІСКОПА ПОЛІКАРПА (ГУЦА)	128
<i>Протоієрей Михайло СИВАК</i> ІСИХАСТСЬКА ТРАДИЦІЯ В КОНТЕКСТІ АНТРОПОЛОГІЇ ЦІЛІСНОСТІ МИТРОПОЛИТА СУРОЗЬКОГО АНТОНІЯ	142
<i>Протоієрей Олександр ТРОФИМЛЮК</i> «ПРАВОСЛАВНИЙ ВІСНИК КИЇВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ»: ВИТОКИ ТА СЬОГОДЕННЯ	157
<i>Святослав ЧОКАЛЮК</i> ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЯ ТА МОРАЛЬНА КРИЗА ЛЮДИНИ	164
Звіт про навчальну, методичну, наукову, організаційну та іншу діяльність у 2017 / 2018 навчальному році	173
Відомості про авторів	209

Слово
Блаженнішого Митрополита Київського
і всієї України Епіфанія
виголошене 12 вересня 2019 року
в Національному університеті
«Львівська політехніка»

Поважні науково-педагогічні працівники!
Дорогі студенти, які здобувають вищу освіту
в цьому славному своєю історією
та традиціями освітньому закладі!

Дякую керівництву за запрошення та радий вітати всіх Вас у такій численній аудиторії!

Мені – у минулому ректору Київської православної богословської академії як закладі вищої духовної освіти – відомі всі проблеми сучасної вищої освіти та потреби учасників освітнього процесу.

Період навчання в університеті, який для одних триває 4 роки в бакалавраті, а хтось може продовжити і в магістратурі, насправді дуже важливий в житті молодого людини-християнина. Тут після основ у середній школі ви маєте завершити формування свого характеру, поглядів, цінностей, переконань як справжній християнин і патріот своєї держави України.

Ви маєте набувати кожен в обраному вами фахові й спеціальності необхідні знання, вміння й навички. Саме тому треба цінувати й не марнувати відведений для навчання час. Потрібно докладати багато зусиль, щоб виховувати силу волі, стійкість характеру, бути наполегливим у досягненні поставленої мети.

Нам усім треба прагнути до досконалості в усьому й досягти поставленої мети. Насамперед – орієнтуватися на вітчизняний ринок праці, набувати відповідних компетентностей.

Але не треба забувати, що реалізуючи зазначені прагнення, на головному місці в нас мають бути християнські духовно-моральні цінності добра, любові, чесності, відповідальності, справедливості. Бо без них найвисокоосвіченіший і якнайкраще підготовлений фахівець не лише не зможе принести користь суспільству, а іноді навіть може й завдати великої шкоди оточенню й собі.

Саме на цих засадах і мають будуватися й базуватися відносини між людьми і в колективі. Без цього неможлива командна робота.

У ці дні православні християни загострюють питання екології. Планета Земля – наш спільний дім, який ми отримали від Господа й Творця у тимчасове користування.

Ми маємо відчувати себе й поводитися як бережливі й відповідальні домоуправителі, які мають у відповідний час дати звіт про все ввірене для їх опіки й піклування. Ми не повинні бути злими виснажувачами й споживачами ресурсів.

Окрім цього, треба знати свою правдиву історію, пам'ятати, чії ми діти, й думати про своїх нащадків, що ми їм залишимо й передамо у спадок.

Наша Православна Церква України, яка отримала визнання автокефального статусу на початку цього року, переживає певний етап свого становлення й утвердження.

Ми хочемо відходити від стереотипів російського православ'я й орієнтуватися на кращі традиції православ'я світового, зберігаючи при цьому незмінність, чистоту й непошкодженість православного віровчення.

Але поряд із цим ми наша Церква має славу історію й певні здобутки в минулому, які ми маємо актуалізувати, вивчати, повертати до життя й упровадження. І навіть ділитися ними з нашими братами й сестрами з інших Церков.

Усе це можливе з орієнтуванням на майбутнє підрастаюче покоління. Тому саме не Вас, дорогі студенти, наша Церква покладає свої сподівання!

Наша Церква відкрита до суспільства, нам не чужі біди й негаразди свого народу, який вже понад п'ять років самовіддано й наполегливо бореться із російською агресією на Сході нашої країни.

Ми розвінчуємо міфи й марновірства, які вкоренилися в нашому суспільстві й підмінюють справжню віру в Бога довірою до усіляких забобонів та обрядів. Нам доводиться жити в час відкритого інформаційного суспільства, стрімкого розвитку науки й техніки.

Нам важливо навчатися розрізняти добро і зло, правду й неправду. Першого варто триматися й примножувати, а останнього – цуратися й уникати.

Ми маємо бути світлом для світу. Ми маємо показати на своєму прикладі справжні цінності християнського життя й повернути їх Європі, куди ми прагнемо і які вона стрімко починає втрачати.

Світло нашої освіти має сяяти перед усіма людьми, щоб вони бачили наші добрі справи й прославляли Отця нашого,

що є на небесах. Ми повинні дотримуватися прав, законів, поважати права й свободу інших, уникати гріха, пристрастей та всіляких залежностей, боротися з ними й прагнути до святості в Божественній свободі.

Вивчаючи інші мови, а в сучасному світі без цього не обійтися, ми не маємо права занедбувати свою рідну українську мову й плекати її як єдину державну мову.

Закликаю Вас відповідально ставитися до творення сім'ї й народження й християнського виховання дітей, бо це запорука майбутнього України.

Ще раз вітаю професорсько-викладацький колектив та аспірантів і студентів одного з найславетніших вітчизняних університетів! Перекоаний, що Ваш університет матиме славне майбутнє, і найголовніше – з його стін вийдуть прекрасні фахівці, які любитимуть рідну землю і працюватимуть задля розбудови і зміцнення Української Церкви й держави.

Слава Ісусу Христу і слава Україні!

Слово
Блаженнішого Митрополита Київського
і всієї України Епіфанія
виголошене 23 вересня 2019 року
на засіданні круглого столу
«Патріотизм і духовність у сучасній Україні»
у Національному університеті біоресурсів і
природокористування України

Вельмишановний пане ректоре!
Високодостойні професори, доценти,
викладачі і студенти!
Дорогі учасники круглого столу!

Українські слова «патріотизм», «патріот» у своїй основі мають корені грецького походження. Так, грецьке «патір» перекладається як «батько», а «патріда» – батьківщина.

Виходячи з цього, патріотизм варто розглядати як любов до земної Батьківщини та всього творіння Божого, яке її насилає й наповнює, і насамперед до людини як вінця Божого творіння, створеного за Його образом і покликаною до уподібнення Йому.

З волі Божої кожен із нас народжується від батьків і приходять у світ у певний час і на певній території. Ніхто з нас не знав наперед, в яких духовно-релігійних, суспільно-історичних та політично-правових умовах нам доведеться існувати й діяти впродовж усього земного життя. І ці умови зазвичай бувають мінливими й швидкоплинними, адже вічний і незмінний один тільки Бог.

Проте нам як християнам – потенційним і перспективним громадянам Царства Небесного – саме в земних умовах належить здобувати місце в оселях небесних. Царство Боже не від світу цього, але Христос прийшов у цей світ, щоб спасти його.

Понад 2000-літня історія християнства – це історія взаємодії Церкви як реальної присутності Царства Божого на землі із різними системами державної влади, громадяни якої можуть стати реальними насельниками Божих осель.

Історія свідчить про постійні пошуки моделей взаємодії між Церквою й державою: старозавітної теократії, земного статусу державної влади, епохи гонінь на початках християнства, симфонії в час пізнього середньовіччя Візантійської

імперії, атеїзму в Радянському союзі, секулярності і відділення Церкви від держави та певною мірою партнерських стосунках Церкви і держави в наш час.

Христос не заперечував влади кесаря й не забороняв сплачувати податки. Якщо людина отримує від земної влади певні пільги, захист і блага – збройні сили, соціальне забезпечення, гроші тощо, – то вона повинна брати участь в утриманні цієї влади і користися їй, якщо вона не відступає від Божого закону.

Християни навіть в епоху гонінь були зразковими громадянами своєї держави. Лише тоді, коли це потребувало відступлення від Бога й відречення від своєї віри, вони обирали краще й вічне, жертвуючи тимчасовим і гіршим, за що були удостоєні небесних вінців.

У наш час в нашій країні ми хоча й маємо закріплену в Конституції України норму столітньої давнини й радянського походження про відокремлення Церкви від держави, але вірні Православної Церкви України є громадянами нашої держави, членами українського суспільства.

Саме наявність незалежної України з її територією і кордонами є вагомою підставою для існування в ній автокефальної Церкви як духовного фундаменту існування держави.

Церква у своєму віровченні й улаштуванні внутрішнього життя керується Божими заповідями й настановами Священного Писання й Священного Передання. Разом з тим в умовах земного існування Церква визнає закони державної влади й діє відповідно до них.

Відповідно до цього члени Церкви як громадяни своєї держави мають бути її патріотами, а патріотизм водночас має проявлятися через любов, передовсім через любов до Бога і до ближніх. Якщо це в нас буде на першому місці й засадничим принципом, тоді, не бажаючи порушити волю Божу й вчинити гріх, а також заподіяти шкоду й прикрощі нашим ближнім, ми будемо дотримуватися встановлених і загальноприйнятих законів і правил суспільного співіснування.

Ми всі повинні захищати нашу віру, мову, територію, допомагати нужденним, бути чесним і милосердним.

Наше сьогоденне науково-просвітницьке зібрання відбувається в стінах Національного університету біоресурсів і природокористування. Господь, оселивши людину у світі як у домі, дав їй першу заповідь – піклуватись про Всесвіт (Бут. 1: 26 – 28). Вже давні святі попереджали нас про згубність споживацького ставлення до світу. Святитель Іоан Золотоустий навчав, що весь

космос є даром Божим усьому людству, всі ресурси землі належать усім, і кожна людина має піклуватись про все створіння. Наше спільне завдання – збереження довкілля та реалізація різноманітних екологічних ініціатив.

Саме тому цьогоріч Православна церква України вперше відзначила 1 вересня День молитви за довкілля, ініційований Вселенським Константинопольським Патріархатом.

Отже, покликання справжнього християнина – бути патріотом своєї земної Батьківщини, являти в ній образ Божий, преображати її на шляху до спасіння в Царстві Божому.

Нехай Господь наш Ісус Христос благословляє ваш заклад вищої освіти. Щиро сердечно бажаю, щоб із ваших стін виходили висококваліфіковані фахівці, які любитимуть рідну землю і працюватимуть задля розбудови і зміцнення Української Церкви й держави!

ГІМН «СВІТЛО ТИХЕ»: БОГОСЛОВСЬКО- ЛІТУРГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Протоієрей
Петро БОЙКО

Актуальність. На кожному вечірньому богослужінні Православної Церкви присутній піснеспів, у якому розповідається про вечірнє Світло. В уяві багатьох людей це світло асоціюється зі заходом сонця, що є одним із найтаємничих і найвеличніших видовищ природи. Воно викликає позитивні емоції. Завдяки цьому процесу можна простежити рух сонця і побачити його красу і велич. Але Церква, оспівуючи це природне явище, прославляє Спасителя Господа Ісуса Христа, Який явив людству Тихе Світло Божественної слави Свого Небесного Отця. Утім серед віруючих спостерігається слабке, а, подекуди, і хибне розуміння таких природніх аналогій у древніх богослужбових текстах. Тому актуальність нашої розвідки полягає у необхідності розкриття і донесення до віруючих православного розуміння гімну «Світло Тихе».

Мета статті – здійснення богословсько-літургичного осмислення гімну «Світло Тихе».

Для досягнення мети були поставлені наступні **завдання**: показати історію походження піснеспіву, здійснити богословський аналіз, встановити авторство означеного

Стаття присвячена богословсько-літургичному аналізу гімну «Світло Тихе», що співається за кожним вечірнім богослужінням. У ній досліджено історію походження означеного піснеспіву. Давні греки промовляли до вогню «Світло добре» запалюючи вечірні світильники, намагаючись задобрити стихію. Цей звичай увійшов і до християнського побуту, проте з іншим змістом.

Взяті до уваги збережені ранньохристиянські пам'ятки літургичної літератури які несуть інформацію про формування частин вечірньої служби, які стали основою так званої константинопольської «співаної служби». У богослужіннях Церкви III ст. простежуються окреслення літургійного чину вечірні, тобто спільним вечірнім молінням яке поєднувало в собі літургичний вимір і внесення світильника для спільної молитви-прослави Христа Господа, який своїм приходом просвітив увесь Всесвіт. З тих часів гімн «Світло тихе» є серцевиную й окрасою візантійського вечірнього богослужіння. Так і запалення вечірнього, матеріального, фізичного світла поєднувалося

піснеспіву та визначити його літургичне використання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиція оспівувати процес заходу сонця і запалювання світильника сягає дохристиянської епохи. Ще давні греки мали звичай при запалюванні світильника вітати його словами «світло добре» (φῶς ἀγαθόν) [Алымов, 2019]. Цей звичай увійшов і до християнства, тільки замість язичницького поклоніння, він був наповнений христологічним змістом. Християни змінили цю умовну житейську язичницьку приказку і замість φῶς ἀγαθόν стали співати Φῶς ἱλαρόν [Алымов, 2019]. У такий спосіб відбувся перехід від язичницької традиції дякувати вечірньому світлу до аналогічного оспівування Світла Божественного – Сина Божого.

Справді, давні греки, що були язичниками, дякували власне вогню, і тим самим надавали йому надприродних властивостей, обожнювали його. Такий звичай був відгомном давнього язичницького поклоніння стихіям. З часом стало традицією дякувати вогню, чи богам, при запалюванні світильника ввечері, з настанням темряви. Християни ж, коли возносили подяку Богу Істинному з насущним вечірнього світла (в цей час запалювали світильники), співали: Φῶς ἱλαρόν к. т. л., таким чином підносячи свою думку від світла природного (світильного), що осяває нічну пітьму, до Світла Духовного, Світла Божественного – Сина Божого, втіленого Логоса – Христа

з прославою Христа як істинного духовного Світла, як джерела всякого освячення людини і світу.

Поступово вечірня отримала ту, довершену форму, яка потрапила на українські землі Київської доби. На її теренах збереглися різні типи літургійних книг, що містять репертуар вечірні службеники та часослови. Ці книги були нотовані частково, уживаною в той час слов'янською невменною нотацією. Новим етапом фіксації мелодики піснеспівів стало створення в Україні нового типу лінійного письма та створення на його основі нових збірників XVI століття, які дали можливість якісного прочитання літургійних піснеспівів.

Зовнішня функція молитви з плином часу відпала, проте внутрішня глибина та чистота дійшли до наших днів. Цей піснеспів має глибокий догматичний і богословський зміст, визначено його літургичне використання та проведено богословське осмислення крізь призму догматичного вчення Православної Церкви.

Ключові слова: Світло тихе, Ісус Христос, піснеспів, гімн, богослужіння, вечірня.

Priest Peter BOYKO

GIMN "LIGHT TICHE":
THEOLOGICAL AND LITURGICAL
ANALYSIS

The article is devoted to the theological and liturgical analysis of the hymn «Quiet Light» that is

Спасителя [Скабалланович, 2004, с. 558]. Ця давня християнська традиція збереглася й до наших днів, і відобразилась у відомому піснеспіві: «Світло Тихе Святої слави Безсмертного Отця Небесного, Святого Блаженного, Ісусе Христе! Прийшовши на захід сонця, бачивши світло вечірнє, оспівуємо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога. Достойний еси в усі часи оспіваним бути голосами преподобними, Сину Божий, що Життя даєш, тому й світ Тебе славить» [Часослов, 2013, с. 190 – 191]. У цій стихирі поєднано давньохристиянське вчення з силою людських почуттів. На думку богослова М. Скабаллановича, цим піснеспівом християни, які вражені появою вечірнього світла і сповнені відчуттям подяки за те, що дожили до цієї миті, прославляють через Ісуса Христа Святу Трійцю і Його Самого [Скабалланович, 2004, с. 558].

Важливу богословську цінність цього давнього християнського піснеспіву помітив святитель Василій Великий. У 29 розділі своєї книги «Про Святого Духа» він наводить цей народний піснеспів як свідчення про Троїчне славослів'я [Василій Великий, свт., 2010, с. 159]. Однак, власне сам гімн наповнений христологічним контекстом і присвячений Христу. В ньому оспівується наш Спаситель Ісус Христос, Святе Істинне Світло, Слава Безсмертного Святого Отця Небесного. Слава Господа як Світла Отця є неминучою, немеркнучим світлом, але Він змирився і заради нас прийшов на захід сонця, втілившись від Пречистої Пресвятої

sung at every evening worship. The history of the origin of the song is investigated in it. The ancient Greeks said to the fire «Good Light» by lighting evening lamps, trying to coax the element. This custom also became a Christian way of life, but with another content.

The early Christian monuments of the liturgical literature which carry information about forming parts of the evening service, which became the basis of the so-called «sung service» of Constantinople are taken into consideration. In services of the Third Century Church the outline of the liturgical act of the Vespers is traced, that is, a common evening prayer that combined the liturgical measuring and bringing a lamp for common prayer – glorification of Christ the Lord, Who enlightened the entire universe with His arrival.

Since then, the anthem «Quiet Light» is the core and decoration of Byzantine evening worship. So is inflaming the evening, material, physical light was combined with the glory of Christ as a true spiritual Light, as the source of all sanctification of man and the world.

Gradually, the Vespers got the perfect shape that got on Ukrainian lands of the Kyiv era. Different types of liturgical books containing repertoire of Vespers, service books and horology books have survived on its territory

These books were partially with musical notes, used at the time by the Slavic medieval sign notation. The new stage of fixing the melody of songs was the creation of a new type of line letter in

Богородиці. Ставши Істинною Людиною, втілений Син Божий страждав і був розп'ятий за нас. Тому ми, які дожили до заходу сонця і побачили світло вечірнє, співаємо Йому, пам'ятаючи про Його страждання і хресну смерть, тому що Він, Світло Істинне, прийшов до нас, до Своїх творінь. Він дарував нам життя, отже, достойний того, щоб ми оспівували Його у всі часи.

Умовно ж гімн можна розділити на три частини. У першій частині молитви: «Світло Тихе Святої слави, Безсмертного Отця Небесного, Святого Блаженного, Ісусе Христе!» розкривається православне вчення про Ісуса Христа, Істинного Бога й Істинну Людину. Людині неможливо побачити і вмістити безмірне сяйво слави Бога Отця, а Його безмежна велич, незбагненна для людського розуму. У всій повноті Бог Отець відкривається людям у Його Єдинородному і Єдиносущному Сині – «ясному і тихому Його Світлі». Про що свідчить святий апостол і євангеліст Іоан Богослов кажучи: «Бога ніхто не бачив ніколи; Єдинородний Син, Який у лоні Отця, Він явив» (Ін. 1: 18), і що сповістив Сам Спаситель апостола Филипу: «Хто бачив Мене, той і Отця бачив» (Ін. 14: 9). Завдяки зішестю Сина Божого і Його втіленню, світло і слава Отця тепер доступні кожному християнину. Божественне Світло освітлює і освячує кожне вірне серце, і на відміну від світла тварного сонця, Воно сяє вічно, без початку і кінця.

У другій частині піснеспіву: »Прийшовши на захід сонця (доживши до заходу сонця – прот. П. Бойко), бачивши світло вечірнє, оспівуємо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога» висловлюється подяка Єдиному у Трьох Особах Богу. Віруючі дякують своєму Творцеві за те, що Він сподобив нас дожити до вечора дня, що минає, і побачити захід сонця і «світло вечірнє». Цими словами чітко пояснюється, що Христос – «Тихе Світло Отця», не творіння Його, а Єдиний з Ним Бог, оспівуваний і хвалений.

У третій частині – «Достойний еси в усі часи оспіваним бути голосами преподобними, Сину Божий, що Життя даєш, тому й світ Тебе славить» – розповідається про те, що саме людське життя

Ukraine and new collections of the 16th century based on it, which gave the opportunity to read the liturgical songs qualitatively.

The external function of prayer over time has disappeared, but the internal

depth and purity have reached our day. This song has a deep dogmatic and theological content, its liturgical use has been defined and theological reflection has been conducted through the prism of dogmatic teaching of the Orthodox Church.

Key words: *Light tiche, Jesus Christ, chant, hymn, worship, evening.*

дається Богом, безпосередньо Сином Божим, Який і створив нас. Він спас нас від смерті через Своє розп'яття і Воскресіння і дарував вічне життя. У всі часи належить славити Бога-Життедавця, вечір – це лише частина дня, а Сину Божому належить слава на віки віків, і прославляння, звичайно, від людей святих і наближених до Бога. Утім, це не означає, що нам не потрібно молитися, якщо ми не достойні цього. Церква через цей гімн закликає нас славословити Ісуса Христа разом з усім світом: водночас як громадою вірних, так і Всесвітом, оскільки Сину Божому, Який дає життя, належить слава на віки віків від усіх творінь, хоч би якими вони були.

Дотепер вкрай важко встановити авторство цього піднесеного піснеспіву. Вважають, що гімн «Світло Тихе» виник не пізніше III століття. Зокрема, про це говорить святитель Василій Великий: «Отці наші зволіли не в мовчанні приймати благодать вечірнього світла, а неодмінно дякувати за його явлення. І не можемо сказати, хто автор цього вислову (ῥημάτων) світильної подяки; принаймні, народ виголошує [цю] давню пісню... хвалимо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога» (*про Святого Духа, до Амфілохія*) [Василій Великий, *свт.*, 2010, с. 161]. Останні слова майже точно збігаються з гімном «Світло Тихе», де також промовляється: оспівуємо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога. Хто був автором цього піснеспіву, святитель Василій Великий не знав, і визнавав, що не може сказати, «хто творець цих висловів» [Василій Великий, *свт.*, 2010, с. 161].

Деякі дослідники приписують його священномученику Афіногену (III ст.), єпископу Педахтої, який постраждав за часів імператора Діоклетіана і святителю Софронію Єрусалимському (VII ст.) [Скабалланович, 2004, с. 559; *Игнатия (Пузик, Петровская), схимонах.*, 2005, с. 112], чи ж просто підписують як Гімн світильний (Ἕμνοστοῦ Λυχνικοῦ) [Альмов, 2019].

Професор Олександр Голубцов вважає, що приписування авторства священномученику Афіногену чи святителю Софронію Єрусалимському є історично не обґрунтованим [Голубцов, 1996, с. 195]. Священномученика Афіногена вважали автором цього піснеспіву через невірне трактування слів святителя Василія Великого, який після розповіді про підношення отцями світильної подяки, далі подавав відомості про священномученика Афіногена та його пісні [Голубцов, 1996, с. 195]. Проте те, що пісня священномученика Афіногена, про яку оповідає святитель, не є гімном «Світло Тихе» говорить і святитель Філарет (Гумілевський) [Філарет (Гумилевский), *архиеп.*, 1902, с. 73].

Відносити авторство цього піснеспіву святителю Софронію Єрусалимському стали унаслідок згадки про нього в «Лимонарії» авви Іоана і святителя Софронія. Однак не має жодних сумнівів стосовно того, що гімн «Світло Тихе» був створений набагато раніше, оскільки він присутній у так званому Олександрійському кодексі (IV ст.) [Скабалланович, 2004, с. 560]. Таким чином, на час написання Олександрійського кодексу Біблії цей гімн був уже доволі відомий і поширений. Відтак, необхідно визнати, що гімн був написаний не пізніше III ст. Отже, встановити достовірне авторство цього піснеспіву практично неможливо.

Існують деякі відомості щодо способу виконання цього піснеспіву у Древній Церкві. Так, у III ст. гімн «Світло Тихе» співали по черзі читець і народ, за порядком як подано нижче:

Читець: «Світло промінне слави Безсмертного і Блаженного Отця небесного, Ісусе Христе».

Народ: «Прийшовши на захід сонця, бачимо світло вечірне; оспівуємо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога».

Читець: «Достойний Ти повсякчас оспіваним бути голосами преподобними, Сину Божий, що даєш життя; тим-то світ славить Тебе».

Народ ще раз повторює приспів «Прийшовши на захід сонця, бачимо світло вечірне; оспівуємо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога» [Головацький, 1998, с. 54].

Такий антифонний спосіб виконання відповідає літургичним приписам VI – VIII ст., в яких є вказівка на те, щоби важливіші пісні розпочинав іподиякон або диякон, за їхньої відсутності – священник. Грецькі рукописні пам'ятки XIII ст. подають докладніші вказівки щодо виконання гімну. Диякон виголошує: «Світло Тихе Святої слави», а клір продовжує: «Безсмертного Отця небесного...». У слов'янських рукописах дещо змінено – диякон: «Світло Тихе. Премудрість!», ченці: «Святої слави...» [Головацький, 1998, с. 54].

Для урочистого виконання гімну «Світло Тихе» в константинопольських службениках подано припис: коли хор співає «прийшовши на захід сонця», диякон кадить архієрея і намісні ікони; а на «славимо Отця, і Сина, і Святого Духа Бога» священники парами входять у вівтар, вклоняючись престолу [Альмов, 2019]. Під впливом грецького чернецтва поширювався звичай виконувати «Світло Тихе» в унісон своєрідним речитативом. Однак проти цього виступав святитель Симеон Солунський у відомому творі «Про священну молитву». Він посилається на

давні християнську і грецькі традиції, згідно з якими всі гімни співав народ [*Добротолюбіє, 2009, с. 480*].

У сучасній богослужбовій практиці «Світе тихий» співається лише хором, або виголошується читцем після співу заключної Богородичної стихирі на «Господи, взиваю». Таке поєднання має символічний зміст. Якщо об'єднати Богородичний Догматик (пісню-догмат про втілення Сина Божого), урочистий вхід священнослужителів крізь Царські Врата і піснеспів «Світло Тихе», можна побачити «воистину найсвятішу мить» [*Скабеланович, 2004, с. 559*]. Адже у Догматику, що зазвичай виконують урочисто і поволі, прославляється Матір Божа. На Царських Вратах, крізь які звершується вхід священнослужителів, ми бачимо образ Богородиці в мить Благовіщення. Святитель Симеон Солунський говорить, що в образі благоухаючого фіміаму, який смиренно вноситься дияконом у кадильніці крізь Царські Врата, зображено душу і життя Спасителя. Таким чином, окрім багатьох інших трактувань, ця мить богослужіння, що називається Входом, знаменує Боговтілення [*Симеон Солунський, блж., 2009, с. 314*]. Мабуть, саме в такий спосіб можна стисло викласти ідею богослужіння цього фрагменту Вечірньої.

Висновки. Отже, гімн «Світло Тихе» з піснеспівів Вечірньої є одним з найдавніших церковних піснеспівів, що виник не пізніше III століття. Його використання було обумовлено традицією давніх греків промовляли до вогню: «Світло добре», при запалюванні вечірніх світильників. Таким чином вони намагались задобрити стихію, вважаючи, що від цього вона не буде руйнівною. Цей звичай увійшов і до християнського побуту, проте з іншим змістом. Християни створили нову благочестиву практику – при запалюванні світильників молитися до джерела будь-якого світла – Бога, Який є «Світло, і немає в Ньому ніякої темряви» (1 Ін. 1: 5). Таку молитву називали «світільною», оскільки вона пов'язана із запалюванням світильників. Зовнішня функція молитви з плином часу відпала, проте внутрішня глибина та чистота дійшли до наших днів. Цей піснеспів має глибокий догматичний і богословський зміст. У цих коротких рядках оспівується Таїнство Троїчної ікономії нашого спасіння. Таїнство втілення Владики Христа. У піснеспіві чітко розрізняються Іпостасі Отця Небесного, Сина і Святого Духа в єдності Божества. Цей гімн навчає нас ще й того, що християни мають возносити подяку Богу в усі часи, завжди оспівувати Славу Святої Трійці та невимовне і безцінне Таїнство втілення Божого Сина. Дотепер достеменно не ві-

домо хто є автором цього піснеспіву. У Древній Церкві існувала практика антифонного виконання цього піснеспіву. На разі «Світло Тихе» співається, або виголошується читцем на вечірній після Богородичної стихирі на «Господи, взиваю». Таке положення піснеспіву також має символічний зміст. Адже піснеспів «Світло Тихе» наче підхоплює зміст Догматика (про Боговтілення) та тихо і проникливо висловлює здивоване благоговіння – Син Божий гряде в цей світ. Через Пресвяту Богородицю увійшло у світ наше Світло Тихе.

-
- Біблія, 2004* Біблія : книги Священного Писання Старого та Нового Завіту : в українському перекладі з паралельними місцями та додатками / [пер. Патріарха Філарета (Денисенка)]. – К. : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1416 с.
- Алымов, 2019* «Лекции по исторической литургике» / Алымов В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://stavroskrest.ru/sites/default/files/files/books/alymov_viktor-lekcii_po_istoricheskoy_liturgike.pdf / (Дата обращения 21. 03. 2019)
- Василій Великий, свт., 2010* Творіння / святитель Василій Великий. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2010. – Т. 1. Кн. 1. – 630 с.
- Головацький, 1998* Пояснення богослужень / Головацький Р. – Л. : «Месіонер», 1998 – 304 с.
- Голубцов, 1996* Из чтений по церковной археологии и литургике. Ч. 1. Археология / А. П. Голубцов. – Изд. посмертное. – М. : «Паломник» 1996. – 464 [2] с.
- Добротолубіє, 2009* Добротолубіє. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2009. – Т. 5. – 600 с.
- Игнатия (Пузик, Петровская), схимонах., 2005* Церковные песнотворцы / схимонахиня Игнатия (Пузик, Петровская) – М. : Московское Подворье Свято-Троицкой Сергиевой Лавры, 2005. – 464 с.
- Симеон Солунский, блж., 2009* Объяснение православных богослужений, обрядов и таинств / блаженный Симеон Солунский. – К. : Оранта, 2009. – 512 с.
- Скабалланович, 2004* Толковый Типикон. Объяснительное изложение Типикона с историческим введением / Скабалланович Н. Н. – М.: Издание Сретенского монастыря, 2004. – 818 с.
- Филарет (Гумилевский), архиеп., 1902* Исторический обзор песнопевцев и песнопения Греческой Церкви / архиепископ Филарет (Гумилевский) – С-Пб., 1902. – 396 с.
- Часослов, 2013* Часослов. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2013. – 464 с.
-
- Bibliia, 2004* Bibliia : knyhy Sviashchennoho Pysannia Staroho ta Novoho Zavitu : v ukrainskomu perekladі z paralelnymy mistsiamy ta dodatkami / [per. Patriarkha Filareta (Denysenka)]. – K. : Vydannia Kyivskoi

- Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2004. – 1416 s.
- Alymov, 2019* «Leksii po istoricheskoy liturhike» / Alymov V. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu do dzherela: https://stavroskrest.ru/sites/default/files/files/books/alymov_viktor-lekcii_po_istoricheskoy_liturgike.pdf (Data obrashcheniia 21. 03. 2019)
- Vasyl'ii Velykyi, svt., 2010* Tvorinnia / sviatytel Vasyl'ii Velykyi. – K. : Vydavnychi viddil Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2010. – T. 1. Kn. 1. – 630 s.
- Holovatskii, 1998* Poiasnennia bohosluzhen' / Holovatskii R. – L. : «Mesioner», 1998 – 304 s.
- Holubtsov, 1996* Iz chteniy po tserkovnoy arkheolohii i liturhike. Ch. 1. Arkheolohiia / A. P. Holubtsov. – Izd. posmertnoe. – M. : «Palomnik» 1996. – 464 [2] s.
- Dobrotoliubiie, 2009* Dobrotoliubiie. – K. : Vydavnychi viddil Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2009. – T. 5. – 600 s.
- Ihmatyia (Puzyk, Petrovskaia), skhimonakh., 2005* Tserkovnye pesnotvortsy / skhimonakhinia Ihmatyia (Puzyk, Petrovskaia) – M. : Moskovskoe Podvore Sviato-Troytskoi Serhyevoi Lavry, 2005. – 464 s.
- Symeon Solunskiy, blzh., 2009* Ob'iasnenye pravoslavnykh bohosluzheniy, obriadov y taynstv / blzhennyi Symeon Solunskiy. – K. : Oranta, 2009. – 512 s.
- Skaballanovich, 2004* Tolkoviye Tipikon. Ob'iasnitelnoe izlozheniie Tipikona s istorycheskim vvedeniim / Skaballanovich N. N. – M.: Izdanie Sretenskoho monastyria, 2004. – 818 s.
- Filaret (Humilevskii), arkhiep., 1902* Istorycheskii obzor pesnopenstv i pesnopeniia Hrecheskoi Tserkvi / arkhiepiskop Filaret (Humilevskii) – S-Pb., 1902. – 396 s.
- Chasoslov, 2013* Chasoslov. – K. : Vydavnychi viddil Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2013. – 464 s.

ЄВХАРИСТІЙНІСТЬ ЯК ПОКЛИКАННЯ ЛЮДИНИ В БОГОСЛОВ'І ПРОТ. ОЛЕКСАНДРА ШМЕМАНА

Останнім часом у Православній Церкві в світі та Україні поширюються ідеї літургійного відродження, спрямовані на більш усвідомлену, регулярну та повноцінну участь усіх вірян у житті Церкви та особливо в її головному таїнстві – Євхаристії. Провідники літургійного відродження в Православ'ї намагаються передусім ідеями протопресвітера Олександра Шмемана (1921-1983), який був одним з найвпливовіших православних богословів ХХ століття. Літургійне богослов'я прот. О. Шмемана ґрунтується на ідеях євхаристійної еkleзіології, яку в Православ'ї розвинув протопресвітер Миколай Афанасьєв (та пізніше митрополит Іоан Зізіулас), спираючись передусім на новозавітні тексти і твори раннях отців Церкви. Центральною тезою для євхаристійної еkleзіології та літургійного богослов'я є твердження про те, що саме в Євхаристії Церква являє та сповнює себе. Євхаристія є центром церковного життя, з якого все витікає та до якого усе спрямоване як до есхатологічної мети. В українському контексті важливо проаналізувати антропологічний вимір літургійного богослов'я Шмемана, який має

УДК 271.2:2-5
ORCID: 0000-0002-0274-720X
DOI: 10.35332/2411-4677.2019.19.2

Протоієрей
Андрій ДУДЧЕНКО

Прот. О. Шмеман головне покликання людини бачив у тому, щоб вона була священиком творіння. Під цим поняттям він не розумів відправи певного релігійного культу. Бути священиком в контексті теорії Шмемана — це жити в подяці Богові, підносити Йому світ «в жертві любові і хвали», і ця любов є сутністю людського життя. Наслідки євхаристійності людини розповсюджуються на весь світ. Значний екологічний потенціал цієї теорії є особливо актуальним сьогодні.

Ключові слова: Євхаристія, антропология, царське священство, покликання людини.

*Protopresbyter
Andriy DUDCHENKO*

*THANKSGIVING AS A HUMAN
CALLING IN THE THEOLOGY
OF ALEXANDER SCHMEMANN*

The ideas of liturgical revival are going to be more widespread in recent decades among Orthodox churches in the East as well as in the West. These ideas are practical consequences of liturgical theology developed in Orthodoxy by protopresbyter Alexander Schmemann (1921-1983). His theological system is

практичні наслідки для самоусвідомлення православних вірян та для зростання їхньої відповідальності за весь світ.

Літургійне богослов'я Шмемана, яке стало потужним поштовхом до пошуку шляхів літургійного оновлення в православ'ї, описує Майкл Х'єлм у дисертації на тему "Звільнення Церкви: незавершений проект літургійного богослов'я" [Hjälml, 2011]. Як зазначає архімандрит Роберт Тафт, осмисленню літургійного богослов'я присвячені монографії американського лютеранського теолога Гордона Летропа, американських католицьких теологів Айдана Кавани, Кевіна Ірвіна, Девіда Фагерберга та Брюса Морілла [Taft, 2009, с. 336]. У практичній площині літургійне богослов'я Шмемана продовжує і розвиває прот. Петро Галадза [Galadza, 2007]. Практичний потенціал літургійного богослов'я Шмемана для церковної реформи досліджували Миколай Денисенко [Denysenko, 2015] і Володимир Вукашинович [Вукашинович, 2005]. Тим не менш, системного аналізу антропологічного виміру концепції літургійного богослов'я прот. О. Шмемана не було проведено.

Метою цієї статті є проаналізувати один з аспектів антропологічного виміру літургійного богослов'я прот. О. Шмемана, а саме погляд на людину як на священика творіння, та визначити, які практичні наслідки має ця богословська концепція.

У своєму методі прот. О. Шмеман був подібним до давньохрис-

grounded on the basic principles of Eucharistic ecclesiology of Fr Nicholas Afanassiev and on the key theological concepts of main representatives of Roman Catholic Liturgical Movement of the mid-XX century. Mysterial theology of Odo Casel helped Schmemmann to coin his theology of symbol. In the light of this theology, all the creation is capable to be the matter of a mystery. A symbol makes possible to unite once again created with uncreated, its a means to re-present – to make present, in this fallen but redeemed world – the other heavenly reality. When faithful Christians are gathered together for the Eucharist, they enter or are ascending to the Kingdom of God. The eschatology is not only the last thing to come, but it is already the sharing reality, especially through and by the Eucharistic celebration. It is all the local church who makes the Eucharist, and every fellow Christian is a priest of creation. To be a priest of creation is one of the original human callings. It is granted to human beings with their creation by God. After the fall of Adam and Eve this vocation became darkened but not disappeared. This original human feature is restored by Christ, the true God, and the true man, and then is shared again with all the believers, who through the mystery of Christian initiation become once again priests, prophets and kings of the creation. This anthropological vision of Schmemmann's liturgical theology leads to strong ecological consequences. Humans are the only priests among all the creation, and they are responsible not to pollute or destroy nature

тиянських отців Церкви: кожного разу він говорив чи писав на певну конкретну тему; це була реакція на проблему чи виклик, а не виклад системи власних богословських поглядів в одному творі чи низці творів. Його думки, що репрезентують богословські переконання, розсіяні численними книгами та статтями. Але надзвичайний успіх його творів та вплив на розвиток православного богослов'я у другій половині ХХ століття свідчать про те, що його богословські думки часто були справжніми прозріннями. В цьому праці Шмемана подібні до стилю свідчень пророків: натхненно розкривають головну ідею, не дуже звертаючи увагу на точність у деталях [Дудченко, 2017, с. 35]. Як зазначає Брюс Морілл, стиль творів Шмемана є радше керигматичний і пастирський, ніж систематичний і академічний, а архім. Роберт Тафт додає, що цей стиль важко піддається синтезу [Taft, 209, с. 342].

but to lift up the creation to its Creator as a sacrifice of praise.

Key words: *Eucharist, anthropology, royal priesthood, human calling.*

Як особистість Шмеман сформувався у Парижі, де навчався, а пізніше і викладав у Православному Свято-Сергіївському богословському інституті. Там він мав змогу ознайомитися з ідеями та спілкуватися з видатними православними богословами попереднього покоління. В ці часи в Сергіївському інституті була центральною постать Сергія Булгакова, непересічного богослова і філософа, який після років навчання у семінарії пройшов через захоплення марксизмом і лише пізніше прийшов до священства. Випуск Шмемана був останнім, який прослухав повний курс лекцій Булгакова. Отець Сергій «надав крила» молодому Олександрові своїм «вогнем та льотом, своєю вірою і радістю» [Шмеман, 1971, с. 850]. Важливо, що саме у Булгакова Шмеман розгледів те, що буде переживати як справжню есхатологію – «повсякчасну, радісну, світлу зверненість до кінця». Отець Сергій був для Шмемана есхатологічним у первинному, першохристиянському розумінні – він не тільки вчив про кінець, але й жив у його очікуванні, так що «для нього все у цьому житті вже світилося світлом прийдешнього Царства» [Шмеман, 1971, с. 854].

У розумінні євхаристії й літургії та у формуванні «літургійного смаку» на Шмемана вплинули його духовний наставник архімандрит Кіпріан Керн та (після навчання) протопресвітер Миколай Афанасьєв. Варто зауважити, що саме словосполучення «євхаристійна еклезіологія» Шмеман вважав «навіть чи вдалим», з огляду на читачів старої формації, які могли в

цьому побачити звуження Церкви до меж літургійної відправи [Шмеман, 1966, с. 840]. У 1952 році Свято-Сергіївський інститут в Парижі опублікував книгу Афанасьєва «Трапеза Господня», яка стала вдалою спробою з'ясувати засадничі принципи євхаристійної еклезіології. Уже в передмові о. Миколай називав Євхаристію подією, яка актуалізує Церкву, та «центром, до якого все прагне і в котрому все збігається до купи» [Афанасьєв, 1952, с. 7]. На підставі новозавітних та ранньохристиянських джерел Афанасьєв наголошував на ідеї співслужіння предстоятеля (головуючого на євхаристійному зібранні) та вірян. Євхаристія є подією, яку звершують не тільки спеціально посвячені особи – священнослужителі, але усе зібрання, уся місцева церква. «Народ Божий збирається в церкву для служіння Богу, де кожен служить разом із другими під головуванням одного. Немає зібрання в Церкві без співслужіння, але й немає співслужіння без зібрання. Немає трапези без її учасників, але й немає учасників трапези без того, хто її очолює» [Афанасьєв, 1952, с. 8].

Вершиною творчості Афанасьєва стала праця «Церква Духа Святого», що побачила світ друком через п'ять років після смерті автора – у 1971 р. Перший варіант цієї книги Афанасьєв захистив у Св.-Сергіївському інституті у 1948 р. як докторську дисертацію. В ній автор наголошував, що таїнства Хрещення і Миропомазання є поставленням вірянина на ступінь лаїка [Афанасьєв, 1971, с. 66]. Він волів використовувати це грецьке слово, що означає учасника народу Божого, замість традиційного терміну «мирянин», наголошуючи цим, що кожен хрещений християнин є посвяченою особою – як цар, священник і пророк. Для богослов'я Афанасьєва, так само як і пізніше для Шмемана, важливим є принципове акцентування царського священства усіх охрещених.

Афанасьєв передбачав певні практичні наслідки від своєї праці, вважаючи її за таку, що має безпосереднє відношення до наявного літургійного життя церков. «Кожен із нас, – писав він, – ...відчуває певну незадоволеність сучасною літургійною практикою. Остання є результатом тривалого історичного процесу, в якому багато відпало, що було раніше, і багато з'явилося того, чого раніше не було. Моє завдання полягає у тому, щоби спробувати відокремити те, що становить незмінну основу нашого літургійного життя, від того, що випадково увійшло до нього» [Афанасьєв, 1952, с. 9]. Ця теза Афанасьєва стала програмним завданням для праці Шмемана в галузі літургійного богослов'я.

Іншим важливим джерелом впливу на становлення богословського світогляду прот. О. Шмемана є ідеї діячів руху за літургійне оновлення в Римо-Католицькій Церкві. Хоча коріння літургійного руху сягають 30-х років XIX століття, його принципово новий етап, що спричинив розквіт руху в усій Католицькій Церкві, пов'язаний з діяльністю таких ключових постатей як філософ і богослов священик Романо Гуардіні (1885-1968) та бенедиктинський монах дом Ламбер Бодуен (1873-1960), засновник монастиря Шеветонь у Бельгії. Метою літургійного руху було повернути вірян до свідомої участі в богослужінні Церкви. Для цього потрібно було не тільки звершувати богослужіння національними мовами на противагу офіційній латині, а й вжити певних заходів заради того, щоб богослужіння не сприймалося як «священна драма», чи театральна вистава, що розігрується перед глядачами. Віряни мали знову усвідомити та відчувати себе учасниками літургії, так щоби уся місцева церковна громада, клір та віряни разом, усвідомлено як єдине ціле прославляли Бога.

Важливою фігурою в літургійному русі був Одо Казель, монах абатства Марія-Лаах у Німеччині. У роботах, написаних у 1920-х рр., він запропонував богословське підґрунтя для центральних ідей літургійного руху та фактично створив нову парадигму мислення для теології другої половини XX ст. [Сухарев, 2017, с. 86]. Заперечуючи схоластичний метод і намагаючись відшукати автентичне богослов'я таїнств у ранньохристиянській Церкві, Казель прийшов до висновку, що таїнства містять в собі живу реальність, яка стає присутньою для вірян [Дудченко, 2017, с. 36]. Самий термін «таїнство» Казель використовував для означення не «семи церковних таїнств», що було притаманне Католицькій Церкві (а також і Православній) від доби схоластики, а називав цим словом передусім головні таїни віри – Боголюдину, Євхаристію та Церкву. Казель вказував на те, що серцевину християнської віри становить «Пасхальна таїна» Христа – Його страждання на хресті, смерть і воскресіння, і що саме через таїнства (як через символ) ці події можуть бути актуалізованими тут і тепер.

Казель також вказував на деякі історичні помилки в розвитку католицького богослов'я, зокрема на забуття справжнього розуміння того, що таке є символ. Він із сумом констатував, що «природа більше не є символом, який вказує на вищу реальність» [Casel, 1999, с. 1]. Розуміння символу Казелем пояснює священик Олександр Сухарев: «Казель використовує грецьке

слово *εἰκόν*, яке передає ідею участі в означуваній реальності. Божественна реальність присутня в таїнстві в усій цілісності, нероздільно і поза часом”, так що в ній “можна брати співучасть” [Сухарев, 2017, с. 96]. Таким чином, символ для Казеля не тільки *вказує* на іншу реальність, але й *поєднує* з нею [Дудченко, 2017, с. 36].

Прот. О. Шмеман творчо і вдало інтегрував до православно-богослов'я ключові ідеї діячів літургійного руху як у практичній площині – щодо свідомої участі вірян у літургії, так і в площині теоретичній. Богословським підґрунтям літургійного богослов'я Шмемана стало розуміння символу в містеріальному богослов'ї Казеля. Наслідуючи Казеля, Шмеман наголошував, що символ – це те, що не тільки *вказує* на іншу реальність, а й певною мірою *уприсутнює* її. Здатність будь-яких речей у матеріальному світі бути символом Божого царства Шмеман проголошував онтологічною властивістю усього матеріального Божого творіння.

Якщо світ може і покликаний бути символом присутності Божої, то людина – вінець творіння – поставлена у світі для того, щоби бути священиком творіння. В цьому прот. О. Шмеман бачив головне покликання людини. Під поняттям священицького служіння кожної людини він не розумів відправи певного релігійного культу [Дудченко, 2016, с. 106]. Бути священиком в контексті богослов'я Шмемана – це жити в подяці Богові, підносити Йому світ в жертві любові і хвали, і ця любов є сутністю людського життя [Дудченко, 2017, с. 40]. Саме це відрізняє людину від решти Божих творінь. Євхаристійність життя – це покликання як особисто кожної людини, так і нової спільноти християн – Церкви. У світлі євхаристійної подяки людина робить усі речі «тим, чим вони є». Наслідуючи богослов'я кращих представників католицького літургійного відродження, зокрема, Луї Буйє,, Шмеман називає весь фізичний світ «матерією Таїнства». Наслідки євхаристійності людини виходять за її межі та розповсюджуються на все творіння – на весь світ. Навіть не усвідомлюючи свого покликання бути священиком творіння, приносячи світ Богові в жертві подяки, навіть заперечуючи існування Бога взагалі, людина прагне виконувати таке служіння, бо це її природна властивість [Дудченко, 2017, с. 41].

Шмеман наголошував, що покликання людини бути священиком, закладене від її створіння, відновлюється через таїнства православної християнської ініціації – хрещення і миропомазання. Коли вірянин приймає ці таїнства, Бог відновлює

його служіння як *царя, пророка і священика*. Ідея про вірян як царів та священиків заснована на цитаті з Першого соборного послання апостола Петра: «ви – рід обраний, царське священство...» (1 Пет 2:9). «У Церкві всі поставлені на царсько-священицьке служіння», – наголошував прот. М. Афанасьєв [Афанасьєв, 1971, с. 67]. Шмеман сприйняв концепцію Афанасьєва щодо священицького служіння вірян та застосував її у літургійному богослов'ї.

Першою людиною, яка мала покликання бути царем, священиком і пророком, був Адам. Після гріхопадіння людини ці дари були спотворені, але не зникли повністю. Відновлені ці покликання в житті «нового Адама» – Ісуса Христа. Це не є надприродна властивість виключно Сина Божого. У книзі «Of Water and the Spirit: A Liturgical Study of Baptism» (1974), яка набула надзвичайної популярності не тільки серед англомовних і російськомовних читачів, але також і в Греції, Шмеман наголошував: царське, священицьке та пророче служіння Ісуса укорінені в Його людській природі і є «невід'ємною частиною та проявом Його людськості» [Шмеман, 1993, с. 123]. Сотеріологічне значення цих трьох гідностей полягає в їхньому онтологічному характері – приналежності до самої людської природи, яку прийняв Син Божий заради нашого спасіння.

Покликання людини бути священиком творіння дароване їй від початку, спотворене (але не зовсім втрачене!) в гріхопадінні та відновлене у Христі. В такому розумінні священства людини Шмеман залишається вірним своїй «триєдниній інтуїції» як одному з основоположних богословських принципів. Крім того, він зазначає, що вже давно у християнстві стала домінувати стара дуалістична концепція розділення церковного тіла на клір та мирян, що ґрунтується на ствердженні несвященицької природи тих, кого називають мирянами. Для Шмемана бути священиком – це природна властивість людини, що є найвищим Божим створінням, царем усього створеного світу.

Призначення священика, або жерця – приносити жертву, бути посередником між Богом і творінням, «освятителем» життя. Це було властиве людині від початку: «Природна царськість людини знаходить власне сповнення у священстві, а її природне священство робить її царем творіння» [Шмеман, 1993, с. 124]. Людина як цар здійснює своє панування над світом «через *освячення* світу, приводячи його до єднання з Богом», ця влада «здійснюється через жертву», яка є «поривом, актом прославлення, подяки і єднання» [Шмеман, 1993, с. 124].

У статті, написаній у 1978 році, Шмеман розрізняє три аспекти жертви: «зречення, приношення і преображення» [Шмеман, 1978, с. 157]. Він відмовляється розглядати жертву в термінах схоластичного богослов'я як відкуп та примирення, та переконаний в тому, що поняття жертви потрібно розглядати передусім через призму онтології: при такому підході жертва є не наслідком чогось (наприклад, втраченого зв'язку між людиною і Богом, відчуття провини тощо), але «найзначнішим виразом, першим одкровенням самого життя, його духовний сенс» [Шмеман, 1978, с. 158]. «Де немає жертви, там нема й життя», – стверджує Шмеман, тому що жертва є прояв любові як самовіддачі, шлях досягнення повноти. Шмеман не погоджується з поглядом тих із феноменологів релігії, які вбачають джерело жертви у відчутті страху; на противагу цьому для нього ідея жертви народжується з відчуття потреби у спілкуванні як «даруванні та співучасті»: «Сила жертви – у даруванні, бо дарування є життя; вона – дарування і прийняття, і тому цей єдиний рух має тут центральне значення і є взаємним» [Шмеман, 1978, с. 158].

Падіння людини – це відмова від священницького покликання. «Первородний гріх полягає в тому, що людина обирає не священницькі відносини з Богом і світом», ці відносини Шмеман далі називає «споживацькими» [Шмеман, 1993, с. 124]. «Найтрагічнішим наслідком цього первородного гріха є те, що й сама релігія перетворилася на споживацький товар, що покликаний задовольняти наші “релігійні потреби”, слугувати захисним покровом чи ліками, постачати нам дешеве відчуття власної праведності і так само дешеві, замкнені на собі та самодостатні “духовності”» [Шмеман, 1993, с. 125]. Споживацьке відношення до світу протилежне священницькому. Воно призводить до надмірного витрачання природних ресурсів, до недбання про те, який стан природи людство залишить своїм нащадкам.

Христос відновлює в людині священницьку гідність: «владу віддавати наші “тіла в жертву живу, святу, благоугодну Богові” (Рим 12:1) та перетворювати наше життя на “розумне служіння” (Рим 12:1)» [Шмеман, 1993, с. 126]. Священницька природа Церкви як спільноти нового народу Божого розкривається «по відношенню до самої себе, бо її життя полягає у приношенні себе Богові, та в її відношенні до світу, в її місії приношення світу Богові і, таким чином, його освячення» [Шмеман, 1993, с. 126]. Головним чином це здійснюється в головній події Церкви – відправі Євхаристії, яка «виражає і сповнює все жит-

тя Церкви, саму сутність людського покликання і призначення у світі» [Шмеман, 1993, с. 126].

Яким же чином здійснюється священницьке служіння вірян як членів Церкви? Не тільки в Євхаристії, де всі співслужать, а й у повсякденному житті (услід за Афанасьєвим Шмеман наголошує: Євхаристія є справою усєї громади, не тільки «професійного» священства). Священницьке покликання вірян полягає у тому, щоб освячувати і перетворювати самих себе, своє життя і весь світ навколо, так щоб в ньому проявлялося Боже царство. Яким чином? Шмеман пояснює це так: «*Себе* – постійним приношенням свого життя, своєї праці, своїх радощів і страждань Богові, залишаючи їх завжди відкритими Божественній волі і благодаті (...) перетворенням нашого життя на таке життя, яким його зробив Святий Дух: на літургію, служіння Богу і єднання з Ним. *Світ* – прагнучи бути “людьми для інших”, не в сенсі постійної участі в суспільних чи політичних справах (...) а намагаючись бути завжди, скрізь і в усьому *свідками* Христової правди, що є єдино справжнім життям, і носіями жертовної любові, що є кінцевою сутністю і змістом людського священства» [Шмеман, 1993, с. 126-127].

Висновки. У своєму богослов'ї Шмеман творчо осмислив концепції представників католицького літургійного руху та свого колеги прот. Миколая Афанасьєва. Концепція євхаристійності як невід'ємного покликання людини укорінена в біблійному богослов'ї. Людина розглядається як священник творіння на підставі біблійного нарративу про створення людини та концепції Першого Соборного послання апостола Петра про царське священство усіх християн. В контексті внутрішнього стану Православної Церкви кінця ХХ та початку ХХІ століття богослов'я Шмемана має значний емансипаційний та екологічний потенціал, повертаючи вірянам їхню гідність та стимулюючи їх усвідомлювати свою відповідальність за стан та якість буття Церкви в пост-секулярному суспільстві.

Афанасьєв, 1952 = Афанасьєв, Николай, прот. *Трапеза Господня* (Изд. Религиозно-педагог. кабинета при богословском институте в Париже, 1952) Киев: Quo Vadis, 2011 – 160 с.

Афанасьєв, 1971 = Афанасьєв, Николай, прот. *Церковь Духа Святого* (Париж: YMCA-Press, 1971) Киев: Центр православной книги, 2010. – 480 с.

Вукашинович, 2005 = Вукашинович, Владимир. *Литургическое возрождение в XX веке*. Пер. с серб. Москва: Христианская Россия, 2005. – 240 с.

Дудченко, 2016 = Дудченко А. В. Основні принципи теології Олександра Шмемана. / *Матеріали звітної науково-практичної конференції викладачів, докторантів та аспірантів факультету філософської освіти і науки*

- 14-18 березня 2016 року. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. С. 104-107.
- Дудченко, 2017 = Дудченко А. В. Концепція літургійного реалізму в теології Олександра Шмемана. // *Актуальні проблеми філософії та соціології*. Науково-практичний журнал. Вип. 19. Одеса, 2017. С. 27-30.
- Сухарев, 2017 = Сухарев, Александр, свящ. «Одо Казель и его учение о таинствах» // *Христианское чтение*, №4, Санкт-Петербург, 2017. – с. 85-112.
- Шмеман, 1966 = Шмеман, Александр, прот. «Памяти отца Николая Афанасьева» (*Вестник РСХД*, №82. Париж, 1966) // Шмеман А., прот. *Собрание статей 1947-1983*. Москва: Русский путь, 2009. С. 838-840.
- Шмеман, 1971 = Шмеман, Александр, прот. «Три образа» (*Вестник РСХД*, №101-102. Париж, 1971) // Шмеман А., прот. *Собрание статей 1947-1983*. Москва: Русский путь, 2009. С. 848-860.
- Шмеман, 1978 = Шмеман Александр, прот. «Жертва и богослужение» (1978) // Шмеман А., прот. *Литургия и Предание*. Киев: Пролог, 2005. С. 157-164.
- Шмеман, 1993 = Шмеман, Александр, прот. *Водю и Духом. О таинстве крещения*. Пер. с англ. И.З. Дьякова. Москва: Гнозис-Паломник, 1993. – 224 с.
- Casel, 1999 = Casel, Odo. *The Mystery of Christian Worship*. 2nd rev. ed. The Crossroad Publishing Company, 1999. – 99 p.
- Denysenko, 2015 = Denysenko, Nicholas E. *Liturgical Reform After Vatican II. The Impact on Eastern Orthodoxy*. Minneapolis, Fortress Press, 2015. – 446 p.
- Galadza, 2007 = Galadza, Peter. Schmemmann Between Fagerberg and Reality: Towards an Agenda for Byzantine Christian Pastoral Liturgy. // *Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata*, terza serie 4 (2007). P. 7-32.
- Taft, 2009 = Taft, Robert F. "The Liturgical Enterprise Twenty-Five Years After Alexander Schmemmann: The Man and His Heritage" // *St. Vladimir's Theological Quarterly* 53 no. 2-3 (2009): 139-163. (Пер. с англ. С. Голованов. / Тафт Р.Ф. *Статті*. Том 2. Литургика. Омск: Голованов, 2011. С. 311-350.)
-
- Afanasev, 1952 = Afanasev, Nikolai, prot. *Trapeza Hospodnia* (Izd. Relihiozno-pedahoh. kabineta pri bohoslovskom institute v Parizhe, 1952) Kiev: Quo Vadis, 2011 – 160 c.
- Afanasev, 1971 = Afanasev, Nikolai, prot. *Tserkov Dukha Sviatoho* (Parizh: YMCA-Press, 1971) Kiev: Tsentr pravoslavnoi knihi, 2010. – 480 s.
- Vukashinovich, 2005 = Vukashinovich, Vladimir. *Liturchicheskoe vozrozhdenie v XX veke*. Per. s serb. Moskva: Khristianskaia Rossiia, 2005. – 240 s.
- Dudchenko, 2016 = Dudchenko A. V. Osnovni pryntsypy teolohii Oleksandra Shmemana. / *Materialy zvitnoi naukovo-praktychnoi konferentsii vykladachiv, doktorantiv ta aspirantiv fakultetu filozofskoi osvity i nauky 14-18 bereznia 2016 roku*. Kyiv: Vyd-vo NPU im. M.P.Drahamanova, 2016. S. 104-107.
- Dudchenko, 2017 = Dudchenko A. V. Kontseptsiiia liturhiinoho realizmu v teolohii Oleksandra Shmemana. // *Aktualni problemy filosofii ta sotsiolohii*. *Naukovo-praktychnyi zhurnal*. Vyp. 19. Odessa, 2017. S. 27-30.
- Sukharev, 2017 = Sukharev, Aleksandr, sviashch. "Odo Kazel i eho ucheniie o tainstvakh" // *Khristianskoe chteniie*, #4, Sankt-Peterburh, 2017. – s. 85-112.

- Shmeman, 1966* = Shmeman, Aleksandr, prot. "Pamiati ottsa Nykolaia Afanaseva» (*Vestnik RSKhD*, #82. Parizh, 1966) // Shmeman A., prot. *Sobranie statei 1947-1983*. Moskva: Russkii put', 2009. S. 838-840.
- Shmeman, 1971* = Shmeman, Aleksandr, prot. "Tri obraza" (*Vestnik RSKhD*, #101-102. Parizh, 1971) // Shmeman A., prot. *Sobranie statei 1947-1983*. Moskva: Russkii put', 2009. S. 848-860.
- Shmeman, 1978* = Shmeman Aleksandr, prot. "Zhertva i bohosluzhenie" (1978) // Shmeman A., prot. *Liturhiia i Predanie*. Kiev: Proloh, 2005. S. 157-164.
- Shmeman, 1993* = Shmeman, Aleksandr, prot. *Vodoiu i Dukhom. O tainstve kreshcheniia*. Per. s anhl. Y.Z. Diakova. Moskva: Hnozys-Palomnyk, 1993. — 224 s.
- Casel, 1999* = Casel, Odo. *The Mystery of Christian Worship*. 2nd rev. ed. The Crossroad Publishing Company, 1999. — 99 p.
- Denysenko, 2015* = Denysenko, Nicholas E. *Liturgical Reform After Vatican II. The Impact on Eastern Orthodoxy*. Minneapolis, Fortress Press, 2015. — 446 p.
- Galadza, 2007* = Galadza, Peter. Schmemann Between Fagerberg and Reality: Towards an Agenda for Byzantine Christian Pastoral Liturgy. // *Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata*, terza serie 4 (2007). P. 7-32.
- Taft, 2009* = Taft, Robert F. "The Liturgical Enterprise Twenty-Five Years After Alexander Schmemann: The Man and His Heritage" // *St. Vladimir's Theological Quarterly* 53 no. 2-3 (2009): 139-163. (Per. s anhl. S. Holovanov. / Taft R.F. Staty. Tom 2. *Lyturhyka*. Omsk: Holovanov, 2011. S. 311-350.)

**НЕПРАВОМІРНІСТЬ ПЕРЕДАЧІ
КИЇВСЬКОЇ МИТРОПОЛІЇ
МОСКОВСЬКОМУ ПАТРІАРХАТУ
1686 РОКУ: ЗІСТАВНИЙ АНАЛІЗ
ПЕРШОДЖЕРЕЛ ТА ПЕРЕКЛАДІВ
ПАТРІАРШИХ ГРАМОТ**

УДК 348-07: 271.2-27.9

ORCID: 0000-0001-5361-3554

DOI: 10.35332/2411-4677.2019.19.3

Леся ЗВОНСЬКА

Надання Томосу про автокефалію Православній Церкві України у 2019 році через довгих 333 роки відновило історичну справедливість щодо фактів передачі Київської митрополії Московському патріархату в 1686 році. Про неправомірність повного підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату та її справжній юридичний статус, який був прописаний у грамотах 1686 року Діонісія, патріарха Константинопольського, та Досифея, патріарха Єрусалимського, можна говорити на підставі зіставного аналізу грецького тексту цих грамот, їх староросійського перекладу та зробленого автором статті українського перекладу. Цей розбір показує значні спекулятивні переколювання і перетлумачення букви і смислу цих грамот упродовж такого тривалого часу.

Розглядаючи тексти цих доленосних в історії нашої Церкви документів, навіть більше, працюючи над їх перекладом українською мовою, можна чітко сказати про нелегітимність і порушення церковно-правових норм з боку Московського патріархату щодо повного підпорядкування Київської митрополії.

У статті розглянуто трілінгву текстів документів, що стосуються передачі Київської митрополії Московському патріархату 1686 року: грецький текст, староросійський та український переклади грамот Діонісія, патріарха Константинопольського, до царів Івана і Петра Олексійовичів та царівни Софії Олексіївни (9 травня 1686 р.), Діонісія, патріарха Константинопольського, до патріарха Московського (9 червня 1686 р.), Досифея, патріарха Єрусалимського до царів Іоана і Петра Олексійовичів (квітень 1686 р.). Проведений зіставний аналіз оригіналу та перекладів засвідчив як певні лексико-семантичні розбіжності грецького тексту і російського перекладу (які можна розглядати як lapsus translationis, так і lapsus sensus), так і свідомі переколювання юрисдикційного статусу Київської митрополії за цими документами.

Ключові слова: Київська митрополія, Київський митрополит, Вселенський патріарх, Московський патріарх, патріарші грамоти, трілінгва.

Дослідження богословського та церковно-правового дискурсу грамот, палеографічний аналіз документів, а основне – адекватний переклад грецького тексту засвідчують як певні лексико-семантичні розбіжності грецького тексту і російського перекладу (які можна розглядати як *lapsus translationis*, так і *lapsus sensus*), так і свідомі перекручення юрисдикційного статусу Київської митрополії за цими документами (і це навіть при правильному прочитанні і перекладі староросійською мовою), як от:

1) тимчасовість уступки Константинопольським патріархатом Київської митрополії з огляду на певні потреби (ήνικά παρεμπέση χρεία коли постане потреба): χειροτονείσθαι δηλαδή μ(ητ)ροπολίτην Κιόβου ἐν αὐτῇ ήνικά παρεμπέση χρεία παρὰ τοῦ μακαριωτάτου π(ατ)ριάρχου Μοσχοβίας *єсть хиротонисатися Митрополиту Кієвскому въ ней, егда приключится нужда, отъ блаженнѣйшаго Патріарха Московскаго \ коли постане потреба, від блаженнішого патріарха Московського одержувати в ній висвячення митрополиту Київському;*

2) з огляду на певний час дії конкретних причин: δοθῆναι ἄδειαν τῷ μακαριωτάτῳ π(ατ)ριάρχῃ Μοσχοβίας χειροτονεῖν μ(ητ)ροπολίτην Κιόβου, ήνικά ἐμμένει ὑστερουμ(έν)/η/ γνησί(ου) ἀρχιελεῖως ή μ(ητ)ρόπολις αὕτη, ή δ'εὐλόγους αἰτί(ας) καθαιρεθῆ ὁ ἀρχιερατεύ(ων) *давати волю блаженнѣйшему Патріарху Московскому хиротонисати Митрополита*

Lesya ZVONSKA

INFRINGEMENT OF THE TRANSMISSION OF THE KYIV METROPOLITANATE TO THE MOSCOW PATRIARCHATE IN 1686: THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE ORIGINALS AND TRANSLATIONS OF PATRIARCHAL CHARTERS

The article deals with the trilingue of the texts of documents concerning the transfer of the Kyivan Metropolitanate to the Moscow Patriarchate in 1686: Greek text, Old Russian and Ukrainian translations of the charters of Dionysius, Patriarch of Constantinople, to the kings (tsars) Ivan and Peter Alekseevich and the princess Sophia Alexeiiwna (May 9, 1686), Dionysius, Patriarch of Constantinople, to the Patriarch of Moscow (June 9, 1686), Dosifei, Patriarch of Jerusalem to the kings (tsars) Ivan and Peter Alekseevich (April 1686). The study of theological and church-legal discourse of letters, palaeographic analysis of documents, and the main - an adequate translation of the Greek text, testify to certain lexical-semantic differences between the Greek text and the Russian translation (which can be viewed as lapsus translationis and lapsus sensus), as well as conscious distortions the jurisdictional status of the Kyiv Metropolitanate on these documents (even with the correct reading and translation in the old Russian language). To a certain extent, even the Old Russian translation attests to the legal status of these letters, the so-called ἐκδόσεως γράμμα «edition of the letter» (as translated there,

Кієвскаго, егда пребываетъ лишенна искренняго Архіерея Митрополія сія, или ради благословныя вины отложенъ будетъ архіерательствующій \ нада-ти дозвіл блаженнішому патріарху Московському висвячувати митрополита Київського в той час, коли ця митрополія перебуває позбавленою істинного архіерея, або коли внаслідок благословенних причин буде відсторонений архіерей;

3) і надати лише ἄδεια дозвіл (поняття ἄδεια «дозвіл» у староросійському тексті перетлумачено в іншу правову площину перекладом «воля») патріарху Московському висвячувати митрополита Київського: ὁ μακαριώτατος Πατριάρχης Μοσχολίας καὶ πάσης Ῥωσσίας κύρ Ἰωακείμ, ὁ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὸς καὶ περιπόθητος ἀδελφὸς καὶ συλλειτουργὸς τῆς ἡμῶν μετριότητος ἔχη ἐπ' ἀδείας χειροτονεῖν Κιόβου Μητροπολίτην блаженнѣйшій патріархъ Московскій и всея Россіи киръ Іоакимъ, иже во Святомъ Дуспъ возлюбленный и возжеленный братъ и сослужитель нашего умѣренія, да имѣетъ волю хиротонисати Кієвскаго митрополита \ блаженніший патріарх Московскій і всієї Русі, кир Іоаким, у Святому Дусі улюблений і жаданий брат, і співслужитель нашої мірності має за дозволом висвячувати Київського митрополита;

4) з огляду на постапу необхідність та поступаючись правовими нормами: τρόπῳ συγκαταβατικῶ ὁμοιωμένῳ \ через поблажливість;

5) у силу ікономії, а не акривії: διδόντος οἰκονομικῶς ἐκείνῳ τὴν τοιαύτην ἄδειαν подаюцу со смотрѣніемъ ему сицевую волю \ надаючи йому цей дозвіл через ікономію;

6) залишаючи при цьому верховенство Константинопольського патріарха над Київською митрополією, для якої Московський патріарх є лише намісником Вселенського патріарха: καὶ εἶναι

«letters»), which, due to political circumstances, was ignored by the complete subordination of the Kyivan Metropolitanate to the Moscow Patriarchate. Changing the church - legal paradigm in Ukraine gives an opportunity to look impartially both at the cultural and historical context of those events and directly to the original source and the translations of these charters. The texts of all three charters clearly and unambiguously certify the fact that during the transfer of the Kyivan Metropolitanate to the Moscow Patriarch the supremacy of the Patriarch of Constantinople remained.

The charter of Patriarch Dosipheus, which is a kind of invective to the decision of the Patriarch of Constantinople to give permission to the Moscow Patriarch to ordain the Metropolitan of Kyiv, reveals many points of violation of the church ethical norms and the artificiality of the reasons for this transfer.

Key words: Kyiv Metropolitanate, Metropolitan of Kyiv, Ecumenical Patriarch, Moscow Patriarch, Patriarchal Diplomas, Trilingue.

ἐπαρχία μὲν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτροπουμένη δὲ παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου Π(ατ)ριάρχου Μοσχοβίας *и да будетъ епархія убо Константинопольскаго, намѣстническуюя же отъ святѣйшаго патріарха Московскаго \ нехай епархія буде Константинопольскаго патріарха, а святѣйшии патріарх великої Московіи буде намѣстником;*

7) згадуючи ім'я Константинопольського патріарха першим у диптиху ἡνίκα ὁ Μητροπολίτης Κιόβου ἱερουργῶν εἶη τὴν ἀναίμακτον καὶ θεῖαν μυσταγωγίαν ἐν τῇ παροικίᾳ ταύτῃ, μνημονεύοι ἐν πρώτοις τοῦ σεβασμίου ονόματος τοῦ παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὡς ἐξ αὐτοῦ πάντα τὰ ἀγαθὰ εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης πέρατα διαδιδόμενα, καὶ πηγὴ πάντων ὧν, καὶ τρόπῳ συγκαταβατικῶ χρωμένη διὰ τὰς ῥηθείσας αἰτίας, καὶ παρατιθεμένη εἰς τὸν θρόνον τοῦ Πατριάρχου Μοσχοβίας τὴν ταύτης ὑποταγὴν, ἔπειτα τῷ Πατριάρχου Μοσχοβίας. *егда митрополитъ Киевскій, дѣйствуяй безкровную и божественную литургію в той епархіи, да воспоминаетъ в первыхъ пречестное имя святѣйшаго вселенскаго патріарха, понеже отъ него вся благая в концы вселенныя подаваются, и источникъ всемъ суиць и образомъ снисходителскимъ употребляйся ради преждереченныхъ винъ и полагающа на престолъ патріарха Московскаго сего покорство, потомъ патріарха Московскаго. \ коли митрополитъ Київскій буде здійснювати безкровну і Божественну літургію в цій епархії, то нехай згадує серед перших шановане ім'я святішого Вселенського патріарха, як такого, від якого блага на всі кінці вселенної поширюються і який є джерелом усього, і який через вказані причини виявив поблажливість, і поклав на патріарха Московського підлеглисть цієї [митрополії], а вже потім [слід згадувати] патріарха Московського;*

8) а лише потім Московського патріарха і лише як свого духовного керівника: ἔπειτα τοῦ π(ατ)ριάρχου Μοσχοβί(ας) ὡς γέροντος αὐτοῦ якоже старѣйшаго своего \ а потому – патріарха Московського, як свого старця;

9) численні порушення етико-правових норм цієї передачі, зокрема шостий пункт у їх переліку: Ἐκτον, μὴ ζητεῖν τοῦτο διὰ χρημάτων, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ τὴν πίστην καὶ τὴν ὠφέλειαν τῶν πιστῶν, οὐχ ὡς νῦν ὅπου ὁ τιμιώτατος πρέσβυς ἐμήνισεν ἡμῖν, ὅτι ἂν δώσομεν γράμμα, δίδοι καὶ ἔλεος καὶ ἂν δὲν δίδωμεν, οὐ δίδωσι. Καὶ τοῦ κύρ Διονυσίου ὅς ἐζήτει τὰ χρήματα, ἀπεκρίθη ὁ ἄρχων ὅτι ἔχει μάθημα Βασιλικὸν πρῶτον νὰ πάρη τὰ γράμματα, καὶ ὕστερον νὰ δώκη τὰ ἄσπρα. Καὶ πρέπον εἶναι τῇ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς μεγάλης Μοσχοβίας νὰ ζητῇ ἀπὸ μητέρα τῆς τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν τὰ πνευματικὰ χαρίσματα με ἄσπρα (sic). Καὶ τάχα τὸ γράμμα ἐκεῖνο ὅπου νὰ πάρη ἡ ἐντι-

μότης τοῦ ἀπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μὲν τέτειον τρόπον τῆς ζητήσεως καὶ μὲ ἄσπορα (sic), εἶναι δίκαιον, εἶναι γράμμα ἅγιον ; Καὶ ἂν εἶναι πτωχοὶ καὶ ἐσυνήθησαν νὰ πέρουν (sic) ἄσπορα (sic), νὰ δίδουν γράμματα, πρέπον εἶναι τῇ ἡμετέρᾳ [sic] ἐκκλησίᾳ νὰ ζητῇ μὲ τέτοιον τρόπον, τέτοια μεγάλα ζητήματα, τὰ ὅποια ἄμποτες ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ τὰ παραβλέψη *Шестое: не просити сіе черезъ денги, но просто, вѣрры ради и пользы вѣрныхъ, не якоже нынѣ, когда честнѣйшій посланный извѣщаетъ намъ, яко аще дадимъ граммату дастъ и милостыню, и аще не дадимъ — не дастъ. И киръ Діонисію, иже вопрошаше денегъ, отвѣща онъ, яко имѣетъ наказъ царскіи прежде взяти грамматы и потомъ дати деньги. И подобаетъ ли апостольской великія Москвы просити отъ матери своей восточныя церкви духовная дарованія за денги? И негли граммата оная, юже емлетъ честность его отъ Константинопольскаго, и такимъ образомъ прошенія, и изъ денегъ, естли враведна, естли граммата достойна? И аще суть нищии и обыкли имати денги и давати грамматы — льпо есть вашей церкви просити такимъ образомъ сицевая великая прошенія, яже дабы святой Богъ презритъ \ По-шосте, не вимагати цього за гроші, але лише задля віри і користі вірних, а не так, як сьогодні шановний посол сповістив нам: якщо ми дамо грамоту, то він дасть милостиню, якщо ж не дамо, то не дасть. І коли кир Діонісію запитував про гроші, пан відповів, що має царський наказ спочатку отримати грамоту, а потім видати гроші. І чи личить апостольській церкві великої Московії вимагати від своєї матері – східної церкви духовного дару за гроші? І чи швидко ця грамота від Константинопольського патріарха додала б їй пошани, якщо була б отримана за гроші, то чи була б вона справедливою, чи була б освяченою? Коли убогі й звикли брати гроші, щоб давати грамоти, то чи личить вашій церкві добиватися такого великого дару таким способом, який святий Бог зневажає.*

Звернімося до першоджерел, тобто до грецького тексту цих документів, проаналізуємо оригінал та староросійський і український переклади. У фрагментах грамот поняття та цитати, які засвідчують різні юрисдикційні інтенції і правові наслідки, виділено нами напівжирним шрифтом.

Грамоти подані трилінгвою за такими джерелами:
– грецький текст:

Грамота Діонісія, патріарха Константинопольського, до царів Івана і Петра Олексійовичів та царівни Софії Олексіївни (9 травня 1686 р.) – Dionysios Carjat RGADA Fond 52 opis 2 N° 669;

Грамота Діонісія, патріарха Константинопольського, до патріарха Московського (9 червня 1686 р.) – МІЕТ/ІПА. № 22. Fol. 202r–203r;

Грамота Досифея, патріарха Єрусалимського до царів Іоана і Петра Олексійовичів (квітень 1686 р.) – Ф. 301 (ЦАМ КДА), 405п;
– староросійський текст за АЮЗР, Ч. I, том V:

Грамота Діонісія, патріарха Константинопольського, до царів Івана і Петра Олексійовичів та царівни Софії Олексіївни (9 травня 1686 р.) – XXXIX, с. 166-168;

Грамота Діонісія, патріарха Константинопольського, до патріарха Московського (9 червня 1686 р.) – XLI, с. 172-176;

Грамота Досифея, патріарха Єрусалимського до царів Іоана і Петра Олексійовичів (квітень 1686 р.) – XXXV, с. 147-157;
– український переклад автора статті.

Письмо Діонісія, патріарха Константинопольського, къ царямъ Іоанну и Петру Алексѣевичамъ и царевнѣ Софѣѣ Алексѣевнѣ, съ изъявленіемъ своего согласія на подчиненіе Кіевской митрополіи Московскому патріарху. 1686 г., мая.

Διονύσιος, ἐλέω Θεοῦ
Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντι-
νουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ
Οικουμενικὸς Πατριάρχης.

Діонісій, милістю
Божією архієпископъ
Константинопольскій, новаго
Рима, и вселенскій патріархъ.

Діонісій, милістю Божою,
архієпископ Константинопо-
ля, нового Риму і Вселенський
Патріарх.

Γαληνότατοι, κράτιστοι,
Θεόσπεπτοι, Θεοφρόνητοι, νι-
κηταὶ τροπαιοῦχοι καὶ ὑπε-
ρασπιταὶ τοῦ Χριστιανικοῦ
γένους, ἐλέω Θεοῦ Αὐθένται,
Βασιλεῖς, καὶ Μεγάλοι Κνέ-
ζιδες, ἐυσεβέστατοι ἀδελφοὶ
Κύριοι Κύριοι Ἰωάννη, Πέτρε
καὶ Σοφία Αλεξιοβίτξηδες, πά-
σης Μεγάλης καὶ Μικρᾶς καὶ
Ἀσπρης Ῥώσσιας, καὶ Αὐτο-
κράτορες Μοσχοβίας, Βλαντι-
μιρίου, Κιόβου, Νοβογραδίου,
Βασιλεῖς Καζανίου, Βασιλεῖς
Ἀστραχανίου, Βασιλεῖς Σι-
μλίου, Μεγάλοι Αὐθένται
Πισχοβίου, καὶ Μεγάλοι Κνέ-
ζιδες Λίτφας, Σμολέντζκας,
Ντεβερίου, Βολινοτζκίου,
Πουτοσκίου, Γιγγοροκίου,
Περιοσκίου, Νταντζικίου
Μπουργαρίας, καὶ ἄλλων
πολλῶν Αὐθένται, καὶ Μεγά-
λοι Κνέζιδες τῆς χαμιλῆς γῆς
Τζερινχοζίου, Ρεζανίου, Πολο-
τζκίου, Ομπποροκίου, Ροστο-
βίου, Κοντισκίου, Τεροσλαβί-

Типайшіи, державнѣй-
шіи, Богомъ вѣнчанныи, Бо-
гомъ хранимии, побѣдители
і побѣдоносцы и зашити-
тели христіанскаго рода,
милістю Божією великіе
государи, цари и великія кня-
зи благочестивѣйшія братія
государи, государи Іоаннъ,
Петръ и Софія Алевсіевичи,
всяя великія, и малыя, и
бѣлыя Россіи, и самодерж-
цы Московскіе, Кіевскіе,
Владимірскіе, Новгородскіе,
цари Казанскіе, цари
Астраханскіе, цари Сибирскіе,
государи Псковскіе и великіе
князи Смоленскіе, Тверскіе,
Югорскіе, Пермскіе, Вятскіе,
Болгарскіе и иныхъ, госу-
дари великіе князи Нова-
града—низовскіе земли,
Черниговскіе, Рязанскіе,
Ростовскіе, Ярославскіе,
Бѣлоезерскіе, Удорскіе,
Обдорскіе, Кондинскіе и всяя
сѣверныя страны повелители,

Найтихіші, найдержав-
ніші, Богом вѣнчані, Богом
бережені, переможці, триум-
фатори й захисники христі-
янського роду, милістю Бо-
жою самодержці, царі і великі
князі, найблагочестивіші брат-
тя-володарі, правителі Іван,
Петро і Софія Олексійовичі,
всієї Великої і Малої, і Білої
Росії, і самодержці Москов-
ські, Владимирські, Київські,
Новгородські, царі Казанські,
царі Астраханські, царі Сибір-
ські, великі правителі Псков-
ські і великі князі Литовські,
Смоленські, Тверські, Волин-
ські, Подольські, Югорські,
Пермські, Данцигські, Булгар-
ські й багатьох інших [земель]
правителі, великі князі [Нов-
города] нижніх земель, Чер-
нігівські, Рязанські, Полоцькі,
Обдорські, Ростовські, Кон-
дінські, Ярославльські, Біло-
зерські, Удорські, Обдорські, і
Ліфляндські, Мстиславські, і

ου, Πελοζερίου, Όντουρίου, Βετοροσκίου, Λιθλομοσκίου, Μεσσηροσκίου, και παντός βορίου μέρους έξουσιασταί, και αυθένται γής Ιβηρίας, Ταλίων, Κρουζίνων Βασιλέων και Καππαρτίων, γής Τζερεκέζων, Ήγορίου, Κρουζήνων, και άλλων πολλών ήγεμόνων και Έπαρχιών ανατολικών, δυτικών και βορινών προδιοικηται και έξασιασταί, και εκ προγόνων νικηται και κληρονόμοι, υίοι έν Χριστώ Ιησού τώ Κυρίω ήμῶν αγαπητοι και εκ σπλάγχων περιπόθητοι της Υμών μετριότητος επεύχομαι τη Υμών αγιωτάτη και κραταιά Βασιλεία χάριν ουράνιον και σωτήριον έλεος παρά της υπερφώτου και υπερουσίου και ένιαίας και μακάριας και ζωοποίου και άσυγχύτου Τριάδος, άφ'ης πάσα δόσις αγαθή και πάν δώρημα τέλειον, ρώσιν και ένεξιαν σώματος, άνδριαν και ισχύν κατά πάντων τών άντικειμένων, γήρας βαθύτατον, νίκην και τροπαια και έχθρῶν ορατών τε και άοράτων, στερέωσιν επίμονον, και αύξησιν της κραταιάς και άγιας Βασιλείας εις διαδοχάς του Θεοσωστου και Θεοφρονητου Βασιλικου Υμών Γένους. Η Θεία και τελεταρχική παντοδυναμία, ει και δίχα μέσων και αιτίων εκ του μη όντος εις τό είναι τί πάντα παρήγαγεν, άλλ' όμως διά μέσων και αιτίων ως επί τό πολύ, ου μόνον τά κατά φύσιν, άλλά και τά υπερφύη κατεργάζεται' όθεν και την άνθρωπίνην φύσιν από του παγκοσμίου κατακλυσμού έν τη κιβωτῶ περιέσωσε ναυτική παραδόξω ναυαρχούντος του Νῶε· και τον λαόν του Ισραήλ διά της Ερυθράς θαλάσσης διεβίβασε καινη στρατηγία στρατηγούντος Μωσέως· και τον οίκον Ιακώβ έχόρτασεν άφειδέσι χερσί σποδοτουντος Ιωσήφ, και μυρια άλλα δι' αιτίων όργανικών, κατά τινας τών έξω φιλοσόφων, θαυμασίως άπεργάσατο, όσα ή Θεία Γραφή τρανάς διαδίδωσιν· ούτω και νυν της παρούκίας Κίβου δεινάς πιεζομένης

и государи Иверскіе земли, Карталинских и Грузинских царей, и Кабардинскіе земли, Черкасских и Горских князей; иных многих государств и земель восточных, и западных, и сѣверных отчичи, и дѣдичи, и обладатели, и отъ прародителей побѣдители и наслѣдники, сыновѣ во Христѣ Иисусѣ Господѣ нашемъ возлюбленніи и извнутри возжелнннн нашего умѣренія. Молимся вашему святѣйшему и державнѣйшему царствію благодать небесную и спасительную милость отъ пресвѣтлой, и пресущественной, и единственной, и блаженной, и животворящей, и несмѣсной Троицы, отъ неже всякое даяніе благое і всякъ даръ совершенъ, здравіе и благопробываніе тѣлесное, храбрость и крѣпость на вся супротивныя, старость глубочайшую, побѣды и побѣдителства на враги видимыя и невидимыя, утверженіе непобѣдимое и приращеніе вседержавнѣйшаго и святаго вашего царствія, другъ другопріемное наслѣдничество богохранимаго и богоспасительнаго вашего царскаго рода. Божественное и совершенно совершающее всесиліе, аще и кромѣ средства і вины отъ небытія въ бытіе вся приведе, но обаче чрезъ средства и вины наипаче не токмо яже по естеству, но и еже паче естества устроятъ; тѣмъ же и человѣческое естество, во время всемирнаго потопа в ковчегѣ спасе корабельною предивною хитростію корабленачалствующу Ною, и народъ Исраилскій чрезъ Черное море преведе новымъ воеводствомъ воеводствующій Моисей, и домъ Іакова воспита нещадными руками жито дающу Іосифу, і тмами тѣмъ иная дѣла чрезъ дѣйствительные вины, по нѣкихъ внѣшнихъ философѣвъ, предивно устрои, еликая божествен-

всіеі північної землі володарі, правителі землі Іверської, Талінської, царів Грузинських і Кабардинських, землі Черкеської, Горської, Грузинської й інших багатьох керманчів і областей східних і могутних і північних, очільники і володарі, і від предків переможці і спадкоємці, улюблені в Ісусі Христі Господі нашому, і сердечно жадані сини нашої Мірності. Бажаю небесної благодаті і милості спасіння для вашого святого і могутнього царства від Пресвітлої, і Надсутнісної, і Єдиної, і Блаженної, і Животворчої, і Незлітної Трійці, від якої всяке подання - благо і кожний дар досконалий; сили і здоров'я тілесного, мужності і стійкості проти всіх супротивників, старості найглибшої, перемоги і здобутків у боротьбі з усіма ворогами видимими і невидимими, постійного укріплення і розширення вашого державного і святого царства для нащадків Богом спасеного і Богом береженого царського Вашого роду. Божественна і досконала всемогутність, хоча й без засобів і причин, усе привела до небуття до буття, одначе, часто засобами й причинами не лише згідно з природою, а й надприродно все влаштовує: тому й людський рід був урятований від всесвітнього потопа в ковчезі завдяки неймовірному кораблеводінню Ноя, і народ Ізраїльський перейшов через Червоне море завдяки новому керуванню керманича Мойсея, і дім Якова наситився незадрісними руками хлібодавця Йосипа, і тисячі інших справ з природних причин, згідно з думкою деяких зовнішніх філософів, дивовижно спричинила, які Святе Письмо ясно передає. Отож і нині, оскільки Київська епархія перебуває в сильних утисках від різноманітних обставин пастирського управління і церковного врядування, була використана як належний і пригожий засіб, обраний розваженням Всесвятої і

ὕπὸ ποικίλων περιστάσεων τῆς ποιμαντικῆς διοικήσεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς κυβερνήσεως, ὡς μέσῳ ἐπιτηδείῳ καὶ προσφύει ὀργάνῳ ἐν τῇ τρυτάνῃ τῆς παναγίας καὶ Ζωοποιοῦ Τριάδος ἐκλεχθέντι τῷ Ὑμετέρῳ ἀσεβαστῷ Κράτει ἐχρήσατο ὅθεν καὶ γράμματα σεπτὰ τῆς Ὑμῶν Θεοφρουρήτου Βασιλείας προσηνέχθησαν ἡμῖν, ἐν πρώτοις τὴν εἰρηκτικὴν καὶ νικητικὴν Ὑμῶν κατάστασιν ἐξαγγέλλοντα· εἶτα τὸ περὶ τὴν παροικίαν Κιόβου συμβεβηκὸς διατρανούντα, ὅτι δηλαδὴ διὰ τὸ ὑπερβολικὸν τοῦ τύπου διάστημα, καὶ διὰ τὰς μεταξὺ τῶν δύο μεγίστων Βασιλείων συμβάσας μάχας, οὐκ ἐδόθη ἀδεία παρὰ τῆς Πατριαρχικῆς τοῦ Οἴκου μενικῷ θρόνῳ μεγαλειότητος χειροτονηθῆναι γνήσιον Μητροπολίτην Κιόβου, μετὰ τὸ μείναι ἀπροστάτεον τὴν παροικίαν ταύτην κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπικρατήσασαν συνήθειαν, ὡς ὑποκειμένης τούτῳ, καὶ μεινάσης πρὸ χρόνον πολλοῦ ἀποικάντου, ὃ ἐχθρὸς τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθῆς καὶ ἀληθοῦς καὶ ἀγίας καὶ ἀμωμήτου τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν διάβολος δι' ὀργάνων πονηρῶν τῇ ποιμνῇ ταύτῃ ζηζάνια πάμπολλα ἐγκατέσπειρε, καὶ ἀκάνθας ὅτι πλείστας, ὥστε μικροῦ δεῖν καὶ τὸν σίτον ἐναπέπνιξαν ἄν, ἦτοι τὴν εὐσέβειαν, εἰ μὴ τὸ Ὑμέτερον Βασιλικὸν ὀρθοδοξότατον Κράτος πρὸς ἄμυναν ἐξεγερθεῖν ἄν καὶ ἦτούντο τὴν παροικίαν ταύτην Κιόβου ὑποταχθῆναι ὑπὸ τὸν ἀγιώτατον Πατριαρχικὸν τῆς Μοσχοβίας θρόνον, ὥστε ἠνίκα παρεμπίπτη χρεία χειροτονίας προσώπου ἀξίου, τοῦ ἐκλεχθησομένου παρὰ τῶν ὑποκειμένων τῇ Μητροπόλει ταύτῃ Ἐπισκόπων, Ἀρχιμανδριτῶν, Ἡγουμένων, ἱερέων, ἱερομονάχων, μοναχῶν, ἀρχόντων καὶ λοιπῶν, ἀδεία καὶ προτροπῇ τοῦ κατὰ καιροῦς ἐκείσε περιφανεστάτου Χατμαίου, ἐχθρῆ ἀδειαν ὁ κατὰ καιροῦς μακαριώτατος Πατριάρχης Μοσχοβίας καὶ πάσης Ῥωσσί-

ное писаніе пространно объявляет: сие и нынѣ приселеніе Кіевское, люто утѣсненную будущую отъ многообразныхъ обстоятельствъ пастырскаго правленія и церковнаго устроенія, якоже приличествующимъ средствомъ и угоднымъ орудіемъ, предсмотрѣніемъ всесвятія и животворящія Троицы избраннымъ, вашею препочтенною державою употребися. Тѣмъ же и грамоты пречесные вашего богохранимаго царствія принесены, в первыхъ мирное и побѣдительное ваше состояніе возвышающіе, потомъ еже о приселеніи Кіевскомъ случай объявляющіи, се есть, яко паче мѣрнаго разстоянія мѣста и ради посреди двухъ величайшихъ царствіяхъ случившися войны, не дадеся воля отъ патриаршескаго вселенскаго престола величества хиротонисатися искреннему митрополиту Кіевскому, по оставленіи безначалства епархіи сея, по древнему бывшему обычаю, яко подъ началомъ сущу тому и оставшемуся прежде многимъ временемъ безъ пастыря; врагъ благочестивой, и праведной, и истинной, и святой, и непорочной вѣры благочестивыхъ и православныхъ христіанъ, диаволь чрезъ лютая орудія пастырству сему куколи премногія всѣя и терніе множайшее, яко едва ишеница не подавлена бѣ, се есть благочестіе, аще не **ваше царское православнѣйшее державство** ко отмщенію **возбудилося бы и вопросило** епархіи сей Кіевской подъ началомъ быти подъ святѣйшимъ патриаршескимъ Московскимъ престоломъ, яко егда случится нужда хиротоніи достойныя особы избранію отъ подлежащихъ митрополіи сея архіепископовъ, архимандритовъ и игуменовъ, священниковъ, іеромонаховъ, монаховъ, бояровъ и прочихъ, позволеніемъ и увѣщеваніемъ по времени сущу тамо пре-

Животворчої Трійці, ваша завжды шанована держава. Тому намъ были доставлені шановані грамоты вашего Богом береженого царства, котрі, щонайперше, повідомляють про Ваш мирний і переможний стан, далі – виявляють стан Київської епархії, тобто що через завелику віддаленість місцини, через війни, які відбуваються між двома великими царствами, не було дозволу від величності патріаршого Вселенського Престолу на висвячення істинного митрополита Київського після того, як ця епархія, за пануючим від початків звичаєм йому [Вселенському Престолу] підвладна, залишилася без предстоителя і перебувала тривалий час без пастыря. Врог благочестивої і правої, істинної і святої, і непорочної [віри] благочестивих і православних христіан, діяволь, лихими засобами посіяв численний кукіль серед цієї пастви і тернії якнайбільші, так що ледь не задущена була пшениця, тобто благочестя, якби **Ваша царська найправославніша держава не піднялася для захисту і не попросила** передати цю Київську епархію під владу святішого престолу патріарха Московського з тим, коли постане потреба висвячення гідної особи, обраної підлеглими цій митрополії єпископами, архимандритами, ігуменами, іереями, іеромонахами, монахами, можновладцями та іншими, за дозволом і спонуканням тогочасного найсвітлішого гетьмана, то нехай має дозвіл тогочасний блаженніший патріарх Московський і всієї Русі висвячувати такого за церковним уставом і об'являти істинного і законного, і канонічного митрополита Київського з його привілеями, і вручати йому те, що іменується актом на пергаменті, який оголошує письмово про те, що кожен з архієреїв має здійснювати владу в своїй епархії.

ας χειροτονεῖν τοῦτον κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διατύπωσιν, καὶ ἀποδεικνύει γνήσιον καὶ νόμιμον καὶ κανονικόν Μητροπολίτην Κιόβου μετὰ τῶν αὐτοῦ προνομίων, καὶ ἐγχειρίζει αὐτῷ τὴν ἐν μεμβράναις λεγομένην πράξιν, ἣτις διαλαμβάνει ὁρθῶς ἀπερῆ καὶ ἀκριβῶς τὸν ἀποστολικὸν κανὼν ἐκαστος τῶν Ἀρχιερέων ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐπαρχίᾳ ἔχει ἐπ' ἐξουσίας ἐκτελεῖν.

Διὸ τῆς ἡμῶν μετριότητος τὴν ὑπόθεσιν συνοδικῶς προβαλοῦσης, καὶ ταύτην συνοδιασκηφαιμένης μετὰ τῶν περὶ αὐτὴν ἱερωτάτων Μητροπολιτῶν, καὶ ὑπερτίμων, τῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητῶν αὐτῆς ἀδελφῶν καὶ συλλειτουργῶν, οὐ μόνον εὐλογος ἀπεφάνη, καὶ δικαία ἐκρίθη, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόνοια, ἣντινα κατεβάλετε, μεγάλως ἐπηνέθη, καὶ ἄκρως ἐθαυμαστώθη περὶ οὗ καὶ γράμματα Πατριαρχικὰ συνοδικὰ ἐξετέθησαν, καὶ εἰς τὸν τῆς μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας κώδικα κατεστρώθησαν, διαλαμβάνοντα ὅτι ὁ μακαριώτατος Πατριάρχης Μοσχολίτης καὶ πάσης Ῥωσσίας κύριος Ἰωακείμ, ὁ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἀγαπητός καὶ περιπόθητος ἀδελφός καὶ συλλειτουργός τῆς ἡμῶν μετριότητος ἔχη ἐπ' ἀδείας χειροτονεῖν Κιόβου Μητροπολίτην, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διατύπωσιν, ὄντινα ἀν ἐκλέξωσιν οἱ ἐν τῇ Ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ὑποκείμενοι, κατὰ τὸ ἐκδοθὲν γράμμα τοῖς ὑποκειμένοις τῇ Κιόβου Ἐπαρχίᾳ, δηλαδή ἔχειν τούτους ἀδειαν ἡνίκα ἐπιπίπτῃ χρεία προσώπου, γεννησομένου Μητροπολίτου Κιόβου, ἐκλέγειν οἱ οὗτοι ὄντινα βούλωνται, καὶ οἱ μετὰ τοῦτον Πατριαρχαὶ ὁμοίως, καὶ ἡ Μητρόπολις αὐτῆς Κιόβου ἔστω ὑποκειμένη ὑπὸ τὸν Ἀγιώτατον Πατριαρχικὸν τῆς Μοσχολίας θρόνον, καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντες, ὁ τε ἡδὴ καὶ ὁ μετὰ τοῦτον, γινώσκωσι γέροντα καὶ προεστώτα αὐτὸν τὸν κατὰ καιροῦς

славнаго гетмана, да имѣть волю по времени сушу блаженнѣйшій патріархъ Московскій и всея Россіа хиротонисати сего по церковному преданію и уставу, и поставити его искреннаго и правлнаго и законнаго митрополита Кіевскаго и съ привіліями его, и вручати ему еже въ мевринахъ именуемое дѣяніе, еже объявляеть писменно: яже кїиждый отъ архіереевъ имѣть власть въ своей епархіи совершати.

Тѣмъ же наше умѣреніе, сіе дѣло соборнѣ предложивше, и тое разсмотрѣвше со иже с нами с преосвященными митрополиты и пречестными иже во Святомъ Дусѣ возлюбленныхъ братіи нашихъ и сослужителей, не токмо благоводно показася и праведно разсудися, но и промысль, егоже предложисте, зѣло похвалень бѣ и крайнѣ преудивленъ бѣ. О немъ же и грамматы патріаршескія соборнѣ изложишася, и в великой христовой церкви кодикѣ написаны суть, объявляющыя, яко блаженнѣйшій патріархъ Московскій и всея Россіи киръ Іоакимъ, иже во Святомъ Дусѣ возлюбленный и возжеленный братъ и сослужитель нашего умѣренія, да имѣть волю хиротонисати Кіевскаго митрополита по церковному уставу, егоже изберуть иже во епархіи сей подлежащїи, по изданной грамотѣ подлежащїи Кіевской епархіи, се есть имѣти имъ волю, егда случитя нужда особѣ быти митрополита Кіевскаго, избрати имъ, егоже восхоцуть и иже по немъ будущыя патріархи. Сїмъ же образомъ и митрополія Кіевская сія да будетъ подлежати подѣ святѣйшимъ патріаршескимъ Московскимъ престоломъ. И иже в ней архіерателствующїи, иже нынѣ и но немъ будущыя, да познавають старѣйшаго і предстоящаго по времени сущаго патріарха Московска-

Тому наша мірність винесла цю справу на соборний розгляд і, розглянувши її разом з нами, преосвященні митрополити і пречестні в Святому Дусі улюблені брати наші і співслужителі, не лише визначили її як блаженну і розсудили як справедливу, але й дуже похвалили і сильно здивувалися піклуванню, що ви його виявили: про що і були видані соборні патріарші грамоти і внесені до книги Великої Христової Церкви, в яких викладено, що блаженніший патріарх Московський і всієї Русі, кир Іоаким, у Святому Дусі улюблений і жаданий брат, і співслужитель нашої мірності має за дозволом висвячувати Кіївського митрополита, за церковним уставом, якщо його оберуть підлеглі у цій епархії, згідно з виданою грамотою для підлеглих Кіївської епархії. Тобто, коли постане потреба обирати особу майбутнього митрополита Кіївського, то вони мають дозвіл обирати того, кого захочуть, і так само наступні за ним патріархи, а ця Кіївська митрополія нехай буде підлеглою Святішому патріаршому Московському престолу, а її архієреї, нинішній і майбутні, визнають як старця і старшого тогочасного патріарха Московського як такі, що ним висвячені, з єдиним застереженням, а саме: коли митрополит Кіївський буде здійснювати безкровну і Божественну літургію в цій епархії, то

Πατριάρχην Μοσχοβίας ὡς ὑπ' αὐτοῦ χειροτονούμενου, ἐνὸς μόνου φυλαττομένου, δηλαδή ἡνίκα ὁ Μητροπολίτης Κιόβου ἱερουργῶν εἶπὴν τὴν ἀναίμακτον καὶ θείαν μυσταγωγίαν ἐν τῇ παροικίᾳ ταύτῃ, μνημονεῦοι ἐν πρώτοις τὸ σεβασμίον ὄνοματος τοῦ παναγιωτάτου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὡς ἐξ αὐτοῦ πάντα τὰ ἀγαθὰ εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης πέρατα διαδιδόμενα, καὶ πηγὴ πάντων ὧν, καὶ τρόπῳ συγκαταβατικῶ χρωμένη διὰ τὰς ῥηθείσας αἰτίας, καὶ παρατιθεμένη εἰς τὸν θρόνον τοῦ Πατριάρχου Μοσχοβίας τὴν ταύτης ὑποταγὴν, ἔπειτα τὸ Πατριάρχου Μοσχοβίας. Δεόμεθα Ὑμῶν τῶν Γαληνότατων καὶ Θεοστέπων Μεγάλων Βασιλέων, καὶ Αυτοκρατόρων ὀρθοδοξοτάτων, ὅπως κατ' ἔτος μὴ ἐκλείπει ἡ ἐκ σπλάγχχνων υἱῶν ἐλεημοσύνη, ἀλλὰ μετοχετεύετε προσηνὴ τῇ καρδίᾳ καὶ ὀμματι ἰλέω· καὶ ἡμεῖς οὐ διαλείψομεν, ἀλλ' ἐσάξει χεῖρας ὑπερεκτεταμένας πρὸς τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀροῦμεν, ἐκλιπαροῦντες αὐτὸν βραβέυειν τοῖς ὀρθοδοξοτάτοις καὶ Θεοστέπτοις Βασιλεῦσιν χάριν οὐράνιον, ὑγίειαν καὶ τελείαν εὐεξίαν, ὅσιν ψυχῆς τε ἅμα καὶ σώματος, τρόπαια καὶ νίκας κατ' ἐχθρῶν ὀρατῶν καὶ ἀοράτων, αὐξήσιν τῆς μεγίστης Ὑμῶν Βασιλείας, πληθυσμὸν εἰρήνης εἰς τὸ ὑπῆκοον, ἀγάπην χριστιανικὴν καὶ ἀδελφικὴν ἀνυπόκριτον μεταξὺ Ὑμῶν, διαδοχὴν τοῦ Βασιλικοῦ Ὑμῶν γένους, μέχρις ὅτου ὁ ἥλιος τὸν αὐτοῦ διατρέχει κύκλον, χαρὰν εὐφροσύνην ἀνεκλάλητον, καὶ μετὰ ταῦτα τὴν αἰώνιον μακαριότητα· ἐτι δὲ συγχώρησιν καὶ Βασιλείαν οὐράνιον τοῖς ἀγιωτάτοις καὶ ἀοιδήμοις Ὑμῶν προπάτορος, τοῖς ἀπ' ἀρχῆς ταύτης τῆς Βασιλείας ὑπάρξασιν. Ταῦτα μὲν, ἡδὲ τρισυπόστατος καὶ ἀγία καὶ ζωαρχικὴ καὶ Βασιλικὴ Τριάς εἶη φύλαξ καὶ ἀρωγὸς Ὑμῶν ἐν βίῳ παντὶ ἀμήν. Εν

го, яко отъ него хиротонисаемаго, единому токмо сохранену бывшу, се есть, егда митрополитъ Киевскій, дѣйствуяй безкровную и божественную литургію в той епархіи, да воспоминаеть в первыхъ пречестное имя святѣйшаго вселенскаго патріарха, понеже отъ него вся блага в концы вселенныя подаваются, и источникъ всѣмъ сущъ и образомъ снисходительскимъ употребляйся ради преждереченныхъ винъ и полагающа на престолъ патріарха Московскаго сего покорство, потомъ патріарха Московскаго. Молимъ васъ тишайшихъ и боговѣнчанныхъ царей великихъ и самодержцевъ православнѣйшихъ, дабы по вся годы не оскудѣло изъ благоутробіи сыновнихъ милостыня, но воздавайте сладкимъ сердцемъ и милостивымъ окомъ. Мы же не оставимъ, но присно руки простерты ко архипастырю Господу нашему Іисусу Христу возносимъ, моляще его подавати православнѣйшимъ и боговѣнчаннымъ царемъ **благодать**, здравіе и совершенное благое пребываніе и благополучіе вкупѣ душевное і тѣлесное, и побѣдоносительство на враги видимыя и невидимыя, приращеніе величайшаго вашего царствія, умноженіе мира, в сожителствѣ любовь христіанскую и братскую нелицемѣрную посреди васъ, другъдругопріемное, наслѣдничество царскаго вашего рода, дондеже солнце истечеть кругъ свой, радость и веселіе неизреченное, и потомъ вѣчное блаженство, еще же прощеніе святѣйшимъ и приснопамятнымъ вашимъ праотцамъ, иже означала православнаго царствія сего бывшихъ; сія убо трисоставная же, и святая, и живоначальная, и царствующая Троица да будетъ хранитель и помощникъ вамъ во

нехай згадує серед перших шановане ім'я святаго Вселенського патріарха, як такого, від якого блага на всі кінці вселенної поширюються і який є джерелом усього, і який через вказані причини виявив поблажливість, і поклав на патріарха Московського підлеглість цієї [митрополії], а вже потім [слід згадувати] патріарха Московського. Молимо вас, найтихіших і Богом вінчаних великих царів і найправославніших самодержців, щоб з роками не зникала ваша сердечна синівська милостиня, але проявляйте співучаст ладним серцем і милосердним оком, ми ж не полишимо, але завжди здійснимемо руки до Архіпастиря, Господа нашого Ісуса Христа, молячись і просячи подавати православнішим і Богом вінчаним царям **благодать небесну**, здоров'я і досконале благополуччя, міць душевну й тілесну, здобутки й перемоги над ворогами видимими і невидимими, приращення найбільшого Вашого царства, помноження миру серед підлеглих, любові христіянської, братерської і нелицемірної між Вами, спадкоємців Вашому царському роду аж допоки сходитиме сонце, радості і веселості невимовної, а після цього – вічного блаженства, ще прощення і Царства Небесного святишим і приснопам'ятним Вашим праотцям, які були від початків цього [вашого] царства.

Нехай буде так, а трипостасна і свята, і живоначальна Троиця нехай буде вам хранителем і помічником Вашим у всьому житті. Амінь. Року Спасителя тисяча шістсот вісімдесят шостого, індікціона дев'ятого, місяця травня.

ἔτει τῷ Σωτηρίῳ χιλιοστῷ ἕξα-
κοσιοστῷ ὀγδοηκοστῷ ἔκτῳ,
ἰνδικτιῶνος ἑννάτης, μῆνα
Μαΐου.

+ Πρὸς Θεὸν διάπυρος
εὐχέτης τῆς Χριστιανικωτά-
της Ὑμῶν Βασιλείας καὶ κατὰ
πάντα πνευματικὸς πατὴρ καὶ
Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης.

всемъ житіи, аминь. Въ бо-
госпасителномъ лѣтѣ 1686,
индиктіона 9, мѣсяца маія.

До Бога палкий молитвен-
ник за Ваше найхристиянніше
царство і в усьому духовний
отець і Вселенський Патріарх.

«πρᾶξι», «συνοδικὸν [...] γράμμα»

(Fol. 202r) ||1 Ἰσον ἀπαράλλακτον τοῦ π(ατ)ριαρχικοῦ κ(αί) συνοδικοῦ γράμματος τοῦ δοθέντος ||2 τῷ μακαριωτάτῳ π(ατ)ριάρχῃ Μοσχοβίας, ἐκδόσεως φημί γράμματος ἐπὶ τῷ ||3 εἶναι τὴν μ(ητ)ρόπολιν Κιόβου ὑποκειμ(έν)/ην/ τῷ π(ατ)ριαρχ(ικῶ) αὐτοῦ θρόνῳ κ(αί) χει||4ροτονεῖσθαι τὸν ψηφισθησόμε(εν)/ον/ Κιόβου ὑπ'αυτοῦ40.

||5 † Πάντα, φησὶν ὁ ἀποστολικὸς λόγος, πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω41, εἴτε γ(άρ) πρὸς ||6 τούτων ἡμῶν [πραττόντων]42, εἴτε κ(αί) λεγόντων, ὁ σκοπὸς ἡμῶν δέον ἐνεργεῖσθαι πρὸς ||7 καταρτισμὸν τοῦ πλησίον κ(αί) διευθύνεσθαι πρὸς ὠφέλειαν τῶν ἀδελφῶν. Πάν||8τας γὰρ ὁ θεὸς Ἀπόστολος καὶ ἀδελφοὺς καλεῖν οὐ παύε/ται/ κ(αί) τῆς διορθώσεως ||9 αὐτῶν ἐπιμελούμ(εν)/ος/ οὐκ ἀναβάλλε/ται/, εἰσηγούμε(εν)/ος/ τὰ πρὸς σ(ωτη)ρίαν συντείνοντα, κ(αί) ||10 ὑπομνήσκει ἕκαστον μὴ ἀμελεῖν τῆς οἰκει(ας) ἐπαγγελί(ας), ἀλλ'ἀγρύπνοις ||11 ὄμμασι, κ(αί) ἀτενέσι νοδὸς ὀρμήμασιν ἐμβάλλειν ἐκάστῳ τὴν προσινή θερα||12πείαν. Κ(αί) οὕτω μέχρι τουνῦν οἱ τῆς ἐπαγγελί(ας) ταύτης διάδοχοι ἀποστολικῶς ||13 διήγον, ὧν τὴν διαδοχὴν κ(αί) τῆς ἡμῶν μετρο(ίότητος) κρίμασι, τοῦ τὲ πάντα, ὡς αὐ||14τῷ ἔδοξε, διευθετούντος πάντοδυναμ(ένου) Θε(ο)ῦ, διὰδεξαμ(έν)ης/, κ(αί) συνοδικῶς προ||15καθημένης συνεδριαζούσης αὐτῇ, κ(αί) ἰερωτάτ(ων) συναδελφῶν

Діонисій, милостію
Божією Архієпископ
Константинопольскій Новаго
Рима и Вселенскій Патріархъ.

Дійсна копія Патріаршої і
синодальної грамоти, даної бла-
женнішому Патріарху Москов-
ському, так званої грамоти «ви-
дання», про те, щоби Київській
митрополії бути підлеглою
його патріаршому престолу і
ним висвячувався обраний Ки-
ївський митрополит.

Вся, глаголетъ Апостоль-
ское слово, къ созданію да
бываютъ. Аще дѣлающимъ
намъ, или и глаголющимъ,
мысли нашей подобаешъ
дѣйствоватися ко устроению
ближняго и управлятися
къ пользѣ братіи; всѣхъ бо
божественный Апостоль и
братію звати не престаеъ и
исправленія ихъ радѣти
не отлагаеъ, научая, яже
ко спасенію способствую-
ють, и возбуждаеъ коегождо
не нерадѣти о своемъ
объщаніи, но неусыпными
очесы и внимательными ума
устремленіи вложити кое-
муждо приличествуемому
утѣшеніе: и сице даже доньнѣ
объщанія сего наслѣдники
Апостольски пребываху, ихъ
же наслѣдничество и наше-
му умѣренію воспріявшу,
предсмотрѣніемъ вся, яко
же ему показася, правящу
всесильному Богу и соборно
предсѣдательствующу
сосѣдательствующимъ съ
нами и преосвященнымъ
братіямъ Архіереомъ, гра-
моты пречестныя объ-
явившася тишайшихъ,
православнѣйшихъ и Богомъ

Усе, за словом Аpos-
тола, хай буде на розбудову
(1 Кор. 14: 26): чи коли ми
щось робимо, чи коли гово-
римо – потрібно, щоб нашу
метою була діяльність для
вдосконалення ближнього та
керування на користь братів.
Бо божественний Апостол
не припиняє закликає всіх
братів до виправлення і невід-
кладно навчає того, що при-
водить до спасіння, та нагадує
кожному не нехтувати своїми
обітницями, але невисипними
очима і напруженням розуму
надавати кожному належну
допомогу. Отже, і донині на-
ступники тієї обітниці по-
апостольськи спрямовуються
оцим наступництвом, і за
розсудом нашої мірності, – та
як угодно всесильному Богу,
Який усім керує, – соборно
головуючої та співзасідаючої
з преосвященими братами
архіереями, були представле-
ні чесні грамоти найтихіших,
найправославніших і Богом
вінчаних царів, і великих кня-
зів Московських, володарів
володарів, братів Івана Олек-
сійовича і Петра Олексійови-
ча, самодержців всієї Великої

ἀρχιερέ(ων) γράμ||16ματα
σεβάσμια ἐνεφανίσθη-
σαν τῶν γαληνοτάτ(ων),
ὀρθοδοξοτάτων κ(αί) θε-
οοστέ||17πτῶν βασιλέ(ων)
κ(αί) μεγάλ(ων) κνέζηδων Μο-
σχοβί(ας) κυρι(ων) κυρι(ων)
ἀδελφῶν Ἰωάννου ||18 Ἀλε-
ξιοβίτζη κ(αί) Πέτρου Ἀλεξιο-
βίτζη κ(αί) αὐτοκράτορ(ων)
πάσης Μεγάλης κ(αί) Μικρᾶς
||19 κ(αί) Λευκῆς Ῥωσί(ας),
πολλῶν τε αὐθεντειῶν κ(αί)
γαίων ἀνατολικῶν, δυτικῶν
κ(αί) βορει(ων) ||20 π(α)ρικῶν
κ(αί) προπατορικῶν κλη-
ρονόμ(ων) κ(αί) ἐξουσιαστῶν,
περιποητῶν κατὰ ||21 κύρι-
ον κ(αί) ἐκ σπλάχν(ων) ἀγα-
πητῶν υἱῶν αὐτῆς, κ(αί) τοῦ
μακαριωτάτου π(α)τριάρχ(ου)/
ου||22 Μοσχοβίας κ(αί)
πάσης Ῥωσί(ας) κύρ Ἰωαν-
κειμ, ἐν ἀγίῳ πν(εύματι) ἀγα-
πητοῦ ἀδελ||23φοῦ αὐτῆς
κ(αί) συλλειτουργοῦ, τοῦ τε
εὐσεβεστάτου κ(αί) περιφα-
νεστάτου ὑπηκό(ου) ||24 τῶν
εἰρημ(ένων) κρατίστ(ων) /
μεγάλ(ων)/ βασιλέ(ων) τοῦ Ζα-
ποροβιανοῦ στρατεύματος
ἐκατέρ(ων) τῶν ||25 μερῶν Βο-
ρουσθένους χατμάν(ου) κυρίου
Ἰωάννου Σαμουηλοβίτζου,
ἐν Κυριῳ υἱ(οῦ) ||26 αὐτῆς
ἀγαπητοῦ, διαλαμβάνοντα
ὅτι ἡ τοῦ Κιόβου ἐπαρχία διὰ
τὸ εἶναι ὑ||27ποκειμένη ὑπὸ
τὸν ὑψηλότατον κ(αί) ἀγιώτα-
τον οἰκουμενικὸν θρόνον τῆς
Κων<ν>||28σταντινουπόλεως,
τὴν τοῦ ἀρχιερέως αὐτῆς χει-
ροτονίαν ὡς ἀείποτε περὶ
τοῦτου ||1 (fol. 202v) ἐλάμβαν-
ε κατὰ τὴν τῶν ιερῶν νόμ(ων)
διακέλευσιν. Πρὸ χρόν(ων) δὲ
οὐκόλιγ(ων) τ(ῆς) ||2 μ(η)τ
ροπόλεως ταύτης χηρευσάσης,
κ(αί) παραδραμόντος καρ(οῦ)
κ(αί) μῆ χειροτονηθέντος
||3 γνησίῳ ἀρχιερέως ἐν
αὐτῇ, ὡς μεταξὺ τῶν δύο
μεγίστ(ων) βασιλειῶν μάχας
τινάς πα||4ρεμπεσοῦσας, και-
ροῦ δραξάμενος κ(αί) εὐκαι-
ρεί(ας) ἐντυχῶν ὁ ἐχθρὸς
τῆς ὀρθῆς κ(αί) ἀλη||5θούς
κ(αί) ἀγί(ας) κ(αί) ἀμωμήτου
πίστεως τῶν ὀρθοδόξ(ων)
χριστιανῶν, ζιζάνια κ(αί)
ἀκάνθας ||6 ἐγκατέπειρε

внчанных Царей и Вели-
кихъ Князей Московскихъ,
Государей Государей и братіи
Іоанна Алексѣевича, Петра
Алексѣевича, и Самодерж-
цевъ всея Великія и Малыя
и Бѣлыя Россіи, и многихъ
Государствъ и земель вос-
точныхъ и западныхъ и
сѣверныхъ отчичей и дѣдичей
и наследниковъ и Государей
и Обладателей, возлюблен-
ныхъ по Господѣ и изъ утробы
возжелаемыхъ сыновъ
нашихъ, и блаженнѣйшаго
Патріарха Московскаго и
всея Россіи киръ Іоакима,
во святѣмъ Дусѣ возлюблен-
наго брата и сослужителя
нашего, и благочестиваго и
сіятельнаго вкупѣ съ вышеречен-
ными державнѣйшихъ Вели-
кихъ Царей Запорожскаго
войска обѣихъ странъ гетмана
господина Івана Самоило-
вича, о Господѣ сына нашего
возлюбленнаго, извѣщающія,
яко Епархія, иже въ Кіевѣ, во-
еже быти подлежащей подъ
высочайшимъ и святѣйшимъ
Вселенскимъ Константино-
польскимъ престоломъ
Архіерея ея хиротонію, или
изданіе хиротоніи, всегда отъ
него воспріяша, по священ-
ныхъ законовъ повелѣнію;
предъ немалымижъ лѣты
Митрополии сей вдовствующей
и прошедшу времени
и нехиротонисану бывшу въ
ней искреннему Архіерею,
яко посреди дву величай-
шихъ Царствѣй войны нѣкія
припадши, время восхитивъ
и благовременіе получивъ,
врагъ правдивыя и истинныя
и святыя непорочныя Вѣры
православныхъ Христіанъ ку-
коль и терніе всѣя посреди
пшеницы, се есть православія,
и едва не бѣдсшуетъ, сію
подручную имать чуждыми и
странными мудрствованіями.

і Малої, і Білої Росії, числен-
них східних і північних земель,
батьківських і прабатьківських
спадкоємців і владарів,
шанованих у Господі і
сердечно улюблених синів
наших, і блаженнішого
патріарха Московського і
всієї Росії, кир Іоакима, у
Святому Дусі улюбленого
брата нашого і співслужителя,
та благочестивого і
ясновельможного підданого
згаданих могутніх великих
царів, гетьмана Запорозького
війська обох сторін Бористена,
пана Івана Самоїловича,
улюбленого в Господі
сина нашого, котрі [ці
грамоти] повідомляють,
що Київська єпархія, як
підлегла найвищому й
найсвятішому вселенському
Константинопольському
престолу, завше отримувала
від нього висвячення
свого архієрея за наказами
священних законів.
Оскільки вже чимало років
вдовує та митрополія і вже
тривалий час не отримує
висвячення в ній істинного
архієрея, через те, що
потрапила в період війни
поміж двох великих царств,
то скористався випадком і
отримав нагоду ворог
правої, правдивої, святої і
непорочної віри православних
християн, і посіяв кукіль і
терня серед пшениці, тобто
православ'я, і є небезпека
для неї потрапити під владу
чужих і супротивних мудрувань.

μεταξὺ τοῦ σίτου, ἤτοι τῆς ὀρθοδοξί(ας), κ(αι) κινδυνεύει ταύτην ὑποχείριον 117 ἔξιν τοῖς ἀλλοτρίοις κ(αι) ἐναντίοις φρονήμασι.

Κ(αι) διὰ τοῦτο ἐζήτην μετὰ μεγάλης εὐ118λαβεί(ας) κ(αι) ὁ, τι πλείστης παρακλήσεως δοθῆναι ἀδειαν τῷ μακαριωτάτῳ π(α)τριάρχῳ 119 Μοσχολίας χειροτονεῖν μ(η)τροπολίτην Κιόβου, ἡνίκα ἐμμένει ὑστερομ(έν)η/ γνησί(ου) ἀρχιεπί110ρέως ἢ μ(η)τρόπολις αὐτή, ἢ δι'εὐλόγους αἰτί(ας) καθαίρεθῆ ὁ ἀρχιερατεύ(ων), ὄντινα ἂν 111 ἐκλέξωσιν οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ὑποκειμένοι ἐπίσκοποι, ἀρχιμανδριῖται, κα112θηγούμ(ενοι) ἱερῶν μοναστηρίων κ(αι) οἱ λοιποί, ὡς εἴθισται, διὰ τὸ μὴ μένειν του λοιποῦ ἀ113προστάτεν τον τὴν παροικίαν ταύτην, ὡς δυσκόλως κ(αι) πάνυ δυσχερῶς ἀποτελεῖ114μένως ἐντεῦθεν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως, ὡς πᾶσι κατάδηλον ὄν44, κ(αι) σπειρούσης 115 ὡς αὐθις ζιζάνια, ἢ τι45 αἰρέσεις κ(αι) σχισματικὰς δόξ(ας), ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀληθεί(ας) διάβολ116λος, ὅπερ κ(αι) ἡ μεγίστη κ(αι) κραταιὰ βασιλεία, ἡ κυριεύουσα ἡμῶν, ἐπρόσταξεν ὡς 117 παρακληθεῖσα ὑπὸ τῆς γαληνοτάτης κ(αι) χριστιανικωτάτης ταύτης βασιλεί(ας), δηλαδή, 118 μηδὲν ἐμποδὸν ποιῆσαι εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην.

Ὅθεν ἡ μετριότης ἡμῶν, εἴτε 119 τῆς περιοπῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐντετυχηκῖα46 κ(αι) ὄση δύναμις φρον1120τίειν τῶν φροντίδος δεομ(ένων) ἐγνωκῖα, ὡς λόγον ὑφέξουσα περὶ πάντων τῶν θεῶ1121θεν αὐτῇ ἐμπειπιστευμέν(ων), τὴν αἰτίσιν ταύτην ὡς ἀσμένως ἐδέχθη, εὐλογόν τε οἶσαν 1122 κ(αι) δικαίαν κατασφάλισαι ἐγγράφως ἐκρίνω ἀξίον. Κ(αι) δὴ γράφουσα μετὰ τῆς 1123 περὶ αὐτὴν ἱεράς τῶν ἀρχιερέ(ων) συνόδου κ(αι) ὑπερίμ(ων), τῶν ἐν ἀγίῳ πν(εύματι) ἀγα1124πητῶν αὐτῆς ἀδελφῶν κ(αι) συλλει-

И сего ради прошю съ великимъ благоговѣніемъ и множайшимъ моленіемъ давати волю блаженнѣйшему Патріарху Московскому хиротонисати Митрополита Кіевскаго, егда пребываетъ лишена искренняго Архіерея Митрополія сія, или ради благословныхъ вины отложенъ будетъ архіерательствующій, егоже убо изберуть, иже во Епархіи сей подлежащій Епископи, Архимандриты, Игумены священныхъ монастырей и прочіи, якоже обыкло, воеже не пребыти впредъ Епархіи сей безъ предстателя, якоже трудно и зѣло люто отгуду совершающуся дѣлу сему, якоже и всѣмъ явну сущу, и возсѣгъ паки куколь, се есть ересь и схисматическая мнѣнія врагъ истинный, діаволъ, еже и величайшее и державнѣйшее Царствие, владѣющее нами, повелѣва; понеже умолена ошъ тишайшаго и Христіаннѣйшаго сего Царствія, се есть никакія препоны сотворити къ сему дѣлу.

Тъмъ же умѣреніе наше, понеже превысокосши Вселенскаго престола получивше, елика сила пещица, попеченія требующихъ познавая, якоже отповѣдь дати о всѣхъ, иже отъ Бога ей вѣрившихся, прошеніе сіе зѣло радостно воспрія и благословную сущу и праведну утвержати письменно разсуди достойно, тъмъ же убо пиша вкупѣ иже съ нами Архіерейскимъ соборомъ и пречестнымъ, иже во святомъ Дусѣ возлюбленныхъ нашихъ братіи и сослужителей, повелѣваемъ: да святѣйшая Епархія Кіевская будетъ

Через це вони просили, з великимъ благоговѣніямъ і численними моліннями, надати дозвіл блаженнішому патріарху Московському висвячувати митрополита Київського в той час, коли ця митрополія перебуває позбавленою істинного архієрея, або коли внаслідок благословенних причин буде відсторонений архієрей, якщо його оберуть тій епархії підлегли епископи, архимандрити, ігумени святих монастирів та інші, за звичаєм, то для того, щоб не перебувати тій епархії надалі без очільника, бо важко і дуже незручно надавати підтримку їй звідси в цій справі, бо для всіх очевидно, що ворог істини, диявол, одразу посіє кукуль, тобто ересі і розкольні вірування, тому саме це й наказало найбільше і найсильніше Царство, яке панує над нами, та яке відгукнулося на заклик найтихішого і найхристияннішого того царства: тобто, не чинити жодних перешкод у цій справі.

Відтак, наша мірність, яка дійшла високості вселенського престолу і має таку владу турбуватися й пізнавати потреби, та за яку має дати звіт про всіх, довірених їй Богом, радісно сприйняла це прохання як благословенне і праведне та визнала достойним надати справі письмове забезпечення. Отже, пишемо разом зі святим синодом архієреїв і пречесних і в Святому Дусі улюблених братів наших і співслужителів, і оголошуємо, щоб найсвятіша Київська епархія стала підлеглою найсвятішому патріаршому престолу великого і богоспа-

τοργῶν, ἀποφαίνεται(αι), ἵνα ἡ ἀγιωπάτη ἐπαρχία⁴⁷ 1125 Κιόβου εἴη ὑποκειμένη ὑπὸ τοῦ ἀγιωτάτου π(α)τριάρχου τοῦ θρόνου τῆς μεγάλης (fol. 203r) 111 κ(αἰ) θεοσωστ(ου) πόλεως Μοσχοβί(ας), χειροτονεῖσθαι δηλαδὴ μ(η)τ ροπολίτην Κιόβου ἐν αὐτῇ 112 ἡνίκα παρεμπέση χρεία παρὰ τοῦ μακαριωτάτου π(α)τριάρχου Μοσχοβίας, ὄντινα 113 ἄν ἐκλέξωσιν οἱ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ταύτῃ ὑποκείμε(εν)/οι/θεοφιλι(έστατοι) ἐπί(σκοποι), αἰδεσιμ(ώτατοι) 114 ἀρχιμανδρίται, ὁσιώτ(ατοι) καθηγοῦμενοι τῶν ἱερῶν κ(αἰ) σεβασμι(ων) μοναστηρι(ων), ὁσιώτ(ατοι) ἱεῖ|15ρομ(όναχοι), εὐλαβ(έστατοι) ἱερεῖς, ὅσοι μοναχοὶ κ(αἰ) ἀρχοντες κ(αἰ) λοιποὶ, προτροπῆ κ(αἰ) ἀδείᾳ 116 τοῦ ἐκέισε περιφανεστάτου μεγάλου/χατμάν/ου/, ὡς συνήθεια τῷ τόπῳ ἐπεκράτησε, 117 κ(αἰ) λαμβάνειν παρ' ἐκείν/ου/ τὴν ἐν μεμβράναις λεγομένην πρᾶξιμ, κ(αἰ) γινώ|18σκεῖν ἐκείνον γέροντα κ(αἰ) προσετώπα αὐτοῦ, ὡς παρ' ἐκείν/ου/ χειροτονουμένη κ(αἰ) 119 οὐχὶ ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ, ὡς ἀνωτέρω εἴρη(ται), διὰ τε τὸ τοῦ τόπου ὑπερβάλλον 1110 διάστημα, κ(αἰ) διὰ τὰς συνεχῶς συμβαινούσας ἀναμεταξὺ τῶν δύο βασιλείων μά|111χας, κ(αἰ) τρόπῳ συγκαταβατικῶ χρωμ(έν)/ου/ κατὰ τὴν αὐτοῦ προπάλειον συνήθει(αν) 1112 κ(αἰ) διδόντος οἰκονομικῶς ἐκείνω τὴν τοιαύτην ἀδειαν.

Ἡνίκα δὲ ἐκτελῶν εἴη 1113 ὁ μ(η)τροπολίτης οὗτος Κιόβου ἐν τῇ παροικίᾳ ταύτῃ τὴν θείαν κ(αἰ) ἱεράν κ(αἰ) ἀναί|114μακτον θυσίαν, μνημονεῖσθαι ἐν πρώτοις τοῦ σεβασμίου ὀνόματος τοῦ οἰκουμενικοῦ 1115 π(α)τριάρχου, ὡς ὄντος πηγῆ κ(αἰ) ἀρχῆ κ(αἰ) ὑπερκειμένου πάντων τῶν πανταχοῦ πα|116ροικιῶν τε κ(αἰ) ἐπαρχιῶν, ἐπειτα τοῦ π(α)τριάρχου Μοσχοβί(ας) ὡς γέροντος αὐτοῦ, 1117 μηδενὸς κατὰ τοῦτο ἐναντιουμένου ἢ ἀντιλέγοντος τὸ παράπαν⁴⁸,

подлежащая святѣйшему Патріаршескому престолу великаго и Богоспасаемаго града Москвы, се есть хиротонисатися Митрополиту Киевскому въ ней, егда приключится нужда, отъ блаженнѣйшаго Патріарха Московскаго, егоже изберуть, иже во Епархіи сей подлежащій Боголюбезній Епископи, пречестній Архимандриты, преподобнѣйшіе Игумены священныхъ и пречестныхъ монастырей, преподобные іеромонахи, благоговѣйные іереи, преподобніи монахи, и бояре и прочіи, увѣщеваніемъ и позволеніемъ тамошняго великаго преславнаго гетмана, якоже обычай въ томъ мѣстѣ обыкльи, и воспріяти отъ него еже въ мемвранахъ (на полѣ вынесено: ставленная грамота) глаголемое дѣяніе, и познавати онаго старѣйшаго и предстателя своего, якоже отъ него хиротонисающуся и не отъ Вселенскаго, якоже вышереченно, ради мѣста паче мѣрнаго отстоянія и ради часто приключаяющихся посреди двухъ Царствій брани, и образомъ снисходительнымъ употребляяйся, по своему предревнему обычаю, и подающе со смотрѣніемъ ему сицевую волю.

Когда же совершаетъ Митрополитъ сей Киевскій въ сей Епархіи Божественную и священную безкровную жертву, да вспоминаетъ впервыхъ пречестное имя Вселенскаго Патріарха, яко сущу источнику и началу и предвосходящу всѣхъ, иже повсюду приселеніи и Епархіи, потомъ Патріарха Московскаго, якоже старѣйшаго своего, никому въ томъ противящуся или прекословящу ни въ чемомъ, якоже благословно и праведно бывшу; а иже паче писанныхъ

сенного міста Москви, тобто щоб, коли постане потреба, від блаженнішого патріарха Московського одержувати в ній висвячення митрополиту Київському, якого обирають в тій епархії підлєрха боголюбні єпископи, найчесніші архимандрити, найпреподобніші ігумени священних і шанованих монастирєв, найпреподобніші ієромонахи, найблагочестивіші ієреї, преподобні монахи, князі та інші, спонуканням і дозволом тамтешнього найсвітлішого гетьмана, за звичаєм, який панує в тому місці. А також отримати від нього на пергаменті викладену, так звану справу і визнати його як старця і старшого, як такого, від кого одержав висвячення, а не від Вселенського, як вище сказано, внаслідок надмірної віддаленості та через постійні війни двох царств, застосовуючи спосіб поблажливості за прадавнім звичаєм і надаючи йому цей дозвіл через ікономію.

Коли ж той митрополит Київський в тій епархії буде звершувати Божественну і священну безкровну жертву, то нехай згадує в перших шановане ім'я Вселенського Патріарха, який є джерелом і початком, що височить скрізь над усіма парафіями та епархіями, а потому – патріарха Московського, як свого старця, за умов, що ніхто цьому не буде протидіяти чи суперечити, позаяк воно є благословенним і справедливим. Якщо ж хтось щось помислить супро-

ὡς εὐλόγως καὶ) 1118 δι-
καίως γεγονός. Ὁ δὲ παρὰ
τὰ γεγραμμένα διανοηθεὶς
ἢ ἄλλως πῶς βου|119ληθεὶς
ἀπειθειαν ἢ ἐναντιότητα
ἐνδείξασθαι, τῆ τοῦ Κ(υρί)
ου διαταγῆ ἀντιστήσε(ται),
1120 κ(αὶ) παρ' ἐκείν(ου) / τὰς
ἀντιμισθί(ας) ἔξει ὡς κατα-
φρονητῆς τῶν π(ατ)ριαρχῶν,
ὄντων 1121 εἰκόνων τοῦ Θ(εο)
ὑ ἐμψύχων τε κ(αὶ) ζωσῶν.
Διὸ κ(αὶ) εἰς δῆλωσιν κ(αὶ)
βεβαίωσιν τῆς 1122 ὑποθέσε-
ως ταύτης ἐγράφη τὸ παρὸν
συνοδικὸν ἐκδόσεως γράμμα
ἐν τῷ 1123 ἱερῷ τῆς καθ' ἡμᾶς
τοῦ Χ(ριστοῦ) Μεγ(άλης)
Ἐκκ(ησιας) κώδικι / κ(αὶ) /
μεταγραφέν, ἐνεχειρίσθη τῷ
μακαρ(ιωτάτῳ) 1124 π(ατ)
ριάρχ(η) Μοσχοβί(ας) κύρ
Ἰωακείμ ἐν ἔτει σ(ωτη)ρίῳ /
αχπς-ω, ἐν μηνὶ ἰου(νίῳ), ἰνδι-
κτιώνος θ-ης.

МПЕТ/ПІА. № 22. Fol. 202r-
203r.

помысливший, или иначе что
восхотѣвший непослушенство
или противность показати,
Господню повелѣнію проти-
вень будетъ и отъ онаго здо-
воздательства пріиметь, яко
пренебрегатель Патріарховъ,
сущихъ образъ Бога оду-
шевленныхъ и живыхъ. Тѣмъ
же и явленія ради дѣла сего и
утверженія, сія написа ся со-
борная издательная грамота,
и во священномъ кодикѣ на-
писася же нашей Христовой
великія церкви, и списавшися
и вручися блаженнѣйшему
Патріарху Московскому киръ
Іоакиму, въ лѣтѣ Спасишель-
номъ #ахпз.

Внизу приписано
Патріаршескою рукою:
мѣсяца Іюня, индиктіона ѿ.

А потомъ приписано
Митрополическими руками:
Ираклійскій Германъ.
Кизикійскій Кириллъ.
Никомидійскій Мелетій.
Халкидонскій Захарій.
Теосалофійскій Неофитъ.
Прусійскій Макарій.
Ларисійскій Пароеній.
Навпакта и Арша
Варооломей.
Миріофили Григорій.

тив написаного чи замислити
інший непослух, чи викаже
спротив, то виявиться супро-
тивником Господнього наказу
і від Нього отримає відплату
за зневагу до Патріархів, які є
живими і одухотвореними об-
разами Бога.

Задля об'явлення і під-
твердження цієї справи, ця
синодальна щодо «видання »
грамота написана і до священ-
ного кодекса нашої Христової
Великої Церкви переписана,
вручена блаженнішому па-
тріарху Московському, кир
Іоакиму, року Спасителя 1686,
місяця червня, индиктіона 9.

Письмо Досифея,
патріарха Іерусалимського,
царямъ Іоанну и Петру
Асексьевичамъ, съ похва-
лою царямъ и подроб-
нымъ обсужденіемъ дѣла
о подчиненіи Кіевской
митрополіи Московскому
патріарху. 1686 г., апрѣля..

Досифей, милостією
божією патріархъ святаго града
Іерусалима и всяя Палестины.

Б л а г о ч е с т и в ѣ й ш и и ,
христiаннѣйшии тишайшии,
державнѣйшии Богомъ
вѣнчанныи, Богомъ славиміи,
Богомъ хранимии госуда-
ри величайшии, и цари
преславнѣйшии, и великіе
князи, государь, государь
Іоаннь Алексіевичъ, государь,
государь Петръ Алексіевичъ,

Лист Досифея, патріарха
Єрусалимського, царямъ Іоан-
ну і Петру Олексійовичам', з
похвалою царям і докладним
обговоренням справи про під-
порядкування Київської мит-
рополії Московському патрі-
арху. 1686 р квітня ...

Досифей, милістю Божою
патріархъ святаго Єрусалима і
всієї Палестины

Благочестивіші, християн-
ніші, тишайші, державніші,
Богом вѣнчані, Богом славимі,
Богом бережені, великі пра-
вителі і царі преславні, і ве-
ликі князі, володар правитель
Іван Олексійович, володар
правитель Петро Олексійо-
вич, усієї Великої і Малої, і
Білої Росії, самодержці й ба-

всѣя великія, и малыя, и бѣлыя Россіи самодержцы и многихъ государствъ и земель восточныхъ, и западныхъ, и сѣверныхъ отчичи, и дѣдичи, и наслѣдники, и государи, и обладатели, во Святомъ Дусѣ сынове и владыки возлюбленніи нашего умирения.

Благодать, милость, здравіе душевное и благопробываніе тѣлесное, мирное состояніе в народѣ и побѣды на враги молимъ вамъ от Бога, Спаса всѣмъ вамъ, отъ господскаго же гроба помощь, посѣщеніе и прощеніе, и еже во Христѣ лобызаніе, со апостолскимъ лобызаніемъ.

Аще велія разсуждается любовь у Бога, понеже в ней вси законы исполняются, превелія и, яко рещи, величайшее благо, еже любити вашего святого и державнѣйшаго царствія, мнитсѣ намъ.

Первое: яко царство ваше единое православное и единое истинное царство. Понеже яко вѣрныи и по Бозѣ живущій человекъ и истинный есть человекъ, яко наслѣдникъ будетъ быти (сѣ?) Богомъ, со Христомъ, аще по случаю есть человекъ и вѣрныи или невѣрныи кромѣ же мысли евангелскія есть, яко уже осужденно есть ему приводити в тамошнихъ судилищахъ; симъ образомъ и царство оное истинное есть, в немже царствующій вѣрныи, и животь и житіе его по Христѣ, и употребляя въ властью ко устроению. Ибо глаголаю апостолюмъ о духовныхъ, — яко божіе есмы содѣлованіе, и православному царствію приличествуе. Понеже царь, аще и правилами гражданскимъ не додежить, но законно живеть, законы Духа Святого издыхая и боися не о себѣ, но объ народѣ подлежащемъ, яко же другій Моисей бывый посредникъ межъ Богомъ и человекъ. Но и паче устрашаяся глаголаю. Глаголетъ бо Іаковъ: иже весь законъ сохранить, согрѣшитъ

гатьохъ країв і земель східних, західних і північних, отчих і дідівських владарі і спадкоємці, і правителі, і в Святому Дусі сини і володарі улюблені нашої Мірності.

Благодаті, милості, здоров'я душевного і благ тілесних, мирного стану в країні і перемоги над ворогами просимо для вас від Бога, Спаса всім вам, від гробу Господнього допомоги, відвідання і прощення, у Христі цілування з апостольським цілуванням. Багато говориться про велику любов Божу, якою всі закони виконуються, і дуже великим, а (точніше) сказати, найбільшим благом, нам видається, є любити ваше святе і державне царство.

По-перше: оскільки ваше царство є єдине православне і єдине істинне, і оскільки як людина вірна і яка живе в Бозі є істинною людиною, є Божим спадкоємцем і з Христом, так і коли іноді людина є і вірною і невірною, не за думками Євангельськими, засуджується в тамошніх судилищах. Таким чином, це царство є істинним, в якому правитель його є вірним, і живе з Христом, і користується владою для упорядкування. Бо сказано апостолом про духовних: як ми Боже створіння, то це й православному царству є гожим. Тому цар, хоча й не підпорядковується громадським правилам, але живе за законами Духа Святого і піклується не за себе, а за підлеглий йому народ, і як новий Моисей, є посередником між Богом і людьми. Але й сказано: ще більше піклуючись в одному – винен у всьому» (Як. 2:10). Тому влада такого правителя – це єдине царство, кероване Богом, а протилежне цьому тільки за назвою є

же во единомъ—повинень естъ всему. Сего ради сиецаваго начальника получающая власть—сие единое царство, яко царствующая Богомъ; яко отъ супротивно, мучительство и токмо именованъ царство невѣрное и живущее по всей похоти. По первому же образу ваша держава естъ истинное царство благочестивѣйшее, самодержавнѣйшее и святѣйшее, и единое по вселеннѣй православное и живущее по Христу. Сего ради аще кто хоцетъ, во всемъ мужъ мудрый, рещи превысокій вашего царствія домъ жилище пустынниковъ, или селеніе преподобныхъ, или утѣшеніе святыхъ, или домъ Бога Іаковля и мѣсто идѣже опочиваетъ едиnorodный Божій Сынъ,—праведная, и истинная, и благословная глаголае бы, и собесѣдникъ бываетъ с нимъ всѣхъ праведныхъ миръ.

Второе: яко отъ прародителей и праотцевъ вы царей, наипаче же боголюбивыхъ и православныхъ, его же никто изъ древнихъ царей не удостоися.

Третіе: яко и праотца великаго священника богатыте—блаженнаго и приснопамятнаго, яко реку, Филарета, ему же во возвышеніи присушествуяй и прилогаяй бѣ нашъ приснопамятнѣй святаго града патріархъ, кур Феофанъ. И посему, цари сущіи, удостоени есте Христова свойства—паче всѣхъ царей богатѣти; оный бо царей и патріарховъ отъ роду по плоти бѣ, и сего ради царь и архіерей. И вы царей и патріарховъ яко отродіе есте: цари есте искренніе, но и архіереи объ церкви же пекущіи по силѣ; и тѣмъ, свойственнымъ образомъ, о васъ во апокалипсисѣ речено: яко будете священници и цари.

Четвертое: яко единые ваши триблаженныя прародители и величайшія самодержцы трудящася в нивѣ Христовѣ апостолски, яко

царством, бо е царством невѣрным, що живе за своїми пожаданнiami. За першим прикладом ваша держава е царством істинним, благочестивішим, самодержавнішим і святішим, єдиним у вселенній православним і яке живе у Христі. З цієї причини якби який мудрий у всьому чоловік назвав превисоке ваше царство житлом пустельників, чи пристановищем преподобних, чи втіхою святих, чи домом Бога Якова і місцем перебування єдиnorodного Сина Божого, то сказав би праведне, істинне і благословенне, і погодився би з ним весь сонм праведних.

По-друге: ви з прабатьків є від царів, до того ж боголюбивих і православних, чого ніхто навіть з давніх царів не був удостоєний.

По-третє: оскільки як і прабатька великого священника ви збагатили—блаженного і приснопам'ятного, маю на увазі, Филарета, возвеличенню якого помогав тогочасний наш приснопам'ятний святого міста патріарх, кір Феофан. І тому, будучи царями, ви удостоїлися Христової ознаки—є найбагатшими з усіх царів; Він був по плоти з роду царів і патріархів, тому був цар і архіерей. І ви є нащадками царів і патріархів: ви є істинними царями і архіереями, які посилено турбуються про церкву; таким чином про вас в Одкровенні сказано: будете священниками і царями (Откр. 1:6, 5:10).

По-четверте: як ваші тричі блаженні прабатьки і великі самодержці апостольски трудилися на ниві Христовій, а найбільше приснопам'ятний

же бѣ наипаче оный при-снопамятный царь Феодоръ Иоанновичъ, иже случившагося простоты и нарушения церковныхъ нравовъ в тѣхъ странахъ, по плѣненіи Царяграда, несущимъ учащихъ разсыпе, и возведе православіе въ первообразную доброту, егда, единомыслиемъ и соизволеніемъ четырехъ апостолскихъ соборныхъ церкви престоловъ, патріаршескимъ достоинствомъ почте престоль преславный Москвы, и пивательная теченія живущей воды воздаде своему царствію присная, и вездѣ и весма пречистые, аже текущее къ животу вѣчному. И яко да многое оставляяй доволное есть къ несравнимой похвалѣ изрядное житіе равноапостола вашего родителя, величайшаго самодержца и великаго князя Алексія Михайловича, иже еретиковъ убо разруши, книги исправи, царство славное быти сотвори, соборъ преславный собора и правила нуждая в церковь подаде. Ему же подражатели и вы, отъ божественные и пречестные и блаженнаго онаго лѣторасли бывше, абіе изначала величайшаго вашего царствія еретиковъ разрушили, безграмотныхъ и безумныхъ, но и убили есте, и благословенію исполнили есте величайшаго вашего началства. И да нѣ кто мнѣ порицаеть, радующеса о убіеніи нечестивыхъ. Первое: яко сего и того убивати рещи священникамъ царемъ царства воспрети, праведная же царемъ творити и по закону дѣйствовати жестокая на враги божія невозбранно есть. Апостоль бо благодь и жестокость имѣти Бога глаголаша; ему же по подобію подобаеть и первому іерею царствія устремляти царственную державу. Каковое бо есть неправедно убивати невиннаго, толико неправедно не убивати обновителя, и беззаконнаго, и виннаго гибели благочестивымъ бывшаго. Имже образомъ и Петръ не

царь Федір Іванович, який через невідання і порушення церковних звичаїв у тих країнах після падіння Цареграда, подолав тих, хто навчав беззаконню, і звів православ'я в першочергову чесноту, тоді за єдинодушним дозволом чотирьох апостольських престолів соборної церкви була надана честь патріаршого преславного престолу Московії, і надав своєму царству життєві потоки живої води, і завше і дуже пречистої, яка тече в життя вічне. І полишаємо ще для незрівнянних похвал виняткове життя рівноапостольного вашого батька і величайшого самодержця в великого князя Олексія Михайловича, який подолав ересі, виправив книги, створив славне царство, зібрав преславний собор і подав церкві необхідні правила. Ви йому уподібнюєтесь, будучи нащадками його божественної, пречесної і блаженної парості, бо від самого початку не лише подолали безграмотних і безумних еретиків великого вашого царства, але й убили, і наповнили благословенням ваше владарювання. І нехай ніхто не дорікає мені, який радіє вбивству нечестивих.

По-перше: якщо, як сказано, священникам царям царство заборонило когось убивати, то не забороняється царям праведно поступати і за законом жорстоко діяти до ворогів Божих. Апостол говорить, що Бог має благодь і жорстокість; а йому (цареві) в наслідування як першому іерею царства личить направляти державу. Наскільки неправедним є убивати невинного, настільки неправедним є не вбивати того, хто вводить нововведення, чинить беззаконня і є винним у загибелі благочестивих. Таким чином, і Петро не є вбивцею, вбивши Ананію і

убійця есть, Ананію и Сапфиру убивъ і Сімона, по ревности бо божіи и не для себя то дѣло сотвори; самъ бо себѣ отмстити непреподобно, - сего ради Давидъ к Сауду и к Семелу благъ,—Бога же отмстити блаженное. И сего ради Моисей убиваше убо Египтянина, покрываеъ же землею иже с Дафаномъ и Авирономъ; и Финеесъ губить беззаконнаго. Второе: яко Іоаннъ научаеъ праведной брани, не рекій воинъ оставити воинство, но доволствоватися своими оброки. Имъже разумомъ и апостоль глаголаше о властители: ібо не всуе меч носить. Третіе: яко Ахавъ, миръ сотворивше с нечестивымъ, осуждается, и Іуе, священниковъ Ваалъ убивъ, по сему похваляется. Четвертое: яко Іустиніанъ и нѣкая прежде его бывшія цари законъ положиша: благочестиваго, возвратившагося и жертву приносяща ідоламъ, убивати; нечестивость же ничесо не разствуется нечестивостию. Аще же и ересеначальниковъ древніе не убиваше, сіе творіша изволеніе божіе, яко да толкованіе о вѣрѣ явно будетъ; нынѣ же начальниковъ ересей подобаеъ убивати. Ибо ваша царственная держава, сицевое или таковое суще и на еретики праведно и достойно сотвори, и мы, праведно о праведномъ гдаголюще, васъ ублажающе, любимъ.

Паче же возлюбили есмы нынѣ, яко же имъ образомъ глаголетъ писаніе о апостолѣ, яко во Аѳинъ устремляшеся в немъ духъ, зря ідоломъ данний сущу въ сему граду. Духъ же Павловъ не бѣ душа Павлова, якоже и покаряющеся пророкомъ пророческій духъ,—негли воеже невестественнаго быти естества душамъ,—но бѣ Духъ Святый, иже яко по естеству и естественно Богъ есть—благій есть и по естеству и произволенію, и произліяетъ святымъ безмѣрное богатство—благость свою. И яко на Павлѣ, сице и на васъ

Сапфіру, і Сімона(Дії. 5:5,10, 8:24), бо вчинив це через ревність до Бога, а не для себе самого, бо негоже помщатися за себе – тому Давид до Саула і Самуїла добрим був – Бог же відплатив належне. І тому Мойсей убив Египтянина, покрив землею з Дафаном і Авироном, і Финеес убив беззаконного. По-друге: Іван (Богослов) навчає праведної борні, кажучи воїнам не залишати військо, але вдовільнитися своєю долею. З такою думкою і апостол говорить про правителя: «не даремно меч носить» (Рим 13:4). По-третє: як засуджується Ахав, що уклав мир з нечестивими, так схвалюється Ілля, що убив жертців Ваала. По-четверте: Юстиніан і його попередники-царі уклали закони: убивати благочестивого, що повернувся до ідолопоклонства, бо нечестивість не різниться від нечестивості. Але коли еретиків раніше не вбивали, то це було за дозволом Божим, щоб тлумачення про віру стало явним; тепер же еретиків належить убивати. Тому ваша царствена держава так достойно і праведно вчинила з еретиками, а ми, праведно кажучи про праведне, вас ублажаючи любимо.

Найдужче ж любимо вас нині, як говорить Святе Письмо про апостола, що в Афінах обурился його дух, побачивши це місто, повне ідолів. Дух же Павла – це ще не душа Павла, як і дух пророків, що наказував пророкам, тому що душа несутнісної природи, але це був Дух святий, який по суті і сутності є Бог, – благій є по суті і за промислом, та уливає на святих безмірне багатство – свою благість. І як на Павла, так і на вас пролив дари свої, і ви зволили відвідати своїх братів, спокушуваних фараоном, а саме, – папськи-

... ἵνα διακονήσητε αὐτῷ
 λειτουργοὶ γενόμενοι τῶν
 ἁγίων καθ' ἡπίεστερον λό-
 γον, καὶ ἐπικοδομοῦντες τοὺς
 ἀσθηρίκτους ὑπὲρ τῷ ἡ 2 θεμε-
 λίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ προ-
 φητῶν εἰς ἔπαινον δόξης ἡμῶν
 ἐν ἡ 3 παντὶ τῷ κόσμῳ καὶ στέ-
 φανον δόξης ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ
 Κυρίου. ἡ 4

Ἄλλ' ὅτι μὲν ἐχειροτόνη-
 σε μητροπολίτην Κυέβου τῆ
 ὑμετέρᾳ ἡ 5 ἐπιταγῇ ὁ συνά-
 δελφος καὶ συνεπίσκοπος
 ἡμῶν, ὁ ἀγιώτατος πατριάρ-
 χης τῆς μεγάλης Μοσχοβίας
 ἔργον καλὸν ἠργάσατο ἡ 6 καὶ
 μακάριον, οὐ γὰρ ἐστὶ περιο-
 ρισμένη τόπῳ ἡ πατριαρχική
 ἡ 7 ἐξουσία, ἀλλ' ἐκτείνεται
 ὅταν δέη ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ
 τῆς ἐκκλησίας, ἡ 8 κατὰ μίμη-
 σιν τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος,
 ἡ μέριμνα πασῶν τῶν ἐκκλη-
 σιῶν. ἡ 9 Ὅθεν κινδυνεύουσης
 τῆς πίστεως οὐ μόνον πατρι-
 ἀρχαι πατριαρχας ἡ 10 καὶ
 μητροπολίτας καθέιλον τῶν
 οἰκείων θρόνων καὶ ἑτέρους
 ἡ 11 ἐχειροτόνησαν, ἀλλὰ καὶ
 μητροπολίται πατριαρχας
 καὶ μητροπολίτας καθέιλον
 καὶ ἑτέρους εὐσεβεῖς κεχει-
 ροτονήκασιν. Ὅτι δὲ ἡ 12 τὴν
 ἐπαρχίαν Κιέβου ζητεῖν ἔχειν
 ὡς ἰδίαν, οὐκ ἐπηρεάσαμεν.

Πρῶτον, ὅτι ἔδει ἀρκεῖσθαι
 τοῖς ἰδίοις καὶ οὐ καθημέριοις
 ἡ 13 καινὰ ἐπιζητεῖν. Συνεθίξει
 γὰρ καὶ εἰς ἄλλας ζητήσεις, οἷς
 ἡ 14 ἔπεται κατ' ὀλίγον τύφος
 καὶ τῶν ἀδελφῶν καταφρόνη-
 σις, ἡ 15 ὡς καὶ τῇ παπικῇ συνέ-
 βη ὀφροῦ. Ἀθελούμενοι γὰρ τῶν
 πατρικῶν ὄρων ἔπονται καινὰ,
 ἐν οἷς καὶ μάταια. Ὅθεν φησὶν

произля дарование свое, и из-
 волили есте посѣтити братію
 вашу—искушаемыхъ отъ
 Фараона, глаголя папежскою
 прелестію, тожде же рещи
 безбожества (что бо есть па-
 пежство, токмо явное безбо-
 жество, и что есть унія, не
 токмо ли явное безбожество).
 Якоже Моисей, иже хотя на
 горѣ собѣдствова с Богомъ,
 но братолюбіе вѣдая лучше
 быти при Бозѣ, нежели свое-
 го утѣшенія, посѣщи братію
 свою. Благое убо дѣло ваше
 сіе и блаженное, и избра Богъ
 васъ паче отцевъ вашихъ,...
 воеже служити ему, служи-
 тели бывые святыхъ, по пре-
 восходителному слову, и со-
 ждающе неутвержденныхъ на
 основанія апостоловъ и про-
 роковъ, к похвалѣ славъ ва-
 шей во всѣмъ мирѣ и венецъ
 славы во дни господни.

Но понеже хиротониса
 митрополита Киевскаго, ва-
 шимъ повелѣніемъ, братъ и
 соепископъ нашъ святѣйшій
 патріархъ великія Москвы—
 дѣло доброе содѣла и бла-
 женное, ибо нѣсть огражде-
 на мѣстомъ патріаршеская
 власть, но распространяет-
 ся, егда подобаеъ, по все-
 му миру церковному, по
 подобію апостола глаголю-
 щу попеченіе всѣхъ церк-
 вей. Тѣмже, бѣдствующую
 вѣру, не токмо патріархи
 патріарховъ и митрополдтовъ
 с престоловъ своихъ низверго-
 ша и иныхъ хиротонисаша, но
 и митрополіты патріарховъ и
 митрополітовъ низвергоша и
 иныхъ благочестивыхъ хиро-
 тонисаша. Яко же убо епархію
 Киевскую искати имѣти, яко
 свою, не похваляхомъ.

Первое: яко подобаше
 удовольствоватися своими и
 не во вся дни новая взыски-
 вати. Обыкло бо и во иныхъ
 исканіяхъ, имже слѣдствуетъ
 по малу киченіе и братіи
 пренебреженіе—якоже и па-
 пежскому случися гордости;
 отложеннымъ бо бывшимъ
 отеческимъ предѣломъ,

ми спокусами, тобто безбож-
 ністю (бо папство є нічим
 іншим як явною безбожністю,
 а унія чи є нічим іншим як не
 явною безбожністю).

Як Мойсей, хоча й на горі
 бесідував з Богом, але вважа-
 ючи, що братолюбство є кра-
 щим, ніж перебувати з Богом
 задля своєї утіхи, відвідав сво-
 їх братів. Тому ця ваша спра-
 ва є доброю, і вибрав вас Бог
 більше, ніж ваших батьків...

...щоб ви служили Йому,
 ставши служителями святих
 згідно з найвищим повелін-
 ням і підтримуючи слабких
 на основі /вчення/ апостолів і
 пророків для похвали вашої
 слави в цілому світі і для увін-
 чання слави в день Господній.

Зрештою, за вашим на-
 казом наш співбрат і спів-
 служитель, святійший
 патріарх великої Московії ви-
 святив Київського митропо-
 літа, здійснив гарну і благо-
 честиву справу, бо патріарша
 влада не обмежується місцем,
 а поширюється, якщо є по-
 треба, по всьому церковному
 світі, наслідуючи апостола,
 котрий закликає турбуватися
 про всі церкви. Тому для віри
 існує небезпека, коли не лише
 патріархи патріархів і митро-
 політів скидали з їхніх пре-
 столів і висвячували інших,
 але й митрополіти патріархів
 і митрополітів позбавляли
 влади й інших, благочестивих,
 висвячували. Точу ми не схва-
 лювали вашого прагнення
 розглядати Київську епархію
 як свою власну.

По-перше, слід було за-
 довільнитися власним і не
 прагнути щоденно до ново-
 го. Звично ж, що слідом за
 такими прагненнями посту-
 пово йде гордування і знева-
 жання братів аж до папських
 гордоців. Ті, хто відпадають
 від правил отців, слідуєть за
 новим та суетним. Тому Свя-

ή γραφή ἡ16 μὴ μαίτερε ὄρια αἰώνια, ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου. ἡ16

Δεύτερον, οὕτω δοκεῖ βέβηλον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ ἐφίεσθαι τῶν ἡ17 ἀλλοτρίων ἐπαρχιῶν τοὺς πρώτους τῶν ἱερέων, ὡστε ὅπου τὸν Αντίἡ18οχείας πατριάρχην ἀπὸ τῆς οἰκουμένης τρίτης συνόδου ὡς ἡ19 βουλόμενος χειροτονεῖν τὸν Κύπρου ἀρχιεπίσκοπον σφοδρῶς ἐπιἡ20τιμηθῆναι, καὶ καταψεγεί τὸ φίλαυτον αὐτοῦ ὁ χορὸς ἐκείνος ἡ21 τῶν ἁγίων πατέρων. ἡ22

Третий, ὅτι εἰ κατ' ἐπινίγουνσαν (ἐπείγουνσαν ?) ἀνάγκην ἔδει τοῦτο γενέσθαι, οὐκ ἡ23 ἔστι τοῦ Κωνσταντινουπόλεως μόνον ἴδιον τοῦτο παρέχειν. Οἱ γὰρ πατριἡ24άρχει ἐπιμελίσθαι ὧν ἔλαχον παρὰ τῆς ἐκκλησίας ἔλαβον ἡ25 ἔργον, οὐ μὴν καὶ κατ'αὐτῆς δύνανται διδόναι ἢ λαμβάνειν ἡ26 τὰς ἐπαρχίας. Οὕτω γὰρ ἡδύνατο καὶ μητροπολίτης ἐπισκοπῆν ἴδιον ἐτύροπολίτη παρῆξειν, ἀλλ' ἀνείκει ὁμοῦ τοῖς ἡ27 τέσσαρα πατριάρχεις ὡς πρόσωπον ἔχουσι τῆς καθόλου ἐκκλησίας. ἡ28

Тέταρτον, ὅταν δεῖ ἐρωτᾶν περὶ τοιοῦτου πράγματος, ἢ καὶ ἐτέρου τοῖς ἡ1 πατριάρχεις, οὐ δεῖ κατὰ μέρος γράφειν ἢ λέγειν καὶ ἀποκρίνεσθαι, ἡ2 οὐκ ἰδίως, ἀλλὰ κοινῶς καὶ μετὰ σκέψεως καὶ ἐν ἐνὶ τόμῳ, ὡς ἡ3 ἐγένοντο τὰ γράμματα, ἅπερ ἔφερε Μελέτιος ὁ ἱεροδιάκονος. Καὶ ἡ4 ἐρωτῶν, ὁ πατριάρχης Μοσχολίας χειροτονούμενος ἀπὸ Ἰωβῆ ὡς ἡ5 Νικωνος, τίνα ἠρώτα, τὸν Κωνσταντινουπόλεως μόνον ἢ καὶ τοὺς λοιποὺς, ἡ6 καὶ δεῖλον, ὅτι μόνον τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ὅτι ἐγένετο γινῶμη χειροτονεῖσθαι ἡ7 αὐτὸν χωρὶς ἐρωτήσεως, οὐκ ἐζήτησαν τοῦτο μόνον ἀπὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λοιπῶν, οὐ παρὰ μέρος, ἀλλ' ἐπὶ τὸ αὐτό. ἡ8

Πέμπτον, μὴ ζητεῖν ὅτι οὕτω βουλόμεθα, ἢ οὕτω πα-

σῆδствуотъ новая, въ нижже и суетная. Тѣмже глаголетъ писание: не преложи предѣлы вѣчная, яже положиша отци твои.

Второе: сице мнитца быти в церкви порочное, еже желати чужихъ епархій, первыхъ иереевъ, в толико, ЯКО Антіохійскаго патріарха отъ вселенскаго третіяго собора, яво восхотѣ хиротонисати Кипрскаго архієписвопа, зѣло епитимисанъ бѣ, и обругаша самолюбіе его ликъ оный святыхъ отцевъ.

Третіе: яко еще по устремляющей нуждѣ подобаше сіе быти, нѣсть Константинопольскаго единачо сіе подавати свойственное; понеже патріархи попещи ся, имже получаху отъ церкви, восприѣша дѣло, обаче сами едины дати или взяти епархій не могутъ—сице бо могъ бы и митрополитъ епископство свое иному митрополиту дати — но приличествуєтъ вкупѣ дати четыремъ патріархомъ, яко особу имѣющимъ соборныя церкву.

Четвертое: егда подобаетъ вопросити о такомъ дѣлѣ, (того?) или иначо патріарховъ не подобаетъ особливо писати, или глаголати и отвѣчати; не особливо, но обще, и со смотрѣніемъ, и во единой книгѣ, якоже быша грамоты, ихже принесе иеродіаконъ Мелетій. И вопрошаю: патріархъ Московскій, хиротонисуемый отъ Иова даже до Никона, кого вопрошаше—Константинопольскаго ли единачо, или и прочихъ? И явно естъ, яко токмо Константинопольскаго. Но егда быше совѣтъ хиротонисати ему безъ вопроса не вопроси ся сіе отъ Константинопольскаго токмо, но и отъ прочихъ, не особно, но вкупѣ.

Пятое: не просити, яко еще хотимъ или молимся; но

те Письмо говорить: не переступи вѣчні правила, укладені отцима твоими.

По-друге, церква вважає ганебним, щоб перші ієреї доби-вались чужих епархій, тому на третьому Вселенському соборі так рішуче був за-суджений Антіохійський патріарх, який захотів висвятити архієпископа Кіпра, і зібрання святих отців затаврувало його самолюбство.

По-третє, якщо для висвячення виникла нагальна потреба, то сам лише Константинопольський патріарх не має права давати дозвіл. Бо патріархи турбуються про те, що отримали від церкви, але не в змозі від їймення давати чи приймати епархії. То це ж би їй митрополит міг би своє епископство передати іншому митрополитові, проте право вчинити так належить чотирьом патріархам разом, які уособлюють соборну церкву.

По-четверте, якщо запитувати про цю справу кожного патріарха, то не потріб-но почасті і окремо писати чи говорити їй відповідати, а спільно та з розглядом і в одному томосі, як було у грамотах, що їм приносить ієродіакон Мелетій. І я запитую: до кого звертався за дозволом висвячуваний патріарх Московії, від Іова і аж до Никона, чи лише до Константинопольського патріарха, чи й до решти інших; і ясно, що лише до Константинопольського. Але коли з'явилась думка, щоб він висвячувався без запиту (тоб-то, самостійно), то зверталися з проханням про дозвіл на це не лише до Константинопольського патріарха, а й до решти, не окремо до кожного, а спільно (до всіх патріархів).

По-п'яте, слід не просити, чого хочемо чи прагнемо,

ρακαλοῦμεν, ἀλλὰ §9 ζητεῖν εἰ τοῦτο οὐκ ἀντίκειται τοῖς νόμοις καὶ ἐκ τούτου εἰ οὐχ ἔπεται ἄτοπον. §10

Ἐκτον, μὴ ζητεῖν τοῦτο διὰ χρημάτων, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ τὴν πίστην §11 καὶ τὴν ὠφέλειαν τῶν πιστῶν, οὐχ ὡς νῦν ὅπου ὁ τιμιώτατος πρέσβυς §12 ἐμήνισεν ἡμῖν, ὅτι ἂν δώσομεν γράμματα, δίδοι καὶ ἔλεος §13 καὶ ἂν δὲν δίδωμεν, οὐ δίδωσι. Καὶ τοῦ κύριου Διονυσίου ὅς ἐζητεῖ §14 τὰ χρήματα, ἀπεκρίθη ὁ ἀρχων ὅτι ἔχει μάθημα Βασιλικὸν §15 πρῶτον νὰ πάρῃ τὰ γράμματα, καὶ ὕστερον νὰ δώκῃ τὰ ἄσπρα. §16 Καὶ πρέπον εἶναι τῇ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς μεγάλης Μοσχοβίας §16 νὰ ζητῇ ἀπὸ μητέρας τῆς τῆν ἀνατολικῆν Ἐκκλησίαν τὰ πνευματικὰ χαρίσματα μὲ ἄσπρα (sic). Καὶ τάχα τὸ γράμμα ἐκεῖνο ὅπου §17 νὰ πάρῃ ἡ ἐντιμότης τοῦ ἀπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μὲν τέθειον §18 τρόπον τῆς ζητήσεως καὶ μὲ ἄσπρα (sic), εἶναι δίκαιον, εἶναι γράμμα §19 ἅγιον ; Καὶ ἂν εἶναι πτωχοὶ καὶ ἐσυνήθησαν νὰ πέρουν (sic) ἄσπρα (sic), νὰ δίδουν γράμματα, πρέπον εἶναι τῇ ἡμετέρᾳ [sic] ἐκκλησίᾳ νὰ ζητῇ §20 μὲ τέθειον τρόπον, τέτοια μεγάλα ζητήματα, τὰ ὅποια ἄμποτες §21 ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ τὰ παραβλέψῃ. §22

Ἐβδομον, ὅτι δεὸς μὴ πείθεσθαι τῷ Κιέβου μητροπολίτῃ μὴ χειρὶ §23 τονουμένῳ ὑπὸ Κωνσταντινουπόλεως τοὺς ἐν τῇ Οὐκραίνῃ καὶ Πολωνίᾳ ὀρθο §24 δόξους, καὶ ἔπονται σχίσμα καὶ λογομαχίαι καὶ τὸ δὲ χεῖρον, ἂν ζητῇ §24 σωσι μητροπολίτην ἕτερον ἀπὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐκεῖνου, αὐτὸς §25 διὰ ὀλίγα χρήματα εὐθὺς χειροτονεῖ ἕτερον, καὶ ἀκολουθοῦσι σκάνδαλα §26 καὶ ἀνατροπαί. §27

Εἰδὲ καὶ οἱ πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως συνεχῶς ἀλλαζόμενοι §28 τὸ αἶτιον. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τοιοῦτων Πατριαρχῶν χειροτονοῦντο, οἱ τε πατριάρχαι καὶ

взыскати, аще сіе не противляется закономъ, и отъ сего аще не слѣдствуетъ противное, или непрестойное.

Шестое: не просити сіе черезъ денги, но просто, вѣры ради и ползы вѣрныхъ, не якоже нынѣ, когда честнѣйшій посланный извѣщаетъ намъ, яко аще дадимъ грамоту дасть и милостыню, и аще не дадимъ—не дасть. И киръ Діонисію, иже вопрошаше денегъ, отвѣща онъ, яко имѣеть наказъ царскій прежде взяти грамоты и потомъ дати денги. И подобаеть ли апостольской великія Москвы просити отъ матери своей восточныя церкви духовная дарования за денги? И негли грамота оная, юже емлетъ честность его отъ Константинопольскаго, и такимъ образомъ прошения, и изъ денегъ, естли враведна, естли грамота достойна? И аще суть нищии и обыкли имати денги и давати грамоты—лѣно естъ вашей церкви просити такимъ образомъ сицевая великая прошения, яже дабы святый Богъ презритъ.

Седмое: яко страхъ естъ да не когда недослушны будутъ Кіевскому митрополиту, нехиротонисану будущему отъ Константинопольскаго, иже на Украини и въ Полнѣ православнои, и слѣдуетъ схизма, и словопреніе, и еще худшее сего: аще вопросятъ митрополита инаго отъ Константинопольскаго оные, онъ, ради денегъ, хиротонисати абіе будетъ инаго, и слѣдствуютъ соблазны и развраты.

Аще же и патриархи Константинопольскіе часто премѣняющіяся причина естъ; но отъ раззоренія Царяграда отъ таковыхъ патриарховъ хиротонисахуся и патриархи и митрополиты

а добиватися, якщо це не суперечить законам і з цього не випливає негоже.

По-шосте, не вимагати цього за гроші, але лише за для віри і користі вірних, а не так, як сьогодні шановний посол сповістив нам: якщо ми дамо грамоту, то він дасть милостиню, якщо ж не дамо, то не дасть. І коли кир Діонісій запитував про гроші, пан відповів, що має царський наказ спочатку отримати грамоту, а потім видати гроші. І чи личить апостольській церкві великої Московії вимагати від своєї матері – східної церкви духовного дару за гроші? І чи швидко ця грамота від Константинопольського патріарха додала б їй пошани, якщо була б отримана за гроші, то чи була б вона справедливою, чи була б освяченою? Коли убогі й звикли брати гроші, щоб давати грамоти, то чи личить вашій церкві добиватися такого великого дару таким способом, який святий Бог зневажає.

По-сьоме, є ризик, що Київському митрополиту, якого не висвятив Константинопольський патріарх, не підкоряться православні в Україні та Польщі, настане розкол і суперечки, а то й гірше: коли дехто забажає іншого митрополита від Константинопольського патріарха, він же заради незначних грошей одразу ж висвятить іншого, й принесе це спокуси і безпорядки.

Можливо, часта зміна Константинопольських патріархів є причиною цього, але і після взяття Константинополя висвятили ці патріархи патріархів і митрополитів великої Московії аж до Никона,

μητροπολίται ἢ 28 τῆς μεγάλης Μοσχοβίας, ἕως Νίκωνος, καὶ οἱ Κιέβου μητροπολίται ἢ 1 ἕως τοῦ παρόντος. Ἀλλὰ καὶ νόμιμοι καὶ γνήσιοι, ὅτι ἡ χάρις ἢ 2 οὐκ ἀποβλέπει εἰς τὸ εὐτελές τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' εἰς τὸ σταθερόν καὶ ἢ 3 ἀμετακίνητον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Εἰ δὲ καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἢ 4 μακρὰ, ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐν τοῖς Ῥώσοις ἔλαμψεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ἢ 5 διὰ τῆς πίστεως, ἕως προχθές οὐκ ἔβλαψε τὴν βορείαν ἢ 6 ἐκκλησίαν τὸ μήκος τῆς ὁδοῦ, μάλιστα δὲ καὶ ὠφέλειαν πολλήν ἢ 7 ἐν πολλοῖς καὶ κατὰ πολλὰ πρόξενος ἐγένετο. ἢ 8

Εἶδὲ ὅτι δουλεύει ἡ Κωνσταντινούπολις τοῖς ἐθνικοῖς, ἀλλὰ περὶ ἢ 9 ποῦ τὰ ἐπτακόσια ἔτη ἐδουλέυεν ἡ Ἀντιόχεια τῆς ἄραψι καὶ ἦν ἢ 10 τὸ τρίτον τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἀντιοχείας ὑπὸ τοῖς εὐσεβέσι βασιλεῦσι ἢ 11 τῶν Ῥωμαίων, ἀλλ' οὐκ ἔλαβεν ὁ Κωνσταντινούπολις οὐδὲ βῆμα ἢ 12 ποδός ὑπὸ τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ἀντιοχείας, μάλιστα ἐπεμπον κατ' ἢ 13 ἔτος οἱ βασιλεῖς πρόσβεις εἰς τὸ τοὺς σουλτάνους τοῦ Μπαγδατίου καὶ τῆς ἢ 14 Αἰγύπτου, ἵνα ἔχωσιν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ εἰρήνην. ἢ 15

Διὰ ταῦτα οὖν καὶ τὰ τοιοῦτα οὐκ ἐπηνέσαμεν τὸ ἐγκάρισμα τοῦ ἀδελφοῦ, ἢ 16 καίτοι ἐπηνέσαντες τὴν προθυμίαν τῆς κραταιᾶς καὶ ἢ 17 ἁγίας ὑμῶν βασιλείας διὰ τὴν ἐπίσκεψιν. Πλήν ὁμως λέγομεν κατὰ ἢ 17 τὸν θεῖον Ἀπόστολον, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται, ἢ 18 ὥστε εἴτε διὰ φιλαυτίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν, εἴτε καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν, ἢ 19 ἴσως καὶ εὐλογον, οὕτω συνέβη, χαίρομεν ὅτι τὸ Κίεβον ἔχει ἢ 20 μητροπολίτην, οὐτινος καὶ τὴν χειροτονίαν δεχόμεθα καὶ τ' ἄλλα ἢ 21 ἀφήνοντες δεόμεθα τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ, ἵνα δώ[σ]ῃ αὐτῷ δύναμιν ἢ 22 κυβερνήσαι καλῶς καὶ θεαρέστως. ἢ 23

Δεῖ δὲ αὐτὸν, ὅταν χειροτονεῖ ἐπίσκοπον, μὴ προβάλλειν αὐτὸν ἢ 24 μετὰ τῶν ἰδίων

великия Москвы, даже до Никона, и Киевские митрополиты, даже до нынешняго, но и по закону, и и скренние, ЯКО благодать не взираетъ на простоту чловѣка, но в твердое и непоколебимое православныя вѣры. Аще же и Царьградъ далеко, но отнелъже въ Россѣхъ возсія праведное солнце, чрезъ вѣру, даже до вчерашняго дне, неповреди сѣверныя церкви далность пути, паче же и ползу многую во многихъ и зѣло много вина бысть.

Аще же работаетъ Царьградъ язычнымъ, но близъ 700 лѣтъ работа Антиохіа арапомъ, и бѣ третія часть епархіи Антиохійской подъ благочестивымъ царемъ греческимъ, но не взялъ Константинопольскій ниже стопы ноги отъ епархіи Антиохійской, паче же посылаю по вся годы царіе пословъ к салтаномъ в Вавилонъ и Египеть, воеже имѣти церковнымъ миръ. Сихъ ради убо и сицевыхъ причинъ не похваляхомъ начинаніе брата.

Обаче похвалили есмы желаніе державнѣйшаго и святаго вашего царствія, посъщенія ради. Обаче паки глаголемъ по божественному апостолу: аще непщеваніемъ, или истинно Христосъ извѣщается, сего ради, или аще ради самолюбія церковниковъ, или ради яныя вины, негли и благословно сиче случися—радуемся яко и Кіевъ имѣть митрополита, егоже и хиротонію приедемъ, и прочая оставляюще, молимся владыцѣ Христу, да дасть ему силъ правити благо и богоугодно.

Подобаеть же ему, егда хиротонисуетъ епископа, не предлагати его со свои-

і Київських митрополитів аж до сучасного. І/вони/ і законні, і достойні, бо благодать не зважає на простоту людську, а на тверду, непохитну православному віру. Може, Константинополь й далеко, але саме від нього завдяки вірі засіяло на росіяні сонце праведності, і донедавна не перешкоджала північній церкві далечин шляху, а була велика користь для багатьох і церква була заступницею в усьому.

Можливо, й тому, що Константинополь підвладний язичникам, але близько 700 років була Антиохія під владою арабів, а третина Антиохійської епархії була під благочестивими грецькими царями, проте Константинопольський патріарх не взяв ні стопи ноги з Антиохійської епархії, а, навпаки, щороку царі посілали послів до султанів у Багдад і Єгипет, щоб церковні мали мир.

Отже, через це і з таких причин ми не схвалювали починання брата, одначе похваляємо бажання вашого могутнього і священного царства про розгляд (цієї справи). Ми промовляємо за божественним апостолом: чи напоказ, чи істинно проповідується Христос, так і чи через самолюбство церковників, чи з іншої причини, але, можливо, благословенно, що так трапилось. Ми радіємо, що Кієв має митрополита, висвячення якого схвалюємо і, полишаючи все інше поза увагою, молимося владиці Христу, щоб він дав йому силу гарно і боговгодно управляти.

Необхідно, щоб він /митрополит/, коли висвячуватиме епископа, не висував його з

ἐπισκόπων, ἀλλ' ἀναφέρειν τῷ κατὰ καιροῦς §25 ἀγιωτάτῳ Πατριάρχῃ Μοσχολίῳ καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἀρχι§26 εὐρεῖσι, καὶ τὸ δοκοῦν τῆ συνόδῳ ποιεῖν. §27

Δεύτερον, καὶ ἐν τῇ νῦν πέρα λεγονένῃ Καζακία, εἰσὶ τινὲς §28 ἐν Ῥώμῃ καὶ Λεχία παρὰ λατίνους μαθητευθέντες, καὶ ἐγένοντο ἡγούμενοι καὶ ἀρχιμανδρίται μοναστηρίων καὶ διαβάζουσιν ἀνομίως §29 τὰ ἀκολουθίας εἰς τὰ μοναστήρια, καὶ φοροῦσι γιακάδαις γεζουβίτικους. §30 Καὶ τοῖνυν σπουδασάτω ὁ ἱερώτατος μητροπολίτης τοῦ εἶναι ἐν πᾶσι §31 μοναστηρίοις τὴν αὐτὴν ἀκολουθίαν, οὐ γὰρ μεμέρισται ὁ Χριστὸς §32 καὶ περιαιρήσῃ τοὺς γιακάδαις, οὐ γὰρ δεῖ ἔχειν τοὺς εὐσεβεῖς §33 σημεῖα ἑτεροδόξων. §34

Τρίτον, ἵνα γένηται αὐτῶς ἐμοὶ συνοδικὸς βεβαιωμένος §1 δι' ὑμετέρας βασιλικῆς θείας ἐπιταγῆς, μετὰ τὸν θάνατον τῶν §2 εἰρημένων ἀρχιμανδριτῶν καὶ ἡγουμένων, τοῦ λοιποῦ ἱερέα ὅς ἂν πορευθεῖ εἰς παπιστικὸν τόπον μαθεῖν, ἀρχιμανδρίτην ἢ §3 ἡγούμενον ἢ ἐπίσκοπον μὴ προβάλλεσθαι. Εἰ δὲ ἐστὶ κοσμικός, §4 ἵνα μὴ γένηται ἱερεὺς, ἀρκετῇ γὰρ ἡ ὀρθόδοξος πίστις πρὸς §5 ἡσυχρίαν, καὶ οὐ δεῖ ἑαυτοὺς πιστοὺς συλλαγαγεῖσθαι διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης. §7

Ὁ μέγας κνέζης Ἀλέξανδρος οὐκ ἦν φιλόσοφος, ἀλλ' ἡ ἀπόκρισις ἦν ἔδωκε τοῖς πρεσβευταῖς /προτοβουλευτὰς/ τοῦ πάπα, ἰσοζυγεῖ τῷ §8 συμβόλῳ τῆς πίστεως. Εἰ δὲ δοκεῖ διὰ θείου ὑμῶν καὶ βασιλικῷ §9 τύπου, γενέσθω σχολεῖον εἰς τὸ Κύεβον καὶ μανθανέτωσαν τὰ §10 κατὰ δύναμιν, καὶ τῆς παπιστικῆς σχολῆς ἀπεχέτωσαν. §11

Εἰδὲ εὐσεβέστατος καὶ αὐτοῦ εἰς τὴν μεγάλην Μοσχοβίαν ἐφυ§12 λάττετο ὁ παλαιὸς ὄρος, ἵνα μὴ γίνωνται ἀρχιμανδρίται §13 ἢ ἡγούμενοι Καζάκοι, ἀλλὰ Μόσχοβοι.

ми епископы, но доносить святѣйшему патриарху Московскому, по времени сушу, и иже с нимъ архіереемъ, и еже годно будетъ собору творити.

Второе: и в нынѣшнюю на той странѣ рекомую козацкую землю суть нѣкии въ Римѣ и въ Полшѣ отъ латиновъ учении, и бяху архимандрѣты и игумены монастырей, и прочитають неподобно слѣдствования в монастырѣхъ, и носятъ езуитская ожерелія. Сего ради да попечется преосвященный митрополитъ, воеже быти во всѣхъ монастырѣхъ тому же слѣдованію, понеже не раздѣлися Христось, и отложити ожерелія, ибо не подобаетъ благочестивымъ знамя имѣти иноудрствующихъ.

Третіе: яко да будетъ тамо съчненіе или книга соборная, возвѣщающая, чрезъ ваше царское божественное повелѣніе, по смерти предеченныхъ архимандритовъ и игуменовъ, впредь священника, которой пойдетъ в папешское мѣсто учитися, архимандритомъ, и игуменомъ, и епископомъ не поставляти. Аще же есть мирскій да не будетъ іереемъ, довольно бо есть православная вѣра къ спасенію и не подобаетъ вѣрнымъ прелститься чрезъ философію и суетную прелесть.

Великій князь Александръ не философъ, но отвѣтъ, который даде посламъ папинымъ, равнствуется символу вѣры. Аще же покажется чрезъ божественную вашу и царственную печать, да будетъ школа въ Кіевѣ, и да учатся въ Кіевѣ по силѣ, и отъ папешской школы да отлучатся.

Одабы, благовестивѣйшіе, и тамо въ Москвѣ сохраненъ бѣ древній уставъ, да не бывають игумены или архимандрѣты отъ рода казацкаго, но москали; москаль и на Москвѣ и в ка-

власними епископами, а сповѣдав тогочасного святѣйшого патриарха Московіи і наближенных до нього архіереїв, щоб собор вирішував цю справу.

По-друге, зараз в тих землях, що називаються Казакія, перебувають якісь навчені латинянами у Римі і Польщі, вони стали егуменами й архимандритами монастирів, незаконним чином творять богослужіння в монастирях і носять езуїтські комірці. Тому нехай преосвящений митрополит потурбується, щоб у всіх монастирях було однакове богослужіння, бо не розділився Христос, і щоб вони зняли ці комірці, бо не слід благочестивим мати знаки іновірців.

По-третє, щоб був цей соборний томос, підтверджений вашим царським божественним велінням: після смерті згаданих архимандритів і игуменів надалі священника, який вирушить навчатися в папську школу, не ставити архимандритом, игуменом чи епископом. Якщо ж це мирянин, то щоб не ставав священником, для спасіння достатньо православної віри – віруючим не слід спокшуватися через філософію і суетний обман.

Великий князь Олександр, не будучи філософом, дав папським послам відповідь, рівнозначну символу віри. Якщо буде потреба, то нехай через вашу божественну і царську печать започаткується в Кієві школа, де сильноно навчатимуться і відійдуть від папської школи.

Нехай буде збережено давнє правило великої Московії, щоб не ставити козаків архимандритами чи игуменами, а московітян. Московітяни – в Московії і Казакії, а козаки –

Οί Μόσχοβοι εις Μοσχοβίαν
 ||14 καὶ Καζακίαν, ἀλλ'οἱ Κα-
 ζάκοι μόνον εις Καζακίαν, οὐ
 γὰρ δεῖ ||15 ζευγνύειν ἐν τῷ
 αὐτῷ ἵππον καὶ ὄνον, οὐδὲ
 ὑφαίνειν ὁμοῦ ἔριον ||16 καὶ
 λῖνον φησὶν ἡ γραφή. Μακρὰν
 οἱ Καζάκοι ἱερεῖς ἀπὸ ||17
 ἡγουμενίου Μοσχοβίας, ἡ
 ἀπὸ ἕτερον ἀξίωμα, ὅτι ὁμο-
 λογοῦμεν ||18 τοὺς Καζάκους
 εἶναι ὀρθοδόξους. Πολλὰ μὲν
 τὰ ἡθὴ ἔχουσι διεφθαρμένα,
 ἃ οὐ δεῖ τοὺς αὐτοῦσε ὀρθοδό-
 ξους μαθεῖν. ||19

Καὶ τοῦτο ἴσως γίνεται,
 ὅτι δὲν ἀφήνουσι τὸν κατὰ
 καιροῦς ἀγιῶ ||20 τατον Πατρι-
 ἀρχην τῆς μεγάλης Μοσχο-
 βίας τινὲς τῶν ἀρχόντων, ||21
 νὰ ἐκλέγῃ ἀρχιμανδρίτας καὶ
 ἡγουμένους, ἀλλ' ἡ καταδηνα-
 στεύοντες, ||22 ἡ μεσιτεύοντες
 διαφθείρουσι τῆς ἐκκλησίας τὸ
 δίκαιον. Αλλ' ἐστὶν ||23 δίκαιον
 τὸν ἀγιώτατον Πατριάρχην
 ἔχειν τὸ δίκαιον τῆς ἐκλογῆς,
 ||23 ἵνα φυλάττονται τὰ θεία
 ἀκαινοτόμητα. ||24

Τέταρτον, τὸν ὀρθέντα
 μὲν ἐν πολλοῖς κανόνα τοῖς
 θείοις πατράσι, ἀνα ||25 νεωθέ-
 ντα δὲ πρὸ ὀλίγου ἐν τῇ τοπικῇ
 συνόδῳ τῆς μεγάλης Μοσχοβί-
 ας, ||26 τοῦ μὴ χειροτονεῖν τὸν
 ἀρχιερέα ἐν τῇ αὐτῇ λειτουρ-
 γίᾳ πολλοὺς ἱερεῖς ||27 ἡ ἱερο-
 διακόνους, ἀλλ' ἕνα ἱερέα καὶ
 ἕνα διάκονον. Διαφυλάττειν
 δεῖ ||28 ἀπαρασάλευτον καὶ
 τὸν ἱερώτατον μητροπολίτην
 Κυβέου. Τοὺς Καζάκους ||29
 δὲ ἐπισκόπους, τοῦτο ποιήσαν-
 τας ἐν τῇ Καζακίᾳ (τὸ ὄνομα
 Καζάκους ||30 χρώμεθα διὰ
 σαφέστεραν κατάληψιν) προ-
 στάξει μηδαμῶς τοῦ λοιποῦ
 ||31 τοῦτο ποιῆσαι, ἐν ἀγνοίᾳ
 γὰρ πεποιήκασιν ὡς δοκεῖ, εἰς
 δὲ ἀπὸ τοῦ νῦν ||1 τοῦτο ποιῆ-
 σωσιν, ἀπαραιτήτως καθήρη.
 Τοὺς εὐρισκομένους δὲ ἐκέισε
 ||2 ἀρχιερεῖς Ρωμαίους, τοὺς
 χειροτονήσαντας πολλοὺς
 ἱερεῖς τε καὶ δια ||3 κόνους ἐν
 μιᾷ λειτουργίᾳ, ὡς ἐν γνώσει
 καὶ διὰ χρήματα ἁμαρτή ||4 φα-
 ντας, καὶ κακῶν γινομένων
 παράδειγμα, ἀπαραιτήτως
 καθήρη ||5 καὶ μηδεμίαν συ-
 γνώμης ἀξίουν. Καὶ τινὰ ἀπο-

зацкой землѣ, а казаки токмо
 вѣь казацкой земли; не подоба-
 етъ бо вкупѣь запрягати коня и
 осла, ниже ткати вкупѣь руно
 и ленъ, глаголетъ писаніе. Да-
 леко казацы священницы отъ
 игуменства Московскаго и отъ
 инаго достоинства, понеже
 исповѣдуемъ быти казакамъ
 православнымъ, обаче многіе
 нравы имѣють растлѣнные,
 ихже (нравовъ) не подобаеъ
 учиться тамошнимъ право-
 славнымъ.

И сіе negli бываеъ,
 яко не оставляютъ по времени
 суца святѣйшаго патріарха
 великія Москвы нѣкія изъ бо-
 ярь избрати архимандритовъ
 и игуменовъ; но, или насил-
 ствующе, или ходатайствую-
 ще, разтлѣвають церкви
 праведное; но праведно естъ
 святѣйшему патріарху имѣти
 праведное избраніе, да сохра-
 няются божественная необ-
 новленна.

Четвертое: глаголанное
 убо во многихъ правилахъ
 божественныхъ отецъ, обнов-
 ленная же прежде малыхъ
 времянь в помѣстномъ соборѣ
 великія Москвы, воеже не хи-
 ротонисати архіерею во одной
 литургіи многихъ священни-
 ковъ или іеродіаконовъ, но
 единого священника и единого
 діакона, сохранить подобаеъ
 непремѣнно и преосвященно-
 му митрополиту Кіевскому.
 Казаковъ же епископовъ,
 сего сотворшихъ, безотмѣнно
 вѣь казатскую землю (имя
 казатское употребляется
 ради явнаго разумѣнія), да
 повѣлѣваеъ никакоже впредь
 сего творити, невѣдѣемъ бо
 сотвориша, якоже мнитсѣ.
 Аще же и впредь сіе сотво-
 рятъ, неотложно да низвер-
 жетъ. Обрѣтающихся же тамо
 архіереовъ-грековъ, хирото-
 нисавшихъ многихъ священ-
 никовъ и діаконввъ во едину
 литургію, якоже вѣденіемъ і
 ради денегъ согрѣшившихъ
 и злыи бывшихъ прикладъ,
 неотложно низвергнути, и
 никакому прощенію удосто-

лише в Казакіи. Бо не годится
 запрягати разом коня з ослом,
 ані прясти шерсть з льоном –
 каже Святе Письмо. Далеко
 ж козацкимъ священникамъ до
 Московскаго игуменства чи
 до іншого достоїнства, але ми
 схвалюємо, що козаки є пра-
 вославними, хоча вони мають
 багато зіпсованихъ звичаїв, які
 не слідъ переімати тутешнімъ
 право-славнимъ.

Також трапляється, що
 деякі пани не дозволяють
 тогочасному святѣйшому
 патріарху великої Московії,
 щоб він вибрав архимандритів
 і игуменів, а насильством
 чи посередництвомъ нищать
 право церкви. Справедливо,
 щоб святѣйшому патріарху
 нале-жало право вибору, що
 збереже Божі [заповіді] непо-
 рушними.

По-четверте, згаданий
 численними божественними
 отцями канон визначає, щоб
 під час однієї служби архієрей
 не висвячувавъ багатьохъ свяще-
 ників чи іеродіаконів, а лише
 одного священника і одного
 діакона, чого й дотримували-
 сь донедавна невідступно
 в помісному соборі великої
 Московії. Це ж слід виконувати
 і преосвященному митро-
 политові Кіївському. Козак-
 кам-епископам, які вчинили
 таке в Казакії (ім'я козаків ми
 вживаємо задля яснішого ро-
 зуміння) наказати, щоб ніколи
 такого більше не чинили, бо,
 як видається, це вони зробили
 через незнання; якщо ж і на-
 далі це чинитимуть, негайно
 їх змістити. Тамтешніх архіє-
 реїв-греків, які під час однієї
 служби висвятили багатьохъ
 священників і діаконів, які ві-
 дали, що творили і согрѣшили
 за гроші, й подали поганий
 приклад, негайно усунути і
 не удостоїти жодного про-
 щення. Якогось-то вигнаного
 архієпископа Охридського,
 беззаперечно, втікача, який

βεβλημένον ἀρχιεπίσκοπον
Ωχρίδου, ναί μὴν καὶ φυγάδα,
καλλινόμενον ἢ 7 τῷ πατριαρ-
χικῷ ὀνόματι, ὡς ὑποκριτὴν
ἀποπτύειν καὶ ἐπιτιμᾶν. ἢ 8

Πέμπτον, τὸν νέον μητρο-
πολίτην Κυέβου, δεῖ ἀκοῦειν
τῷ μεγάλῳ Βασιλείῳ ἢ 9 ἐν τῷ
προομιῶ τῶν ἰδίων κανόνων
λέγοντα, δεῖ τὸν ἐπίσκοπον
ἢ 10 ποιεῖν τὰ τῆς ἀκριβείας,
εἰ δὲ ἐμπόδιόν ἐστί, ποιεῖν καὶ
τὰ τῆς οἰκονομίας, ἢ 11 κατὰ
τὸν εἰπόντα, οἰκονομησαὶ τοὺς
λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει. Καὶ
τοὺς μὲν ἢ 12 ἐν τῇ ὑποταγῇ
ὄντας Καζάκουρς τῆς κραταιᾶς
καὶ ἀγίας ὑμῶν βασιλείας ἢ 13
ἀκριβῶς διορθοῦν, τοῖς δὲ ἐν
Πολωνία ὄσιν ὀρθοδόξοις συ-
γκαταβαίνειν ἢ 14 εἰς τιὰ ἡθῆ
ἕως οὐ βάλλει εἰς τὸ δίκτιον
τῆς ἀκριβείας. Καὶ Σαμουὴλ
ἢ 15 γὰρ οἰκονομικῶς εἰς τὴν
Βηθλεὲμ ὑπεκρύβη θυσίαν διὰ
τὸν φόβον Σαοὺλ ἢ 16 καὶ ὁ κύ-
ριος προσεποιεῖτο τῷ Λουκᾶ
καὶ Κλεώπα, παρατίρω ἢ 17
πορεύεσθαι, καὶ Παῦλος γὰρ
περιέτεμε τὸν Τιμόθεον, καὶ
τοῖς ἢ 18 πᾶσιν τὰ πάντα ἐγένε-
νετο, ἵνα κἂν τοὺς πλείονας
κερδίση, καθ'ὄν τρόπον ἢ 19
καὶ ἡμεῖς νῦν τὴν παρ' ἐνορίαν
χειροτονίαν ἐδεξάμεθα. ἢ 20

Ἐκτον, κατ' ἔτος σύνοδον
ποιεῖν τῶν ἰδίων ἐπισκόπων
καὶ προκρίτων ἢ 21 ἀρχιμαν-
δριτῶν καὶ κρίνειν καὶ ἀνα-
κρίνειν τὰ δεόμενα ἐκκλησι-
αστικῆς ἢ 22 διορθώσεως, καὶ
τοῖς μὲν εὐκόλοισ, παρέχειν
συνοδικῶς νομικῶν ἢ 23 τὴν
ἀπόφασιν, τὰ δὲ δύσκολα ἀνα-
φέρειν ἐν τῇ μεγάλῃ Μοσχοβία
συνεδρευούσῃ συνόδῳ, τῶν
πλείονων γὰρ ἡ ψήφος καὶ τῆς
πατρὸς ἢ 24 ἀρχικῆς μεγαλιότη-
τος ἡ σφραγίς τῆς ὑποθέσεως
ἰδίων, ὡς ποῦ ἢ 25 καὶ ἡ ἐν Μο-
σχοβία ἰερὰ σύνοδος, τὰ φαι-
νόμενα ἀμφίβολα, ἢ 26 ἵνα καὶ
ἡ ἐκείσε καθολικῆ ἐκκλησία
διαφυλάττηται ἀσπίλος ἢ 27
καὶ πάσης ἡντιόδος ἐκτός καὶ
ἁμωμος, ὡς ἁμωμος τοῦ Χρι-
στοῦ ἢ 28 νόμιφ, δεῖ ἀναφέρειν
ταῖς ἀνωτάτω ἐκκλησίαις, καὶ
τοῖς κατ' ἢ 29 αὐταῖς πατριαρ-

ити; и нѣкогего отгнаннаго
архієпископа Архидонска-
го, при томъ же и бѣглеца,
украшающе сего именемъ
патріаршескимъ, якоже
лицемѣра наплевати и епити-
мисовати.

Пятое: новому митро-
политу Киевскому слушати
подобаетъ великаго Василиа,
въ предисловіи своихъ нра-
вилъ глаголющу: подобаетъ
єпископы творити яже суть
извѣствованна; аще же воз-
браненные есть—творити
и яже суть разсмотренны,
по глаголющу: усмотритъ
слова своя на судѣ. И су-
щихъ в послушаніе казаковъ
державнѣйшаго и святаго
вашего царствія извѣстно
исправляти; сущихъ же въ
Польшѣ православнымъ снис-
ходити въ нѣвая нравы, дон-
деже вложитъ ихъ въ мрежи
извѣствованія—и Самуилъ бо
усмотрительно во Виліемѣ
творитъ жертву страха ради
Саула, и Господь притворя-
шеся Лукѣ и Клеопѣ далѣ шес-
товати, и Павель бо обрѣза
Тимофея и всѣмъ вся бысть,
да хотя болшихъ обряцетъ;
имже образомъ и мы нынѣ
хиротонію, яше не во своєю
єпархію, воспріяхомъ.

Шестое: во вся лѣты со-
боръ творити своимъ епи-
скопомъ и преизряднымъ
архімандритомъ, и судити,
и разсудити, еже требуютъ
церковное исправленіе, и
удобнымъ подавати законное
повелѣніе соборно, трудняя
же доносити великой Москвѣ
соприсѣдѣющему собору,
болшихъ бо есть жребія и
патріаршескаго величества
свойство есть печать дѣлъ.
Якоже и иже на Москвѣ свя-
щенный соборъ, яже показу-
ются сумнѣвателные—яко да
и тамошняя соборная церковъ
сохраняется непорочно, и
кромѣ всякаго плѣжинъ, и не-
порочная, якоже непорочное
христова невѣста,—подобаетъ
доносити вышнимъ церквамъ
и иже в нихъ патріархомъ, и
отъ нихъ приняти рѣшеніе

прикрашає себе патріаршим
именем, затаврувати і покара-
ти як обманщика.

По-п'яте, належить, щоб
новий Київський митрополит
слухався Василя Великого,
який в передмові своїх правил
каже: потрібно, щоб єпис-
коп діяв по акривії, якщо ж
є складнощі, діяв по ікономії,
згідно зі сказаним: на суді він
підтвердить слова свої. Під-
даних вашому могутньому і
сильному царству козаків стар-
ранно вдосконалювати, згля-
нутися над православними в
Польщі, враховуючи їх звичаї,
доти поки не введе їх до рів-
ня акривії. І Самуїл по іконо-
мії таємно приніс жертву в
Вифлеємі через страх перед
Саулом, і Господь вдав Луці
і Клеопі йти далі, і Павло об-
різав Тимофія, і для всіх став
усім, щоб щоб спасти більше
[народу], таким чином і ми зар-
аз сприймаємо висвячення в
чужій єпархії.

По-шосте, /митрополито-
ві слід/ щороку збирати собор
своїх єпископів і раніше об-
раних архімандритів, на яко-
му розглядати і вирішувати
те, що потребує церковного
виправлення. З легко вирі-
шуваних справ соборно вино-
сити законне повеління, про
труднощі сповіщати в велику
Московію скликаному сино-
ду, -нехай перемагає бо дум-
ка більшості - а печать патрі-
аршої величчє є підставою для
вирішення справ, як (допоки)
і священний синод у великій
Московії. Якщо з'являється
яксь сумніви, то слід спові-
стити вищим церквам та їхнім
патріархам і прийняти від них
рішення і тлумачення справи,
щоб соборна церква там збе-
рігала чистоту і цноту мов не-
порочна Христова наречена,

χαϊς, καὶ παρ'αὐτῶν δέχεσθαι τὴν λύσιν §30 καὶ ἐρμηνείαν, ἵνα φυλάττηται, προσέτι ὁ σύνδεσμος τῆς ἀγάπης §1 καὶ ἡ ἐνότης τοῦ πνεύματος τῆς εἰρήνης καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς καθο§2λικῆς καὶ ἀποστολικῆς πίστεως ἀμείωτον ἀκαινοτόμητον καὶ §3 ἀπαρσάλευτον. §4

Ἵτι μὲν οὖν, θεότατοι, νὰ χειροτονεῖται μητροπολίτης Κυβέβου §5 ὑπὸ τοῦ Ἀγιωτάτου Πατριάρχου τῆς μεγάλης Μοσχοβίας ἐκλεγόμενος, §6 καὶ τῆς παρευρισκομένης περὶ αὐτὸν τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων συνόδου §7 καὶ συνεννοήσει ὑμετέρα, ἵνα ὁ Κυβέβου μητροπολίτης χειροτο§8νούμενος εἰς τὴν μεγάλην Μοσχοβίαν καὶ ἐρχόμενος εἰς τὴν §9 ἐπαρχίαν τοῦ, ἂν περὶ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἢ εἰς τοὺς νόμους σφάλῃ §10 καὶ ἐνεργεῖ παρὰ τὴν γνώμην καὶ τῶν σκοπῶν τῆς ἀνατολικῆς §11 ἐκκλησίας, ἢ μετὰ τινὸς διαφέρεται, ἢ ἄλλη αἰτία παραλόγῳ ὑπὸ §12 κείναι, ἵνα κρίνηται καὶ ἀνακριθῆται καὶ ἀργήται καὶ παιδεύηται §13 ὑπὸ τοῦ ἀγιωτάτου Πατριάρχου Μοσχοβίας καὶ τῆς κατ'αὐτὸν ἱεράς συνόδου. §14

Καὶ ὅτι ἐπίσκοπον νὰ μὴ καθήρῃ, μήτε νὰ χειροτονῆ χωρὶς §15 τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου τῆς μεγάλης Μοσχοβίας τὴν γνώμην, §16 καλὸν καὶ νόμιμον καὶ συγχωρημένον, διὰ τὴν κατέχουσαν ἀνάγκην §17 τῆν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἡ προ τῆς χειροτονίας του μητροπολίτου §18 πεμπθῆ (sic) γράμμα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ ἐκδοσιν, ἢ μετὰ τὴν §19 χειροτονίαν πεμπθῆ γράμμα πρὸς εἶδησιν, οὐδὲν διαφέρει, μόνον νὰ §20 μηνυμονεῖ τὸν Κωνσταντινουπόλεως καὶ νὰ εἶναι ἐπαρχία μὲν τοῦ §21 Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτροπουμένη δὲ παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου §22 Μοσχοβίας, εἰς τοῦτο καὶ συγχωροῦμεν καὶ συμβουλευόμεν, ἵνα μὴ §23 ἀνάγκης χωρὶς καταφρονῶνται οἱ ὅροι τῶν πατέρων καὶ ἀγανακτήῃ ὁ Θεός. §24

и толкование, во еже хранити ктому союзъ любви, и соединение духа мира, и достоинство каволическия и апостолския вѣры неумаленное, необновленное и непоколебимое.

Якоже убо, божественнѣйшии, хиротонисатися митрополиту Киевскому отъ святѣйшаго патриарха великия Москвы избранныи и обрѣтающіися при немъ святѣйшихъ архіереевъ собора и соизволевіемъ вашимъ; яко да Киевскій митрополитъ, хиротонисуемый въ великой Москвѣ и грядущій во епархію свою аще въ православной вѣрѣ или въ законахъ погрѣшитъ и дѣйствуетъ кромѣ разума и мысли восточныя церкви, или снѣкимъ разсудитъ, или по данной непристойной винѣ подлежить, — яко да судитъ, и разсудитъ, и запретитъ, и наказуется отъ святѣйшаго патриарха Московскаго и иже с нимъ священнаго собора.

Якоже епископа да не извержетъ, ниже да не хиротонисаетъ безъ соизволения святѣйшаго патриарха великия Москвы, благое и законное и прощенное содержащи, ради нужды Константинополя. И аще прежде хиротонисанія митрополита послана будетъ грамота въ Царыградъ, ради отпустительныя грамоты, или по хиротонисанію послана будетъ грамота къ вѣдомости — ни въ чемъ не рознится. Токмо да воспоминаетъ Константинопольскаго и да будетъ епархія убо Константинопольскаго, намѣстническая же отъ святѣйшаго патриарха Московскаго. В томъ и прошаемъ и совѣтуемъ, да не безъ всякия нужды пренебрегаются уставы отцевъ и прогвѣяется Богъ: в сихъ воспитани есмь, сія отъ божественныхъ законовъ научившихся, сія

і до того ж укріпився союзъ любові і єдності духу миру, не применилося і не порушилося достоинство соборної і апостольської віри.

Отже, побожні, з вашого дозволу нехай вибраного Київського митрополита висвячує святійший патріарх великої Московії та синод преосвященних архієреїв, що знаходиться при ньому, щоб висвячений великою Московією Київській митрополит вирушив у свою єпархію і, якщо порушить проти православної віри чи законів, діятиме супротив намірів і рішень східної церкви чи перечитиме їй, чи вчинить нерозсудливо з іншої причини, то святійший патріарх великої Московії разом зі священним синодом нехай його судить і розсудить, засудить і виправить.

І щоб /митрополит/ не змістив, ані висвятив епископа без погодження з святійшим патріархом великої Московії, навіть законного й схваленого, навіть заради потреби Константинополя. А чи перед висвяченням митрополита буде вислана в Константинополь грамота для видачі дозволу, чи після висвячення для сповіщення про це – немає різниці, лише нехай пам'ятає Константинопольського патріарха, і нехай єпархія буде Константинопольського, а святійший Московський патріарх буде намісником – на це ми даємо згоду і радимо, щоб без необхідності не занедбувалися правила отців, бо прогнівється Бог.

Εν τούτοις ἀνατάραξμεν, ταῦτα παρὰ τῶν θεῶν νόμων μεμαθηκάμεν, ἡ25 ταῦτα συμβουλευόμεν, γαληνῶτατοι, καὶ ἔσχομεν εἰπεῖν καὶ ἀπὸ τῆς γραφῆς ἡ26 καὶ ἀπὸ μαρτυριῶν ἁγίων, καὶ ἀπὸ τῶν πρακτικῶν τῶν συνόδων ἡ27 καὶ ἀπὸ τοῦς ὅρους τῶν πατέρων, καὶ ἀπὸ τῶν νεαρῶν τῶν πάλοι ἡ29 αὐτοκρατόρων βασιλέων, ἀλλὰ φεύγοντες τὴν πολυλογίαν ἐσημῶσαμεν ἡ30 τὰ παρόντα, καὶ μάλιστα ὡς γράφοντες πρὸς σοφοὺς τὰ θεῖα. Καὶ εἰ ἡ31 μὲν δόξα χρηστὰ καὶ συμφέροντα, χάρις τῷ Θεῷ δι' οὗ λαλοῦμεν ἡ32 καὶ κινούμεθα, καὶ ἐνεργοῦμεν. Εἰ δὲ ποῦ μεμπταῖα, ἀλλ' ἴσως τῷ ἡ33 Ἁγίῳ Πνεύματι φαίνονται ὅσια, λαλοῦμεν γὰρ περὶ Θεοῦ καὶ τῆς ἡ34 ἐκκλησίας ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, πρόσωπον γὰρ φησὶν ἀνθρώπου ἡ35 Θεὸς οὐ λαμβάνει, μάλιστα οὐδὲ ἔπρεπεν ἡμῖν ἐκ νεαρῆς ἡλικίας ἡ1 νὰ ἀγαποῦμεν μέχρῃς αἵματος τὴν κραταιὰν καὶ ἁγίαν ὑμῶν ἡ2 βασιλείαν, περὶ πνευματικῶν πνευματικοὶ ὄντες, νὰ σκοπήσωμεν ἡ3 τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ δίκαιον. Καὶ τὸ δὴ μέγιστον ἁμαρτία ἦν ἡ4 μεγαλαυτῆ, τὸ νὰ μὴ εἰπῶμεν εἰς τοιοῦτους ἁγίους ἀνδρας τὸ εὐλογον, ἡ5 καὶ τὸ πρέπον, καὶ τὸ ἀνέγκλητον εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου, οὐ ἡ χάρις καὶ ἄπειρον ἔλεος εἶη μετὰ τῶν θεοστέπτων ὑμῶν ἡ6 καὶ ἁγίων κορυφῶν, καὶ ἡ εὐδοκία αὐτοῦ κατευθύνει τὰ διαἡ7βήματα ὑμῶν εἰς ὁδὸν εἰρήνης, φωτίζουσα, συνετίζουσα, καὶ διαφυλάττουσα ὑμᾶς ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐναντίας ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων ἡ8 εἰς ἔταν πολλῶν περιόδους, ἀμήν. ἡ9

ἀπὸ Ἀδριανουπόλ[εως], ἀχπστ', μηνὶ ἀπριλίῳ. ἡ10

совѣтуемъ, тишайшіи. И могли бы рещи и отъ писаній, и отъ свидѣтельства святыхъ, и отъ дѣяній соборныхъ, и отъ уставовъ отцевъ, и отъ новыхъ законовъ древнихъ самодержцевъ царей; но бѣгающе многословія напишомъ сія, наипаче же пишуще мудрымъ о божественныхъ дѣльхъ. И аще покажутся блага и полезная,—благодарить Богу, имже глаголемъ, и движемъ же, и дѣйствуемъ. Аще же и порицаемая, но негли Святому Духу являються преподобная; глаголемъ бо о Богѣ и церкви о Святомъ Дусѣ. Лице бо, глаголетъ, человеку Богъ не възприметь. Наипаче же и не подобаше намъ, из младенческаго возраста възлюбити даже до крове державнѣйшаго и святаго вашего царствія, о духовныхъ духовные и суще умолчати истинно и праведно: наипаче же грѣхъ превеликій быаше, еже не рещи тавовымъ достойнымъ мужемъ пристойное и лѣпое, и еже не грѣшное во дни господни. Его же благодать и неизреченная милость да будетъ со Богомъ вѣнчанными вашими и святыми главы, и благословеніе его да править стопы ваша въ пути мира, просвѣщающе, и уразумѣюще, и сохраняюще васъ отъ всяваго предкновеія противнаго, видимыхъ и невидимыхъ, на окружевіе многихъ лѣтъ, аминь.

Отъ Адрианополя, 1686, мѣсяца апріліа. Іерусалимскій и вашъ богомолецъ и послушенья святому вашему царствію.

На цих заповідях ми виховані, за Божими законами навчені, тому таке радимо, тишайші, й можемо говорити згідно зі Святим Письмом і за свідченнями святих, і за рішеннями соборів, і за правилами отців, і за новими законами здавна самодержців-царів, але, уникаючи багатослів'я, ми визначили сучасний стан справ, пишучи про божественне для розумних. Якщо ж наша думка виявиться корисною і потрібною, то – дяка Богові, завдяки Якому говоримо, існуємо і діємо. Якщо ж видасться невартою, то лише Святому Духу відкрите благочестиве, ми ж говоримо про Бога і про церкву в Святому Дусі, бо Бог не зважає на обличчя людини, тим дужче не личить нам, які з молодого віку полюбили ваше могутнє і священне царство як своє кровне та будучи духовного особою серед духовних, замовчувати істину і справедливість. І найбільший гріх був би, якщо не скажемо таким достойним мужам благословенне і достойне і бездоганне в день Господній, милість і безмежне милосердя Якого нехай перебуває з вашими святими і вѣнчаними Богом главами, благовоління Його нехай направить ваші стопи по дорозі миру, повчаючи, наставляючи і оберігаючи вас від усіх видимих і невидимих перешкод упродовж багатьох років. Аминь.

Із Адрианополя, 1686, місяця квітня.

Д\осифей\, Єрусалимський \патріарх\ і смиренний молитвенник за повелінням вашого святого царства.

ХРОНІКА ІГУМЕНА ФЕОДОСІЯ
СОФОНОВИЧА (1655 – 1677), ЯК ДЖЕРЕЛО
З ІСТОРІЇ СВЯТО-МИХАЙЛІВСЬКОГО
ЗОЛОТОВЕРХОГО МОНАСТІРЯ ТА
ХРЕЩЕННЯ КИЯН

(Доповідь виголошена на міжнародній науковій конференції «Поштова площа у Києві: історичний та культурний вимір». Софія Київська, митрополичий будинок, 5 вересня 2018 р.)

УДК 271.2-726.3

ORCID: 0000-0002-7429-0042

DOI: 10.35332/2411-4677.2019.19.4

Протоієрей
Віталій КЛОС

5 вересня 2018 року в митрополичому будинку в Національному заповіднику Софії Київській відбулася Міжнародна історична науково-практична конференція «Поштова площа у Києві: історичний та культурний вимір». Учасники заходу зібрались, щоб обговорити проблеми створення Національного музею на Поштової площі. Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет виступаючи підтримав дослідження археологічних розкопок на Поштової площі в Києві і надання Музею на Поштової площі в Києві статусу пам'ятки національного значення. Зокрема він наголосив: «Місце те, де почалося хрещення Русі, має для нас велике значення... Виходячи з того, що ми повинні знати нашу правдиву історію, потрібно досліджувати це місце та надати йому національний характер... українці мають знати свою правдиву історію. Та історія, яку створила Москва під імперію, тепер розпадається. У нас незалежна держава – і вона вимагає від нас, щоб ми знали свою правдиву історію. Не ту, яку нам нав'язали, а ту, яка була – хороша вона чи погана, але вона об'єктивна» [Патріарх Філарет, 2018].

Стаття присвячена питанню хрещення Руси-України в контексті досліджень та археологічних розкопок на Поштової площі в Києві, де було знайдено історичні пам'ятки XI – XII ст., що свідчать про розміщення в цій місцевості прибережного міського кварталу Середньовічного міста для подальшого утворення Музею та надання йому статусу пам'ятки національного значення. Висвітлено події, що передували хрещенню та появі Свято-Михайлівської Золотоверхої святині ще першим митрополитом Київським святителем Михаїлом, у зв'язку з подіями пов'язаними із хрещенням Русі за рівноапостольного князя Володимира Великого в 988 – 992 рр. Коротко охарактеризовано працю ігумена Феодосія Софоновича «Хроніку з літописців стародавніх», в якій розповідається про хрещення киян та скинення ідолів з Михайлівської гори. Показано значення постаті Феодосія Софоновича, з одного боку, як автора «Хроніки», а з іншого – як ігумена Свято-Михайлівського монастиря, який проявив себе вченим, освіченим мужем, енергійним

Цю думку підтримали також міністр закордонних справ Павло Клімкін та міністр Культури Євген Нищук, який сказав, що «Знахідки, віднайдені на Поштової площі, є свідченням тисячолітньої історії нашої країни та потребують детального вивчення провідними фахівцями. Сьогодні на конференції буде висловлено чимало думок і пропозицій, і ми абсолютно покладаємося на цю фахову думку. Але найголовніше, що в цій тривалій історії має бути поставлена крапка – процес збереження пам'ятки саме в тому місці, де вона знаходиться, її консервація і, в подальшому, організація та заснування Музею є незворотнім. Це є консолідована позиція держави... Зараз точаться дискусії щодо проведення археологічних досліджень із подальшою музеєфікацією знахідок на Поштової площі. Переконали, що ті документи, які будуть напрацьовані сьогодні під час конференції, дадуть нам переконливу основу і можливість працювати в правовому полі та пришвидшити процес надання статусу національної пам'ятки цьому об'єкту, яким вже невдовзі буде пишатися не лише Україна, а й увесь світ» [Нищук, 2018].

На Поштової площі Києва знайшли пам'ятки історичної та археологічної цінності: знахідки XI – XII ст., що свідчать про розміщення в цій місцевості прибережного міського кварталу Середньовічного Києва. 5 липня Верховна Рада ухвалила постанову №8541 про

адміністратором, що спираючись на підтримку гетьманської адміністрації, вищої церковної ієрархії, намагався посилити роль монастиря як культурного центру. Подано відомості про першого Київського митрополита святителя Михайла, який був мудрим і тихим, хоч і суворим у питаннях віри звершуючи своє благодатне служіння у державі Київській та ведучи рівноапостольну діяльність, будував храми і засновував монастирі здійснюючи працю з утвердження християнства. Проаналізовано свідчення джерел про заснування Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря та наведено твердження дослідників щодо місця та часу хрещення киян. Зроблено висновки відносно знахідок, які виявились під час археологічних розкопок на Поштової площі м. Києва, в контексті їх безпосереднього відношення, якщо не до самого місця Хрещення, то до подій, які були з ним пов'язані. Зокрема йдеться про скидання ідолів з Михайлівської гори, де згадується дорога, якою спускали їх.

Ключові слова: хрещення, Русь-Україна, Київська держава, Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир, Поштова площа, святитель Михайл, ігумен Феодосій Софонович, хроніка, синопсис.

*Archpriest Vitaliy KLOS
CHRONICLE OF THE ABBOT
THEODOSIUS SOFONOVICH
(1655 – 1677), AS A SOURCE*

збереження історико-культурної спадщини на Поштової площі в Києві. Проект рішення щодо Поштової площі передбачає передачу земельної ділянки та недобудованого об'єкта «Музей історії Києва», проведення археологічних досліджень ДП «Центр археології Києва Інституту археології НАН України» і подальше створення музею за проектом, який здобуде перемогу на міжнародному конкурсі. На початку серпня Міністерство культури заявило, що починає процедуру надання Музею на Поштової площі в Києві статусу пам'ятки національного значення. Торік Поштова площа отримала статус пам'ятки археології, що внесена до державного реєстру.

Історія з розкопками триває вже кілька років. У 2012-му виникла ідея створити нову транспортну розв'язку. Проте вже наступного року Київська міська адміністрація віддала частину Поштової площі під будівництво торгового центру. Відповідно до законодавства, перед будівництвом в історичній частині міста необхідно провести розкопки. Оплачувати їх має інвестор. Розкопки стартували у 2014-му. Утім, за три роки гроші скінчилися. За лютий і березень цього року зарплати археологи так і не отримали. Тому і змушені були припинити роботу. Майже 1000-річну вулицю вже пошкодило будівництво – попри роботу археологів, тут установили опори. Саме вони й тримають на собі бетонну плиту – стелю майбутнього

OF THE HISTORY OF THE ST. MICHAEL'S GOLDEN-DOMED MONASTERY AND THE BAPTISM OF KYIVITES

(The report was presented at the international scientific conference "Postal Square in Kyiv: Historical and Cultural Dimension." Sofia Kyivska, Metropolitan House, September 5, 2018)

The article is devoted to the issue of baptism of Rus-Ukraine in the context of research and archaeological excavations on the Postal Square in Kyiv, where historical monuments of XI - XII centuries have been found, which testify to the location of the medieval coastal city quarter in this area for the further establishment of the Museum the status of a monument of national importance. The events that preceded the baptism and appearance of St. Michael's Golden-domed Shrine by the first Metropolitan of Kyiv, holy hierarch Michael, in connection with the events related with the baptism of Rus under the equally apostolic Prince Volodymyr the Great in 988 – 992 are covered. The work of the Abbot Theodosius Sofonovich "Chronicle of the Ancient Chroniclers" is briefly described, which tells about the baptism of Kyivans and the removal of idols from the Mikhailivska Mountain. On the one hand, the importance of Feodosiy Sophonovich's figure is shown, as the author of the Chronicle, and on the other, as the abbot of St. Michael's Monastery, who has shown himself to be a scientist, an educated person, an energetic administrator, relying on the support of the hetman's administration, the

торгового центру. З місцевого бюджету на створення музеїв цього-річ виділили 27 мільйонів гривень. Загальна площа розкопок – п'ять тисяч квадратних метрів. За три роки розкопок на Поштовій площі археологи знайшли цілу вулицю часів Русі – княжі печатки, зброю і навіть рештки людей XII століття – усе це могло б стати музеєм у центрі Києва. Розкопки зупинилися в березні 2017-го. Територію час від часу затоплює, землю припорошує пилом. Знайдене дерево транспортувати нікуди. Можливості законсервувати тисячолітній дуб археологи також не мають – подібні роботи в Україні взагалі не проводять [Нищук, 2018].

Актуальність теми зумовлена потребою комплексного дослідження питання хрещення киян в контексті історії Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря.

Мета написання статті – проаналізувати передісторію Золотоверхої української святині в час хрещення киян.

Для реалізації мети дослідження були поставлені такі завдання:

- висвітлити події, що передували хрещенню та появі Золотоверхої святині;

- проаналізувати джерельну базу та історіографію означеного питання;

- показати роль святителя Михаїла, як першого митрополита Київського;

- охарактеризувати «Хроніку з літописців стародавніх» ігумена Михайлівського монастиря Феодосія Софоновича.

Оскільки це місце межує з великою українською святинею Михайлівським Золотоверхим монастирем ігумен якого Феодосій Софонович залишив для нас унікальну пам'ятку «Хро-

highest church hierarchy, tried to strengthen the role of the monastery as a cultural center. The information has been given about the first Metropolitan of Kyiv, holy hierarch Michael, who was wise and quiet, albeit strict in matters of faith, performing his gracious service in the State of Kyiv and conducting an equally apostolic activity, building temples and founding monasteries in the work of establishing Christians. Testimonies of sources of St. Michael's Golden-domed Monastery foundation are analyzed and the statements of the researchers regarding the place and time of baptism of Kyiv are given.

Conclusions have been made regarding the findings that were discovered during archaeological excavations at Kyiv Postal Square, in the context of their direct relation, if not to the very site of the Baptism, but to the events that were associated with it. Specifically, it is about dropping idols from the Mikhailivska Hill, which mentions the road by which they were brought down.

Keywords: *baptism, Rus-Ukraine, Kyiv state, St. Michael's Golden-domed Monastery, Postal Square, St. Michael, Abbot Theodosii Sofonovich, chronicle, synopsis.*

ніку з літописців стародавніх» спробуємо проаналізувати свідчення про початкову історію обителі та знайти відомості про імовірне хрещення киян. Багато дослідників обстоюють заснування древнього Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря ще першим митрополитом Київським святителем Михаїлом, у зв'язку з подіями пов'язаними із хрещенням Русі за князя Володимира Великого в 988 – 992 рр. та у зв'язку з скиненням ідолів із Михайлівської гори [Літопис Руський, 1989, с. 162]. Цієї «повіді» дотримувались такі шановані та знані постаті, дослідники та історики, як: митрополит Сильвестр Косов [Сильвестр Косов, митр., 1875, № 4, с. 131 – 138], митрополит Євгеній Болховітінов [Євгеній Болховітінов, митр., 1995, с. 79, 80], митрополит Макарій Булгаков [Макарій Булгаков, митр., 1996, с. 151], ієромонах Євстратій Голованський [Євстратій Голованський, ієром., 1878, с. 1, 103], преподобний Афанасій Кальнофойський [Цит. за: Закревський Н., 1868, с. 503], М. Берлінський [Берлінський М., 1991, с. 84], М. Захарченко [Захарченко М., 2006, с. 223], Л. Похилевич [Похилевич Л., 1864, с. 38], М. Максимович [Максимович М., 1994, с. 22], І. Максимович [Цит. за: Паломник, 1845, с. 75], М. Сементовський [Сементовський М., 1864, с. 54], В. Зверинський [Зверинський В., 1890, с. 146]. Також і в “Степеній книзі” (XVI ст.) говориться про заснування Михайлівської обителі митрополитом Михаїлом [Цит. за: Макаревич А., 1884, с. 6].

Про митрополита Михаїла також пише протоієрей Є. Голубінський [Голубинський Е., прот., т. 1 (1-а пол.), 1997, с. 276], проф. І. Малишевський [Малишевський І., проф, 1883, № 10, с. 123 – 171], В. Калинин [Калинин В., № 7, 1888, с. 463 – 593], ієромонах Євсевій [Евсевий Ильинский, иером., 1852]. А сучасний дослідник М. Нікітенко так говорить про першого митрополита Київського Михаїла та Свято-Михайлівську обитель: «... перший митрополит Русі Михаїл Сирін, особа якого на нашу думку, є не легендарною, а історичною. Маючи власний осідок у сусідньому з Десятинною церквою Михайлівському монастирі, митрополит Михаїл міг, з одного боку, здійснювати архієрейські відправи і брати участь у церковно-політичних акціях, які відбувалися у головному храмі держави, а з другого – був забезпечений як від ворожих нападів, так і від зайвого втручання світської влади у церковні справи, що мало свою актуальність у перші роки після хрещення Русі. Цьому якнайкраще відповідає розташування першої митрополичої резиденції на Михайлівській горі» [Нікітенко М., спецвипуск 4, 2003, с. 45; 31, с. 19].

Разом з тим, є також свідчення, які існування на місці Свято-Михайлівської обителі монастиря відносять ще до часів перед князем Володимиром [Макаревич А., 1884, с. 5 – 7]. Як відомо, християнство у Києві між варягами було ще за півтора століття до офіційного хрещення Русі. «Досить важко допустити, – говорить прот. Є. Голубинський, – щоб при тодішній впевненій схильності до монашества це півторавікове християнство залишалось без монастирів і монахів» [Голубинський Е., прот., с. 552 – 554].

Підтвердженням цього можуть служити відомості, які ми наведемо нижче. Митрополит Іларіон у своєму «Слові про Закон і Благодать» говорить, що при Володимирі «...монастирі на горах стали» [цит. за: Іларіон Огієнко, митр., с. 251]. Під 1037 р. літопис говорить, що «чорноризці почали множитись, і монастирі почали бути». А під 1051 р. є запис про преподобного Антонія Печерського, який прийшов у Київ із гори Афонської в кінці правління князя Ярослава Мудрого, і «...ходив по монастирям» [Патерик, 1998, с. 4]. Відомо, що близько 1060 р. преподобний Антоній постриг у чернецтво таких впливових осіб, як сина першого боярина Варлама і наближеного до двору скопця Єфрема, без узгодження з київським князем Ізяславом. Внаслідок конфлікту з князем преподобний змушений був із братією тікати з Києва [цит. за: Киричук О., Кн. 1, 2006, с. 306].

У той же час, з літопису відомо лише про один чоловічий монастир цього часу, – Георгієвський, збудований самим св. князем Ярославом [цит. за: Макаревич А., 1884, арк 7 зв.]. Подібно і преподобний Феодосій Великий, прийшовши в Київ на початку князювання Ізяслава, «...обходив усі (ще не влаштовані по істинному уставу) монастирі і просив, щоб його прийняли...» [Патерик, 1998, с. 5]. А «мнихъ Іаковъ» в своїй «Похвалі» говорить, що князь Володимир мав традицію на свята накривати три трапези, із них першу «митрополиту з чорноризцями і з священниками» [цит. за: Клос В., дияк., 2006, с. 41]. А де чорноризці, там і, само собою розуміється, монастирі.

Дослідник історії Золотоверхої обителі ієромонах Євстратій Голованський на титульній сторінці своєї розвідки написав «Монастырь сей современень св. равноапостольному князю Владимиру» [Євстратій Голованський, ієром., 1878]. Джерелом в цьому питанні є праця визначної постаті в церковній історії – ігумена Михайлівського Золотоверхого монастиря Феодосія Софоновича (1655 – 1676) «Кройніка з літописців стародавніх». Ігуменом Золотоверхої обителі він був обраний навесні 1655 р. капітулом з Києво-братського намісника. Дату

народження його відносять приблизно до початку XVII ст., а про місце свідчить лист Київського митрополита Гедеона (Святополка-Четверинського) та архімандрита Києво-Печерської Лаври Варлаама Ясинського до Московського Патріарха Йоакима від 25 березня 1689 р.: «Родом з самого... града Києва». До «Поменника» Золотоверхо-Михайлівського, започаткованого у 1667 р. самим хроністом, був внесений весь рід ігумена Феодосія Софоновича, – близько 160 імен [Софонович, 1992, с. 14], а також роди гетьманів Б. Хмельницького, І. Виговського тощо [Малышевський И., проф, № 10, 1889, с. 123 – 171]. Після обрання михайлівською братією на ігуменство в Золотоверхій обителі, Софонович отримує і спеціальний універсал гетьмана Б. Хмельницького від 2 червня 1655 р. про своє затвердження [ЦДІАК України, ф. 1407, оп. 2, спр. 60. (1655 г.), арк. 60].

Закінчивши Києво-Могилянський колегіум, де навчався разом із майбутнім архієпископом Чернігівським Лазарем Барановичем [Софонович, 1992, с. 9], він отримав міцні знання латинської, грецької, польської та церковнослов'янської мов. Тут же після закінчення й викладав. Це був час великого розквіту Могилянки. Влітку 1649 р. він очолює посольство до Москви, де разом із ченцями Єпифанієм Славинецьким та Арсенієм Сатанівським займаються перекладом Біблії з грецької мови. Повернувшись у Київ, продовжує вчителювати в колегіумі. Багато ігумен Феодосій попрацював, пишучи різні історичні праці, деякі з них у рукописному варіанті дійшли до нашого часу. Це, зокрема, «Хроніка з літописців стародавніх» та «Повість про преславні чудеса св. великомучениці Варвари», які були видані та опрацьовані в 1992 р. протоієреєм Юрієм Мициком і В. Кравченком. Ця видатна праця ігумена отця Феодосія Софоновича справила помітний вплив на подальші твори такого плану і, зрозуміло, є важливим джерелом для історії Золотоверхої обителі. Також відомі такі його твори як, «Виклад о Церкви» – який був виданий у 1667 р. в типографії Києво-Печерської Лаври [Мицик Ю., прот., 2004, с. 180], та «Мучение Святой Великомученицы Варвари» [Софонович, 1992, с. 5 – 9]. Ієромонах Євстратій Голованський повідомляє, що отець Феодосій відомий і перекладом на українську мову Волинського літопису з невеликими додатками [Євстратій, ієром., 1878, с. 116].

В середині XVII ст. стан Свято-Михайлівського монастиря описав диякон Павло Алепський, що подорожував разом з Антіохійським Патріархом Макарієм до Москви. Він записав: «Потім явився кир Феодосій, архімандрит Михайлівського монастиря,

що знаходиться навпроти цього храму, й недалеко від нього, і просив патріарха поїхати в кареті до його житла в монастирі. Ми пішли слідом за ним, так як відстань була досить незначною. Перед воротами патріарх вийшов із карети і ми ввійшли. Всі будівлі дерев'яні, за виключенням прекрасної, величної і чудової церкви, влаштованої з каміння та вапна (sic), що має високий, блискучий купол із золота» [Київ, № 15, 1874, с. 419]. За ігумена Феодосія Софоновича (1655 – 1674) коштом гетьмана Б. Хмельницького дерев'яну покрівлю храму замінено на бляшану (із міді), головні куполи визолочено. Цей же гетьман своїм універсалом затвердив право братії Свято-Михайлівського монастиря вибирати самостійно ігуменів для своєї обителі, а також прийняв на себе ім'я ктитора Свято-Михайлівського і Києво-Печерського монастирів [ІРНБУ, ф. 2, спр. 2302, арк. 2].

На користь Золотоверхого монастиря, за його ігуменства, видавали грамоти українські гетьмани І. Виговський, Д. Многогрішний, І. Самойлович, Ю. Хмельницький, російський цар Олексій Михайлович, польський король М. Вишневецький. Московський уряд розраховував на підтримку українського духовенства в боротьбі проти Польщі та в своїй централізаторській політиці. Тому він не скупився на жалувані грамоти найвпливовішим монастирям, перерозподіляв на їхню користь церковні землі [Крижанівський О., Плохій С., кн. 3, 1994, с. 149]. У 1669 – 1677 рр. ігумен Свято-Михайлівського монастиря практично виконував функції митрополита Київського, а обитель набула значення центру церковної влади в Україні [Берлінський М., 1991, с. 152]. Вже у 1674 р. обов'язки настоятеля виконував Варлаам Ясинський [ЦДІАК України, ф. 59, оп. 1, спр. 6361. (1694 г.), арк. 6 зв.]. Помер ігумен Феодосій Софонович у 1677 р.

Отже, Феодосій Софонович, будучи ігуменом Свято-Михайлівського монастиря, проявив себе як вчений, освічений муж, енергійний адміністратор. Спираючись на підтримку гетьманської адміністрації, вищої церковної ієрархії, він намагався посилити роль монастиря як культурного центру.

«Хроніка з літописців стародавніх», яка була написана ігуменом Феодосієм набагато раніше не була настільки відомою, як «Синописис Київський, який приписують архімандриту Києво-Печерського монастиря Інокентію Гізелю, що неодноразово перевидавався [Іннокентій Гізель, 1674]. Як в «Хроніці», так і в «Синописисі» згадується про Хрещення Русі. Так, в останньому творі ця подія відноситься до 989 р. «Носиться й така повість, яку чув від старих людей: як деякого ідола, коли волочили його

вірні християни з гори, аби втопити в Дніпрі, б'ючи його нещадно, то біс у тому ідолі кричав, ридаючи сильно. І звідтоді дорогу ту з гори нижче од монастиря Золотоверхого Михайлівського називали в давнину: «Чортове беремище», що означає «Тяжко чорту»; бо слов'янською «бремя» означає «тяжість» (курсив наш. – В.К., прот.). Коли ж кинутий був той бовдур до Дніпра – поплив униз; а невірні люди, йдучи берегом, плакали і звали, кажучи: «Видибай наш господарю боже, видибай», що означає: «Впливи». Ідол же той видибав чи вплив там на беріг, де нині монастир Видубицький, і нарекли місце те від видибання ідолого урочищем «Видибачі», а потім «Видубичі». Але й там, коли невірні люди хотіли взяти того ідола, вірні ж, прибувши, камінь до нього прив'язали й утопили ідола. Задля того, оповідають, перший митрополит Михаїл за Володимира, посадивши іноків на горі недалеко від того Чортова Беремища, в своє ім'я і церкву святого архистратига Михаїла збудував, оскільки, як на небесах святий архистратиг Михаїл чорта скинув, так і тут він же подумав з гори чорта, що в бовдурі був, скинути (курсив наш. – В. К., прот.). На видубичах же церква в ім'я того ж святого архистратига Михаїла сотворена задля того: як бо в Хонях святий архистратиг Михаїл чудо сотворив, заглибивши до ріки невірних, так і тут видибалого чи вплилого у бовдурі чорта помислив у воду заглибити» [Кієво-Златоверхо-Михайловській, 1889, с. 3; Інокентій Гізель, спецвипуск 2, 2002, с. 90, 91].

Першопочатково «Синописис» вийшов друком у 1674 р., і регулярно перевидавався аж до 1836 р. [Глазунов П., № 6, 1888, с. 167 – 253]. М. Закревський постійно називає Синописис – творінням Інокентія. Він говорить: «Через два роки після смерті о. Федосія Софоновича архімандрит Інокентій Гізель переклав його Хроніку на слов'янську мову, децю перемінив і видав у 1674 р. під своїм ім'ям, назвавши Синописисом і Хроніку забули»¹ [Макси-

¹ Надрукований був у Києво-Печерській Лаврі в 1674, 1678 і 1680 рр. «по благословенню пречесного в Христі «господина» Інокентія Гізеля, милістю Божою архімандрита тієї ж святої Лаври». Так зазначено на титульному листі всіх трьох видань. Але це зовсім не означає, що Гізель видав у 1674 р. Київський Синописис «під своїм іменем». Того ж 1674 р. надруковані були в Лаврі і Акафісти, теж по благословенню Інокентія (Гізеля), а в 1654 р. вони надруковані були з благословення його попередника архімандрита Йосифа (Тризни). Творіння книги та благословення дві різні речі, які змішує М. Закревський та інші дослідники. Після трьохразового перевидання у Києві в 2-й половині XVII ст. він так сподобався новоутвореній Петербурзькій Академії Наук, що вона, починаючи з 1736 р., близько 20 раз його перевидавала, як підручник із Російської історії. А в 1823 і 1836 рр. його знову надрукував митрополит Київський Євгеній (Болховітінов) із своїми доповненнями (О Киевскомъ Синописисе // КЕВ. – К., 1868. – № 9. – С. 353, 354).

мович М., №.9, 1868, с. 354]. Митрополит Сильвестр Косов щодо цього пише: «...Отже, перший митрополит Михаїл, даний Володимирові для хрещення Русі, йшов у вірі за своїм пастирем; від нього і Русь була інформована у справі віри, і ті святі, котрі в нетлінних тілах лежать у київських печерах; вони цієї ж віри тримались, а за побожні вчинки дістали милість у Всемогутнього Господа» [Сильвестр Косов, митр., №. 4, 1875, с. 424 – 438].

На долю першого митрополита випало благодатне служіння. Ієрархом він був мудрим і тихим, хоч і суворим у питаннях віри. У державі Київській вів рівноапостольну діяльність, будував храми і засновував монастирі. Літопис стверджує, що за митрополита Михаїла «Віра Православна розцвіла і засяла як сонце». Згодом митрополит із проповіддю св. Євангелія відвідав Новгород, Суздаль і Ростов Великий. За час архієрейської діяльності митрополита Михаїла були споруджені храми в Чернігові, Білгороді, Володимир-Волинському, Новгороді та Переяславі [Самбор Б., 2005, с. 44 – 46]. Ієромонах Євстратій Голованський каже: «Михаїл цей оселив на цьому місці (Володимирській гірці. – В. К.) грецьких іноків, що прибули з ним у Русь, збудував для них церкву в ім'я святого Архістратиґа Михаїла, як знак перемоги в Києві християнства над язичництвом» [Євстратій Голованський, ієром., 1878, с. 1].

Один із перших монастирів митрополит Михаїл заснував серед лісу. Що ж до археології Михайлівської гори, то важко сказати, як стверджує дослідник І. Іванцов, чи була заселена вона в часи Володимира – Ярослава. Літописи на це відповіді не дають. Не дали позитивної відповіді і археологічні розкопки, які проводились на цій території в 1937 – 1940 роках ХХ століття. З'ясовано було тільки те, що в ІХ – Х століттях тут ховали покійників; очевидно це було продовження некрополя Старокиївської гори [Іванцов І., 2003, с. 226, 227]. З відомим дослідником важко не погодитися, якщо взяти до уваги, що перший храм і келії монастиря були дерев'яними. Збудування дерев'яного Свято-Михайлівського храму на місці колишнього язичницького капища, на нашу думку є цілком вірогідним. Як відомо з церковної історії саме на таких місцях будувалася переважна більшість християнських святинь. У зв'язку з цим можна припустити, що з провадженням християнства в Русі, на Михайлівській горі, де раніше знаходилося язичницьке капище, повинен був обов'язково з'явитися не тільки храм, але й цілий монастир. Не виключено, що Свято-Михайлівський дерев'яний храм міг служити прототипом для усіх храмів Русі, які будувалися в ранній період

поширення і проповіді християнства після хрещення, і був чималим за своєю архітектурною формою, оскільки виконував функцію кафедри першого Київського митрополита. Ймовірно, що першого митрополита Русі поховали 992 року у цьому, ним спорудженому, храмі, а потім вже перенесли до Десятинної церкви [Димитрій Рудюк, архієп., 2008, с. 17 – 42].

З постаттю святого рівноапостольного князя Володимир та з Десятинною церквою, збудованою ним на честь Пресвятої Богородиці пов'язаний ще один факт, який підтверджує істинність особи святителя Михаїла, митрополита Київського. У передмові до книги «Записки святителя Петра Могили» дослідник церковної історії І. Жиленко наводить важливе відкриття зроблене святителем Петром Могилою під час реставрації церкви Николи Десятинного – невеликого храму побудованого на руїнах знищеного татарами (1240 року) Десятинного собору. У лаврському документі з XVIII ст. про це написано так: «Першого року архієрейства його однієї з субот ходив він, за звичаєм, на місці [де була] церква Пресвятої Богородиці Десятинної, в якій по давньому розоренні Батиєм, царем скіфським, і запустінні ледве вбачалася церковна споруда, і читав він улюблений акафіст Пресвятій Богородиці. Кінчивши восьмий ікос, знайшов глибоко в землі гроб мармуровий, який з великою наполегливістю і трудом викопавши і відкривши, знайшов у ньому чесну й святу голову, також і кістки святі. Ще й дошку срібну позолочену знайшов з написом на ній: «Покладене було в гробі цьому тіло святого рівноапостольного великого князя Володимира, нареченого в святому хрещенні Васи́лієм; і разом [із ним] в одному гробі покладена цесарівна благовірна Анна, дружина його, грекиня, преосвященним митрополитом Київським Леонтієм, котрий був третім митрополитом Київським по святому Михаїлі [курсив наш. – В. К.] року від Різдва Христового тисяча п'ятнадцятого...». Зробивши таке дивовижне відкриття, «преосвященний митрополит Петро Могила, взявши з гробу чесну і пресвяту главу, з великим благоговінням і любов'ю приложився [до неї], з честю відніс до церкви святого архістратига Михаїла Золотоверхого, оскільки велика церква святої Софії по довгому розоренні, запустінні, ще від чужовірців ляхів великому занехаянні й ненависті будучи, ще не відремонтована була...» [Жиленко І., 2011, с. 20].

Отже, аналізуючи свідчення джерел про заснування Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря можна цілком припустити, що всі ті знахідки, які виявились під час археоло-

гічних розкопок на Поштовій площі м. Києва мають безпосереднє відношення, якщо не до самого місця Хрещення, то до подій, які були з ним пов'язані. Зокрема йдеться про скидання ідолів з Михайлівської гори, де згадується дорога, якою спускали їх. Йдеться про сучасну Поштову площу, до якої спускали дерев'яного Перуна і яка названа у «Хроніці» «Чортовим беремищем». Можливо саме залишки цієї дороги й були знайденні науковцями. У будь-якому випадку це унікальне відкриття, яке Українська держава повинна зберегти для наших нащадків та всіх наступних поколінь.

1. Берлінський М. Історія міста Києва. – К.: Наукова думка, 1991.
2. Глазунов П. Храмы, построенные святым Владимиром и другими в его время // Труды КДА. – К.: Типогр. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1888. – № 6. – С. 167 – 253.
3. Голубинский Е., прот. История Русской Церкви. Изд. 2-е. – М.: Крутицкое патриаршее подворье, О-во любителей церковной истории, 1997. – Т. 1 (первая половина тома).
4. Димитрій (Рудюк), архієп. Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир у ранній період своєї історії // Науковий збірник присвячений 900-літтю Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря. Матеріали науково-практичної конференції «Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир: історія кризь століття». – К.: Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир, 2008. – С. 17 – 42.
5. Евстратий (Голованский), ієром. Києво-Златоверхо-Михайловский первоклассный монастырь и его скит Феофания. Титульна сторінка. – К., 1878.
6. Євгеній (Болховітінов), митр. Вибрані праці з історії Києва / Упор., вст. ст. та додатки Тетяни Ананієвої. – К.: Либідь - ІСА, 1995.
7. Євстратій (Голованській), ієром. Києво-Златоверхо-Михайловській первоклассный монастырь и его скитъ Феофанія. Монастырь сей современень св. равноапостольному князю Владимиру. Сочинение сіе на пользу означенаго монастыря. Того же монастыря ієромонахъ Евстратій Голованскій. – К.: Тип. В. П. Давиденко, Михайловская улица, собств. дом, 1878.
8. Жиленко І. Життєпис святого Петра Могили // Записки святого Петра Могили / Упорядкування І.В. Жиленко. – К.: Фенікс, 2011.
9. Закревський Н. Описание Киева: В 2 т. – М.: Иждивен. Москов. археологического о-ва, 1868. – Т. 1.
10. Захарченко М. Киев теперь и прежде. Репринтне видання. – К.: ПВП Задруга, 2006.
11. Зверинский В. Материалы для историко-топографического исследования о Православных монастырях в Российской империи, с библиографическим указателем. Преобразование старых или учреждение новых монастырей с 1764-95 по 1 июля 1890 г. – СПб., 1890.
12. Иннокентий (Гізель). Синопис, или краткое собрание летописцев о начале Славяно-Россійскаго народа и первоначальных князей Богоспасаемого града Кієва, о житіи святого благоверного великого князя Киевского и всея Россіи первейшаго Самодержца Владимира, и о наследниках благочестивыя державы его Россійскія, даже до пресветлаго и благочестиваго государя нашего царя и великого князя Алексія Михайловича всея Великія, Малыя и Белья Россіи Самодержца. – К., Изд.: Киево-Печерской Лавры, 1674; Иннокентий (Гізель). Синопис, или краткое собрание летописцев о начале Славяно-Россійскаго народа и первоначальных князей Богоспасаемого града Кієва, о житіи святого благоверного великого князя Киевского и всея Россіи первейшаго

- Самодержца Владимира, и о наследниках благочестивыя державы его Россійскія, даже до пресветлаго и благочестиваго государя нашего царя и великаго князя Алексія Михайловича всея Великія, Малыя и Белыя Россіи Самодержца. – К., Изд.: Киево-Печерской Лавры, 1674; Лаврський альманах / Ред. рада: В. М. Колпакова (відп. ред.) та ін. – К.: ВІПОЛ, - Спецвип. 2: Синопис Київський / І. В. Жиленко. – 2002.
13. Иванцов І. Стародавній Київ. – К. : Фенікс, 2003.
 14. Ларіон Огієнко, митр. Українська Церква: Нарис із історії Української православної церкви / Додаток : Слово про Закон і Благодать: У 2 т.: Т. 1 – 2. – Вінніпег, 1982.
 15. ІР НБУВ. Ф. 304. Дис. 16. Евсевий Ильинский, иеромонах. Кто был первый Митрополит Киевский. – [1852]. – 91 лл.
 16. ІРНБУ. – Ф. 2. – Спр. 2302. Грамота Б. Хмельницького Михайловському монастирю о праве выбора игумена. 1655 г. – С. 2.
 17. ІРНБУ. Ф. 304. Дис. № 973. Макаревич А. Очерк истории Киево-Михайловского Златоверхого монастиря. – К., 1884. – 293 с.
 18. Калининковъ В. Митрополиты и епископы при святом Владимире // Труды Киевской Духовной Академии. – К. : Типогр. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1888. – № 7. – С. 463 – 593.
 19. Киричук О. Особливості державно-церковних взаємовідносин у давньоруській державі XI – XIII століть: за матеріалами давньоруської християнської літератури // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. – Львів: “Логос”, 2006. – Кн. 1. – С. 306.
 20. Киево-Златоверхо-Михайловскій монастирь: Историческій очеркъ отъ основанія его до настоящаго времени. – К. : Издание означеннаго монастиря, Тип. С. В. Кульженко, Ново-Елисаветинская ул., собств. д., 1889.
 21. Киевъ въ 1653 г. по описанію спутника патриарха Макарія діакона Павла Алеппскаго // КЕВ. – К., 1874. – № 15. – С. 419.
 22. Клоос В., дяк. Історія Свято-Михайлівського Києво-Золотоверхого монастиря. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата богословських наук випускника Київської Духовної Академії. – К., 2006.
 23. Крижанівський О., Плохий С. Історія Церкви та релігійної думки в Україні: У 3 кн. – К. : Либідь, 1994. – Кн. 3. – 336 с.
 24. Літопис Русскій. За Іпатським списком / Пер. Леоніда Махновця. – К., 1989.
 25. Макарий (Булгаков), митр. История Русской Церкви: В 9 т. – М. : Изд. Спасо-Преображенскаго Валаамскаго монастиря, 1996. – Т. 5.
 26. Максимович М. О Киевскомъ Синописе (Письмо къ П.Г. Лебединцеву) // Киевскія Епархіальныя Ведомости. – К., 1868. – № 9. – С. 354.
 27. Максимовичъ М. Киевъ явился градомъ великимъ... Вибрані українознавчі твори. – К. : Либідь, 1994.
 28. Мальшевский І., проф. Кто был первый митрополит Киевскій? // Труды Киевской Духовной Академии. – К.: Типогр. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1883. – № 10. – С. 123 – 171.
 29. Мицик Ю., прот. За віру Православну! – К. : Благовіщенський храм Української Православної Церкви Київського Патріархату при Національному університеті «Кієво-Могилянська Академія» Ін-т археографії НАН України, 2004.
 30. Нікітенко М. На зорі християнського Києва // Лаврський альманах. – К. : ВІПОЛ, Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2003. – Спецвипуск 4 (Випуск 10). – С. 45.
 31. Нікітенко Н., Нікітенко М. Перші руські митрополити – будівничі Київської Православної держави // Людина і світ. – К., 1996. – № 9. – С. 19.
 32. Ніщук про знахідки на Поштової: музей має бути саме там, де археологи виявили пам'ятки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nishchuk-poshtova-muzey/29473136.html>

33. Павленко Ю. Нарис історії Києва. – К. : «Фенікс», 2003.
34. Паломник Киевский или путеводитель по монастырям. Изд. 2-е исправленное и дополненное / Под ред. И. Максимовича. – К., 1845.
35. Патерик Печерський или Отечник. – К. : Типогр. Киево-Печерской Лавры, 1998.
36. Патріарх Філарет підтримав створення музею на Поштовій площі Києва. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/5/7191138/>
37. Петровъ Н. Западно-русскія полемическія сочиненія XVI века // Труды КДА. – К. : Тип. Г. Т. Корчакъ-Новицкаго, 1894. – № 2. – С. 154 – 186.
38. Похилевич Л. Сказание о населенных местностях Киевской губернии. – К.: Типогр. Киево-Печерской Лавры, 1864.
39. Самбор Б. Перший Київський митрополит // Чаша. – К. : Вид. Видубицького чоловічого монастиря Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2005. – квітень-грудень. – С. 44 – 46.
40. Сементовский Н. Киев его святыня и древности: 55 политипажей, изображающих виды Киева. – К. : Тип. Г. Сементовского, 1864.
41. Сильвестр Косов, митр. Paterikon // КЕВ. – 1875. – № 4. – С. 131 – 138; № 13. – С. 424 – 438.
42. Софонович Феодосій, ігум. Хроніка з Літописців Стародавніх / АН України, Археографічна комісія, Ін-т української археографії, Ін-т історії України. Підгот. тексту Ю. А. Мицика, В. М. Кравченка. – К. : Наукова думка, 1992.
43. ЦДІАК України. – Ф. 1407. – Оп. 2. – Спр. 60. (1655 г.). – Арк. 60.
44. ЦДІАК України. – Ф. 59. – Оп. 1. – Спр. 6361. (1694 г.). – Арк. 6 зв.

-
1. Berlinskii M. Istoriiia mista Kyeva. – K.: Naukova dumka, 1991.
 2. Hlazunov P. Khramy, postroennye sviatym Vladimirom i druhami v eho vremena // Trudy KDA. – K.: Tipohr. H. T. Korchak-Novitskaho, 1888. – # 6. – S. 167 – 253.
 3. Holubinskii E., prot. Istoriiia Russkoi Tserkvi. Izd. 2-e. – M. : Krutitskoe patriarshe podvore, O-vo liubitelei tserkovnoi istorii, 1997. – T. 1 (pervaia polovina toma).
 4. Dumytrii (Rudiuk), arkhieep. Sviato-Mykhailivskiy Zolotoverkhyi monastyr u rannii period svoiei istorii // Naukovyi zbirnyk prysviachenyi 900-littiu Sviato-Mykhailivskoho Zolotoverkhoho monastyria. Materialy naukovo-praktychnoi konferentsii «Sviato-Mykhailivskiy Zolotoverkhyi monastyr: istoriia kriz stolittia». – K. : Sviato-Mykhailivskiy Zolotoverkhyi monastyr, 2008. – S. 17 – 42.
 5. Evstratii (Holovanskii), ierom. Kiev-Zlatoverkho-Mikhailovskii pervoklasnyi monastyr i eho skit Feofaniia. Tytulna storinka. – K., 1878.
 6. Ievhenii (Bolkhovitinov), mytr. Vybrani pratsi z istorii Kyieva / Upor., vst. st. ta dodatky Tetiany Ananiievoi. – K. : Lybid - ISA, 1995.
 7. Ievstratii (Holovanskii), ierom. Kiev-Zlatoverkho-Mykhailovskii pervoklasnyi monastyr y eho skit Feofaniia. Monastyr sei sovremenem sv. ravnoapostolnomu kniazuiu Vladimiru. Sochynenie sie na polzu oznachennaho monastyria. Toho zhe monastyria iieromonakh Evstratii Holovanskii. – K. : Tip. V. P. Davydenko, Mikhailovskaia ulitsa, sobstv. dom, 1878.
 8. Zhylenko I. Zhyttypys sviatytelia Petra Mohyly // Zapysky sviatytelia Petra Mohyly / Uporiadkuvannia I.V. Zhylenko. – K. : Feniks, 2011.
 9. Zakrevskii N. Opisanie Kieva: V 2 t. – M. : Izhdiven. Moskov. arkhelohicheskoho o-va, 1868. – T. 1.
 10. Zakharchenko M. Kiev teper i prezhde. Repryntne vydannia. – K. : PVP Zadruha, 2006.
 11. Zverinskii V. Materialy dlia istoriko-topohraficheskoho issledovaniia o Pravoslavnykh monastyriakh v Rossiiskoi imperii, s bibliohraficheskim ukazatelem. Preobrazovanie starykh ili uchrezhdenie novykh monastyrei s 1764-95 po 1 iulia 1890 h. – SPb., 1890.

12. Innokentii (Hiziel). Sinopsis, ili kratkoe sobranie letopistsev o nachale Slaviano-Rossiiskago naroda i pervonachalnikh kniazei Bohospasaemoho hrada Kieva, o zhitii sviatoho blahoverneho velikoho kniazia Kievskoho i vseia Rossii perveishago Samoderzhtsa Vladimira, i o naslednikakh blahocestiviyia derzhavy eho Rossiiskii, dazhe do presvetlaho i blahocestivahoho hosudaria nasheho tsaria i velikoho kniazia Aleksiiia Mikhailovicha vseia Velikiia, Malyia y Belyia Rossii Samoderzhtsa. – K., Izd.: Kievo-Pecherskoi Lavry, 1674; Innokentii (Hiziel). Sinopsis, ili kratkoe sobranie letopistsev o nachale Slaviano-Rossiiskago naroda i pervonachalnykh kniazei Bohospasaemoho hrada Kieva, o zhytii sviatoho blahoverneho velikoho kniazia Kievskoho i vseia Rossii perveishago Samoderzhtsa Vladimira, i o naslednikakh blahocestiviyia derzhavy eho Rossiiskii, dazhe do presvetlaho i blahocestivahoho hosudaria nasheho tsaria i velikoho kniazia Aleksiiia Mikhailovicha vseia Velikiia, Malyia y Belyia Rossii Samoderzhtsa. – K., Izd.: Kievo-Pecherskoi Lavry, 1674; Lavrskii almanakh / Red. rada: V. M. Kolpakova (vidp. red.) ta in. – K.: VIPOL, - Spetsvyp. 2: Synopsys Kyivskiy / I. V. Zhylenko. – 2002.
13. Ivantsov I. Starodavnii Kyiv. – K. : Feniks, 2003.
14. Ilarion Ohiienko, mytr. Ukrainska Tserkva: Narys iz istorii Ukrainskoi pravoslavnoi tserkvy / Dodatok : Slovo pro Zakon i Blahodat: U 2 t.: T. 1 – 2. – Vinnipeh, 1982.
15. IR NBUV. F. 304. Dys. 16. Evsevlilinski, ieromonakh. Kto byl pervyi Mitropolit Kievskii. – [1852]. – 91 ll.
16. IRNBU. – F. 2. – Spr. 2302. Hramota B. Khmel'nitskoho Mikhailovskomu monastyriu o prave vybora ihumena. 1655 h. – S. 2.
17. IRNBU. F. 304. Dys. # 973. Makarevich A. Ocherk istorii Kievo-Mikhailovskoho Zlatoverkhoho monastyria. – K., 1884. – 293 s.
18. Kalinnikov V. Mitropolity i episkopy pri sviatom Vladimire // Trudy Kyeveskoi Dukhovnoi Akademii. – K. : Tipohr. H. T. Korchak-Novitskago, 1888. – # 7. – S. 463 – 593.
19. Kyrychuk O. Osoblyvosti derzhavno-tserkovnykh vzaiemovidnosyn u davnoruskii derzhavi XI – XIII stolit: za materialamy davnoruskoi khrystyianskoi literatury // Istoriiia relihii v Ukraini. Naukovyi shchorichnyk. – Lviv: "Lohos", 2006. – Kn. 1. – S. 306.
20. Kievo-Zlatoverkho-Mikhailovskii monastyr: Istoricheskii ocherk ot osnovaniia eho do nastoiashchaho vremeny. – K. : Izdanye oznachennahoho monastyria, Tip. S. V. Kulzhenko, Novo-Elisavetinskaia ul., sobstv. d., 1889.
21. Kiev v 1653 h. po opisaniiu soputnika patriarkha Makariiia diakona Pavla Aleppskago // KEV. – K., 1874. – # 15. – S. 419.
22. Klos V., dyiak. Istoriiia Sviato-Mykhailivskoho Kyievo-Zolotoverkhoho monastyria. Dysertatsiia na zdobuttia naukovoho stupenia kandydata bohoslovskykh nauk vypusknika Kyivskoi Dukhovnoi Akademii. – K., 2006.
23. Kryzhanivskiy O., Plokhii S. Istoriiia Tserkvy ta relihiinoi dumky v Ukraini: U 3 kn. – K. : Lybid, 1994. – Kn. 3. – 336 s.
24. Litopys Ruskyi. Za Ipatskym spyskom / Per. Leonida Makhnovtsia. – K., 1989.
25. Makarii (Bulhakov), mitr. Istoriiia Russkoi Tserkvi: V 9 t. – M. : Izd. Spaso-Preobrazhenskago Valaamskoho monastyria, 1996. – T. 5.
26. Maksimovich M. O Kievskom Sinopsise (Pismo k P. H. Lebedintsevu) // Kievskiiia Eparkhialnyia Vedomosti. – K., 1868. – # 9. – S. 354.
27. Maksimovich M. Kiev iavilsia hradom velikim... Vybrani ukrainoznavchi tvory. – K. : Lybid, 1994.
28. Malyshevskii I., prof. Kto byl pervyi mitropolit Kievskii? // Trudy Kyeveskoi Dukhovnoi Akademii. – K.: Tipohr. H. T. Korchak-Novitskago, 1883. – # 10. – S. 123 – 171.
29. Mytsyk Iu., prot. Za viru Pravoslavnu! – K. : Blahovishchenskyi khram Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu pry Natsionalnomu universyteti "Kyievo-Mohylianska Akademiia" In-t arkheohrafii NAN Ukrainy, 2004.
30. Nikitenko M. Na zori khrystyianskoho Kyieva // Lavrskiy almanakh. – K. : VIPOL, Natsionalnyi Kyievo-Pecherskyi istoryko-kulturnyi zapovidnyk, 2003. – Spetsvypusk 4 (Vypusk 10). – S. 45.

31. Nikitenko N., Nikitenko M. Pershi ruski mytropolity – budivnychi Kyivskoi Pravoslavnoi derzhavy // Liudyna i svit. – K., 1996. – # 9. – S. 19.
32. Nishchuk pro znakhidky na Poshtovii: muzei maie buty same tam, de arkeolohy vyiavyly pamiatky. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-nishchuk-poshtova-muzey/29473136.html>
33. Pavlenko Iu. Narys istorii Kyieva. – K. : «Feniks», 2003.
34. Palomnik Kyeveskii ili putevoditel po monasteryiam. Izd. 2-e ispravlenoe i dopolnenoe / Pod red. I. Maksimovicha. – K., 1845.
35. Paterik Pecherskii ili Otechnik. – K. : Tipohr. Kievo-Pecherskoi Lavry, 1998.
36. Patriarkh Filaret pidtrymav stvorennia muzeiu na Poshtovii ploschi Kyieva. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/09/5/7191138/>
37. Petrov N. Zapadno-russkiiia polemicheskiiia sochineniia XVI veka // Trudy KDA. – K. : Tip. H. T. Korchak-Novitskaho, 1894. – # 2. – S. 154 – 186.
38. Pokhilevich L. Skazanie o naseleennykh mestnostiakh Kievskoi hubernii. – K.: Tipohr. Kievo-Pecherskoi Lavry, 1864.
39. Sambor B. Pershyi Kyivskyi mytropolyt // Chasha. – K. : Vyd. Vydubyskoho cholovichoho monastyria Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2005. – kviten-hruden. – S. 44 – 46.
40. Sementovskii N. Kiev eho sviatynia i drevnosti: 55 politipazhei, izobrazh. vidy Kieva. – K. : Tip. H. Sementovskoho, 1864.
41. Silvestr Kosov, mitr. Paterikon // KEV. – 1875. – # 4. – S. 131 – 138; # 13. – S. 424 – 438.
42. Sofonovych Feodosii, ihum. Khronika z Litopystsiv Starodavnykh / AN Ukrainy, Arkheohrafichna komisiia, In-t ukrainskoi arkeohrafii, In-t istorii Ukrainy. Pidhot. tekstu Yu. A. Mytsyka, V. M. Kravchenka. – K. : Naukova dumka, 1992.
43. TsDIAK Ukrainy. – F. 1407. – Op. 2. – Spr. 60. (1655 h.). – Ark. 60.
44. TsDIAK Ukrainy. – F. 59. – Op. 1. – Spr. 6361. (1694 h.). – Ark. 6 zv.

**ЄДНІСТЬ І ПОМІСНІСТЬ
ЦЕРКВИ У ТРАКТАТІ
СВЯЩЕННОМУЧЕНИКА
КИПРІАНА КАРФАГЕНСЬКОГО
«ПРО ЄДНІСТЬ ЦЕРКВИ»**

*Протоієрей
Сергій КОЛОТ*

Аналізуючи загальний стан Православної Церкви за перші два десятиліття ХХІ століття, слід відзначити, що цей час для Православ'я став багатим на події загальноцерковного масштабу: проведення Всеправославного собору на Криті у 2016 р., об'єднання Українського Православ'я 15 грудня 2018 р., дарування Томоса про автокефалію Православній Церкві України 6 січня 2019 р. та ін. Крім позитивних моментів, продовжують залишатися невирішеними основні проблемні питання Православ'я: невизнання окремими Помісними Церквами автокефалії нових Помісних Церков, небажання представителів Церков брати участь у всеправославних зібраннях, розірвання євхаристійного спілкування між Помісними Церквами тощо. У зв'язку з реаліями практичної відсутності консолідованої співпраці між автокефальними Церквами та похідними від них наслідками церковних розділень, православне богослів'я на нашу думку, покликане нагадати в чому саме полягає єдність Церкви Христової.

Не дивлячись на теоретико-методологічний поступ православної еkleзіології протягом ХХ – ХХІ стт.,

У статті проаналізовано еkleзіологічні погляди, викладені у творі «Про єдність Церкви» святого отця Церкви III століття, священномученика Кипріяна Карфагенського. Встановлено, що будучи онтологічно єдиною Церква виявляє свою цілісність у помісних Церквах. Згідно зі святителем Кипріаном єдність Церкви реалізується не в інституційному підпорядкуванні, а в дотриманні догматичних і моральних засад, як у побудові міжцерковних відносин, так і у внутрішньому житті помісних Церков.

Ключові слова: Церква, Кипріан Карфагенський, помісна Церква, еkleзіологія, єпископ.

*Archpriest Serhii KOLOT
UNITY AND LOCALITY OF THE
CHURCH IN THE TREATISE OF
THE HOLY MARTYR CYPRIAN
CARTHAGE «ON THE UNITY OF
THE CHURCH»*

The article analyzes the ecclesiological views set forth in the book «On the Unity of the Church» of the Holy Father of the Church of the Cyprian of Carthage (200-258 years). The Church as the only body of Christ and the human salvation

окремі Помісні Церкви у своїх практичних рішеннях, синодальних ухвалах, офіційних документах, щодо всеправославної єдності та її подальшого майбутнього, допускають «подвійні стандарти». Це проявляється в намаганнях використати аксіому єдності Церкви в утилітарному юрисдикційному та інституційному контексті, без урахування ранньохристиянського Священного Передання. Цікаво, що з приводу співвідношення єдності і помісності Церкви сказано головними представниками Священного Передання Церкви Святими Отцями, думки яких підтвержені не дипломатичною риторикою, а досвідом подолання церковних розділень, богословським обґрунтуванням, святістю життя і мученицьким вінцем? Одним із таких беззаперечних авторитетів донікейської богословської думки є священномученик Кипріан Карфагенський – автор відомого еkleзіологічного твору «Про єдність Церкви».

Мета статті – розкрити еkleзіологічні погляди священномученика Кипріана Карфагенського щодо церковної єдності і помісності, викладені в творі «Про єдність Церкви».

Для реалізації поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

- виявити еkleзіологічні погляди свщм. Кипріана Карфагенського, викладені у творі «Про єдність Церкви»;

- здійснити богословський аналіз еkleзіологічних поглядів Кипріана Карфагенського;

environment, constantly suffers attacks of the devil in the form of heresies, splits and divisions. According to St. Cyprian, the beginning of the Church's existence is connected with the incarnation of Jesus Christ and giving hierarchical powers to the holy Apostles. The followers of the apostles are bishops, and the bishopric is the only one. Hierarchy aspect of the unity of the Church, in the ecclesiology of Cyprian of Carthage, combines sacral and practical function. Keeping the unity around the bishop - the primate of the local church, clergy and believers are in communion with bishops of other churches. Theological foundations of hierarchical unity serve as a reliable basis for ecclesiastical discipline, order and responsibility. Being ontologically the only Church manifests its integrity on the ground in the local Churches, who, being in mutual communication, represent each individually and all together the only Church of Christ.

According to St. Cyprian, the unity of the Church is realized not in the institutional subordination of one Church to another Church, but in observing the dogmatic and moral principles, both in the construction of inter-church relations, and in the internal life of the local Churches. Christian cohesion, according to Cyprian of Carthage, depends on moral aspects. The unity of the local Church destroys pride, the lack of love, holiness and, as a consequence, heresy and division. These same reasons give rise to divisions at the inter-church level, not only at the level of individual persons, but also entire Christian communities. The

- розкрити богословські засади церковної єдності й помісного устрою Церкви Христової за твором про «Про єдність Церкви»;

Як першоджерело використано твір «Про єдність Церкви», в перекладі з латинської мови викладача Київської духовної академії другої половини XIX ст. Д. О. Підгурського і виданого в книжковій серії «Бібліотека творень св. отців і учителів Церкви західних», издавана при Київській Духовній Академії (1860–1861 pp. 1891 p.).

Життя та діяльність священномученика Кипріяна Карфагенського і його трактат «Про єдність Церкви» досліджували: Д. О. Підгурський [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 1.; Ч. 1, с. I – ХСП], свящ. О. Молчанов [свящ. А. Молчанов], С. Л. Єпифанович [Епифанович, 2010], М. І. Сагарда [Сагарда, 2004], В. О. Троїцький [Троицкий, 1912], протопр. І. Меєндорф [Меєндорф И., протопр., 2002], В. О. Федосик [Федосик, 1991], О. Р. Фокін [Фокин, 2005] та ін.

Згідно зі свідченнями Євсевія Кесарійського [Иероним Стридонский, 1879, с. 385] і блаженного Ієронима Стридонського [Иероним Стридонский, 1999, с. 207], Кипріян Карфагенський (200 – 258 pp.) походив з північної Африки і був вчителем риторики. Після навернення до віри христової пресвітером Цециліаном, Кипріян роздав все своє майно убогим. Також, ставши пресвітером, він незабаром був обраний єпископом Карфагенської Церкви. Святий Кипріян – автор багатьох творів, які за словами Ієронима, сяють «яскравіше за сонце» [Иероним Стридонский, 1999, с. 207]. За сповідання віри Христової священномученика було страчено під час гонінь римських імператорів Валеріана і Галієна. В традиції православної Церкви Кипріян карфагенський вшановується як святий отець Церкви, видатний богослов і священномученик (день пам'яті 14 вересня).

У «Церковній історії» Євсевій Кесарійський зазначає, що Кипріян під час предстоятельства у Карфагенській Церкві боровся з розколами та ересями, а також полемізував із римським єпископом Стефаном щодо практики повернення в лоно Церкви еретиків і відступників, відстоював незалежність місцевої Церкви [Евсевий Кесарийский, 2013, с. 310 – 312; с. 319]. У зв'язку з цією полемікою еклєзіологічні питання і пробле-

unity of the Church can not be achieved through ultimatums and the rupture of communication. Achievement of unity is possible only through communication, actualization of ontological unity in the sacraments, Christian unanimity, consent, simple heart.

Key words: Church, Cyprian Carthage, Local Church, ecclesiology, bishop.

матика церковної єдності, відобразилися в його багатій епістолярній спадщині та в окремому творі «Про єдність Церкви».

Життєпис і повідомлення церковних істориків свідчать, що екклезіологічна тематика для Кипріяна Карфагенського була не просто теоретичним питанням, а практичним завданням, яке було вирішене ґрунтовними богословськими творами і пастирською діяльністю.

Трактат «Про єдність Церкви» було написано у 251 році з приводу розколу у Карфагенській Церкві, який зумовили пресвітер Новат і Феліцисим. Проблемою місцевої Церкви в Карфагені стало те, що після жорстоких гонінь римського імператора Декія пресвітер Новат разом із деякими сповідниками вирішили без участі свого предстоятеля – єпископа Кипріяна – самотійно і без належного покаяння приймати у церковне спілкування тих, хто відрікся від християнської віри. Також у середині III ст. у Римській Церкві виник розкол пресвітера Новаціана, який, навпаки, зайняв надто ригористичну позицію і виступав проти повернення до спілкування з Церквою відлучених християн [Фокин, 2005, с. 169]. Роз'яснюючи, що таке Церква та яка мета її існування, Кипріан Карфагенський прагнув повернути кліриків і віруючих до церковної єдності і дисципліни.

У вступній частині трактату про «Про єдність Церкви» Кипріан Карфагенський закликає сучасників бути пильними і триматися подалі від лжевчень, єресей і розколів. На думку Кипріяна, ці негативні явища в житті Церкви походять від ворога спасіння роду людського – сатани. Його метою є сіяння розбрату, знищення єдності Церкви, спотворення істини [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 170 – 172].

Переходячи до розкриття екклезіологічної теми, святитель Кипріан пояснює в чому полягає єдність Церкви, і чому цю єдність не порушує велика кількість ієрархів і помісних Церков. Посилаючись на новозавітні тексти, він підкреслює, що будівничим Церкви є Ісус Христос (Мф. 16: 18). В основу Церкви, як наріжні камені, Господь поклав святих апостолів. Саме тому Церква є апостольською. Підкреслюючи єдність апостольського служіння, карфагенський архіпастир цитує відомі слова, сказані Ісусом Христом після сповідання святого апостола Петра: «І Я кажу тобі: ти Петро, *тобто «камінь»*, і на цьому камені Я збудую Церкву Мою, і врата пекла не здолають її» (Мф. 16: 18). Далі Кипріан пояснює, чому він використав саме цей євангельський приклад, і яке його екклезіологічне навантаження: «Звичайно, й інші апостоли буди тим самим, що й

Петро, і мали рівну з ним достойність і владу; але спочатку вказано одного, для позначення єдності Церкви» [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 172 – 173]. Святитель дає зрозуміти, що мова не йде про винятковість постаті апостола Петра, а про єдину Церкву, яку розбудовували апостоли Христові, рівні за покликанням і отриманими дарами Духа Святого.

Єдність Церкви Киприан аргументує свідченнями з Книг Священного Писання Старого і Нового Завіту. Як у біблійній книзі Пісня над піснями, йдеться про одну наречену і матір (Пісн. 6: 9) так і святий апостол Павло закликає: «З усякою смиренномудрістю й лагідністю та довготерпінням, терплячи один одного з любов'ю, прагнучи зберігати єдність духу в союзі миру. Одне тіло й один дух, як ви й покликані в одній надії покликання вашого; один Господь, одна віра, одне хрещення, один Бог і Отець усіх, Який над усіма, і через усіх, і в усіх нас» (Еф. 4: 3 – 6). На думку карфагенського священномученика християнська єдність в Церкві, про яку говорить апостол Павло, має концентруватися і зберігатися в постаті єпископа Церкви, «щоб показати, що і саме єпископство одне і нероздільне» [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 173]. Констатуючи єдність єпископства як продовження апостольського служіння і наріжного каменя, на якому Христос побудував Церкву (Мф. 16: 18), святитель Киприан підкреслює, що кожен із єпископів Церкви Христової володіє цим служінням у повній мірі. Тому де єпископ, там і Церква. Карфагенський богослов пояснює, що єдність Церкви базується на існуванні помісних Церков, на чолі з єпископами, клір і миряни яких перебувають у християнському спілкуванні. Як кожен єпископ володіє повнотою ієрархічного служіння і харизматичними дарами, так і кожна помісна Церква на чолі з предстоятелем, є не частиною, а всією Церквою. І хоча, як зазначає Киприан, Церква, «розширяючись, дробиться на велику кількість» [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 174] місцевих Церков, проте водночас вона не втрачає онтологічної єдності. Динамічний процес зростання Церкви і збереження її єдності святитель Киприан пояснює, використовуючи найпростіші для розуміння образи: «Бо і в сонця багато променів, але світло одне; багато гілок на дереві, але стовбур один, який міцно тримається на корені; багато струмків витікає з одного джерела, але хоча розлив один, і здійснюється від великої кількості води, і являє багаточисельність, проте у самому джерелі все ж таки зберігається єдність» [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 174].

Намагаючись переконати сучасників дотримуватися еклезіологічної та ієрархічної єдності, з метою стримати виникнення єретичних та самочинних християнських зібрань, Кипріан використовує діалектику співвідношення існування частини і цілого: «відділи сонячний промінь від його початку – єдність не допустить існування окремого світла; відламай гілку від дерева – відломлена втратить здатність рости; відділи струмок від його джерела – відділений вичерпається» [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 174]. Так само, на думку Кипріана Карфагенського і в Церкві Христовій все існує завдяки одному першоджерелу. Сповнена світлом благодаті Пресвятого Духа, Церква сяє цими дарами, розповсюджуючи Божу благодать, але благодать Святого духа одна. Церква Христова присутня усюди і в усій повноті, але Тіло Церкви одне і нероздільне. Єдине тіло Церкви росте шляхом появи нових Помісних Церков, приносячи рясні плоди. Проповідь віри Христової розповсюджується як стрімкий потік на велику відстань, але джерело залишається одним. Принісши багатий плід Церква залишається одним початком і єдиною матір'ю [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 174].

Обґрунтувавши існування єдиної Церкви Христової, як родини незалежних помісних Церков, яка зростає і примножується, святитель Кипріан переходить до викладення умов збереження і забезпечення церковної єдності. На думку святителя Кипріана той, хто перебуває в єдності з місцевою Церквою і її предстоятелем, той залишається у спілкуванні з усією Церквою Христовою та з усіма іншими єпископами.

Метою діяльності Церкви у світі є приготування народжених нею людей до входження у Царство Боже. Тому усякий, хто пориває єдність з Церквою, не зможе отримати нагороди, приготованої Христом. Через це святий Кипріан приходить до логічного і усім відомого висновку: «Той не може вже мати Отцем Бога, хто не має матір'ю Церкву» [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 174]. Як приклад, священномученик запитує: чи врятувався хтось у водах всесвітнього потопу поза старозавітнім ковчегом? Тому порушник церковного миру діє проти Христа, а той, хто збирається в іншому місці, а не в Церкві, спустошує Церкву Христову. Єдність в церковному устрої сщмч. Кипріан розглядає у світлі тринітарного догмату. Христос – Глава Церкви – каже: «Я і Отець – Єдине» (Ін. 10: 30), і «Троє свідчать на небі: Отець, Слово і Святий Дух; і Ці троє – єдине» (1 Ін. 5: 7). І той хто думає, що церковна єдність, яка базується на божест-

венній незмінності і поєднана з небесними таїнствами, може бути порушеною і роздробленою різноголоссями, не зможе зберегти єдності, виконати закон Христа, не втримається на шляху спасіння [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 175].

Єдність Церкви Кипріан називає таїнством, яке намагається пояснити євангельським образом хітону Ісуса Христа: «Хітон не був розділений і розідраний, але дістався цілісно одному, кому випав за жеребом, і був отриманий у власність незіпсованим і нерозділеним» [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 170 – 175]. Цільнозітканий хітон своєю міцністю вказує на нероздільну згоду всіх, хто зодягнувся в Христа. Таким чином, таємничим знаменням своєї одежі Господь прообразно сповістив єдність Церкви. Не може володіти одежею Христовою той, хто роздирає тіло святої Церкви [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 176].

Використовуючи новозавітні тексти, Кипріан аргументує, як єдність між помісними церквами, так і єдність в середині помісної Церкви. На думку святителя той, хто наважується розділяти Христа, його одежу – Святу Церкву, той має пам'ятати Його слова про одне стадо і одного Пастиря (Ін. 10: 16). Тим ж хто думає, що в одному місці може бути багато пастирів і стад Христових, карфагенський єпископ нагадує словами святого апостола Павла: «благаю..., щоб усі ви говорили одне, щоб не було між вами розділення» (1 Кор. 1: 10); «благаю... зберігати єдність духу в союзі миру» (Еф. 4: 3). Як у домі блудниці Раав під час завоювання Єрихону її родичі знайшли спасіння (Нав. 2: 18 – 19), і як пасхального агнця споживали тільки в одному домі, тим паче і святиня Господня – Тіло Христове (Євхаристія) – не може бути винесене куди інде, бо для віруючих немає іншого дому, крім єдиної Церкви [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 176 – 177].

Запорукою перебування віруючих в єдності в одному Божому домі – Церкві Христовій – є єднотлумність, згода, простосердечність. Відділяються ж ті, які самовільно приймають керівництво над самочинними зібраннями, без належного посвячення присвоюють звання єпископів. Цим вони наносять велику шкоду Церкві і віруючим, а таїнства здійснені цими самозванцями недійсні і шкідливі [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 178]. Не варто обманювати себе євангельськими словами: «бо, де двоє чи троє зібрані в ім'я Мое, там Я серед них» (Мф. 18: 20). На думку святителя Кипріана спотворювачі Євангелія і хибні тлумачі використовують ці слова, а попередні: «Істинно також

кажу вам: якщо двоє з вас дійдуть згоди на землі просити про всяку річ, то, чого б вони не попросили, буде їм від Отця Мого Небесного» (Мф. 18: 19) – замовчують. Так вони і відділилися від Церкви, розділяючи цілісність одного і того ж місця [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 179], місцевої Церкви, її євхаристії й одного єпископа. З іншого боку, наголошуючи на нерозривності контексту Євангелія, святитель зазначає, що виконання Богом молитовних прохань віруючих залежить не від їхньої кількості, а щирості, єдності і взаємної згоди. Проте, за словами Кипріяна, такої згоди не може бути з тими, хто не згідний з Христом і Євангелієм, з тілом Церкви і усім братством. Така поведінка, за словами автора твору про «Єдність Церкви», приводить до появи ересей і лжевчень. Господь каже, що у випадку, коли істинно віруючих в ім'я Його залишиться невелика кількість, вони отримають від Бога, те, що просять. Необхідною умовою здійснення і дієвості спільної молитви є взаємне прощення: «І коли стоїте на молитві, прощайте, коли щось маєте на кого, щоб і Отець ваш Небесний відпустив вам гріхи ваші. Якщо ж не прощаєте, то і Отець ваш Небесний не відпустить вам гріхів ваших» (Мк. 11: 25) [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 181].

Противники єдності Церкви, священства і братства, збираючись поза Церквою, думають, що і Христос разом з ними. Навіть якщо вони б і смерть перетерпіли за сповідання імені Божого, неможливо стати мучеником поза Церквою. Не можна досягнути Царства Божого, не будучи в Церкві. Той, хто сіє розділення, не може удостоїтися небесної нагороди від Христа. Той, хто не має любові, не може мати Бога, і християнином не може називатися той, хто не перебуває в істині. Щоб удостоїтися благовоління від Бога, потрібна правда, яка полягає у слухняності Його заповідям. Святитель Кипріан каже, що виконання заповідей любові до Бога і до ближнього (Мк. 12: 29 – 31) є запорукою таїнства церковної єдності [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 183].

Кипріан Карфагенський констатує, що в його час ересі і церковні розділення почали стрімко розповсюджуватися, як і було провіщено Духом Святим (2 Тим. 3: 1 – 9). Святитель закликає віддалятися від тих, хто веде до розділення з Церквою Христовою, переконуючи: «Чи можна уявити собі, що з Христом перебуває той, хто діє проти священників Христових, відділяє себе від спілкування з Його кліром і народом? Так він озброюється проти Церкви, протидіє Божественному домобудівництву, він

ворог віваря, бунтівник проти жертви Христової, зрадник віри, щодо благочесття – святотатець; непокірний раб, син беззаконний, брат неприязний: зневаживши єпископів і залишивши священників Божих, він наважується влаштувати інший вівар, складати іншу молитву зі слів недозволених, неправдивими жертвоприношеннями оскверняти істину жертви Господньої і навіть не хоче знати, що діючи всупереч Божому чинопослідуванню є покараним...» [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 184]. Сщмч. Киприан підтверджує свої висновки, приводячи біблійні приклади: бунт Корея, Дафана і Авірона проти влади Мойсея і священства Аарона; юдейського царя Озії, який посягнув на старозавітне священство; синів Аарона священників, які вклали до кадильниць вогонь чужий, одразу були покарані Богом (Лев. 10: 1 – 2). Саме цим святотатцям уподібнюються ті, хто, не звертаючи уваги на Божі заповіді, захоплюється чужими вченнями і вводять устами, встановлені людьми [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 185 – 186].

Наслідки діяльності єретиків та ініціаторів церковних розділень не можна порівняти з провинами грішників. Грішник, що кається, шукає Церкву, а єретик протриває їй. У випадку вчинення людиною гріха причиною могла стати необхідність, а у випадку ересі – вільна воля. Ініціатори церковних розділень відлучають овець від пастирів і руйнують таїнства Божі [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 186]. Впасти в небезпеку церковних розділень, згідно зі святителем Киприаном, можуть і ті, хто сподобився подвигу християнського сповідництва. Хто досягнув успіхів у вірі, тим паче має бути уважним до себе, щоб не стати жертвою підступів диявола [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 187]. Як Юда, будучи апостолом Христовим, став зрадником, так і сповідники можуть втратити вінець сповідництва через непослух Церкві.

Св. Киприан Карфагенський попереджає, що від тих, хто свідомо грішать, здійснюючи церковне розділення, належить віддалятися, щоб і самим не стати винними у цьому гріхові. Християнська єдність обумовлена, згідно зі святителем, тим, що «Бог один і один Христос, одна Церква і одна віра, один народ, об'єднаний в єдине тіло» [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 189] і ця єдність не має руйнуватися чи дробитися. У протилежному випадку всі, що від'єднуються від Церкви, ризикують загинути, втративши зв'язок з життєдайним першоджерелом. Запорукою збереження єдності, на думку Киприана, є дотримання миру: «Хто з людей бажає жити і бачити дні

благі – стримуй язик свій від зла, і уста твої нехай не будуть облесливі. Ухилийся від всього злого і роби добро, будь мирний і пильнуй того» (Пс. 33: 13 – 15). Син миру має бажати і шукати миру. Це той спадок, який дарував нам Христос: «В збереженні миру Він вмістив усі дари і нагороди Своїх обіцянок» [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 190]. Отже, якщо ми вважаємо себе спадкоємцями Христовими, то нам належить перебувати у Христовому мирі і бути миротворцями. За такими правилами жили перші християни (Діян. 4: 32) і молитва їхня була дієвою бо у згоді вони просили Господа.

Характеризуючи тогочасні реалії, Киприан Карфагенський зазначає, що християнська єдність практично зникла, відсутні добрі справи людей, немає віри, тому й ослабла сила віруючих. Через відсутність страху Божого ніхто не думає про День Господній і гнів Божий: «Совість людська боялася б, якщо вірила, а так вона не боїться, бо не вірить» [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 191]. Щоб не стати тими, на кого буде звернене справедливе Боже покарання, потрібно прокинутися від сну безпечності і лінивості, і пильнувати виконання заповідей Господніх. Таким чином люди зможуть вийти з ночі віку цього у світло прийдешнього Царства Христового [Киприан Карфагеский, 1879, Кн. 2.; Ч. 2, с. 192].

Здійснивши богословський аналіз еклезіологічних поглядів священномученика Кипріяна Карфагенського, викладених у творі «Про єдність Церкви», ми прийшли до таких висновків. Життя Церкви в умовах земного існування сповнене постійної боротьби з ворогом спасіння роду людського – дияволом. Через сіяння розбрату, який проявляється у формі ересей, лжевчень і розколів, сили зла намагаються зруйнувати єдність Церкви і таким чином завадити спілкуванню Господа і людини.

Боготілення Сина Божого стало початком перемоги людини над злом, умовою, завдяки якій людська природа змогла відновити єднання з Богом. Здійснюватися цьому процесу Господь благозволив у зібранні віруючих в Ісуса Христа – Церкві, яку Христос розпочав будувати з особистостей своїх апостолів. З закликком Христа до святих апостолів стати основою Церкви в особі її першоєрархів було покладено початок антропологічного вияву Церкви у світі. Догмат про єдність Церкви святий Киприан розкриває логікою фактів новозавітного благовістя – один Христос, одне апостольство, одна Церква, єдине Тіло Христове, наповнене одним Духом Святим. Зберігати цю єдність покликані послідовники святих апостолів – спадкоєм-

ці і носії благодаті Святого Духа – єпископи. Як апостольство одне, так і єпископство єдине і нероздільне. Саме їм належить зберігати єдність Церкви, бо де єпископ, там і Церква.

Онтологічна, а не інституційна єдність Церкви забезпечує її розповсюдження і розширення, виявлення в нових людях – помісних Церквах. Подібно до сонця, яке випромінює світло, дерева, що пускає парості, і джерела, яке живить багато струмків, Церква розповсюджується у світі, не втрачаючи єдності. Кожна помісна Церква на чолі з єпископом-предстоятелем є всією Церквою Христовою в певному місці і часі. Отже, процес розвитку Церкви і утворення нових помісних Церков не порушує церковної єдності, а реалізує її. Розірвання спілкування з іншими Церквами і намагання маніпулювати цим у своїх інтересах є розділенням і руйнуванням єдності.

Як єдність усіх помісних Церков, згідно з св. Кипріаном Карфагенським, реалізується у спілкуванні, так і єдність в середині кожної помісної Церкви полягає у спілкуванні з її предстоятелем, християнській любові і взаємопрощенні. Той, хто не підтримує зв'язку з законним предстоятелем Церкви, ділить стадо Христове, влаштовуючи другий вівтар, роздирає цільнозйтканий хітон Христа – образ церковної єдності. Отже, той, хто перебуває в єдності з місцевою Церквою і її предстоятелем, залишається у спілкуванні з усією Церквою Христовою та з усіма іншими єпископами.

Християнська згуртованість, на думку сщмч. Кипріяна Карфагенського, залежить від моральних аспектів. Єдність місцевої Церкви руйнують людська гордість, відсутність любові та святості життя, марнославство і, як наслідок, ересі й розділення. Ці ж причини стають приводом для розділень на міжцерковному рівні не тільки між окремими особистостями, а цілими християнськими спільнотами. Єдності Церкви не можливо досягнути шляхом ультиматумів і розірвання спілкування. Досягнути єднання можливо тільки взаємопрощенням, співпричастям, актуалізацією онтологічної єдності в таїнствах, християнській єднотності і згоді.

Джерела:

Біблія, 2004

Біблія: Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту. – К. : Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1407 с.

Евсевий Кесарийский, 2013

Церковная история / Евсевий Кесарийский ; введ. ст., коммент., библиогр. список и указатели И. В. Кривушина. – СПб. : «Издательство Олега Абышко», 2013. – 544 с.

- Иероним Стридонский, блж., 1999* О знаменитых мужах / Иероним Стридонский // Подвижники : избранные жизнеописания и труды. – Самара : Издательский дом «Агни», 1999. – Кн. 2. – С. 177 – 224.
- Иероним Стридонский, блж., 1879* Изложение хроники Евсевия Памфила // Библиотека творений св. отцов и учителей церкви западных, издаваемая при Киевской духовной академии. Книга 8. Творения блаженного Иеронима Стридонского. – К.: Типография Корчак–Новицкого, 1879. – Ч. 5. – 345 – 394 с.
- Киприан Карфагенский, свц., 1879* Библиотека творений св. отцов и учителей церкви западных, издаваемая при Киевской духовной академии. Творения св. священномученика Киприана еп. Карфагенского / Киприан Карфагенский – К.: Тип. Г. Т. Корчак–Новицкого, 1879. – Кн. I.; Ч. 1 – ХСП; 361 с.
- Киприан Карфагенский, свц., 1879* Библиотека творений св. отцов и учителей церкви западных, издаваемая при Киевской духовной академии. Творения св. священномученика Киприана еп. Карфагенского / Киприан Карфагенский – К.: Тип. Г. Т. Корчак–Новицкого, 1879. – Кн. 2.; Ч. 2 – 368 с.

Література:

- Епифанович, 2010* Лекции по патрологии / С. Л. Епифанович. – СПб. : Воскресение, 2010. – 608 с.
- Мейендорф И., протопр., 2002* Введение в святоотеческое богословие / протопресвитер Иоанн Мейендорф. – К.: храм прп. Агапита Печерского, 2002. – 360 с.
- Молчанов А., свц., 1888* Св. Киприан Карфагенский и его учение о церкви / священник Алексей Молчанов. – Казань: Тип. Императорского университета, 1888. – 379 с. (VI)
- Сагарда Н., 2004* Лекции по патрологии. I–IV века / Н. И. Сагарда – М.: Издательский Совет РПЦ, 2004. – 796 с.
- Троицкий, 1912* Очерки из истории догмата о Церкви / В. А. Троицкий–Сергиев Посад: Тип. Св.-Тр. Сергиевой Лавры, 1912 - 575 с.
- Федосик, 1991* Киприан и античное христианство / В. А. Федосик – Мн.: Университетское, 1991. – 208 с.
- Фокин, 2005* Латинская патрология. Том I. Период первый. Доникийская латинская патрология (150 – 325 гг.) / А. Р. Фокин – М.: Греко-латинский кабинет Ю. А. Шичалина, 2005. – 362 с.

Dzherela:

- Bibliya, 2004* Bibliya: Knyhy Svyashchennoho Pysannya Staroho i Novoho Zavitu. – K.: Vydavnychyy viddil Ukrayins'koyi Pravoslavnoyi Tserkvy Kyivivs'koho Patriarkhatu, 2004. – 1407 s.
- Ievsevi Kesariiskii, 2013* Tserkovnaia istoriia / Ievsevii Kesariiskii ; vvod. st., komment., bibliogr. spisok i ukazateli I. V. Krivushina. – SPb.: «Izdatel'stvo Olega Abyshko», 2013. – 544 s.
- Iyeronim Stridonskiy, blzh.,* Oznamenitkh muzhakh / Iyeronim Stridonskiy // Podvizhniki : izbrannyye zhizneopisaniya i trudy. – Samara : Izdatel'skiy dom «Agni», 1999. – Kн. 2. – S. 177 – 224.

- Iyeronim Stridonskiy, blzh., 1879* Izlozheniye khroniki Yevseviya Pamfila // Biblioteka tvoreniy sv. ottsov i uchiteley tserkvi zapadnykh, izdavayemaya pri Kiyevskoy dukhovnoy akademii. Kniga 8. Tvoreniya blazhennago Iyeronima Stridonskogo. – K.: Tipografiya Korchak–Novitskogo, 1879. – CH. 5. – 345 – 394 s.
- Kiprian Karfagenskiy, svshch., 1879* Biblioteka tvoreniy sv. ottsov i uchiteley tserkvi zapadnykh, izdavayemaya pri Kiyevskoy dukhovnoy akademii. Tvoreniya sv. svyashchennomuchenika Kipriana yep. Karfagenskogo / Kiprian Karfagenskiy – K.: Tip. G. T. Korchak-Novitskogo, 1879. – Kn. I.; CH. 1 – XCII; 361 s.
- Kiprian Karfagenskiy, svshch., 1879* Biblioteka tvoreniy sv. ottsov i uchiteley tserkvi zapadnykh, izdavayemaya pri Kiyevskoy dukhovnoy akademii. Tvoreniya sv. svyashchennomuchenika Kipriana yep. Karfagenskogo / Kiprian Karfagenskiy – K.: Tip. G. T. Korchak-Novitskogo, 1879. – Kn. 2.; CH. 2 – 368 s.

Література:

- Yepifanovich, 2010* Lektsii po patrologii / S. L. Yepifanovich. – SPb. : Voskresenie, 2010. – 608 s.
- Meyyendorf I., protopr., 2002* Vvedeniye v svyatootecheskoye bogosloviye / protopresviter Ioann Meyyendorf. – K.: khram prp. Agapita Pecherskogo, 2002. – 360 s.
- Sagarda N., 2004* Lektsii po patrologii. I–IV veka / N. I. Sagarda – M.: Izdatel'skiy Sovet RPTS, 2004. – 796 s.
- Molchanov A., svyashch., 1888* Sv. Kiprian Karfagenskiy i yego ucheniye o tserkvi / svyashchennik Aleksey Molchanov. – Kazan': Tip. Imperatorskogo univesiteta, 1888. – 379 s. (VÍ)
- Troitskiy, 1912* Ocherki iz istorii dogmata o Tserkvi / V. A. Troitskiy–Sergiyev Posad: Tip. Sv.-Tr. Sergiyevoy Lavry, 1912 - 575 s.
- Fedosik, 1991* Kiprian i antichnoye khristianstvo / V. A. Fedosik – Mn.: Universitetskoye, 1991. – 208 s.
- Fokin, 2005* Latinskaya patrologiya. Tom I. Period pervyy. Donikeyskaya latinskaya patrologiya (150 – 325 gg.) / A. R. Fokin – M.: Grekolatinskiy kabinet YU. A. Shichalina, 2005. – 362 s.

МИХАЙЛІВСЬКА ЦЕРКОВНО-УЧИТЕЛЬНА ШКОЛА ПРИ КИЄВО-ЗОЛОТОВЕРХОМУ МОНАСТИРІ (кін. XIX ст.)

Тарас КУЗЬМЕНКО

В XIX ст. освіта в церковно-парафіяльних школах по всій Російській імперії розвивалася досить повільно і навіть царський указ 1805 року про відкриття сільських парафіяльних училищ і проведена імператором Олександром I реформа духовної освіти 1808 – 1814 роках не принесли бажаного результату: церковно-парафіяльних шкіл було надто мало. Проблема розвитку початкової освіти почала вирішуватися лише у 1884 році, коли обер-прокурор Священного Синоду К. П. Побєдоносцев намагався поширити вплив духовенства на народну освіту. З цією метою у 1882 році було створено особливу синодальну комісію під головуванням архієпископа Холмського Леонтія (Лебединського), яка розробила „Правила про церковно-приходські школи”, затверджені 13 травня 1884 року [Церковь в царствование имп. Александра III]. Підготовка вчителів церковнопарафіяльних шкіл проводилася в церковно-учительських школах, які почали створюватися з 1884 року. У цих освітніх закладах могли продовжити освіту випускники церковноприходських шкіл [Ковровський І.Г., 2008. № 2 (5)]. З 1895 року

У статті показано стан початкової освіти в Російській імперії в XIX ст., створення особливої синодальної комісії під головуванням архієпископа Холмського Леонтія (Лебединського), яка розробила „Правила про церковноприходські школи”, затверджені 13 травня 1884 року, прийняття нових програм для церковно-учительних шкіл, в яких було дещо розширено предмети викладання і тижневе навантаження. Висвітлено діяльність церковно-учительної школи, заснованої настоятелем Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря преосвященим єпископом Ієронимом (Екземплярським) у 1890 році, відображається кількість навчальних предметів, наповнення школи науковими посібниками, бібліотекою, звертається увага на виховання учнів у церковно-релігійному дусі, на практичне привчання учнів до вчительської справи у сільській місцевості, учнівський побут школи, її вплив на освіченість українського суспільства. Проаналізовано курс навчання учнів, навчальні предмети в школі, склад викладачів. Відображено навчальний

педагогічні кадри для початкових церковних шкіл почали також готувати у двокласних учительських школах, які також перебували у відомстві Священного Синоду РПЦ [Затолокин И.]. Положення про церковні школи відомства православного віросповідання» 1902 року закріпило попередні рішення Священного Синоду, визначивши два типи навчальних закладів для підготовки вчителів: двокласні, в яких готували вчителів для шкіл грамоти, і церковно-учительські – для підготовки вчителів початкових навчальних закладів усіх розрядів. До церковно-учительських шкіл, які відносилися до середніх педагогічних навчальних закладів, на конкурсних засадах приймали юнаків і дівчат православного віросповідання у віці від 15 до 17 років, які закінчили другокласні школи; термін навчання у них тривав 3 роки [От Совета, 1903. № 11, с. 273]. У травні 1903 року постановою Священного Синоду було прийнято нові програми для церковно-учительських шкіл, в яких було дещо розширено предмети викладання і тижневе навантаження. Для викладання кожного предмета було написано пояснювальну записку і визначено перелік навчальних підручників і посібників, якими повинні були користуватися вчителі й учні під час підготовки до уроків [Программы, 1904, с. 16]. Навчання у церковно-учительських школах завершалося складанням іспитів на звання «Учитель церковнопарафіяльної школи». Так, затверджені Священним

час в школі, щоденний порядок життя учнів. Показано вимогливість до майбутніх учнів, які обиралися за екзаменом, найбільш підготовлені і здатні до засвоєння курсу у дворічний термін. З такими учнями викладачі не зупинялися на повторення курсу першого року двокласних шкіл, а продовжували вивчення предметів далі, відповідно другому і третьому року навчання в тих школах. Висвітлено багаторічний досвід викладачів, який показав, що дворічного терміну, було цілком достатньо для повного засвоєння учнями всіх предметів; а щорічні іспити учнів на отримання звання вчителя, що проводилися комісією з викладачів семінарії, підтверджували добрі успіхи. Розглянуто штат викладачів в школі, їх побут та умови проживання. Визначено роль церковно-учительської школи у приготуванні постійних вчителів для церковно-парафіяльних шкіл, здібних помічників для пастирів Церкви в справі просвічення народу. Розкрито виконання головного завдання церковно-учительської школи – виховання у майбутніх вчителях істинного християнського православно-церковного настрою. Показано великий набір навчальних посібників, який давав можливість надати учням Михайлівської школи набагато більше корисної інформації ніж передбачено програмою, що сприяло в майбутньому підвищенню рівня початкової

Синодом РПЦ, правила «Про іспити та свідоцтва на звання учителів та учительок церковнопарафіяльних шкіл» (26 листопада 1888 року) включали у програму іспитів Закон Божий, церковнослов'янську і російську мови, правопис, арифметику, історію, географію і церковні співи [Петренко І., 2005, с. 119].

На землях України монастирі і храми завжди славилися своїми школами. Велику увагу просвітницькій діяльності приділяв і Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир, який, серед небагатьох пам'яток древньоруського періоду у Києві, зберігся до наших часів. Ця перлина, збудована ще за часів Київської Русі-України, є не тільки чудовим витвором українського мистецтва, а й просвітницьким центром православних вірних протягом багатьох століть. Переживши періоди процвітання і занепадів та знищення більшовицькою владою, він знову відродився і сяє своїми золотими куполами на радість вірним православним християнам та у славу Богу. Слід зазначити, що школи в Михайлівському монастирі існували з давніх часів і на початок ХІХ ст. він мав великий досвід шкільництва та монастирської педагогіки, яким він міг поділитися з потребуючими цього досвіду.

Монастирське життя дуже залежить від настоятеля, ігумена, ризничого, мецената, пожертвувача. Це наглядно показує діяльність шкільної справи у Михайлівській обителі протягом ХІХ ст., створене стараннями одного настоятеля, за-

освіти серед українського народу.

Ключові слова: Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир, настоятель, школа, учні, навчальні посібники, бібліотека, виховання.

Taras KUZMENKOT

ST. MICHAEL'S CHURCH-TEACHING SCHOOL AT THE KYIV-GOLDEN-DOMED MONASTERY

The article deals with the activity of the church-teaching school, founded by the rector of St. Michael's Golden-Domed Monastery by the Reverend Bishop Hieronymus (Exempliarskyi) in 1890, reflects the number of subjects, filling the school with scientific manuals, library, attention paid to religious education and practical training of students in rural teaching, the pupils' life at school, its impact on the education of Ukrainian society. The students' training course, school subjects, teachers' staff are analyzed. The school time and the students' daily life are reflected. Demand for future students who are selected by the exam, the most prepared and able to master the course in two years is shown. With such students, the teachers did not stop to repeat the course of the first year of two-year schools, but continued to study the subjects further, respectively, in the second and third years of study in those schools. The long-term experience of the teachers is shown, which revealed that the two-year term was quite sufficient for the full assimilation of all subjects by students; and the annual

непадало за іншого. Такі настоятели монастиря, як Феофан Шиянов, Іриней Фальковський, Порфирій Успенський, Інокентій Борисов були високоосвіченими людьми, талановитими проповідниками, мали великий потяг до книги, до науки, тому і у ввірених їм єпархіях вони підіймали просвітницьку діяльність на високий рівень.

Прихильником просвітницької діяльності серед українського народу був і настоятель Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря з 1885 по 1890 рік Ієронім (Екземплярський), який розумів, що із зростанням кількості церковно-парафіяльних шкіл в Київській єпархії до 1890 р., виникла необхідність у досвідчених викладачах з духовною освітою, які б добре знали церковний устав і основи церковного співу та інші предмети, які викладають у таких школах. Преосвященний Ієронім у серпні 1890 року звернувся до митрополита Платона з наступною доповіддю: “Київська єпархія давно потребує відкриття

нових церковних навчальних закладів, які підготували б нових досвідчених вчителів для церковно-парафіяльних шкіл, заснованих нині майже по всіх парафіях Київської єпархії, за виключенням тих парафій, на яких затверджені початкові міністерські училища. Відсутність необхідних для цього коштів завжди зупиняла починання Київської Єпархіальної Вченої Ради. Відкликаючись на нагальні потреби єпархії братія ввіреного мені Києво-Златоверхо-Михайлівського монастиря, за моєю пропозицією виразила готовність виділити в будовах монастиря приміщення для запропонованої церковно-учительної школи і надати повне утримання від монастиря для 15 учнів цієї школи, що складатиме щорічні витрати не менше двох з половиною тисяч рублів. Доповідаючи про це вашому високопреосвященству і прохаючи архіпастирського благословення – приступити

examinations of the students for the title of teacher, held by the seminary faculty commission, confirmed the good results. The staff of teachers at school, their life and living conditions are considered. The role of the church-teaching school in the preparation of permanent teachers for parish-church schools, capable assistants for the pastors of the Church in the cause of enlightenment of the people is determined. The fulfillment of the main task of the church-teaching school - education the future teachers in the true Christian Orthodox Church mood is revealed.

A large set of textbooks has been shown, which made it possible to provide much more useful information to the students of the St. Michael School than envisaged by the program, which helped in the future increase the level of primary education among the Ukrainian people.

Keywords: *St. Michael's Golden-Domed Monastery, abbot, school, students, textbooks, library, education.*

до здійснення пропозицій братії монастиря – я зі свого боку вважаю необхідним донести до вас наступні роздуми:

1. Церковно-учительна школа при Києво-Михайлівському монастирі повинна перебувати у відомстві Київської Єпархіальної Вченої Ради. Необхідність такого відношення цієї школи до єпархіальної установи витікає з того, що школа ця повинна постійно і цілком відповідати тим вимогам, які визначаються життям церковно-парафіяльних шкіл, що знаходяться під управлінням вашого високопреосвященства і тому вона повинна отримати свій початок і розвиватися за активною участю людей, покликаних вами до управління шкільними справами єпархії; з іншого боку – запропонована до заснування при Києво-Михайлівському монастирі церковно-учительна школа повинна слугувати прикладом для таких самих шкіл, які повинні відкриватися в інших місцях єпархії, так як однієї церковно-учительної школи недостатньо для всієї єпархії, яка нараховує в нинішній час близько 1400 недільних шкіл.

2. Внутрішнє життя школи і постановка в ній навчальної справи повинні бути організовані таким чином, щоб випускники цієї школи могли не тільки навчати грамоти найкращим засобом, але, щоб вони і своїм знанням істин, обрядів і постанов святої православної віри, своїм істинним християнським життям могли разом з тим служити Церкві в її боротьбі з відхиленнями у вірі і розбещенням розуму і серця.

3. Запропонувати Київській Єпархіальній Вченій Раді почати обговорювати питання про відкриття церковно-учительної школи при Києво-Михайлівському монастирі на викладених основах” [Михайловская, 1901, №19, с. 859].

На цій доповіді поданій 24 серпня 1890 року митрополит Платон наклав наступну резолюцію: “Пропоную Київській Єпархіальній Вченій Раді викласти мені свою думку з предмету даної доповіді” [Михайловская, 1901, №19, с. 859].

Вчена Рада після обговорення цього питання на засіданні 27 вересня того ж року постановила відкрити пропоновану школу, про що і повідомила правління монастиря наступною постановою від 29 жовтня 1890 року за номером 2505. Після обговорення в Київській Єпархіальній Вченій Раді заявленого його високопреосвященству бажання преосвященного настоятеля монастиря з братією відкрити при Михайлівському Златоверхому монастирі церковно-учительну школу, з наданням повного утримання від монастиря для 15 учнів цієї школи, Єпархіальна Вчена Рада на своєму засіданні постановила: “просити

його високопреосвященство Платона Митрополита Київського і Галицького дозволити відкриття при Києво-Михайлівському монастирі церковно-учительної школи, бо ця школа може відповідати і задовільнити загально-єпархіальній потребі в підготовці досвідчених вчителів. Відкрити школу зробити підлеглою безпосередньо голові Єпархіальної Вченої Ради, якому разом з цим доручити набрати для школи людей із досвідчених закономічників, викладачів навчальних закладів м. Києва. Приймаючи до уваги, що відкрита при Києво-Михайлівському монастирі і на його кошти школа буде відповідати загально-єпархіальній потребі і, що в цьому випадку вимагається деяке збільшення коштів проти того, що визначено жертвувати монастирю, вирішено – із перебуваючих у розпорядженні Єпархіальної Ради земських зборів надавати допомогу цій школі на виплату зарплати вчителям, що рахуючи по одному рублю за дійсно проведений урок в нинішньому навчальному році не повинно перевищувати 600 рублів” [Димитрій Рудюк, митр., Клос В., прот., 2013, с. 203].

В цій постанові Київської Єпархіальної Вченої Ради преосвященний Ієронім зробив наступний напис для правління: “В кінці листопада школа повинна бути відкрита в приміщенні, де раніше знаходилась співоча школа. Ієродиякон Зосима буде наглядати за учнями, які під його наглядом будуть співати і читати на всенічному бдінні і на літургії в Хрестовій церкві. Особливої прислуги для учнів не потрібно; вони повинні самі по черзі прибирати кімнати та виконувати інші роботи. Готуватися вони будуть, як і колишні учні псаломницької школи. Все майно колишньої школи поступає в користування нової школи” [Михайловская, 1901, №19, с. 860].

Однак після переведення преосвященного Ієроніма із Києва на іншу кафедру, практично школа була відкрита за правління його наступника преосвященного владика Іринєя (Орди) 25 листопада 1890 року. Таким чином, на основі викладених даних, Михайлівська школа була учительською школою: її призначенням було – задовольняти загальну потребу єпархії у викладачах, відповідним чином підготовлених для церковно-парафіальних шкіл.

Відповідно вказаному призначенню школи необхідно було визначити курс навчання в ній і коло навчальних предметів. При обговоренні цього питання Київська Єпархіальна Вчена Рада зіткнулася з труднощами з тієї причини, що не було готового зразка церковно-учительної школи, за яким можна

було б влаштувати і нововідкриту школу при Золотоверхому монастирі. Вчена Рада намагалася зібрати відомості в інших епархіях про такі школи і звернулася в Катеринославську і Ярославську Ради з проханням прислати правила і програми церковно-учительних шкіл, якщо такі є в тих епархіях. Але звітди надійшла відповідь, що в них немає ні навчальних програм, ані шкіл. Після цього преосвященний Іриней вирішив сам розробити програму і створив для цього комісію із чотирьох викладачів семінарії. Комісія спроектувала встановити дворічний термін навчання, в основу навчання закласти програму дворічних шкіл, доповнивши її викладання катехізісом з церковним уставом, географією, дидактикою, фізикою і геометрією. Відомості про програму з кожного з цих предметів відсутні. З тих пір в Михайлівській школі викладалися: Священна історія Старого і Нового завіту, церковна історія (перший рік), катехізис і богослужіння з церковним уставом (другий рік), церковнослов'янська і російська мова, церковний спів, руська історія, арифметика, дидактика, фізика і геометрія, – все вивчалось два роки. Таким чином, за складом предметів Михайлівська школа з самого початку мала тип, який мали двокласні школи, викладання в ній проводилося за програмою останніх, особливість школи полягає в тому, що термін навчання в ній дворічний. Скорочення навчального часу в порівнянні з двокласними школами на один рік, не завдало шкоди навчанню, не викликало необхідності скорочувати об'єми викладених предметів і урізати програми. До школи приймалися тільки учні двокласних шкіл, які обиралися за екзаменом, найбільш підготовлені і здатні до засвоєння курсу у дворічний термін. З такими учнями викладачі не зупиняються на повторення курсу першого року двокласних шкіл, а продовжують вивчення предметів далі, відповідно другому і третьому року навчання в тих школах. Багаторічний досвід показав, що дворічного терміну, цілком достатньо для повного засвоєння учнями всіх предметів; а щорічні іспити учнів на отримання звання вчителя, що проводилися комісією з викладачів семінарії, підтверджували добрі успіхи; так що не залишалось сумнівів, що церковно-учительна школа при Михайлівській обителі за дворічний термін цілком досягає своєї мети. Штат викладачів в школі складався із завідуючого – священника з академічною освітою і двох вчителів студентів семінарії; один з них неодмінно знаючий і здатний викладати церковний спів; обидва користувася від монастиря кварти-

рою, столом і чаєм; один вчитель жив у приміщенні школи разом з учнями, інший – в монастирському корпусі.

До церковно-учительної школи при Золотоверхій обителі, як було сказано вище, приймалися учні, які закінчили двокласну церковно-парафіяльну школу після складання іспитів за програмою двокласної школи, не молодших п'ятнадцяти і не старших сімнадцяти років, переважно з розспіваним голосом на повне утримання. Прохання надавалося на ім'я преосвященного голови Єпархіальної Вченої Ради, настоятеля Михайлівського монастиря з поданням свідоцтва про закінчення двокласної школи. Приймальні іспити проводилися щорічно першого вересня. До 1898 року приймання як і випуск проводився через кожні два роки, учні увесь термін навчання складали одну групу і випускалися всі разом. З 1898 року випуск відбувався щорічно, нових учнів приймали в кількості, відповідній до числа випускників. Після зарахування учнів, навчальний рік розпочинався молебнем, який звершував сам преосвященний владика. Завершувався навчальний рік для учнів першого року навчання в один час з іншими школами міста Києва, а для випускників – в Фомину седмицю, в цей час проводилися іспити на звання вчителів комісією із викладачів семінарії. Михайлівська школа була облаштована бібліотекою, великою кількістю фізичних приладів, географічними картами, фісгармонією. Бібліотека, за звітом 1900 року, складалася із 1409 книг різних найменувань: керівництво для вчителів – 319, навчальних посібників – 766; книжок для позакласного читання – 324. З дозволу Єпархіальної Вченої Ради для бібліотеки були придбані з предмета Закону Божого такі видання, як “Біблійна історія у світлі пізніших відкриттів” Лопухіна, творіння прот. Іоана Сергієва, деякі творіння єпископа Феофана, “Вселенські собори” та “Епоха гонінь” Лебедева та інші. Для позакласного читання світської літератури – всі твори Тургенєва, Гоголя, Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Кольцова, Майкова, Нікітіна, Островського, байки Крилова, великий вибір книг з церковної, світської історії і з церковного співу. Серед посібників для викладачів були: “Великая дидактика” Коменського, “Человек как предмет воспитания” Ушинського, хрестоматії Філонова, Галахова, Гуревича, “Збірник методичних роз'яснень”, виданий Вченою Радою при Святійшому Синоді і багато інших книг з різних предметів, які викладали в школі. Для вивчення фізики в школі було зібрано велику кількість фізичних приладів, серед яких: діюча парова машина, компас, електрична машина, мікроскоп, прилад для

викачування повітря і багато інших. Для вивчення церковного співу у школі знаходилася нова фісгармонія, придбана на кошти монастиря. Такий набір навчальних посібників давав можливість надати учням Михайлівської школи набагато більше корисної інформації ніж передбачено програмою.

Завдання церковно-учительної школи полягає в тому, щоб “приготувати постійних вчителів для церковно-парафіяльних шкіл, здібних помічників для пастирів Церкви в справі просвічення народу. Тому основним початком життя церковно-учительної школи, повинно бути виховання у майбутніх вчителях істинного християнського православно-церковного настрою”. “Прибувши на навчання до школи із села, вони і повернутися повинні знову в село – в народ, тому повинні бути вчителями народними, не відокремленими від побуту простого народу. А для досягнення цієї мети учительна школа повинна старатися, щоб діти, які навчаються в ній зберігали неодмінно увесь час навчання ту простоту і невимогливість, до якої вони звикли у своєму домашньому побуті”. “Не тільки їжа і одяг, а взагалі увесь спосіб життя, повинен нагадувати їм побут їх батьків”. Такі думки висловлювалися одним із педагогів з приводу заснування двокласних шкіл (М. Гневушев. Соображения об устройстве второклассных школ.) [Михайловская, 1901, №19, с. 860].

Що стосується Михайлівської школи, то ці завдання були покладені в її основу з самого початку її засновниками. Внутрішнє життя і постановка навчальної справи з самого початку були організовані таким чином, щоб учні не тільки могли навчатися грамоті найкращими засобами, але, щоб вони і своїми знаннями істин святої православної віри, її обрядів і постанов, а також своїм істинним християнським життям, могли разом з тим служити Церкві в її боротьбі з відхиленнями від істинної віри. Тут передбачено і зроблено все, що можна було зробити для розвитку у майбутніх вчителів духу церковності і релігійності, для виховання у майбутніх викладачів твердого знання і виконання православної віровчення, для збереження в них народної простоти і невимогливості життя у сільському середовищі. До школи приймалися діти селян, іноді міщан; інших станів не приймалися. Весь побут і життя в школі побудовано так, щоб учні не перетворювалися із сільських жителів в жителів міста: одяг і взуття носили просте однакової форми. Учні піднімалися від сну не пізніше половини шостого ранку, все прибирання у приміщеннях виконували самостійно. Кожен приводив у порядок своє ліжко, щоденно зранку мили підлогу в спальні,

класі і коридорі дві-три особи по черзі, а напередодні свята всі приміщення учні приводили до порядку після обіду. Черговий закривав спальну кімнату на весь день і слідкував за чистотою і речами. В шість ранку щоденно учні попарно ішли із вчителем на Літургію, де виконували всі співи і читання по уставу без пропусків, співами керував кожен учень випускного класу, дотримуючись своєї черги потижднево. Після Літургії з 8 до 9 години ранку учні снідали в загальній монастирській трапезній; чай для учнів не передбачений взагалі. Від дев'ятої до другої години – уроки; обідали учні також разом із братією. Після обіду до п'ятої години готували уроки в класі, читали книги, навчалися за бажанням грати на фісгармонії; читці, яким припадає черга читати на службі богослужбові тексти, займалися вивченням уставу, переглядали богослужбові книги, готуючись до служби; напередодні великого свята вивчали святкові піснеспіви. Потім о 17 годині ішли на вечірне богослужіння, о 20 годині вечеряли, до 22 години проводилися вечірні заняття. О 22 годині – загальна вечірня молитва і до 23:00 всі повинні бути в спальному приміщенні – і так цілий рік. В буденні дні в місто нікого не випускали взагалі, а у святкові дні – тільки у випадку особливої необхідності. На різдвяні і пасхальні свята учнів не відпускали додому, а на період літніх канікул звільнялися лише ті, хто за сімейними обставинами, можуть бути потрібні вдома для сільськогосподарських робіт. У всякому випадку половина учнів і на літній період залишалася в школі для виконання обов'язків на кліросі. Таким чином Церква і школа нероздільно виховували майбутніх викладачів. У щоденному побуті не було часу на сторонні розваги, навпаки, кожна година заповнена невідкладною роботою. Весь дворічний термін розрахований на розвиток і зміцнення в майбутніх вчителях навиків до вчительської праці, щоденна діяльна участь в богослужінні, це постійне перебування учнів під благодатною дією Церкви, дає їм можливість жити не тільки наукою, але й церковно-релігійним життям. Це без сумніву розвиває у них відданість Церкві, привчає їх виконувати церковний устав, виховує з них хороших працівників Церкви для сільської місцевості. Інколи учні відвідували храми м. Києва під керівництвом викладачів, оглядали міський археологічний музей, картинні виставки. Під час Масляної седмиці щорічно влаштовувався літературний вечір з цінними подарунками від преосвященного владика і братії монастиря (музичні інструменти, книги та ін.). Отже, церковно-учительна безкоштовна дворічна школа при Свято-Михайлівському Золотоверхому

монастирі приймала та утримувала бідних учнів, які успішно закінчили церковно-парафіяльну школу та готувалися стати учителями в церковних учбових закладах в сільській місцевості. Їх забезпечували безкоштовним опаленням, освітленням, навчальними посібниками та одягом.

У XIX – поч. XX ст. Свято-Михайлівський Золотоверхий монастир, поступово зростаючи економічно, розширював і просвітницьку діяльність, яка на кінець XIX ст. досягла найвищого розвитку. Головну роль у діяльності і розвитку монастиря відігравали його настоятелі. Саме вони спрямовували духовне і просвітницьке життя серед учнів шкіл, ченців і паломників [Клос В., дияк., 2006, с. 3]. Настоятелі та братія святої обителі зробили значний внесок у розвиток освіти та культури України, грамотності серед українського народу. Монастир, як і раніше, відігравав надзвичайно велику благодійно – просвітницьку роль в українському суспільстві.

На початку XX ст., у зв'язку з приходом до влади більшовиків, все кардинально змінюється. Українська Православна Церква, яка впродовж багатьох віків була джерелом освіти, науки та культури у всіх її проявах, з 1919 року не тільки відкидається від суспільства та “школи”, але й нещадно нищиться та переслідується. Перестають діяти й духовні навчальні заклади. Подальше існування освіти, особливо духовної, проходило під жорстким контролем відповідних каральних органів, які сліпо дотримувалися комуністичної ідеології [Епіфаній (Думенко), архієп., 2012, с. 687].

З вищевикладеного матеріалу бачимо, що Церква Христова завжди виконувала велику місію просвіти серед всіх верств населення країни. Протягом віків на педагогічній ниві Української Православної Церкви потрудилась ціла плеяда подвижників благочестя від відомих святителів – патріархів, митрополитів, архієпископів, єпископів до простих ченців. Їх вклад до монастирської педагогіки є неоціненним і недостатньо вивченим, тому для сучасних богословів є невичерпна база для дослідження цієї справи та використання багатовікового досвіду українських ченців - педагогів для сучасної освіти.

1. Епіфаній (Думенко), архієп. Подвижники благочестя Українського Православ'я: доповідь на парламентських слуханнях “Українці в світі” 8 грудня 2010 року // На шляху до спасіння: [проповіді, слова, послання, промови, доповіді, інтерв'ю]. – К., 2012. – С. 657 – 667.

2. Клос В., дияк. Історія Свято-Михайлівського Києво-Золотоверхого монастиря. Кандидатська робота аспіранта Київської Духовної Академії Української Православної Церкви Київського Патріархату. – К., – 2006. – 333 с.

3. Михайловская церковно-учительная школа при Киево-Михайловском Златоверхом монастыре // Киевские епархиальные ведомости. – К., 1901. – № 19. – С. 858 – 868.

4. От Совета Александрo-Николаевской церковной учительской школы // Полтавские епархиальные ведомости. Часть официальная. – 1903. – № 11. – С. 271 – 285.

5. Петренко І. М. Церковнопарафіальні школи Лівобережної України в системі освітньої урядової політики царської Росії (1884 -1917 рр.): Дис... канд. істор. наук / Київський національний університет імені Тараса Шевченка – К., 2005. – 248 с.

6. Программы для церковно-учительских школ. – СПб., 1904. – 146 с.

7. Рудюк Дмитрій, митр., Клоc В., прот. Киево-Михайлівський Золотоверхий монастир. – К., 2013. – 416 с.

Електронні ресурси

8. Затолокин Игорь Духовное образование в синодальную эпоху (на примере Курской епархии) // http://www.orthedu.ru/ch_hist/zatolokin.htm

9. Ковровський І.Г. Розвиток системи релігійного виховання у школах Міністерства народної освіти Російської імперії (кінець XIX – початок XX ст.) [Електронний ресурс] / І.Г. Ковровський // Народна освіта. – 2008. – № 2 (5). – Режим доступу до журн.: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/5/index5.htm> – Заголовок з екрану.

10. Церковь в царствование имп. Александра III (1881-1894) // <http://ezh.sedmitza.ru/index.html?did=503>.

1. Epifanii (Dumenko), arkhiep. Podvyzhnyky blahochestia Ukrainskoho Pravoslavia : dopovid na parlamentskykh slukhanniakh "Ukrainci v svi" 8 hrudnia 2010 roku // Na shliakhu do spasinnia : [propovidi, slova, poslannia, promovy, dopovidi, intervju]. – К., 2012. – S. 657 – 667.

2. Klos V., dyiak. Istoriia Sviato-Mykhailivskoho Kyievo-Zlotoverkhoho monastyria. Kandydatska robota aspiranta Kyivskoi Dukhovnoi Akademii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu.– К., – 2006.– 333 s.

3. Mikhailovskaia tserkovno-uchitelnaia shkola pri Kievo-Mikhailovskom Zlotoverkhom monastyre // Kievskie eparkhialnye vedomosti. – К., 1901. – # 19. – S. 858 – 868.

4. Ot Soveta Aleksandro-Nikolaevskoi tserkovnoi uchitel'skoi shkoly // Poltavskie eparkhialnye vedomosti. Chast ofitsialnaia. – 1903. – # 11. – S. 271 – 285.

5. Petrenko I. M. Tserkovnoparafiialni shkoly Livoberezhnoi Ukrainy v systemi osvitoi uriadovoi polityky tsarskoi Rosii (1884 -1917 rr.): Dys... kand. istor. nauk / Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka – К., 2005. – 248 s.

6. Prohrammy dlia tserkovno-uchytelskikh shkol. – SPb., 1904. – 146 s.

7. Rudiuk Dymytrii, mytr., Klos V., prot. Kyievo-Mykhailivskiy Zolotoverkhyi monastyr. – К., 2013. – 416 s.

Elektronni resursy

8. Zatolokin Ihor Dukhovnoe obrazovanie v sinodalnuui epokhu (na primere Kurskoi eparkhii) // http://www.orthedu.ru/ch_hist/zatolokin.htm

9. Kovrovskiy I.H. Rozvytok systemy relihiinoho vykhovannia u shkolakh Ministerstva narodnoi osvity Rosiiskoi imperii (kinets KhIKh – pochatok KhKh st.) [Elektronnyi resurs] / I.H. Kovrovskiy // Narodna osvita. – 2008. – # 2 (5). – Rezhym dostupu do zhurn.: <http://www.narodnaosvita.kiev.ua/vupysku/5/index5.htm> – Zaholovok z ekranu.

10. Tserkov v tsarstvovanie imp. Aleksandra III (1881-1894) // <http://ezh.sedmitza.ru/index.html?did=503>.

СВЯТИЙ ЄФРЕМ АНТІОХІЙСЬКИЙ (? - 545) ТА ЙОГО ЧАС

Протоієрей Костянтин
ЛОЗІНСЬКИЙ

Вивчення святоотецької спадщини є необхідною умовою для богословствування, оскільки праці Отців Церкви є не просто спробою осмислення Божественного одкровення але і належать до самого Передання. На сьогодні здавалося б немає недосліджених постатей отців, чії писання послужили формуванню православного богослів'я. І справді, ми добре знаємо творіння богословів древньої Церкви, чії імена наповнюють численні підручники з «Патрології». Однак, що робити коли творіння котрогось із Отців Церкви не перекладені на доступну широкому загалу мову або збереглися лише фрагментарно у працях інших церковних письменників? Саме до такої категорії і належить літературна діяльність святого Єфрема, патріарха Антіохійського - однієї з найвизначніших постатей православного богослів'я 6 ст, разом з св. Юстиніаном I Великим. Його творча спадщина нараховує богословські, полемічні, гомілетичні праці, а також листи. Втім, на жаль, жоден з творів св. Єфрема не зберігся повністю і переважно цитується в складі інших богословських пам'яток отців Древньої Церкви. Тому ми поставили перед собою завдання поступо-

В статті подана спроба аналізу христології та антропології св. Єфрема патріарха Антіохійського (6 ст.) на основі перекладених з грецької мови творів святителя: «Апология Халкідонського собору», проповіді про те, що «Христос пізнав усе крім одного гріха», гомілій «про перлину» та проповіді «Про Каїна».

Повне зібрання праць святого знаходиться в декількох томах «Патрології Міня» і буде послідовно опрацьоване в наступних статтях.

Ключові слова: іпостась, природа (сутність), воля (сила), св. Кирило, єдиносущність.

Archpriest Konstantin LOZINSKY
HOLY EPHRAIM OF ANTIOCH
(? -545) AND HIS TIME»

The study of the heritage of the holy Fathers of the Church is an integral part of theology as a science, since the Orthodox Church preaches the teaching of Christ as we teach this Divine Revelation outlined in Scripture and Transmission. Fathers of the Church, like no other, were able in their works to convey the spirit of the gospel, revealing to us the secrets of theology in simple,

во ознайомити тих читачів, які цікавляться витокami православного богослів'я із творчим доробком святиителя Єфрема, почавши переклад та богословський аналіз його праць. Слід сказати, що серед сучасних православних богословів, чийі труди доступні широкому загалу читачів, велику увагу богослів'ю св. Єфрема приділяють Сідоров О. І. [Сідоров А. И., с. 321-368] та Лур'є В. М. [Лурье, В. М., с. 256 - 258], цілком справедливо вважаючи період 6 ст. не тільки мало вивченим в історії богослів'я Православної Церкви, але й ключовим для розуміння формування православної христології та антропології. Однак ці шановані дослідники не подають твори св. Єфрема в перекладі, спираючись лише на окремі цитати з його праць.

Переповідати життя та діяльність святиителя Антиохійського не має потреби. Можна лише згадати про те, що до свого обрання на патріаршу кафедру він був цивільною людиною і займав посаду коміта Сходу в період правління Юстина I, а за св. Юстиніана I був поставлений предстоятелем однієї з величних кафедр Православної Церкви [Жития Святых., с. 73 - 75]. Цей факт як ніколи змальовує універсальність життя Древньої Церкви, де кожен з її членів повинен був бути готовим до виконання покликання Божого на всякому місці.

Зіштовхнувшись з поширеними в Сирії ересями – монофізитством (в його різних напрямках) та несторіанством, св. Єфрем використовуючи набутий на попередній посаді досвід всіяко борюся проти збурювачів

understandable definitions and concepts for us. An attempt is made to analyze the christology and anthropology of St. Ephraim of the Patriarch of Antioch (6th century) on the basis of the translated from the Greek language of the works of the saint: «Apology of the Chalcedon Cathedral», a preaching that «Christ knew everything except one sin», the homily «about the pearl» and the sermon «About Cain.»

In his writings, Saint Ephraim preaches primarily the zealotry of the Orthodox faith from the attacks of monophysite heretics who incorrectly interpreted the Scriptures preaching that the Lord Jesus Christ was not the true God and true man. By advocating the Orthodox faith, established by the Ecumenical Councils, the saint places numerous places in the Gospel from which it is clearly seen that Christ possessed both nature: divine and human, and that they were united in the incarnation of the Son of God harmoniously. In the «Apology of the Chalcedon Cathedral», in addition to the traditional Chalcedony (Orthodox) doctrine of two nature in Christ, Saint Ephraim sets out the preconditions of the Orthodox doctrine of two wills. The preaching that «Christ has learned all but one sin» is dedicated to the perfect combination of divine and human nature in Christ. In the homily, which can be combined with the name «about the pearl» the saint reveals the doctrine of the hypostasis combination of nature in the Son of God. In the sermon «About Cain» St. Ephraim reveals the subject of the punishment

суспільного спокою [Карташев А. В., с. 245]. Тут потрібно зауважити, що єретичні хвилювання зачіпали не тільки церковну сторону життя візантійського суспільства, але й загрожували державним інтересам. Тому проти особливо активних єретиків, діяльність яких не обмежувалася богословським поприщем, державою іноді застосовувалися поліцейні методи, втім говорити про релігійні переслідування в повній мірі не варто, адже очільники неправославних спільнот висилалися у віддалені монастирі без фізичних покарань. Держава просто не могла собі дозволити заворушення в провінціях економічно важливих для добробуту великих міст і столиці.

Втім святий Єфрем боровся з єретиками спираючись більше не на силу влади, а на силу православного віровчення, свідченням чого є фрагменти з його творів, перекладені з старогрецької мови на українську в даній статті. Увазі читачів пропонуються перші з творів св. Єфрема, які знаходяться у фундаментальній праці «Грецька Патрологія аббата Міня» том 86 частина 2.

Коротко про богословську складову цих творів.

Святий Єфрем, який жив в епоху гострих христологічних суперечок між православними та монофізитами є яскравим представником т. зв. «неохалкидонізму», богословського напрямку, який продовжував пояснення способу єднання природ у Христі, розпочату в 451 р. Він не був самотнім в цій важкій полемічній праці. Слід зауважити, що 6 ст. це період в якому діяли такі непересічні богослови та мислителі як св. Юстиніан I Великий, Леонтій Візантійський та гурток умовно названий «скіфськими монахами». Всі вони прагнули не просто пояснити православну христологію викладену отцями Вселенських соборів, але й примирити монофізитів з Церквою, спираючись на спільний для обох полемізуючих сторін ґрунт – твори св. Кирила Олександрійського. Саме тому відмітною рисою богослів'я святителя є часті посилання на місця з творів св. Кирила та їх пояснення.

Отже перейдемо до праць св. Єфрема [Migne J. P., col. 2104 – 2109]. «Апологія Халкідонського собору» містить крім тради-

of sinners and the eternity of torment.

The main thing that interests us in the works of St. Ephraim is a Christology based on the basic principles of the theology of the Fathers of the Chalcedon Cathedral in 451 and the Christology of St. Cyril of Alexandria on the way of unity of nature in Christ.

The complete collection of the works of the saint is in several volumes of «Minologic Patrology» and will be consistently elaborated in the following articles.

Key words: *hypostasis, nature (essence), will (force), St. Cyril, uniqueness.*

ційного для халкідонітів (православних) вчення про дві природи в Христі, передумови вчення про дві волі. При чому дія людської волі (в т. ч. і в Христі) сама по собі не є гріховною або праведною, оскільки є властивістю душі, котра може схилитися до добра або до зла самостійно.

Проповідь про те, що «Христос пізнав усе крім одного гріха» присвячена досконалому з'єднанню божественної та людської природ у Христі.

В гоміліях, які можна об'єднати назвою «про перлину» святитель розкриває вчення про іпостасне об'єднання природ в Сині Божому.

В проповіді «Про Каїна» св. Єфрем розкриває тему покарання грішників і вічності мук.

Головне, що цікавить нас в творах св. Єфрема – це христологія, яка базується на головних засадах богослів'я отців Халкідонського собору 451 р. Це єдність і тотожність особи Господа Ісуса Христа, Який народився предвічно від Бога-Отця і в часі від Пресвятої Діви; а також вчення про дві природи в Христі, які без змін поєднуються в одній іпостасі: «...згідно з Григорієм та іншими Отцями вкупі з Кирилом ми кажемо, що Христос подвійний у природі, і згідно з думкою того самого Кирила не подвійний іпостасно, адже Бог Слово залишився таким (ним) і після втілення»¹. В цьому святитель повністю наслідує св. Юстиніана Великого з його терміном «воіпостасність», винайденим в дискусіях гуртка придворних богословів [Лозінський К, прот, с. 249]. Сповідуючи досконалість Христа в божестві і людстві св. Єфрем навчає, що «Христос має досконалу подвійну природу і не втратив жодної з них; і (Він) з'явився на землі не як напівбог і не як напівлюдина вознісся на небеса»². Ця досконалість обох природ свідчить про їх непошкодженість в результаті іпостасного поєднання: «Син народжується без сімені і дві протилежності однієї іпостасі сутнісно єднаються у кожній з природ»³. Після свого втілення Христос є досконалим за божественною природою, оскільки Він зберігає всі її властивості: «Оскільки у Божественній природі ми називаємо різні властивості, наприклад, нествореність, безпочатковість, незмінюваність, неописуваність, нерухомість і все таке інше»⁴.

Що ж до повноти людства у втіленому Христі, то підтвердженням цього є те, що «(Він) єдиносущний нам у будь-який

¹ Святого Єфрема (слово) на перлину (Мф. 6, 17).

² Там само.

³ Святого Єфрема з проповіді на перлину супроти Маркіона.

⁴ Св. Єфрема, єпископа Антіохійського, з 3-ої книги, супроти Севера.

спосіб (повністю, всеціло), крім лише гріха»⁵. На доказ такої думки св. Єфрем цитує окремі місця з Святого Писання про неопалиму купину та трьох отроків у печі: «одна і неподільна на Сінаї сутність купини, (була) охоплена вогнем, і сила вогню зовсім не шкодила кущеві, так і в єдиній особі Христа безсумнівно присутні божественна і людська властивості»⁶; «людська природа цих юнаків майже в усьому була з'єднана з природою вогню і матеріальний вогонь не заподіював шкоди ні їм ні їхнім властивостям душі, натомість Азарій був досконалим у вогні і в людстві, так що нам про Еммануїла слід думати, що Його вогонь божества, як дух, з'єднаний з душею і тілом, освятив усе це і не применшив, одначе, сутності душі і тіла»⁷.

Про досконалість природ у Христі свідчить Його єдиносущність Богу-Отцю і народження від Богородиці, тобто догмат проголошений ще на 1 Вселенському соборі і підтверджений халкидонськими отцями: «Двома природами наділена перлина, щоб явити Христа, що (по-перше) Він є Бог-Слово і (по-друге) людина, народжена від Марії. І Він не мав природи частково, бо ж не був якоюсь іншою живою істотою. З досконалого досконалий; з людини людина; з Бога Бог; з Діви Христос». Це також є свідченням незмінності Христа як Одного з Тройці, Який залишається єдиносущним Отцю і святому Духу»⁸.

Втім ставши людиною Христос залишається безгрішним: «(Він) єдиносущний нам у будь-який спосіб (повністю, всеціло), крім лише гріха»⁹ та нетлінним: «Ця сила (воля), що проявляється за природою, не називається ні гріхом, ні справедливостю, а є здатністю душі (бажанням). Якщо ми схильні до Божої настанови, то наша воля називається божественною за дією, а де вона схильна чинити послух лукавому, то з цілковитою слухністю називається плотською»¹⁰.

Христос залишився безгрішним після Свого втілення тому, що коли Він ходив по воді то ця дія свідчила про: «іпостасне з'єднання (двох природ), тож не слід одважуватися казати, що плоть, відтак, за своїми властивостями не була досконала.., так твердити означає проявляти лукавство (зло) і нечес-

⁵ Його ж (Єфрема) бесіда на слова апостолів: «Він (Христос) усе спізнав, крім одного гріха».

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ З проповіді великого Єфрема на (розповідь про) перлину 1.

⁹ Його ж (Єфрема) бесіда на слова апостолів: «Він (Христос) усе спізнав, крім одного гріха».

¹⁰ Св. Єфрема, єпископа Антіохійського, з 3-ої книги, супроти Севера.

тя»¹¹. Таке поєднання в Христі двох природ зробило Його як людину нетлінною.

Антропологія св. Єфрема базується на його ж христології. Людина будучи створена «за образом і подобою» має особисту волю, яка зберігається в душі: «вона (душа) має одну мислену і розумову істотним чином вольову силу (волю), яку отримала для засвоєння і виконання божественних настанов»¹². Так само як і в Бога, в людській душі є здатність волі до дії. Ця здатність волі людини діяти є сама по собі нейтральна і виявляється лише в обранні того шляху, яким людина бажає йти по життю. «Божественна воля, - веде нас до того - щоб ми зневажали (мирське) життя і зрікалися його»¹³, тобто обирали шлях спасіння.

Отже, скориставшись перекладом першої частини творів св. Єфрема ми в короткій формі розглянули лише незначну частину його христології, так би мовити вступ до основних богословських проблем 6 ст. – пояснення способу єднання в Христі божественної і людської природи в одній іпостасі. Слід сказати, що як і його сучасник св. імператор Юстиніан I Великий, антиохійський святий для розяснення рішень Халкидонського собору широко використовує передусім свідчення Святого Писання про присутність в Христі двох природ, а також часто посилається на праці св. Кирила Олександрійського і не соромиться користуватися логічними висновками з вищенаведених місць. Його богослів'я не є повністю оригінальним, але завдання яке він переслідував не вимагало якоїсь абсолютної новизни. Отцям 6 ст. було достатньо пояснити богословські напрацювання своїх попередників для того щоб в повноті розкрити православне вчення про спасіння, яке стало можливим досконалому втіленню Христа і Його незмінній єдиносущності Богу-Отцю, як Одного з Тройці.

Апологія Єфрема, архієпископа Антіохійського, (постанов) Халкидонського Собору і послання святого Лева¹⁴.

Скажи нам, друже, якщо ти прагнеш боронити свою свідомість недоторканою до будь – чого гідного осуду, то стався до цього неприхильно. Чи був час після втілення, коли втілене Сло-

¹¹ Апологія Єфрема, архієпископа Антіохійського, (постанов) Халкидонського Собору і послання святого Лева.

¹² Св. Єфрема, єпископа Антіохійського, з 3-ої книги, супроти Севера.

¹³ Там само.

¹⁴ Цей твір є одним з авторитетних ранніх патристичних свідчень вчення про дві природи у Христі і цитується отцями 6 Вселенського собору.

во, будучи Богом, не мало своєї душевної і досконалої плоті? Коли Він йшов по морських хвилях ногами, то чи зберігали ноги властивості людської природи? Але, любий друже, у людській природі Христос Бог наш діяв надприродним чином, і в Нього плоть не було відібрано і вона нікуди не зникла, чи ж не так? Бо ж і спосіб самої дії спонукає нас визнати, що плоть залишалася (незмінною) у своїй природі. Адже іти пішки, і ступати ногами, як би усе це не виглядало неймовірно, явно доводить, що дія ніг притаманна нашій природі. А тому спосіб самої дії однозначно доводить (досл. викликає, кричить) те, що плоть зберігалася у своєму первинному стані: і таке ходіння усі називають тілесним і чуттєвим: Ходіння по морських хвилях – ця річ притаманна божеству, що діє за допомогою людської плоті. Звичайно, якщо б ми сказали, що ця дія відбулася лише через плоть, то така думка була б неясною. Так само, якщо б ми ходіння (по морю) приписували б божеству, думаючи, що для нього рухатися по морю є річ звичайна, то слід було б визнати, що насправді воно (божество) рухається за допомогою ніг. Тепер же, визнаючи, що втілений Бог-Слово звершував цю дію, то спричинене плотською природою вважаймо супровідним, а все інше – природою (сутністю) надприродного божества: так що ми побачимо у цій події також дві дії. Не тому що сама дія відповідає достоїнству Бога, а тому, що Бог-Слово засвідчує своє іпостасне з'єднання, тож не слід одважуватися казати, що плоть, відтак, за своїми властивостями не була досконала, а скоріше недостатня і недосконала, Але ж так твердити означає проявляти лукавство (зло) і нечестя.

**Св. Єфрема, єпископа Антіохійського,
з 3-ої книги, супроти Севера¹⁵.**

Оскільки у Божественній природі ми називаємо різні властивості, наприклад, нествореність, безпочатковість, незмінюваність, неопикуваність, нерухомість і все таке інше, що личить самій лише божественній сутності, то і у вольовій Божій силі присутні, як сказано у Св. Писанні, численні бажання (воління) Божі. Таким само чином думай і про душу, створену за образом Божим. Бо й вона має одну природню мислену і розумову, вольову силу, яку отримала для засвоєння і виконання божественних настанов. Ця сила, що проявляється за природою, не називається ні гріхом, ні справедливостю, а є здатністю душі бажати. Адже з цієї здатності душі, яка діє на свій власний розсуд, постають два види волі (бажань),

¹⁵ Уривок з «Книг проти Севера» цитується отцями Латеранського собору 649 р.

тобто Божественна і зла (дукава). Якщо ми схильні до виконання Божої настанови, то наша воля називається божественною не за сутністю, а за дією, а де вона (сила душі – прим.) схильна чинити послух лукавому, то воля лукавого (зла) з цілковитою слухністю називається плотською. Наприклад, розумова частина нашої природи призначена для того, щоб ми любили життя, а плотська воля – щоб ми любили (його) чуттєво, нарешті, божественна воля – щоб ми зневажали (мирське) життя і зрікалися його.

**Його ж (Єфрема) бесіда на слова апостолів:
«Він (Христос) усе спізнав, крім одного гріха»¹⁶.**

А тому Отці однодумно оспівують досконалого Христа як у божестві, так і в людстві: бо ж (Він) єдиносущний нам у будь-який спосіб (повністю, всеціло), крім лише гріха. І як одна і неподільна на Синаї сутність купини, охопленої вогнем, і сила вогню не згасала..... і сама сила вогню зовсім не шкодила кущеві (як рослині), достоту так і в єдиній особі Христа, як мені уявляється, безсумнівно присутні божественна і людська властивості. *І після іншого (за текстом)....* Ось чому подоба і прообраз Сина Божого наперед було зображено у печі, у якій перебували юнаки. Адже матеріальний вогонь не заподіював шкоди ні їм ні їхнім властивостям душі, натомість Азарій був досконалим у вогні і в людстві, так що нам до Еммануїла слід відносити Його вогонь божества, як дух, з'єднаний з душею і тілом, освятив усе це і не применшив, одначе, сутності душі і тіла.

Святого Єфрема (слово) на перлину (Мф. 6, 17)¹⁷.

Христос має досконалу подвійну природу і не втратив жодної з них; і (Він) з'явився на землі не як напівбог і не як напівлюдина, вознісся на небеса. Але, можливо, деякі закинуть, мовляв Кирило у посланні до Несторія твердить, що Христос не подвійний а єдиний. Так само у другій книзі супроти Несторія (Кирило) стверджує, що (Христос) не подвійний, та й усі, що таке ж стверджують, - хіба не неясно, виходячи з їхніх переконань, що коли вони порівнюють себе з Отцями і з іншими, то між однославними влаштовують чвари і вносять їх у середовище тих людей, яким Христос залишив свій мир, а тому (такі особи) наслідують

¹⁶ Гомілія на слова Євр. 4, 15.

¹⁷ Як і наступні 5 фрагментів, можливо є неавтентичним твором св. Єфрема, однак є такими, що в цілому відповідають духу його писань.

диявола, бо ж мужів-однодумців вони огуджують немовби недругів, а самого Кирила зображують так, ніби він суперечить самому собі? Ми ж (міркуємо) не так, і хто-небудь не зовсім правильно розуміє: насправді згідно з Григорієм та іншими Отцями вкупі з Кирилом ми кажемо, що Христос подвійний у природі, і згідно з думкою того самого Кирила не подвійний іпостасно, адже Бог Слово залишився таким і після втілення.

Святого Єфрема з проповіді на перлину супроти Маркіона.

Усе, що бачиш, і огуджуєш (досл. забруднюєш, споганюєш) те нехай буде тобі свідченням: природа, пояснити яку ти не в змозі – того, що Син народжується без сімені і дві протилежності однієї іпостасі сутнісно еднаються у кожній з природ.

З проповідей великого Єфрема на (розповідь про) перлину 1.

Двома природами наділена перлина, щоб явити Христа, це (по-перше) те, що Він є Бог-Слово і (по-друге) людина, народжена від Марії. І Він не мав природи частково, бо ж не був якоюсь іншою живою істотою. З досконалого досконалий; з людини людина; з Бога Бог; з Діви Христос.

З проповіді Єфрема Сирського на (розповідь про) перлину 2.

Поглянь на перлину і побачиш, що вона містить дві природи, найсвітлішу (найблискучішу) у божестві, і білу у втіленні.

З проповіді св. Єфрема на розповідь про Каїна.

Не сумнівайся, еретичу, що буде майбутній суд душ і тіл; адже доказом цього для тебе має бути те, що Содом існував і загинув (досл. помер). Засуджена (?) ж жила і померла покинутою. Ось ти дивишся на вогонь і не бачиш його. Він розгоряється, а диму не дає; гасне і не згасає, то жевріє, то знову вихоплюється: вогонь містить речовину, ні для чого непридатну. О Божа мудросте, яка караючи мовчить і повчаючи, не присутня взагалі, погрожуючи не з'являється! О сило і дія Божа, яка, ухваливши вирок, для того, що не зазнавало жодного утиску - землі Содомській, подала прооб-

раз тих майбутніх і нескінченних мук; щоб наперед показати мерзоту пороків, бо тим, хто відкидає усяку чесноту, не дається каяття. Бо коли існувала земля Содомська, тоді нечестиві гадали, що навряд чи що-небудь може трапитися, бо ж керувалися власними судженнями і думали, що їм заманеться, і були позбавлені здатності роздумувати про якусь іншу дію, пов'язану із відповідною мірою покарання. Отже, якщо на неодушевленій землі відбувається засудження, то наскільки більшою мірою будуть засуджені люди, що чинять (гріх), керуючись лише власним розумом? *Тож нехай у тебе перед очима палає незгасний вогонь, вічний, у тебе тимчасовий; і безсмертний у тебе смертний.* (?) Відчуваймо страх перед майбутнім, дізнаючись з прикладів про смуток і страшні (муки).

Св. Єфрема, архієпископа Антіохійського, з 3-го розділу про граматику Іоана і Собор¹⁸.

Досить хибною є (нібито) істина, яка привертає до себе увагу тих людей, котрі намагаються з нею боротися; істину треба бачити наскрізь такою, що вона постає (у наших очах) як непереможна зброя і є цілком непохитна.

Жития Святых по изложению святителя Димитрия, митрополита Ростовского. Месяц июнь. - Барнаул, 2003-2005.

Карташев А. В. Вселенские Соборы. – М. 2004.

Лозинський К, прот. Святий правовірний Юстиніан I Великий (527 – 565) християнський імператор і богослов. – К. 2014.

Лурье, В. М. *История Византийской философии*. Формативный период.- СПб.: Аxiоma, 2006.

Migne J. P. *Patrologiae Graecae Cursus Completus* 221 vols. – Paris, 1857 – 1866. – Vols. 86/b. – col. 2104 – 2109.

Сидоров А. И. Св. Ефрем, патр. Антиохийский: Его жизнь, лит. деятельность и защита им Халкидонского Собора // Анастасий Синаит, прп. Избр. творения. М., 2003. С. 321-368.

1. Zhitia Sviatykh po izlozheniiu sviatitelia Dimitriia, mitropolita Rostovskoho. Mesiats iun. – Barnaul, 2003-2005.

2. Kartashev A. V. *Vselenskie Sobory*. – M. 2004.

3. Lozinskyi K, prot. Sviaty pravovirnyi Iustynian I Velykyi (527 – 565) khrystyianskyi imperator i bohoslov. – K. 2014.

4. Lure, V. M. *Istoriia Vizantiiskoi filosofii*. Formativnyi period.- SPb.: Axioma, 2006.

5. Migne J. P. *Patrologiae Graecae Cursus Completus* 221 vols. – Paris, 1857 – 1866. – Vols. 86/b. – col. 2104 – 2109.

6. Sidorov A. I. Sv. Efrem, patr. Antiokhiiskii: Eho zhizn, lit. deiatelnost i zashchita im Khalkidonskoho Sobora // Anastasii Sinait, prp. Izbr. tvoreniia. M., 2003. S. 321-368.

¹⁸ Короткий фрагмент приведений св. Іоаном Дамаскіним як означення поняття істини.

**ПРО РІД О. ФИЛИМОНА
КУЛЬЧИНСЬКОГО І
ЙОГО ЛИСТУВАННЯ З
МИТРОПОЛИТОМ ІЛАРІОНОМ
(ОГІЄНКО)**

*Протоієрей
Юрій МИЦІК*

Постать видатного церковного і наукового діяча митрополита Іларіона (Огієнко) (1882-1972), професора Київського університету, міністра ісповідань і освіти УНР, митрополита Холмського, предстоятеля Української Православної Церкви в Канаді добре відома кожній освіченій людині в Україні і тому ми не будемо зупинятися на характеристичі його біографії та творчої спадщини. Інша справа – біографія Филимона Кульчинського (1891-1973), яка відома лише в загальних рисах. Варто сказати і про його рід.

Отже, Филимон Кульчинський походив зі священницького роду на Волині. Його батько о. Юстин (Устин) був відомим священником на Волині, а два його сини (Филимон та Євген) пішли стопами батька, ставши священниками. о. Євген служив у Дермані і його згадував у своєму мемуарному творі «На білому коні» видатний український письменник Улас Самчук. З п'яти синів та дочок о. Євгена вийшла ціла плеяда активних членів ОУН та бійців УПА: Валентина (членкиня ОУН і кур'єрка Тараса Бульби-Боровця (про неї він тепло згадує у своїх спогадах); Микола, член ОУН, котрого польська влада засудила до

У наданій для публікації статті автор простежує життєвий шлях священника Української Автокефальної Православної Церкви Филимона Кульчинського і його творчу спадщину.

Цінність і новизна поданої праці полягає в тому, що оприлюднено архівні джерела – листування отця Филимона з митрополитом Іларіоном (Огієнко). Якщо постать митрополита Іларіона в

незалежній Україні привертає все більшу увагу громадськості, то постать отця Филимона і його діяльність залишаються фактично недослідженими.

Між тим він відігравав важливу роль в церковному житті повоєнної української еміграції, зокрема був адміністратором Української Автокефальної Православної Церкви в Бразилії. Саме опубліковані тут листи стосуються цього періоду його життя і висвітлюють його ставлення до релігійних поглядів визначного діяча Організації українських націоналістів (ОУН) і вченого Євгена Онацького. Крім того простежується історія славного роду Кульчицьких, який дав цілу плеяду борців за незалежність України, подані стислі довідки щодо біографій братів, сестер і племінників отця Филимона.

смертної кари, а загинув він героїською смертю у нерівному бою з нквдистами 17 лютого 1944 р; Ірина, членкиня ОУН, яка була розстріляна нквдистами у червні 1941 р. (їй тоді ще не було 20 років!); Леонід, член ОУН, воював у лавах УПА, був схоплений нквдистами і розстріляний у харківській в'язниці у 1941 р.; Володимир, якого за сприяння УПА «визволителі» ув'язнили на 15 років; Юрій (Георгій) (1908-1985), котрому за це саме вони дали 10 років таборів. Він свого часу закінчив Кременецьку Духовну Семінарію і богословський факультет Варшавського університету, викладав українську мову у Кременці, був ув'язнений польською владою у сумнозвісній Березі-Картузькій, куди було кинуте й батька. Звідти вони втекли з вибухом Другої світової війни у вересні 1939 р. й повернулися в рідні місця. Під час війни Юрій помагав бійцям УПА, за що був заарештований НКВД у 1948 р. у Дубно. З 10 років ув'язнення вісім він відбув у Воркуті. У 1956 р. Юрій звільнився, але на Волинь йому було заборонено повертатися і він, осівши під Дніпропетровськом у Новомосковську (Самарі), став дяком у знаменитому (козацьке бароко) Троїцькому соборі відомому й тим, що про нього писав Олесь Гончар у своїй повісті «Собор». Коли цей собор було закрито компартійною владою, Юрій переїхав до Павлограду, де продовжував дяківську службу. Потім повернувся до Новомосковська, де й помер і був похований. Місцевий свяще-

Ключові слова: *Православна Церква, УАПЦ, еміграція, листи.*

Archpriest Yuriy MYTSYK
 ABOUT THE ANCESTRY OF FR.
 PHILEMON KULCHINSKY AND
 HIS CORRESPONDENCE WITH
 METROPOLITAN HILARION
 (OGIENKO)

In the article submitted for publication the author traces the life path of the priest of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, Philemon Kulchynsky, and his creative heritage. The value and novelty of the submitted work is that archival sources have been published - correspondence of Father Philemon with Metropolitan Hilarion (Ogienko). If the personality of Metropolitan Hilarion in an independent Ukraine is receiving increasing public attention, then the figure of Father Philemon and his activities remain virtually unexplored. Meanwhile, he played an important role in the church life of post-war Ukrainian emigration, in particular he was the administrator of the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church in Brazil. The letters published here relate to this period of his life and cover his attitude to the religious views of a prominent figure of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) and scientist Yevhen Onatsky.

In addition, the story of the illustrious Kulchytsky family, who gave a whole galaxy of fighters for Ukrainian independence, traces brief biographies of Father Philemon's siblings and nephews.

Keywords: *Orthodox Church, UAOC, emigration, letters.*

ник з лона РПЦ (УПЦ МП), хоч і відспівав вдома покійного, але на кладовище не пішов, бо люди мали попроситися з рабом Божим Юрієм із синьо – жовтими прапорами! Там же була похована дружина Юрія – Аполінарія. Два їхні сини продовжують патріотичну справу батька в Кременці та Полтаві, будучи активними діячами «Просвіти». Один з них – Микола (1947 р. н.) арештовувався свого часу КГБ за «наклеп на радянську дійсність» і засуджувався на 2,5 років таборів. В незалежній Україні він став головою полтавської «Просвіти», членом Народного Руху України, депутатом Верховної Ради від Блоку «Наша Україна – Народна самооборона» (1).

Іншим племінникам та племінницям о. Филимона доля випала краща: Єлизавета ще за Польщі емігрувала до Бразилії, Сергій майже 70 (!) років був священником і упокоївся зовсім недавно (7.05.2000). Їхні діти та онуки живуть у Києві, на рідній Волині, розкидані по всій Великій Україні та за її межами. Так, Валентина Шовкун (Кульчинська) – дружина недавно померлого письменника й перекладача Віктора Шовкуна довгий час служить регентом церковного хору у Києві, у Благовіщенському храмі УПЦ Київського Патріархату.

Филимон Кульчинський народився в с. Любче (суч. Рожнівського р-ну Волинської обл.). Закінчив Житомирську Духовну Семінарію та Київську Духовну Академію із ступенем кандидата богослов'я (1915). Вчителював у Києві, на Поділлі й Волині, у 1927-1939 р. був професором Кременецької православної духовної семінарії, у 1939-1941 рр. працював на фабриці у Німеччині. З 1941 р. викладав у Рівному, був культурно-освітнім референтом ОУН, з кінця 1943 р. викладав у таборових гімназіях у Німеччині. 18 квітня 1948 р. митрополитом УАПЦ Полікарпом (Сікорським) був висвячений у диякони, 25 квітня того ж року єпископом Платоном (Артем'юком) – у священники. Служив і викладав в колегії св. Андрія (Вінніпег) та інших храмах Канади, з 1951 р. переїхав у Куритибу (штат Парана в Бразилії), був настоятелем Свято-Дмитріївського храму, у 1951-1963 рр. – був адміністратором УАПЦ в Бразилії і одночасно з 1953р. – редактором газети «Українська православна нива». З 1963 р. і до смерті був настоятелем Свято-Юр'ївського храму в Трентоні (США), головою шкільної ради УПЦ у США. Помер о. Филимон у Трентоні, а похований в Куритибі. Його син Володимир (народився в 1928 р. в Острозі) є відомим мовознавцем-україністом, викладачем університетів у Бразилії.

Творча спадщина о. Филимона, його спогади майже невідомі в Україні. Коли один з авторів цієї статті у 1999 р. знайшов його лист до митрополита Іларіона 1951 р. в архіві Консисто́рії УПЦ в Канаді (Вінніпег), то звичайно ж вмістив його в опублікованому томі листування митрополита (2). У ньому о. Филимон вибачається, що покидає Канаду саме тоді, коли Іларіон очолив УКЦ в Канаді. Він пояснював це тим, що його родичі уже живуть в Бразилії і він клопотався про виїзд туди з 1948 р.; тим, що «попав у неласку консисторії» і був позбавлений права викладати там теологічні предмети, а потім взагалі його без згоди перемістили в Смокі-Лейк, що погіршувало стан здоров'я (ревматизм); що рідні в Бразилії вже придбали для нього авіаквитки. Очевидно такий лист цілком задовільнив митрополита.

У 2014 р. інший автор статті (Інна Тарасенко) працюючи в тому ж архіві виявила ще два листи о. Филимона 1961 р. і відповідь на них митрополита Іларіона. Перший лист о. Филимона був викликаний посланням до нього відомого історика Церкви Івана Власовського щодо його полеміки з іншим відомим істориком Василем Дубровським на сторінках двотижневика «Наш Клич» (Буенос-Айрес), редактором якого був Євген Онацький. В другому листі о. Филимон вітав митрополита із Великоднем, просив переглянути «матеріали» і вказує, які саме. У листі він віддає належне Онацькому, але дивується його (і Дубровського) трактовкою питання про канонізацію святих. Одночасно тут знаходимо цікаві свідчення про учня о. Филимона – Олега Штуля – Ждановича («Бульби-Боровця»), члена ОУН і керівника «Поліської Січі». Митрополит Іларіон солідаризується з о. Филимоном і позитивно відгукується про його відкритий лист до «Нашого Клича». Варто відзначити, що Василь Дубровський в 1947-1956 рр. активно листувався з митрополитом (понад 50 листів!) і вже тоді виявилися розходження в їхньому ставленні до УАПЦ. Якщо Дубровський був прихильником УАПЦ 1921 р., то митрополит Іларіон засуджував її. Митрополит ділиться в листі своїми поглядами на канонізацію св. Феодосія Углицького (про що власне й була дискусія) і ділиться деякими своїми науковими планами.

Ці листи наводимо нижче. Це машинописні тексти з деякими рукописними додатками (вони позначені курсивом). Нерозбірливі місця позначено таким чином: (...)*.

1) Юрій Мицик, прот. За віру православну! – К., 2009. – С.336 – 338.

2) Листування митрополита Іларіона (Огієнка). – К., 2005. – с. 308 – 309.

Листи о. Филимона

№ 1

1961, березня 29. – Куритиба.

«Куритиба, 29.III.61

Ваше Високопреосвященство!

Уже як зібрався нести на пошту листа, дістав я лист проф. І[вана] Власовського у справі, порушеній в «Ма[...]», що їх Вам пересилаю. В цій листі проф. Власовський дає вичерпуючу відповідь і п. Онацькому й Дубровському. Він вважає, що в цій справі повинен забрати голос «Віра й Культура», «Укр[аїнське] прав[ославне] Слово» й закінчення дослівно таке: «Я висловив свої думки в порушеній такій скорботній справі. На закінчення вважаю своїм моральним обов'язком сказати, що на мою думку в цій справі не може не забирати голосу ієрархічний Провід нашої Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви, аби охоронити свою паству від лжеучителів і не толерувати виступів, подібних виступу В[асиля] Дубровського на сторінках ніби «православної преси української, бо толерація така дає зброю до рук й ворогів відродженої Укр[аїнської] Прав[ославної] Церкви в її неоформленому ще положенні в лоні Вселенської Православної Церкви».

Пишу листа проф. Онацькому й тепер настоюю щоб він надрукував мого «відкритого листа» в «Нашім Кличі» або щоб не дійшло до полеміки якимсь способом відкликав, як радить проф. Власовський, «ганебну статтю Дубровського».

На бажання Вашого Високопреосвященства я міг би відпис листа проф. Власовського Вам вислати.

Маю клопіт і з «Працею», органом оо. Василян в Бразилії В «Укр[аїнській] Прав[ославній] Ниві» (березень 1961) йде моя стаття «На п[л]ющи»(?) «Праці на Укр[аїнську] Прав[ославну] Церкву й її владик» стою на «прю», на яку спромагаюсь, за напо(...)» «за відмову Укр[аїнських] Владик від унійного акту з Римом», відмову, прийняту на спільнім соборі (у Вінніпегу 1960)

Забагато цього всього для мене... Але поки ще силоньки є, хоч і слабнуть вони, помаленьку трудимось во славу Божу о. Ф[илимон]Кульчинський».

(Автограф)

№ 2

1961, квітень. – Куритиба.

«Куритиба квітень 1961 р.

Христос Воскрес!

Ваше Високопреосвященство, дорогий Владико!

Сердечно вітаю Вас з радісним святом Воскресіння Христового! Бажаю Вам у це світле свято якнайбільше радості зазнати й провести його в повнім спокої! Дай Боже, щоб Ви ще много, много літ жили й в повній радості славили Воскресшого Христа Бога!

Осмілюсь просити Ваше Високопреосвященство переглянути «матеріали», що їх залучую й вибачити мені, що дозволяю собі забирати такий дорогий Вам час на читання слів, що до них.

Я поки що стримуюсь від друкування мого «відкритого листа» в «Укр[аїнській] правосл[авній] ниві», бо хотів би найперше почути голос наших високих авторитетів.

Професор Є[вген] Онацький великий науковець, журналіст, видавець «Малої енциклопедії», редактор «Нашого клича» й альманаха «Відродження» в Буенос Айресі. Високо ціную його. Однак не можу признати йому рації в трактуванні ним проблеми канонізації святих і важко мені зрозуміти, чому Онацький дав місце в альманахові «Сторінці зі спогадів А. Дубровського».

Може й не слід вдаватись у широку полеміку, може вона й не на часі. Все ж було б добре і навіть є конечним, за моєю думкою, щоб «Віра й Культура» й «Українське Православне Слово» відгукнулись на порушені засадничі питання в «Сторінці спогадів» В. Дубровського й в листі проф. Онацького.

Мені самому важко тут у Бразилії давати собі раду. Тому я дозволяю собі звертатись у цій справі й до Вас, Ваше Високопреосвященство!

В залученні: 1) вирізка з альманаха «Відродження» (календар на 1961 р.) – зі «Спогадів В. Дубровського; 2) мій «відкритий лист» до Т-ва «Відродження», яке видало цього альманаха; 3) лист проф. Є. Онацького до мене і 4) мій лист до проф. Онацького – все у відписах.

Пишу й редакторові «Українського слова» в Парижі О. Ждановичеві. «Укр. слово» й «Наш клич» – це націоналістичні органи організації на чолі з А. Мельником. О. Жданович – це Олег Штуль, син священника на Волині, кінчив Прав. Дух. Семінарію в Крем'янці за часів мого вчителювання в ній, магістр історії – абсолювент Варшавського університету. Дуже близько до серця приймає справи нашої Укр. Прав. Церкви й є діяльним членом парафії в Парижі. Його думки як редактора політично-

го органа «Укр[аїнського] слова», спорідненого з «Нашим Кличем», буде в якійсь мірі мірендальною? й для проф. Онацького. Я хочу вірити, що О[лег] Жданович не признає рації проф. Онацькому й, може, принаймні в майбутньому у виданнях під редагуванням проф. Онацького не матимуть місця «спогади», подібні до тих, що про них мова вище.

Прошу Ваших архіпастирських молитов і благословення щиро відданий Вам о. Ф[илимон] Кульчинський».

(Автограф. Два листи скріплено з машинописною копією статті з альманаху «Відродження» 1961 р. «Відпис «Сторінка зі спогадів п. В. Дубровського», «Відкритим листом до Т-ва «Відродження»»

Лист митрополита Іларіона

№ 1-а

1961, квітня 5.

5-го квітня 1961 р.

«Високопреподобний о. Протопресвітер
Філімон Кульчинський
у Бразилії

Христос Воскрес, отче адміністраторе!

Сердечно вітаю Вас і всю Вашу достойну родину зо світлим святом Христового Воскресіння!

Молюся Милосердному Господеві, щоб Він воскресив Вам усі Ваші найкращі сподівання!

Дорогий отче адміністраторе, – я з жахом прочитав «спогади» В. Дубровського, про них двох думок не може бути: це твір советського антирелігійника. Спогади ці роблять на мене враження, як виправдання заплутаного в безмежно глибокому гріху... Тепер стає ясно, чому свого часу його було відлучено від церкви!

Жалію за Онацького, – від нього я не сподівався такого листа і такої церковної ідеології... Рішуче не погоджуюсь зо всім тим, що він пише!

Вашого листа цілком апробую, так і треба писати.

Я тепер багато працюю над новим курсом: «Українська патрологія». Незабаром видам Списка всіх українських святих. У своїй праці не стрічав прикладу, щоб правдивий православний так нападав на свого святого, – це ж просто руйнування Церкви!

І дійсно, коли буде наша свята Українська Церква, то почнуть кричати: Не хочемо такого святого! І що тоді?

І всі твердження обох – і «Спогадів» і листа до Вас – аж надто ні на чому не оправдані – це руйнне втручання світських у дуже тонкі релігійні справи... Матері Церкви не пожаліли...

Сучасної нашої національної ідеології в XVII ст. не було, і годі накидати Св. Феодосію переконання XX століття.

Почитання упокоєного архієпископа Феодосія розпочалося зараз по 1696-му році, і рано розпочалися прохання до Св. Синоду почати канонізації процес. А чуда все збільшувались... Св. Синод уперто не хотів починати дослід над чудами святителя, це уперте відкидання канонізації святителя Феодосія Углицького робилося 200 літ, і на мене воно робило враження одне: Синод проти канонізації українця....

У мене вже зібралось трохи матеріалів про Св. Феодосія Углицького, і я напишу хоч коротке його життя (для свого курсу «Української Патрології») і вміщу його в «Вірі й Культурі». Згадувати «спогади» може й не буду.

Між іншим, наближається століття, як св. Синод спинив анатему на гетьмана Мазепу. І ця анатема свого часу не «по всій Україні» чинилася, а тільки архієреями (і то не всіма) по більших катедрах.

Думаю, що моя стаття про св. Феодосія буде тим необхідним, що в цій справі можна робити без кривди для Матері – Церкви... Бо ж інакше – перед чим спиняться безбожники?

Сердечно прошу Вас ласки своєї прислати мені продовження цієї справи, якщо воно буде. Копію листа проф. І[вана] Ф[едоровича] Власовського, коли можна прошу прислати.

Сильно душа сумує й болить від усього цього безбожного голосіння... У чоботях на Св. Престол...

Кличу Боже Благословення на Вашу працю!

Митрополит Іларіон, Ваш постійний богомолець.

П. С. Або зробімо так, через е, що я сильно зайнятий і скоро приступити до писання Життя Св. Феодосія Углицького не зможу, – може б написали для «Віри й Культури» Ви? Життя коротке, але в ньому треба висвітлити хоч коротенько те, на що б'ють невіруючі. Звичайно, не називаючи імен М[итрополит] І[ларіон]

P.P.S. Звичайно, мій лист не для друку і не для видачі з нього копій. М[итрополит] І[ларіон].

(Машинописна копія)

ШЛЮБ І БЕЗШЛЮБНІСТЬ ЗА ВЧЕННЯМ АПОСТОЛА ПАВЛА

Протоієрей
Ярослав РОМАНЧУК

Протягом усієї історії людства сім'я залишається найбільш стійким інститутом суспільства і є ключовою життєвою цінністю для переважної більшості людей. Проте останнім часом все більше стали проявлятися ознаки трансформації сім'ї, такі, як зменшення чисельності шлюбів, їх «старіння», збільшення числа шлюбів без вінчання в церкві, падіння народжуваності і її «старіння», переважання малодітних сімей, збільшення числа позашлюбних дітей і поширення добровільної бездітності. Але, незважаючи на це, сім'я продовжує відігравати важливу роль в житті людей, а від інших соціальних структур відрізняється своєю роллю у формуванні та становленні культури особистості і її збереженні, оскільки тільки сім'я моделює гармонійні взаємини між поколіннями, засновані на культурних традиціях, саме в сім'ї дитина починає виховуватися у вірі, саме сім'я є середовищем формування ціннісних орієнтацій підростаючого покоління. Отож, мета дослідження – в контексті Павлових послань показати висоту християнського шлюбу й проаналізувати, чому в першому посланні до коринфян ідеться про перевагу дівства.

Стаття присвячена аналізу вчення ап. Павла про шлюб і безшлюбність (1 послання до коринфян, 7 глава і послання до ефесян, 5 глава). У посланні до коринфян Апостол надає перевагу дівству, намагаючись протидіяти радикальному коринфському аскетизму, а в посланні до ефесян розкриває догматичну сторону вчення про шлюб як таємницю, що є образом стосунків Христа і Церкви.

Таким чином, аналізуючи ці два послання, прослідковано, чи можливо нині побудувати такі сімейні стосунки, котрі б відповідали біблійним нормам, про які говорить ап. Павло.

Ключові слова: *перше послання до коринфян, послання до ефесян, шлюб, безшлюбність, подружжя, стосунки, Церква, Христос.*

*Archpriest Yaroslav ROMANCHUK
MARRIAGE AND CELIBACY BY
THE TEACHING OF APOSTLE
PAUL*

Today we are witnessing signs of transformation of the family: reducing the number of marriages, the desire of young people to «live together» without a wedding to test feelings. Therefore, the role of the family in

Стосовно ступеня наукової розробленості проблеми варто сказати, що православні та католики протягом усієї своєї історії з особливою увагою ставилося до цієї теми і її розкриття в працях Отців Церкви, тому в багатьох богословів, як Східних, так і Західних, при зверненні до теми шлюбу, сім'ї та дівства можна виявити численні посилання на твори давньохристиянських авторів. Що ж стосується вчення апостола Павла про шлюб і дівство, то в статті взято до уваги тлумачення на відповідні місця його послань святителя Іоана Золотоустого [3, 4], преподобного Єфрема Сирина [2], а також матеріал з екзегетичних праць таких авторів, як Олександр Васильович Іванов [5], прот. Олександр Сорокін [8]. Щодо сучасних праць, то до уваги взяті книги Річарда Хейза [9], Володимира Кусьнежа [6] й Джона Поллока [7].

До вищевикладеного слід додати, що за останні десятиліття стрімко зростає популярність Інтернету, який спрощує пошук необхідної інформації. Можна знайти чимало адрес і посилань, які будуть корисними для поглибленого вивчення теми шлюбу і безшлюбності в контексті біблійного вчення.

Нині є серед вірян такі, хто ставить перед собою питання: а чи можливо у сім'ї спастися, чи можливо сьогодні створити таку сім'ю, яка б відповідала принципам Священного Писання, – чи краще подвизатися у дівстві. Аби знайти біблійну відповідь на поставлене

the upbringing of the person on the Christian basis is lost. These questions are relevant now, but we can find the answer to them in the epistles of the Apostle of peoples - St. Paul.

In the article the writings of the holy Fathers of the Church and later researchers of the Paul's Collections of works, as well as the work of the authors, which analyze the life and the way of life of the first Christians, are taken into consideration. After all, in order to understand in full the advice of the Apostle Paul in relation to the topic we are studying, we need to have information about the social and domestic interests of Christians of the analyzed period.

You also need to have an idea of the attitude to marriage of the Jews, and the peoples surrounding Palestine - this will make it possible to understand what influenced the emergence of problems regarding matrimony in the apostolic period. The Apostle Paul not only wrote the teachings to the Christians of Corinth and Ephesus, but wanted to resolve the problems that had taken place among Christians. Therefore, we observe how in the first epistle to the Corinthians we are talking about the superiority of virginity over marriage as an attempt to counter radical Corinthian asceticism. The Christians of the Roman Empire lived in the midst of people who were not followers of Christ, so Paul's instructions in the first epistle to the Corinthians allowed them to solve the problems of those people who became spouses before conversion to Christianity - this issue, as well as its solution, is no less relevant today.

запитання, варто звернутися до послань апостола Павла. Питання шлюбу і безшлюбності, подружнього життя і дівства він розкриває у двох своїх посланнях: у першому посланні до коринфян, де говорить про перевагу дівства, і в посланні до ефесян, де шлюб прирівнюється до таємничого союзу Христа і Церкви. Зупинимось детальніше на цих вказівках апостола.

Шлюб і безшлюбність (1 Кор. 7 глава)

Вчення ап. Павла про шлюб і безшлюбність розкривається у відповідь на надісланий від коринфян лист (7: 1). Для вирішення питань шлюбу, безшлюбності, дівства апостол виходить з принципу християнської свободи: «Все мені дозволено, але не все мені на користь» (6: 12), тобто християнин, будучи вільний у виборі свого життєвого шляху, обирає той шлях, який найбільш зручний для досягнення мети християнського життя. Апостол визнає за якнайкраще – цнотливість, дівство заради Господа: «за краще визнаю, що добре людині залишатися так» (7: 26). Також і розведеному або вдові краще залишатися самотніми (7: 40). Ап. Павло не вважає гріховним або негідним християнської моралі шлюб і сімейні зв'язки, але він тужить через турботливість сімейних людей і хотів би всіх бачити в такому стані, як і він сам, тобто безшлюбним: «якщо і одружишся, не согрішиш; і якщо дівчина вийде заміж, не согрішить. Але такі матимуть скорботу по плоті, а мені

In Scripture and in St. Paul's letters, in particular, we see the concept of marriage as an absolute value. Divorce is not allowed. The only exception is the case of adultery. Someone from the marriage may leave the betrayer, but no longer marry. Ideally, a man has to live a lifetime with one wife and his wife has to live a life with one man. The excerpt from the epistle to the Ephesians, which is analysed, when it comes to marriage (by the way, it is read as an apostolic conception during the fulfillment of the sacrament of marriage), reveals our married life on the other hand. It is considered not from practical positions, but in the context of the mystical significance of marriage and it is raised at such a mysterious height, which may not even be fully comprehended by a person. In this message the unity of Christ and the Church becomes the image of the marriage union of a man and a woman. The apostle commands a man to love his wife as Christ loved the Church and calls it a great mystery. What does it mean to love as Christ loved the Church - this is well known to us from the Holy Gospel: to love so that you are ready to give your life for your family. As we see, the Apostle does not give any practical advice in this message regarding family life. However, we observe one clear formal rule - St. Paul emphasizes that after a marriage, the body of a man no longer belongs to him, as the body of his wife does not belong to her - they become one body in God. So, having analyzed the message of apostle Paul to the Corinthians and to the Ephesians, the article

вас шкода» (7: 28). Проте кожна людина має свою міру благодатного стимулу до духовного життя, тому безшлюбність не всім під силу, не всі можуть вміщати це. Тож загальною нормою залишається шлюб (7: 2). Свт. Іоан Золотоуст говорить із цього приводу наступне: «якщо ти шукаєш блага самого вищого, то краще абсолютно не сходитись з жінкою; якщо ж шукаєш стану безпечного і згідного з твоєю неміччю, то одружуйся» [Іоан Золотоустий, свт., 2012, т. X, книга 1, с. 210 - 211]. Християнське ставлення до інтимного життя подружжя виражено в сьомій главі (1 Кор. 7: 3 – 6). Основна думка тут зводиться до того, що шлюб має служити засобом до взаємного духовного вдосконалення подружжя. Тоді шлюбна пара – щаслива; вона не панує, але жертвовно служить одне одному. І хоча загальним зовнішнім правилом є шлюб, проте внутрішнім законом життя повинна бути стриманість. Стриманість є нормою і для шлюбу. Тільки через слабкість ества допускається порушувати стриманість: «...щоби не спокушав вас сатана нестриманістю вашою» (7: 5) (перебувати в повній стриманості подружжю можна тільки з обопільної згоди: але тимчасово стримуватися потрібно обов'язково під час посту для вдосконалення в молитві: «при стриманості молитва буває творена», –так підсумовує свій коментар до цитованого вище фрагмента з послання ап. Павла прп. Єфрем Сирин; цю ж думку пізніше розвиває у своїй праці В. Іванов.) [Єфрем Сирин, прп., 2017, с. 58-59; Іванов, 2002, с. 625-626].

Отже, цей текст говорить про таке:

- ми бачимо, що подружню близькість ап. Павло не засуджує, а навпаки, закликає подружжя не позбавляти одне одного того, що їм належить за Богом даним законом шлюбу;

- час стриманості повинен бути визначеним подружжям одностайно, симфонічно;

- Апостол допускає, що подружжя може й повинно відводити певний час для молитви;

- нарешті, час цей повинен бути конкретним і посильним. Він не має бути настільки тривалим, щоб людина, втратив-

states that in our time it is possible to build such family relationships that correspond to the norms about which the Apostle says. For this, it's worth remembering that a family is a small Church in which Christians learn to tolerate, love sacrificially, trust and hope. It is this institution that should become the focus of the upbringing of a new generation of Christians and the spiritual growth of the marriage couple through voluntary self-sacrifice in love.

Key words: *first epistle to the Corinthians, Epistle to the Ephesians, marriage, celibacy, couple, relationship, Church, Christ.*

ши спілкування з чоловіком (дружиною), спокушена сатаною, впала у гріх.

Не можна не помітити, що в цьому уривку ап. Павло не пише про любов. Про любов Апостол пише, коли говорить, наприклад, про відносини людини з Богом. Але коли він говорить про шлюб, тема любові не присутня. Чому так? Відповідь проста. Згадаймо історію: у стародавньому світі при укладенні шлюбу питання про кохання навіть не ставилося (або ставилося в останню чергу). Подружню пару підбирали зазвичай батьки або родичі молодих, самі ж молоді – практично ніколи. Шлюб укладався не для любові, як це найчастіше буває зараз, а зовсім для іншого – ведення господарства, народження дітей, набуття соціального статусу тощо. Любов могла прийти, а могла не прийти; частіше шлюб давав просто почуття захищеності і соціальної стабільності. Якщо це враховувати, то розумієш, що тілесна близькість між подружжям мала, частіше за все, не любов у своїй основі. Це нині дуже корисно пам'ятати всім людям, а особливо тим подружнім парам, які, посилаючись на охолодження відносин чи звикання одне до одного, хочуть розлучення. У часи ап. Павла просто не зрозуміли б чоловіка, який сказав би, що не має близьких відносин з дружиною, тому що покохав іншу, а ця набридлила і вже не подобається. Отож, мова Апостола саме до тих, хто шукав стриманості в душі звичайців того часу, на що звертають увагу дослідники й екзегети Павлового корпусу [Іванов, 2002, с. 64; Сорокин А., прот., 2006, с. 192]. Аналізуючи їх коментарі, ми переконаємось: тому він (ап. Павло) і говорить, що стриманість дівства вища за стриманість шлюбу, як більш відповідна духовному життю (7: 40), а також мовить про нерозривність християнського шлюбу, в тому числі і шлюбу змішаного (7: 10 – 16).

Християнський шлюб нерозривний уже тому, що цей союз також благодатний і глибокий, як союз Христа і Церкви (Еф. 5: 32). Нерозривність шлюбу є і заповіддю Божою: «що Бог з'єднав, того людина хай не розлучає» (Мф. 19: 6). Шлюб змішаний не повинен розриватися через те, що невірний чоловік у ньому освячується молитвою вірної жінки, а також і через освячення дітей від них. Таким чином, християнство не руйнує шлюби, навіть змішані, не дає приводу для непорозумінь і сварок, але прагне прославити, освятити їх і досягти боголюбивого сімейного миру. Але щоб ніхто не міг заперечити ап. Павлу, що, незважаючи на скорботу по плоті, шлюб усе ж вище за безшлюбність, тому що пропонує відомі зручності життя, апостол нагадує про

скоропливність життя й самого світу: «час вже короткий» (7: 29, 31). Якщо не «день Господній», то власна смерть, яка неодмінно колись настане, наближає настання іншого «образу світу», у якому вже не одружуються, не виходять заміж, не насолоджуються нічим земним. Тому все тимчасове й земне потрібно оцінювати з погляду вічності й неба, яке незрівнянно цінніше від того, що пропонує цей світ, бо «проповідане апостолами християнство викликало його (світ) на боротьбу з собою ... і ця боротьба має закінчитись завершенням попередніх форм релігії, суспільного й сімейного життя» [Іванов, 2002, с. 627-628].

Підсумовуючи сказане, треба зазначити, що ап. Павло, пишучи про перевагу дівства, все ж вказує на важливість шлюбу, бо намагається, як зазначає у своїй праці Річард Хейз, протидіяти радикальному коринфському аскетизму [Хейз, 2005, с. 67-68]. Всупереч ідеалістичній гіпердуховності, що відкидає статеві стосунки, навіть людям одруженим Павло радить: одружені пари не тільки можуть, а й повинні мати подружні стосунки.

Також варто зазначити, що сучасні протестанти (наприклад, Джон Поллок) впевнено стверджують, нібито апостол Павло був одружений і слова «краще вам бути як я» стосуються не безшлюбності, мовляв, людина, що не була в шлюбі, не може так детально описувати сімейні стосунки між чоловіком і жінкою, як це робив він. Мотивують ще й тим, що одруження розглядалося правочинними іудеями як обов'язок перед Богом і перед суспільством. І відбувалося це досить рано – у 18-20 років [Поллок, 2007, с. 19-20]. Але тут слід брати до уваги два моменти. По-перше, свідчення самого Апостола про його дієвственне життя, а по-друге, той факт, що правочинний іудей міг собі дозволити відкласти виконання обов'язку одруження з однієї важливої причини – якщо він присвячував себе вивченню Закону. Останнє щодо апостола Павла навіть доводити не потрібно. Водночас треба згадати, що фарисей (а Павло називає себе фарисеєм і сином фарисея, див. Діян.23:6) мав підготувати свого нащадка до подружнього життя, тож якими мали бути стосунки в сім'ї, безумовно, Павло дізнався від батька і описав це у своїх посланнях.

Таємниця християнського шлюбу (Еф. 5: 22 – 23)

Отже, у Першому посланні до коринфян (7 гл.) ап. Павло висловив своє вчення про сімейне життя і про дівство. Там він віддає перевагу останньому, якщо воно обирається заради Господа. У посланні ж до ефесян він розкриває вчення про висо-

ту християнського шлюбу (5: 22 - 23). Апостол вказує на Божественне встановлення шлюбу: «Тому залишить чоловік батька свого і матір і з'єднається з дружиною своєю, і будуть двоє одна плоть» (Бут. 2: 24). Глибина єдності обох у подружжі схиляє до того, що вони втрачають обмежені індивідуальні якості і стають кожний володарем обоїльної повноти, – вони удвох складають одне тіло в Бозі. «Апостол розкриває геніальну у своїй простоті ідею, – зазначає прот. Александр Сорокін, – Якщо у свій час пророки побачили в союзі чоловіка і жінки образ завітту людини з Богом, то стосунки у шлюбі мають будуватись так само, як ведуть себе один стосовно Іншого людина і Бог» [Сорокін А, прот., 2006, с. 282].

Шлюб є таїнством, таємницею, прообразом яких служить таємниця союзу Христа і Церкви: «Тайна ця велика; Я говорю про Христа і Церкву» (5: 32). Адже кожен член шлюбного союзу до шлюбу вже є членом тіла Христового, тобто Церкви. Звичайно, і подружжя, як одна нова істота, «єдина плоть», з'єднується з Христом. Шлюб як таїнство полягає в тому, що благодать Христова, яка з'єднала людину з Христом у хрещенні, тепер з'єднує, благословляє та освячує подружжя на зразок союзу Христа і Церкви. Маючи на увазі це високе значення християнського шлюбу, Апостол визначає обов'язки подружжя. Для реального практичного життя подружжя Апостол заповідає дружинам – слухняність, а чоловікам – любов (5: 22 – 28). Це й зрозуміло: адже якщо шлюб є образом союзу Христа і Церкви, то і ставлення дружини до чоловіка повинно бути подібним ставленню Церкви до Христа. Церква знаходиться в слухняності Богу, а Бог довів Свою любов до Церкви тим, що віддав Сина Свого Єдинородного, Який «віддав Себе за неї, щоб освятити її, очистивши купіллю водною, через слова» (5: 25 – 26), тобто хрещенням. Таємниця нового життя в Церкві визначає і ставлення подружжя одне до одного: Апостол заповідав дружині любити чоловіка як члена єдиного шлюбного союзу та боятися як глави свого. Чоловік же одержав обов'язок не тільки любити дружину свою, але й влаштувати її життя (5: 29).

Тут виникають питання. Перше: а хіба чоловіки не повинні коритися дружинам? Так, повинні, тому що Апостол усім заповідав покору одне одному в страху Божому (5: 21). Там, де є страх Божий, там встановлюється взаємна згода, мир, любов і взаємна слухняність. Але оскільки дружини схильні обтяжуватися верховенством чоловіків над ними, то їм і загадується покоря. А чоловіки схильні зловживати владою над дружина-

ми, тому Апостол говорить їм про любов. Друге: як розуміти: «дружина хай боїться чоловіка»? Як пошана до чоловіка, а також любов можуть поєднуватися з побоюванням? Блаженний Ієронім у Вульгаті (переклад Священного Писання латиною) перевів «хай шанує» дружина чоловіка (в грецькому оригіналі використовується це слово в значенні – устрашати, лякати). Тут варто згадати коментар Іванова. Він у своїй книзі говорить, що дружина повинна бачити у своєму чоловікові не просто співмешканця, але Богом поставленого главу, підносячись розумом до усвідомлення верховенства над собою Христа [Іванов, 2002, с. 728-729].

Узагальнюючи вищеописане, потрібно зазначити, що святий апостол Павло, звертаючись до християн грецького міста Ефес, розкриває догматичну сторону вчення про шлюб як велику таємницю, яку можна тільки порівняти з таємницею стосунків Христа і Церкви. Для чого це робить святий апостол? Справа в тому, що у греків ставлення до шлюбу було дуже легковажне: дружини греків сиділи вдома, вели домашнє господарство, дбали про дітей, чоловіки ж, навпаки, шукали собі спілкування і задоволень в інших місцях. Розлучення були частими. Все це було нормою для еллінської культури і спокусою для ново-навернених християн, які мимоволі контактували з гріховним суспільством [див. Кусьнеж, 2017, с. 66-67]. Тому апостол Павло, захищаючи їх від «світу цього», показує високий моральний ідеал шлюбу. Апостол, як зазначає прот. Александр Сорокін, дає в цьому посланні мало практичних порад, в порівнянні з посланням до коринфян. Його поради ефесянам зводяться до того, щоб чоловіки любили жінок, а дружини відповідали б їм вірністю, повагою і любов'ю – саме в цьому полягає твердість і міцність шлюбного союзу [Сорокин А., прот., 2006, с. 282-283].

Далі для повноти уявлення про сімейне життя Апостол говорить про взаємні обов'язки дітей і батьків (6: 1 – 4). Він вказує на обов'язок дітей слухатися батьків, оскільки це данина справедливості й одна з перших заповідей Божих. «Діти, слухайте своїх батьків у Господеві, бо цього вимагає справедливість» (6: 1) і «це перша заповідь з обітницею» благополуччя і довголіття (6: 2, див. Вих. 20: 12). Характер слухняності дітей визначається словами: «у Господеві», тобто якщо воля батьків буде незгідна з волею Божою, то діти можуть і повинні не послухати їх, щоб не переступати більшу заповідь. Свт. Іоан Златоуст зазначає: «Вони, батьки, після Бога – головні винуватці життя нашого, тому вони перші мають право на нашу пошану, а потім і всі

інші люди» [Іоан Золотоустий, свт., 2012, т. XI, книга 1, с. 215]. Обов'язок батьків – терпляче виховувати дітей: «І ви, батьки, не дратуйте дітей ваших, але виховуйте їх у вченні і повчанні Господньому» (6: 4). Головний предмет виховання дітей батьками – навчання християнської віри, а також моральне виховання з урахуванням психології дітей.

Тож, чи можливо нині побудувати такі стосунки, котрі будуть відповідати тим нормам, про які говорить ап. Павло? Безумовно, можна. Усе, що має місце в нашому житті, має чогось навчити. У сімейних стосунках християни вчать терпіти, бути милосердними, довіряти й надіятися. Саме сім'я має стати для одружених осередком духовного зростання через самопожертву. Але ця самопожертва має бути добровільною і взаємною. Звичайно, одна людина не може любити іншу так, як Господь полюбив Церкву, бо гріховній людській природі не під силу осягнути велич Божественної любові, але прагнути цих висот обов'язково потрібно всім.

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту в українському перекладі з паралельними місцями та додатками. – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1416 с.
2. Ефрем Сирий, прп. Собрание творений. Толкование на послания апостола Павла. М., Изд.: «Сибирская Благовонница», 2017. – 608с.
3. Іоан Золотоустий, свт. Повне зібрання творінь святителя Іоана Золотоустого в 12 томах, том X в двох книгах, книга 1 / Переклад українською мовою доктора богослів'я протоієрея Михаїла Марусяка під редакцією Патріарха Філарета (Денисенка) – К.: Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2012. – 550 с.
4. Іоан Золотоустий, свт. Повне зібрання творінь святителя Іоана Золотоустого в 12 томах, том XI в двох книгах, книга 1 / Переклад українською мовою доктора богослів'я протоієрея Михаїла Марусяка під редакцією Патріарха Філарета (Денисенка) – К.: Видавничий відділ Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2012. – 566 с.
5. Иванов А. В. Руководство к изучению Священного Писания Нового Завета. СПб., Изд.: «Воскресение, Лествица, Диоптра», 2002. – 912 с.
6. Кусьнеж В. Світ Біблії. Подорож батьківщиною Ісуса Христа. К., видавництво «Кайрос», 2017. – 300 с.
7. Поллок Джон. Апостол. К.: Изд. христианского библейского братства св. апостола Павла, 2007. – 400 с.
8. Сорокин А., прот. Христос и Церковь в Новом Завете. Введение в Священное Писание Нового Завета. М., Изд. Крутицкого подворья, 2006. – 648 с.
9. Хейз Ричард. Этика Нового Завета / Пер. с англ.: Глеб Ястребов. Серия «Современная библеистика». М.: Библейско-богословский институт Св. апостола Андрея. 2005. – 712 с.

1. Bibliia. Knyhy Sviashchenoho Pysannia Staroho ta Novoho Zavitu v ukrainskomu perekladi z paralelnymy mistsiamy ta dodatkami. – K.: Vydannia Kyivskoi Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2004. – 1416 s.

2. Efrem Syryn, prp. Sobranye tvorenyi. Tolkovanye na poslanyia apostola Pavla. M., Yzd.: «Sybyrskaiia Blahozvonnnytsa», 2017. – 608s.
3. Ioan Zolotoustyi, svt. Povne zibrannia tvorin sviatytelia Ioana Zolotoustoho v 12 tomakh, tom Kh v dvokh knykhakh, knyha 1 / Pereklad ukraïnskoïu movoïu doktora bohoslivia protoïiereia Mykhaila Marusiaka pid redaktsiïeu Patriarkha Filareta (Denysenka) – K.: Vydavnychi viddil Ukraïnskoï Pravoslavnoi Tserkvy Kyïvskoho Patriarkhatu, 2012. – 550 s.
4. Ioan Zolotoustyi, svt. Povne zibrannia tvorin sviatytelia Ioana Zolotoustoho v 12 tomakh, tom KhI v dvokh knykhakh, knyha 1 / Pereklad ukraïnskoïu movoïu doktora bohoslivia protoïiereia Mykhaila Marusiaka pid redaktsiïeu Patriarkha Filareta (Denysenka) – K.: Vydavnychi viddil Ukraïnskoï Pravoslavnoi Tserkvy Kyïvskoho Patriarkhatu, 2012. – 566 s.
5. Yvanov A. V. Rukovodstvo k yzucheniyu Sviashchennoho Pysanyia Novoho Zaveta. SPb., Yzd.: «Voskresenye, Lestvytsa, Dyoptra», 2002. – 912 s.
6. Kusnezh V. Svit Biblii. Podorozh batkivshchynoiu Isusa Khrysta. K., vydavnytstvo «Kairos», 2017. – 300 s.
7. Pollok Dzhon. Apostol. K.: Yzd. khrystyanskoho bybleiskoho bratstva sv. apostola Pavla, 2007. – 400 s.
8. Sorokyn A., prot. Khrystos y Tserkov v Novom Zavete. Vvedenye v Sviashchennoe Pysanye Novoho Zaveta. M., Yzd. Krutytskoho podvorïa, 2006. – 648 s.
9. Kheiz Rychard. Ëtyka Novoho Zaveta / Per. s anhl.: Hleb Yastrebov. Seryia «Sovremennaia bybleistyka». M.: Bybleisko-bohoslovskiy ynstitut Sv. apostola Andreia. 2005. – 712 s.

ГРОМАДСЬКА ТА СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЄПИСКОПА ПОЛІКАРПА (ГУЦА)

Диякон Микола РУБАН

Актуальність і постановка проблеми. Процес інституалізації Донецько-Луганської єпархії Київського Патріархату в першій половині 1990-х рр. належить чи не до найменш висвітлених сторінок історії Українського Православ'я. Ключова роль у цих подіях належить єпископу Полікарпу (Гуцу), який став першим ієрархом піднесеної до гідності патріархату Української Православної Церкви на Донбасі. На жаль, внаслідок суб'єктивних обставин постає ієрарха, а надто ж його позабогослужбова діяльність ще не були предметом історичного дослідження. У 2017 р., виповнилось 90 років від дня народження єпископа Полікарпа (Гуца), а в 2018 р. – 25 річниця його архієрейської хіротонії та блаженної кончини (10.10.1927 – 16.08.1993†), однак, упродовж тривалого часу багатогранна постає архіпастиря, а надто ж його унікальні принципи позабогослужбової діяльності, зокрема в громадській та суспільно-політичній сфері, залишаються майже невідомими для широкого загалу, зважаючи на що постає потреба їх належного осмислення в світлі вітчизняної церковної історіографії.

У статті проаналізовано історичні обставини архіпастирського служіння єпископа Донецького та Луганського Полікарпа (Гуца) – першого ієрарха Київського Патріархату на Донбасі. Досліджено форми і методи громадської та суспільно-політичної діяльності архіпастиря. Висвітлено події довкола інституційного становлення Донецько-Луганської єпархії УПЦ Київського Патріархату в першій половині 1990-х рр. Попри значні досягнення у вивченні церковної історії 1990-х років на Донбасі, багато питань усе ще залишаються без відповіді та потребують подальшого вивчення. На сьогодні його можливо продовжити на підставі зібраного матеріалу, що дасть змогу розширити розуміння контексту описаних подій, а зокрема позабогослужбової діяльності єпископа Полікарпа. Головною метою статті є окреслити обставини суспільного служіння ієрарха.

Ключові слова: єпископ Полікарп (Гуц), Донбас, соціальне служіння, громадська діяльність.

Аналіз досліджень і публікацій. Побіжно постать єпископа Полікарпа (Гуца) представлена в роботах істориків-релігіознавців Донбасу, зокрема І. Луковенка, О. Петрова, О. Форостюка тощо [Луковенко, 2008; Петров, 2010; Форостюк, 2004]. З'ясуванню окремих аспектів діяльності ієрарха присвячена низка розвідок автора [Рубан, 2017; Татаринів & Рубан, 2017], утім, вказана історіографія не вичерпує повноти окресленого завдання, оскільки існує ряд питань довкола історичних обставин позабогослужбової діяльності єпископа Полікарпа, що потребують свого уточнення та належного розкриття.

Мета статті полягає у тому, щоб на підставі комплексного аналізу історичних джерел, періодичних видань та наукової літератури висвітлити обставини громадської та суспільно-політичної діяльності єпископа Полікарпа (Гуца) на Донбасі 1988–1993 рр.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці 1980-х рр. у житті Православної Церкви в УРСР відбулися доленосні події, що суттєвим чином вплинули на її подальший інституційний розвиток. З огляду на активність процесів демократизації радянської держави, партійна номенклатура вдалась до спроби лібералізації державно-церковних відносин, що засвідчило цілковиту поразку багатолітнього атеїстичного режиму. В оновленій, демократичній країні Православна Церква поступово почала займати історично належне їй місце у суспільстві.

*Deacon Mykola RUBAN
THE PUBLIC, SOCIAL AND
POLITICAL ACTIVITY OF BISHOP
POLICARP (HUTS)*

The historical circumstances of the archpastoral service of Polycarp (Huts), the bishop of Donetsk and Luhansk and the first hierarch of the Kyivan Patriarchate in the Donbass, still remain one of the least investigated pages of the Ukrainian local Church history. Despite the fact that the problem of the Ukrainian Church history of 1990's has been studied by many researchers, there is a large number of questions, concerning the events of the institutional formation of Donetsk-Luhansk diocese of the Ukrainian Orthodox Church – Kyivan Patriarchate that require elaboration. Nowadays on the basis of the earlier unknown material it is possible to expand the general picture of the events mentioned above and explore the unique afterliturgical activity of the main figure of this process – Bishop Polycarp (Huts). That is why the main purpose of the article is to gain insight into the circumstances of the public, social and political activity of Polycarp (Huts) (1988 – 1993), the bishop of Donetsk and Luhansk.

The originality of the article consists in an attempt to research the events of the Donbass Church history without traditional historical clichés, since in this case it should consider all the trends of the Ukrainian Church life of the 20th century. In our strong opinion, the ignorance of the deep needs of the interecclesiastic life's normalization led to the schism in the Church. In the early 1990's Bishop Polycarp (Huts) managed

Тим часом ключовою фігурою релігійного життя м. Бахмута (тоді – Артемівська) став настоятель місцевої Микільської церкви, колишній намісник одеського Свято-Успенського монастиря архімандрит Полікарп (Гуц), чий багатолітній духовний досвід, невтомна пастирська діяльність, активна громадська позиція у поєднанні з особистими моральними якостями спричинили помітне зростання його авторитету серед містян і приготували міцні підвалини розширення форм пастирського служіння серед посттоталітарного суспільства промислового регіону.

Утім, попри проголошені зміни взаємовідносини бахмутської парафії з місцевою владою залишалися досить напруженими. За спогадами С. Татарінова, прагнучи зберегти неофіційний вплив на міське духовенство, можновладці усіляко травили принципового настоятеля церкви архімандрита Полікарпа, зокрема, у звичній для радянських чиновників формі проведення численних необґрунтованих перевірок фінансової діяльності громади.

У лютому 1989 р. довкола Микільської общини в Бахмуті стався інцидент, що змусив усіх поставити під сумнів дійсну якість демократичних перетворень в країні, зокрема у сфері церковно-державних відносин. На підставі прийнятого Ювілейним Помісним Собором 6–9 червня 1988 р. нового статуту Церкви парафіяни на чолі з настоятелем архімандритом Полікарпом ініціювали введення при храмі посади реєстратора, а вже 2 грудня 1988 р. були проведені загальні парафіяльні збори та складений проект договору про

to lay the foundation for the process of the institutionalization of the UOC-Kyivan Patriarchate in the Donbass region and initiate a series of urgent social projects that, unfortunately, were not fully realized due to the complicated social, political and economic situation of the first years of Ukraine's independence, and especially due to the premature death of the hierarch. The historical analysis of the activities of Bishop Polycarp gives ground to assert that the proclaimed liberalization from the religious policy of the post-totalitarian state never found its practical embodiment in real life. The history of the schism in the Orthodox Church in the Donbass proves that the fundamental aspect of the division was the subconscious desire of a part of the clergy to restore the totalitarian form of church-state relations with the possibility of regulating the Church's activity in social life. In conclusion, it is worth mentioning that studying the Donbass local Church history is nowadays complicated by a difficult political situation in the region. Unfortunately, the material of Luhansk and Donetsk archives is unavailable for the Ukrainian studies, but the gradual actualization of this problem paves the way for good prospects for its future research.

Keywords: *Bishop Polycarp (Huts), the Donbass, social service, public activity.*

передачу церковного майна з балансу держави до власності новообраної парафіяльної ради. Ці дії настоятеля, втілені без «звичних» узгоджень з органами місцевої влади, обурили секретаря Артемівської міської ради В. Астахова та уповноваженого Ради у справах релігії по Донецькій області Л. Серпіліна, які одразу ж звернулись до єпархіального керівництва з категоричною вимогою усунення настоятеля з посади. Внаслідок цього в січні 1989 р. був підготовлений відповідний указ щодо переведення архімандрита Полікарпа рядовим священиком до Олександро-Невського храму м. Дебальцево [Лисовенко, 1989, с. 3].

За слухним зауваженням журналіста незаконне переведення *«не тільки боляче заділо вірян, але й у цілому загострило ситуацію у християнській общині міста»* [Лисовенко, 1989, с. 3]. Після проведів свого пастиря 1 лютого 1989 р. активна група парафіян розпочала опротестування дій місцевої влади усіма інстанціями, а також відвідала керуючого єпархією одеського митрополита Сергія (Петрова). Конфлікт вийшов на загальнодержавний рівень. На захист парафіян виступив журналіст газети «Известия» М. Лисовенко. Дії місцевої влади довкола бахмутського інциденту засудив голова Ради з питань релігії при Кабінеті міністрів УРСР М. Колесник [Лисовенко, 1989, с. 3]. Зрештою, наприкінці 1989 р. митрополит Сергій (Петров) поновив архімандрита Полікарпа на посаді настоятеля.

Не менш цікавим інцидентом, що відображає дійсне ставлення тогочасних місцевих чиновників до церковного відродження на Донбасі стали події довкола нічного Великоднього богослужіння при бахмутському Микільському храмі 6 – 7 квітня 1990 р. Передбачаючи широкий наплив людей та можливі заворушення парафіяльна рада в особі настоятеля архімандрита Полікарпа заключила договір з МВВС щодо охорони правопорядку на прихрамовій території у ніч проведення Пасхальної служби. Від парафіяльної ради міському відділу було офіційно сплачено 180 руб. [Дьяченко, 1991, с. 1]. Утім, у Великодню ніч жодного представника правоохоронних органів так і не було безпосередньо на церковній території. Свідома халатність працівників міліції зрештою призвела до виникнення сутичок. Кореспондент О. Дьяченко повідомляв, що *«апогею ці неподобства досягли ближче до ранку, коли п'яні хулігани зухвалими висловлюваннями ображали звичайну людську гідність отця Полікарпа, не зважаючи навіть на його духовний сан. Буквально рвали плащаницю та старовинне Євангеліє...»* [Дьяченко, 1991, с. 1].

Протиправні дії бахмутських можновладців щодо втручання у внутрішньоцерковні справи та ігнорування елементарних потреб вірян, а надто ж інертність єпархіального керівництва в цьому питанні продемонстрували невідповідність проголошених у державі перетворень дійсним змінам у людській свідомості. У той же час ці події засвідчили помітне зростання політичної та релігійної активності суспільства, що вже наступного року дозволило архимандриту Полікарпу зайняти особливе місце в громадському житті промислового міста.

На початку 1990 р. ініціативна група демократичних активістів Бахмута на чолі з В. Березіним виступила з пропозицією висунути кандидатуру архимандрита Полікарпа кандидатом у виборах до Верховної Ради УРСР, утім майбутній ієрарх відповів відмовою. Того ж року одноголосним рішенням працівників місцевого краєзнавчого музею, мешканців та парафіян він був висунутий кандидатом у перших демократичних виборах до Артемівської (Бахмутської) міської ради народних депутатів й був обраний за округом № 133 с. Часів Яр [О виборах, 1990, с. 1].

У структурі міської Ради архимандрит Полікарп увійшов до складу Комісії з питань культури та молоді й, за спогадами членів комісії С. Татарінова та П. Тутова, на її засіданнях вносив багато цінних пропозицій щодо охорони культурної спадщини краю та розвитку міста. Новообраним депутатом вживалися заходи щодо покращення якості автобусного сполучення між Бахмутом та центром його виборчого округу – с. Часів Яр [Гуц, 1991, с. 3].

Варто зазначити, що досвід політичної діяльності православного духовенства в СРСР на той час був досить поширеним у масштабах країни. Зокрема, під час виборів до Верховної Ради СРСР 1989 р. було обрано шестеро представників Православної Церкви, з поміж яких – патріарх Пимен (Ізвеків), митрополити Олексій (Рідігер) та Питирим (Нечаєв) [Одинцов, 2010, с. 66]. 15 травня 1990 р. народним депутатом України був обраний митрополит Агафангел (Саввін). Для порівняння, лише на виборах народних депутатів РСФСР 1990 р. до окружних районних, міських та сільських рад було обрано 48 священників; до обласних ради – 5 архієреїв та 11 священників [Одинцов, 2010, с. 66].

Про авторитетність думки архимандрита Полікарпа в суспільстві красномовно свідчить інцидент, коли за підписом майбутнього ієрарха в місцевій центральній газеті була поширена підробна телеграма до М.С. Горбачова від імені вірян міста з категоричною вимогою застосувати всю силу закону по відно-

шенню до «тих, хто очорнює пам'ять вождя партії та народу Леніна» [Гуц, 1990, с. 1] – ініціаторів декомунізації суспільства. Вочевидь, з поширенням заклику широко знаного клірика до об'єднання «сил як комуністів, так і вірян» [Гуц, 1990, с. 1] тогочасними можновладцями чи не вперше було здійснено спробу використати авторитет Церкви для лобювання власних політичних інтересів.

Навесні 1991 р. депутат міськради архімандрит Полікарп від імені вірян Бахмута звернувся з відкритим листом до президента СРСР М. Горбачова та єпископа Донецького та Луганського Іоанікія (Кобзєва) з вимогою передачі Православній Церкві будівель колишнього Святогірського Успенського монастиря [Обращение, 1991, с. 1]. 10 серпня 1991 р. у день вшанування храмової святині – Смоленської ікони Божої Матері, що співпав зі 195-ліття від часу заснування бахмутського Микільського храму за ініціативи архімандрита Полікарпа була звершена Божественна літургія, яку за програмою архіпастирських відвідин міста, мав очолити єпископ Іоанікій [Божественная литургия, 1991, с. 4], утім, за спогадами Т. Непоп-Румянцевої, ієрарх не приїхав, а урочисте богослужіння відбулось за участі численного духовенства епархії й завершилось освяченням пам'ятних історичних дошок та святковим обідом для незаможних містян [Божественная литургия, 1991, с. 4; Поликарп, 1991, с. 3].

Без перебільшення унікальною, як для свого часу, була форма осмислення майбутнім ієрархом, учасником війни, 9 травня на Донбасі, як саме пам'ятної дати. Щороку цього дня архімандрит Полікарп проводив заупокійні літургії з панахидою біля пам'ятника «Скорботна мати» – братської могили воїнів та мешканців Бахмуту, загиблих під час Другої світової війни [Уральская, 1991, с. 1]. Однак, навіть подібний захід не обходився без ексцесів, зокрема, 9 травня 1991 р. внаслідок свідомої провокації міських комунальних служб та чиновників міста було ледве не зірвано проведення урочистого богослужіння [Литургия, 1991, с. 6; Панихида, 1991, с. 6]. Примітно, що сам клірик ніколи у своєму житті не акцентував увагу на своєму особливому статусі ветерана, про який навіть не здогадувались численні парафіяни та храмовий актив. Уперше в історії міста архімандрит Полікарп звершив заупокійне богослужіння перед «Стіною плачу» на території підземного заводу шампанських вин, де в січні 1942 р. німецькі окупанти замурували близько 3000 містян.

Навесні 1991 р. архімандрит Полікарп підтримав звернення комісії з питань культури та відродження Верховної Ради УРСР

до усіх діючих конфесій в Україні, опублікувавши на сторінках місцевої газети власну статтю, яка містила короткий історико-конфесійний аналіз уніатської Церкви, заклик до збереження миру та недопущення захоплення православних храмів на Західній Україні [Гуц, 1991, с. 2]. 9 жовтня бахмутські клірики архімандрит Полікарп та священник Г. Огурцов опублікували чергове звернення з приводу подій на Західній Україні, закликавши *«жити у мирі та злагоді, незалежно від віросповідань, національностей та політичних переконань»* [Гуц, 1991, с. 3]. Прімітно, що через рік конфесійне протистояння виникло вже на Донбасі, однак у цьому випадку заклик архімандрита Полікарпа щодо захисту канонічних прав УПЦ в регіоні залишився не почутим для місцевих ЗМІ.

Нові повноваження дозволили майбутньому ієрарху суттєво розширити форми та методи як соціального служіння, так і церковно-просвітницької діяльності. В інтерв'ю кореспондентові місцевої газети майбутній ієрарх повідомив, що *«розподіл коштів, виявлення осіб, що особливо потребують допомоги, пошук нових форм духовної та соціальної допомоги усі ці завдання можуть бути успішно вирішені Церквою спільно з іншими громадськими організаціями. Багато людей очікують на нашу з вами участь, і нехай рука братської допомоги буде простягнута кожному, хто потребує»* [Мацак, 1993, с. 4]. Як депутат, архімандрит Полікарп сприяв благоустрою території свого виборчого округу, за його участі було виділено посуд та продукти Бахмутському Дому дитини, а також меблі терапевтичному відділу Центральної районної лікарні.

Активна суспільно-політична та громадська діяльність архімандрита Полікарпа викликала гостре обурення серед місцевої посткомуністичної владної еліти, що скептично ставилася до процесів демократизації суспільства, а надто ж зростання усамостійненого впливу духовенства в ньому. До керівництва Донецько-Луганської єпархії почали надходити численні анонімні скарги на принципового клірика. Влітку 1991 р. була створена відповідна єпархіальна комісія, що мала вивчити ситуацію на місці й звільнити за штат архімандрита Полікарпа, однак, за наполяганням парафіян та категоричним протестом голови комісії з питань культури С. Татарінова щодо неможливості звільнення діючого депутата без відповідного узгодження з міською радою архімандрита Полікарпа не вдалося вивести за штат.

Бурхливі події підірвали здоров'я клірика. З серпня 1991 р. архімандрит Полікарп фактично припинив свою депутатську

діяльність, пропустивши понад 7 сесій міськради поспіль [36, арк. 119]. З виокремленням Донецької єпархії 6 жовтня 1991 р., та призначенням на її керівником новохіротонісаного єпископа Аліпія (Погребняка) розпочалося впровадження вибіркової кадрової політики архієрея, в результаті якої 21 листопада 1991 р. архімандрит Полікарп був усунутий від виконання обов'язків настоятеля Микільського храму та почислений на спокій [Указ, 1992, с. 3]. Численні протести багатолітніх парафіян з вимогою залишити свого духовного наставника при парафії, на жаль, вже не мали належного результату.

До того ж, після сумнозвісного Харківського собору 1992 р., який поклав початок розколу Українського Православ'я, відбулось остаточне розділення й бахмутської громади Микільського храму, частина якої на чолі з багатолітнім настоятелем архімандритом Полікарпом підтримала законного Предстоятеля УПЦ – митрополита Філарета (Денисенка). Внаслідок розколу, спричиненого промосковськими архієреями, тимчасове керівництво парафіями Донбасу взяв на себе митрополит Філарет, указом якого 13 липня 1992 р. архімандрит Полікарп був призначений Донецьким обласним благочинним [37, арк. 123]. Попри відновлення архімандрита Полікарпа в посаді настоятеля Микільського храму указом митрополита Філарета підбурювана відвертими наклепами проросійського духовенства частина парафіян не допустила клірика до храму. Під час архіпастирського візиту бахмутської Микільської парафії 26 липня 1992 р. «відновлений» на Донецькій кафедрі т. зв. Харківським собором єпископ Аліпій підтримав дії місцевого духовенства, привселюдно назвавши архімандрита Полікарпа «рухівцем» та «католиком» [Заявление, 1992, с. 2].

У серпні 1992 р. новопризначений благочинний Донецької області УПЦ Київського Патріархату архімандрит Полікарп ініціював відновлення зруйнованої старовинної бахмутської Покровської церкви, яка мала стати новим кафедральним собором Донецько-Луганської єпархії [Мартынов, 1992, с. 1]. Ориєнтовна вартість проекту оцінювалась у понад 5 млн. руб.

Тим часом рішенням Священного Синоду УПЦ Київського Патріархату від 19 листопада 1992 р. благочинний Донецької області архімандрит Полікарп був обраний єпископом Донецьким та Луганським [Постанови, 1992, с. 8]. Однак, підірване здоров'я тяжкохворого клірика катастрофічно погіршувалось, внаслідок чого тривалий час переносилась дата його архієрейської хіротонії. До того ж з посиленням лобювання постколо-

ніальними східноукраїнськими політичними елітами пріоритету розвитку єпархій Московського Патріархату в регіоні й так непрості взаємовідносини ієрарха з місцевим можновладцями суттєво ускладнилися. Натомість, у своєму листі до голови Ради з питань релігії, завідувач місцевого відділу демонстративно запевняв у відсутності будь яких перешкод до діяльності єпархіального управління УПЦ Київського Патріархату зі сторони влади м. Артемівська [36, арк. 119].

10 квітня 1993 р. у Києві відбулась архієрейська хіротонія єпископа Полікарпа (Гуца) – першого ієрарха піднесеної до гідності Патріархату Української Православної Церкви на Донбасі [Архіпастирське служіння, 2011, с. 17]. Однак, вже незабаром легеневе захворювання та цукровий діабет новохіротонісаного єпископа посилилися ще й гангrenoю на нозі, внаслідок чого він майже остаточно втратив здатність пересуватися. 16 серпня 1993 р. єпископ Полікарп упокоївся в Бозі на 66 році життя [Постанови, 1993, с. 8; Співчуття, 1993, с. 4.]. 26 серпня 1993 р. Рішенням XII Сесії Артемівської міської ради у зв'язку із смертю повноваження депутата від виборчого округу № 133 І.М. Гуца були достроково припинені [Кворум, 1993, с. 2].

Висновки. Отже, попри своє відносно нетривале архіпастирське служіння єпископ Полікарп (Гуц) встиг закласти основу процесу інституалізації УПЦ Київського Патріархату на Донбасі та ініціювати низку гостро актуальних громадських соціальних проєктів, які, на жаль, внаслідок складних суспільно-політичних та економічних обставин перших років незалежності України, а надто ж передчасної смерті ієрарха, не були реалізовані в повній мірі. Історичний аналіз діяльності єпископа Полікарпа дає підстави стверджувати, що проголошена лібералізація релігійної політики посттоталітарної держави в дійсності так і не знайшла свого практичного втілення. Історія розколу Православ'я на Донбасі доводить, що принциповим аспектом розділення виступило саме підсвідоме прагнення частини місцевого духовенства до реставрації тоталітарної форми державно-церковних відносин з можливістю нав'язування світською владою Церкві відповідної суспільної ролі, надаючи взамін матеріальні ресурси та підтримку, що багато в чому, обумовило стан сучасного конфесійного розділення, а надто ж його негативну роль в умовах іноземної військової агресії. На жаль, події довкола становлення Донецько-Луганської єпархії УПЦ Київського Патріархату не залишили пам'яті про унікальні, як для свого часу, форми служіння її першого єпископа. Однак,

маємо сподівання, що діяльний розвиток позабогослужбових форм архіпастирського служіння, започаткований єпископом Полікарпом (Гуцом), стане домінантою процесу утвердження Помісної Української Православної Церкви на Донбасі.

1. Архіпастирське служіння Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета за 50 років в архієрейському сані: [В 3 т.]. К.: Видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2011. Т. 1: 1969–1990 роки. 642, [6] с.
2. Божественная литургия. «Вперед» (Артемовск). 1991. 6 августа № 112 (15227). С. 4.
3. Гуц И. (архимандрит Поликарп) Призываю к благоразумию. «Вперед» (Артемовск). 1991. 15 января № 70 (15122). С. 2.
4. Гуц И. Депутатский запрос. И сказал: поехали... «Вперед» (Артемовск). 1991. 28 августа № 124 (15239). С. 3.
5. Гуц И., Огурцов Г., свящ. Да будет мир в нашем доме. «Вперед» (Артемовск). 1991. 9 октября № 144 (15259). С. 2.
6. Гуц И.М. (архимандрит Поликарп) Мы сможем выстоять (телеграмма). «Вперед» (Артемовск). 1990. 30 ноября № 190 (15097). С. 1.
7. День памяти. Спасибо Вам, люди!. «Вперед» (Артемовск). 1991. 15 января № 70 (15122). С. 3.
8. Дьяченко А. Колокол тревоги. По ком звонил он в Пасхальную ночь над Николаевской церковью города?. «Вперед» (Артемовск). 1991. 12 апреля № 57 (15172). С. 1.
9. Заявление Комитета по защите канонических прав Украинской Православной Церкви г. Артемовска. «Меридиан» (Артемовск). 1992. 29 августа № 47 (58). С. 2.
10. Кворум пришел к обеду. «Вперед» (Артемовск). 1993. 2 сентября № 99 (15645). С. 2.
11. Лисовенко Н. Конфликт у храма. Известия. 1989. 17 октября № 290 (22828). С. 3.
12. Литургия. Случай особый. «Меридиан» (Артемовск). 1991. 1 июня № 9 (20). С. 6.
13. Луковенко І.Г. Православна церква на Донеччині. Релігійозна палітра Донецької області: справочник релігійозних організацій [под ред. д. богосл. н., проф. А.И. Шевченко и доц. И.А. Козловского. Донецк, 2008. С. 45–52.
14. Мартынов М. Приют в Свято-Покровском соборе. «Меридиан» (Артемовск). 1992. 15 августа № 45 (56). С. 1.
15. Мацак Л. Открыт дом приюта. «Вперед» (Артемовск) 1993. 4 февраля № 13 (15557). С. 4.
16. О выборах депутата Артемовского городского Совета народных депутатов XXI созыва по избирательному округу № 133. «Вперед» (Артемовск). 1990. 27 июля № 119 (15026). С. 1.
17. Обращение к президенту СССР: Славяногорский монастырь. Остановить гибель памятников зодчества. «Меридиан» (Артемовск). 1991. № 4 (15). С. 1.
18. Одинцов М.И. Вероисповедные реформы в Советском Союзе и в России. 1985–1997 гг. М., 2010. 444 с.
19. Отдадим дань уважения. «Вперед» (Артемовск). 1991. 8 мая № 70 (15185). С. 4.
20. Памяти павших. «Вперед» (Артемовск). 1990. 1 сентября № 140 (15047). С. 1.
21. Панихида все таки была. «Меридиан» (Артемовск). 1991. 17 мая № 8 (19). С. 6.
22. Петров О. Сучасний стан і розвиток християнських релігійних течій на Донеччині. Схід (Донецьк). 2010. № 7 (107). С. 111–115.
23. Поликарп (Гуц), архим. Выносим свою благодарность. «Вперед» (Артемовск). 1991. 16 августа № 117 (15232). С. 3.

24. Постанови Священного Синоду Української Православної Церкви від 23 січня 1992 р. Православний вісник. К., 1992. № 4. С. 6–8.
25. Постанови Священного Синоду Української Православної Церкви від 3–4 березня 1992 р. Православний вісник. К., 1992. № 5. С. 2–3.
26. Постанови Священного Синоду Української Православної Церкви Київського Патріархату від 19 листопада 1992 р. Православний вісник. К., 1992. № 9–12. С. 7–8.
27. Постанови Священного Синоду Української Православної Церкви Київського Патріархату від 20 серпня 1993 р. Православний вісник. К., 1993. № 7–8. С. 2–8.
28. Рубан М., дяк. Постаць єпископа Полікарпа (Гуца) в історії Свято-Успенського Одеського монастиря (до 90-ліття від дня народження ієрарха (1927–1993)). Південь України: етноісторичний, мовний, культурний та релігійний виміри: зб. наук. праць Вип. 6. Відп. ред. М.І. Михайлуца. Херсон, 2017. С. 287–293.
29. Рубан М., дяк. Преосвященний Полікарп (Гуц), єпископ Донецький та Луганський – перший ієрарх Київського Патріархату на Донбасі (до 90-ї річниці з дня народження). Православний вісник Київського Патріархату. ред. кол.: прот. Олександр Трофимлюк (гол. ред.) [та ін.]. Київ, 2017. № 10 жовтень. С. 36–40.
30. Рубан М., дяк. Соціальне служіння та благодійницька діяльність єпископа Полікарпа (Гуца): до 90-ї річниці з дня народження ієрарха (1927-1993†) // Православ'я в Україні: збірник матеріалів VII Міжнародної наукової конференції присвяченої 25-літтю відновлення Київської православної богословської академії (1992–2017). Під ред. д. богосл. н., проф., митроп. Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенко), д. іст. н. Г.В. Папакіна, Н.М. Куковальської та ін. К. : [Київська православна богословська академія], 2017. С. 339–344.
31. Співчуття з приводу кончини єпископа Полікарпа (Гуца). «Вперед» (Артемівск). 1993. 19 августа № 94 (15638). С. 4.
32. Татаринов С.И., Рубан М.Ю. Нариси історії Православ'я Донеччини. Бахмут, 2017. 300 с.
33. Указ заштатному Архимандриту Поликарпу (Гуц Ивану Максимовичу). «Меридиан» (Артемівск). 1992. 7 ноября № 57. С. 3.
34. Уральская Ф. Этот День Победы. «Вперед» (Артемівск). 1991. 13 мая № 71 (15186). С. 1.
35. Форостюк О.Д. Луганщина релігійна. Історичний і правовий аспекти. Л., 2004. 206 с.
36. Центральний державний архів вищих органів влади України. (далі ЦДАВО України). Ф. 4648. Оп. 7. Спр. 695. Арк. 119–120.
37. ЦДАВО України. Ф. 4648. Оп. 7. Спр. 695. Арк. 123–125.

1. Arkhipastyr's'ke sluzhinnya Svyatiyshoho Patriarkha Kyuyivs'koho i vsiyeyi Rusy-Ukrayiny Filareta za 50 rokiv v arkhiiereys'komu sani: [V 3 t.] K.: Vydavnychyy viddil UPTS Kyuyivs'koho Patriarkhatu, 2011. –Т.1: 1969 – 1990 roky. 642, [6] s. (The Archpastoral Service of His Holiness Filaret, Patriarch of Kyiv and All Rus-Ukraine During His 50-year Episcopal Order: [In 3 volumes]. K. : Publishing Department of the UOC of the Kyivan Patriarchate, 2011. Vol.1: 1969–1990. 642 [6] p.).
2. Bozhestvennaya liturgiya. «Vpered» (Artemovsk). 1991. 6 avgusta № 112 (15227). S. 4. (Divine Liturgy. «Vpered» (Artyomovsk). 1991. August 6 № 112 (15227). P. 4).
3. Huts I. (arkhimandrit Polikarp) Prizyvayu k blagorazumiyu. «Vpered» (Artemovsk). 1991. 15 yanvarya № 70 (15122). S. 2. (Huts I. (Archimandrite Polycarp) I Call for Prudence. «Vpered» (Artyomovsk). 1991. January 15, № 70 (15122). P. 2.).
4. Huts I. Deputatskiy zapros. I skazal: poyekhali... «Vpered» (Artemovsk). 1991. 28 avgusta № 124 (15239). S. 3. (Huts I. Deputy Inquiry. And He Said: Let's Go... «Vpered» (Artyomovsk). 1991. August 28. № 124 (15239). P. 3.).

5. Huts I., Ogurtsov G., svyashch. Da budet mir v nashem dome. «Vpered» (Artemovsk). 1991. 9 oktyabrya № 144 (15259). S. 2. (Huts I., Ogurtsov G., priest. May There Be Peace in Our Home. «Vpered» (Artyomovsk). 1991. October 9. № 144 (15259). P. 2.).
6. Huts I.M. (arkhimandrit Polikarp) My smozhem vystoyat' (telegramma). «Vpered» (Artemovsk). 1990. 30 noyabrya № 190 (15097). S. 1. (Huts I.M. (Archimandrite Polycarp) We Can Withstand (telegram). «Vpered» (Artyomovsk). 1990. November 30, № 190 (15097). P. 1.).
7. Den' pamyati. Spasibo Vam, lyudi! «Vpered» (Artemovsk). 1991. 15yanvarya № 70 (15122). S. 3. (Memorial Day. Thank You People! «Vpered» (Artyomovsk). 1991. January 15. № 70 (15122). P. 3.).
8. D'yachenko A. Kolokol trevogi. Po kom zvonil on v Paskhal'nyu noch' nad Nikolayevskoy tserkov'yu goroda? «Vpered» (Artemovsk). 1991. 12 aprelya № 57 (15172). S. 1. (Dyachenko A. The Alarm Bell. For Whom Did It Toll Over the City's Nikolaev Church on Easter Night? «Vpered» (Artyomovsk). 1991. April 12. № 57 (15172). P. 1.).
9. Zayavleniye Komiteta po zashchite kanonicheskikh prav Ukrainskoy Pravoslavnoy Tserkvi g. Artemovska. «Meridian» (Artemovsk). 1992. 29 avgusta № 47 (58). S. 2. (The Statement of the Committee on the Defence of the Canonical Rights of the Ukrainian Orthodox Church in Artyomovsk. Meridian (Artyomovsk). 1992. August 29, № 47(58). P. 2.).
10. Kvorum prishel k obedu. «Vpered» (Artemovsk). 1993. 2 sentyabrya № 99 (15645). S. 2. (The Quorum Came to Dinner. «Vpered» (Artyomovsk). 1993. September 2. № 99 (15645). P. 2.).
11. Lisovenko N. Konflikt u khrama. «Izvestiya». 1989. 17 oktyabrya № 290 (22828). S. 3. (Lisovenko N. The Conflict near the Church. «Izvestiya». 1989. October 17, № 290 (22828). P. 3.).
12. Liturgiya. Sluchay osoby. «Meridian» (Artemovsk). 1991. 1 iyunya № 9 (20). S. 6. (The Liturgy. The Case Is Special. «Meridian» (Artyomovsk). 1991. June 1. № 9 (20). P. 6.).
13. Lukovenko I.G. Pravoslavna tserkva na Donechchini. Religioznaya palitra Donetskoy oblasti: spravochnik religioznykh organizatsiy. [pod red. d. bogosl. n., prof. A.I. Shevchenko i dots. I.A. Kozlovskogo. Donetsk, 2008. S. 45–52. (Lukovenko I.G. The Orthodox Church in the Donetsk Oblast. The Religious Variety of the Donetsk Oblast: a Companion to Religious Organizations [ed. ThD, prof. A.I. Shevchenko and Assoc.Prof. I.A. Kozlovsky. Donetsk, 2008. P. 45–52.).
14. Martynov M. Priyut v Svyato-Pokrovskom sobore. «Meridian» (Artemovsk). 1992. 15 avgusta № 45 (56). S. 1. (Martynov M. A Shelter at the Cathedral of the Intercession. «Meridian» (Artyomovsk). 1992. August 15, № 45 (56). P. 1.).
15. Matsak L. Otkryt dom priyuta. «Vpered» (Artemovsk) 1993. 4 fevralya № 13 (15557). S. 4. (Matsak L. A Shelter House Is Open. «Vpered» (Artyomovsk). 1993. February 4, № 13 (15557). P. 4.).
16. O vyborakh deputata Artemovskogo gorodskogo Soveta narodnykh deputatov XXI sozyva po izbiratel'nomu okrugu № 133. «Vpered» (Artemovsk). 1990. 27iyulya № 119 (15026). S. 1. (On the Election of a Deputy of the Artyomovsk City Council of People's Deputies of the 21st convocation in the electoral district № 133. «Vpered» (Artyomovsk). 1990. July 27. № 119 (15026). P. 1.).
17. Obrashcheniye k prezidentu SSSR: Slavyanogorskiy monastyr'. Ostanovit' gibel' pamyatnikov zodchestva. «Meridian» (Artemovsk). 1991. № 4 (15). S. 1. (An Address to the President of the USSR: Slavyanogorsk Monastery. Stop the Destruction of Architectural Monuments. «Meridian» (Artyomovsk). 1991. № 4 (15). P. 1.).
18. Odintsov M.I. Veroyepovednyye reformy v Sovetskom Soyuze i v Rossii. 1985–1997 gg. M., 2010. 444 s. (Odintsov M.I. Religious Reforms in the Soviet Union and Russia. 1985–1997 M., 2010. 444 p.).
19. Otdadim dan' uvazheniya. «Vpered» (Artemovsk). 1991. 8 maya № 70 (15185). S. 4. (Let Us Pay Tribute. «Vpered» (Artyomovsk). 1991. May 8, № 70 (15185). P. 4.).
20. Pamyati pavshikh. «Vpered» (Artemovsk). 1990. 1 sentyabrya № 140 (15047). S. 1. (In Memory of the Fallen. «Vpered» (Artyomovsk). 1990. September 1. № 140 (15047). P. 1.).

21. Panikhida vse taki byla. «Meridian» (Artemovsk). 1991. 17 maya № 8 (19). S. 6. (There Indeed Was a Requiem. «Meridian» (Artyomovsk). 1991. May 17. № 8 (19). P. 6.)
22. Petrov O. Suchasniy stan i rozvitok khristiyans'kikh religiynikh techiy na Donechchini. Skhid (Donets'k). 2010. № 7 (107). S. 111–115. (Petrov O. The Current Status and Development of Christian Religious Movements in the Donetsk Oblast. The East (Donetsk). 2010. № 7 (107). P. 111–115.)
23. Polikarp (Huts), arkhim. Vynosim svoyu blagodarnost'. «Vpered» (Artemovsk). 1991. 16 avgusta № 117 (15232). S. 3. (Polycarp (Huts), archim. We Express Our Gratitude. «Vpered» (Artyomovsk). 1991. August 16. № 117 (15232). P. 3.)
24. Postanovi Svyashchennogo Sinodu Ukraïns'koï Pravoslavnoi Tserkvi vid 23 síchnya 1992 r. Pravoslavniy visnik. K., 1992. № 4. S. 6–8. (The Resolutions of the Holy Synod of the Ukrainian Orthodox Church on January 23, 1992. The Orthodox Bulletin. K., 1992. № 4. S. 6–8.)
25. Postanovi Svyashchennogo Sinodu Ukraïns'koï Pravoslavnoi Tserkvi vid 3–4 bereznya 1992 r. Pravoslavniy visnik. K., 1992. № 5. S. 2–3. (The Resolutions of the Holy Synod of the Ukrainian Orthodox Church on March 3–4, 1992. The Orthodox Bulletin. K., 1992. № 5. S. 2–3.)
26. Postanovy Svyashchennoho Synodu Ukrayins'koyi Pravoslavnoyi Tserkvy Kyiv's'koho Patriarkhatu vid 19 lystopada 1992 r. Pravoslavnyy visnyk. K., 1992. № 9–12. S. 7–8. (The Resolutions of the Holy Synod of the Ukrainian Orthodox Church – Kyivan Patriarchate on November 19, 1992. The Orthodox Bulletin. K., 1992. № 9–12. P. 7–8.)
27. Postanovi Svyashchennogo Sinodu Ukraïns'koï Pravoslavnoi Tserkvi Kiivs'kogo Patriarkhatu vid 20 serpnia 1993 r. Pravoslavniy visnik. K., 1993. № 7–8. S. 2–8. (The Resolutions of the Holy Synod of the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate on August 20, 1993. The Orthodox Bulletin. K., 1993. № 7–8. S. 2–8.)
28. Ruban M., diyak. Postat' episkopa Polikarpa (Hutsa) v istorii Svyato-Uspens'kogo Odes'kogo monastirya (do 90-lit'ya vid dnya narodzhennya iêrarkha (1927–1993). Pivden' Ukraïni: yetnoistorichniy, movniy, kul'turniy ta religiynyi vimiri: zb. nauk. prats' Vip. 6. vidp. red. M.Í. Mikhaylutsa. Kherson, 2017. S. 287–293. (Ruban M., Deacon. The Figure of Bishop Polycarpus (Huts) in the History of the Assumption Monastery of Odessa (on the occasion of the 90th anniversary of the hierarch's birthday (1927–1993)). The South of Ukraine: ethnic, historical, linguistic, cultural and religious dimensions: a collection of scientific works. Issue №6, according to the edition by M.I. Mikhaylutsa, Kherson, 2017, P. 287–293.)
29. Ruban M., diyak. Preosvyashchenny Polikarp (Huts), yepyskop Donets'kyy ta Luhans'kyy – pershy iyerarkh Kyiv's'koho Patriarkhatu na Donbasi (do 90-yi richnytsi z dnya narodzhennya). Pravoslavnyy visnyk Kyiv's'koho Patriarkhatu. red. kol.: prot. Oleksandr Trofymlyuk (hol. red.) [ta in.]. Kyiv, 2017. № 10 zhovten'. S. 36–40. (Ruban M., Deacon. Reverend Polycarp (Huts), the Bishop of Donetsk and Luhansk – the First Hierarch of the Kyivan Patriarchate in the Donbass (on the occasion of the 90th anniversary of his birthday). The Orthodox Bulletin of the Kyivan Patriarchate. ed. count: prot. Oleksandr Trofymlyuk (chief ed.) [And others]. Kyiv, 2017. October 10. P. 36–40.)
30. Ruban M., diyak. Sotsial'ne sluzhinnya ta blagodiynits'ka diyal'nist' episkopa Polikarpa (Hutsa): do 90-i richnitsi z dnya narodzhennya iêrarkha (1927–1993†). Pravoslav'ya v Ukraïni: zbirnik materialiv VII Mizhnarodnoi naukovoï konferentsii prisvyachenoï 25-littyu vidnovlennya Kiivs'koï pravoslavnoi bogoslovs'koï akademii (1992–2017). Pid red. d. bogosl. n., prof., mitrop. Pereyaslav-Khmel'nits'kogo i Bilotserkivs'kogo Yepifaniya (Dumenko), d. ist. n. G.V. Papakina, N.M. Kukoval's'koï ta in. K.: [Kiivs'ka pravoslavna bogoslovs'ka akademiya], 2017. S. 339–344. (Ruban M., Deacon. The Social Service and Charity Activities of Bishop Polycarpus (Huts): on the Occasion of the 90th Anniversary of the Hierarch's Birthday (1927–1993 †). Orthodoxy in Ukraine: Proceedings of the 7th International Scientific Conference Dedicated to the 25th Anniversary of the Restoration of the Kyiv Orthodox Theological Academy (1992–2017). Ed. ThD, prof., metropolitan of Pereyaslav-Khmel'nitsky and Bila Tserkva Epiphanius (Dumenko), PhD of Historical Sciences. G.V. Papakina, N.M. Kukoval'skaya and others. K.: [Kyiv Orthodox Theological Academy], 2017. P. 339–344.)

31. Spívchuttya z privodu konchini êpiskopa Políkarpa (Hutsa). «Vpered» (Artemovsk). 1993. 19 avgusta № 94 (15638). S. 4. (Condolences on the demise of Bishop Polycarp (Huts). «Vpered» (Artemovsk). 1993. August 19, № 94 (15638). P. 4.).
32. Tatarinov S.Y., Ruban M.Y. Narisi ístoríí Pravoslav'ya Donechchini. Bakhmut, 2017. 300 s. (TatarinovSY, Ruban M.Y. Essaysonthe History of Orthodoxy in the Donetsk Oblast. Bakhmut, 2017. 300 p.).
33. Ukaz zashtatnomu Arkhimandritu Polikarpu (Huts Ivanu Maksimovichu). «Meridian» (Artemovsk). 1992. 7 noyabrya № 57. S. 3. (Decree to the Provisional Archimandrite Polycarp (Huts Ivan Maximovich). «Meridian» (Artyomovsk). 1992. November 7, № 57. P. 3.).
34. Ural'skaya F. Etot Den' Pobedy. «Vpered» (Artemovsk). 1991. 13 maya № 71 (15186). S. 1. (Ural'skaya F. This Victory Day. «Vpered» (Artyomovsk). 1991. May 13, № 71 (15186). P. 1.).
35. Forostyuk O.D. Luganshchina relígiyna. Ístorichniy í pravoviy aspekti. L., 2004. 206 s. (Forostyuk O.D. The Religious LuhanskOblast. Historical and Legal Aspects. L., 2004. 206 p.).
36. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchyykh orhaniv vldy Ukrayiny. F. 4648. Op. 7. Spr.695. Ark. 119–120. (The Central State Archive of the Supreme Authoritiesof Ukraine. F. 4648. In. 7. C. 695. L. 119–120.).
37. Tsentral'nyy derzhavnyy arkhiv vyshchyykh orhaniv vldy Ukrayiny. F. 4648. Op. 7. Spr. 695. Ark. 123–125. (The Central State Archive of the Supreme Authoritiesof Ukraine. F. 4648. In. 7. C. 695. L. 123–125.).

ІСИХАСТСЬКА ТРАДИЦІЯ В КОНТЕКСТІ АНТРОПОЛОГІЇ ЦІЛІСНОСТІ МИТРОПОЛИТА СУРОЗЬКОГО АНТОНІЯ

Протоієрей
Михайло СИВАК

Постановка проблеми. Однією із найактуальніших тем богословської антропології є питання складу людської природи. Століттями мислителі намагалися досягнути співвідношення в людині матеріального і духовного, знайти «ключ» до розуміння людської істоти. Осмислення даної проблематики дає можливість знайти відповідь на відвічне питання антропології: хто така людина та яке її призначення? В цій парадигмі досить вагомими є роздуми видатного церковного ієрарха митрополита Суразького Антонія (Блума). Обоження людини як містико-антропологічний ідеал у поглядах митрополита Антонія дуже тісно переплітається з містичною релігійною практикою ісихазму, феномен якого залишається актуальним з часів його виникнення. Ісихазм загалом осмислюється як особливий тип практик трансформації людини, що передбачає перетворення її падшої природи в природу Божественну, коли зміни під дією благодаті торкаються не лише душі, а й думок і тіла. Такий стан характерний для канонічної містики християнства і пов'язаний з досвідною містичною практикою. «За умови

Стаття присвячена темі впливу ісихазму на антропологію видатного церковного ієрарха митрополита Суразького Антонія (Блума). Зокрема доводиться, що сам митрополит Антоній особисто практикував ісихазм і на основі власного духовного досвіду обґрунтовував головні позиції теологічного вчення про людину. Акцентується увага на тому, що головною метою ісихастської практики людини є набуття стану обоження. Ісихастський досвід розумної молитви передбачає індивідуальний досвід подвигу, духовної практики обоження людини шляхом поєднання енергій людини з енергіями Бога, коли усі рівні антропоструктури узгоджені між собою як єдине ціле з інтенцією до абсолютної трансцендентної мети. Містичний досвід Ісусової молитви постає таким чином відновленням втраченої антропологічної цілісності, яка уможливорюється на вищих сходинах молитовної практики, як особистої цілісності, єдності розуму, душі і тіла та єднання з Божественними енергіями. У даній статті акцентується увага на тому, що свої

ж виконання всіх правил «діяння» і досягнення самофокусування антропосистеми в узгоджену єдність аскетика мала завершуватися містикою, тобто спогляданням Божественного світла, яке означало обожнення і енергійну єдність вже з Богом... Містика як вершина процесу пов'язувалась з виходом на мета-антропологічний рівень, на якому розум, душа і тіло людини як єдине з Цілим перетворювались в новому образі буття» [Теліженко Л.В., 2007, с. 91]. Тобто, таким чином досягається антропологічна цілісність, в якій гармонійно поєднані розум, душі й тіло.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Осмислення ісихастських ідей знаходимо не лише у богослов'я, а й філософії. Наприклад, С. Хоружий у праці «Проблеми вивчення антропології ісихазму» досліджує ісихазм в синергійній антропології [Хоружий С.С., 2010]; ісихастська антропологія є предметом розвідок К. Уера; «практики себе» в контексті онтологічної трансформації знаходимо в постмодерністській філософії М. Фуко [Фуко М., 2007]; особливості проявів теорії самоорганізації в духовній практиці ісихазму та використання синергетичного підходу для дослідження містичного ісихастського досвіду як антропологічного модулю ґрунтовно розглядає українська дослідниця Л. Теліженко.

Формулювання мети та постановка завдання. Метою наукової статті є виявлення і з'ясування специфіки антропологічного дискурсу у

ісихастсько-антропологічні погляди владика Антоній вибудовує на основі вчення про внутрішню людину. Це вчення має яскраво виражене персоналістичне забарвлення і зводиться до того, що людина як індивід – це людина постедемська, плотська, природа якої уражена гріхом. А внутрішня людина – це віднайдення в собі образу Божого, поринання в себе і споглядання в собі духовних глибин – висловлюючись біблійною мовою – бачення в собі Царства Божого, самого Бога. Така позиція суголосна з християнською антропологією цілісності, в якій кінцева мета – це досягнення стану обожнення, тобто трансформація людини через осягнення повноти і досконалості людської природи під час зустрічі людської і божественної енергій. Головною ідеєю християнської антропології є вчення про образ Божий в людині, де початок особистості виходить з вираження цього образу. Саме на шляху обожнення (що постає ключовою ідеєю візантійського богослов'я та водночас моральним ідеалом християнства) здатна розкритись духовна природа людини.

Ключові слова: ісихазм, молитва, обожнення, природа, цілісність.

Archpriest Mykhailo SYVAK
HESYCHASM TRADITION IN THE
CONTEXT OF METROPOLITAN
SOUROZHKY ANTHONY'S
ANTHROPOLOGY INTEGRITY

теологічно-філософській спадщині митрополита Антонія, а також співвіднесеність цих антропологічних ідей (зокрема досвід ісихастської практики) із творчістю інших християнських авторів ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. Теми, що пов'язані з практикою ісихазму, а точніше, що мають вплив ісихастської традиції на антропологічні погляди А.Сурозького, пронизують більшість його праць. А. Сурозький досить часто у своїх бесідах торкався питань Богоспоглядання, внутрішнього мовчання, Ісусової молитви, самозаглиблення, віднайдення внутрішньої людини та багато інших. Зокрема, найцікавішими в цьому ракурсі можна назвати наступні бесіди: «Про споглядання і подвиг», «Споглядання і діяльність», «Самопізнання», «Подвижництво», а також – великий цикл бесід про молитву та її значення. Актуальним та відкритим питанням є детальна дескрипція особистісних структур людини в процесі внутрішніх трансформацій під впливом ісихастської моделі практик. «Воно має принципове значення для теми особистості: у висхідному духовно-антропологічному процесі можна виявити багатство і різноманітність особистісних структур, які більшістю своєю раніше не були помічені у філософії і психології» [Хоружий С. С., 2010, с.341].

Безумовно, певні ісихастські позиції у світогляді та духовному житті А. Сурозького є плодом його власного молитовного досвіду, а також добрим знанням

The article is devoted to the topic of the Hesychasm's influence on the anthropology of the eminent church hierarch metropolitan Anthony Sourozhky (Bloom). In particular, it is proved that metropolitan Anthony himself practiced hesychasm and based his own spiritual experience substantiated the main positions of the man's theological doctrine. It has been emphasized on the fact that the main purpose of human hesychastic practice is to acquire a state of worship. The hesychastic experience of intelligent prayer involves the individual experience of the deed, the spiritual practice of man's deification by combining the energies of man with God's energies, when all levels of anthropostructure are coordinated with each other with intention to an absolute transcendental purpose. The mystical experience of Jesus' prayer is thus restored to the lost anthropological integrity that is made possible in the higher stages of prayer practice, such as personal integrity, unity of mind, soul and body, and union with Divine energies.

This article focuses on the fact that Bishop Anthony builds his isychast-anthropological views on the basis of the doctrine of the inner man. This doctrine has a profoundly highlighted personalistic meaning and comes to the fact that man, as an individual, is a post-Eden, carnal person whose nature is wounded by sin.

And the inward man is the finding in himself the Image of God, the plunging into himself, and the contemplating in himself spiritual depths by expressing in the

візантійського богослов'я (ідеї і практику ісихазму знаходимо в каппадокійців, Макарія Велико-го, Г. Палами та ін.), творів святих Отців та вчителів Церкви, античної та середньовічної філософії (скажімо, відомий факт, що ідея уподібнення до Бога зустрічається ще в античності. Платон в діалозі «Теетет» прямо говорить, що людині слід втекти від цього світу, а під втечею розуміє уподібнення до Бога, що передбачає стати розумно справедливим та добродішним), ідей ісихазму (в яких божественна благодать розчиняється в природі людини і обоження стає вже фактом її внутрішнього життя). Однак, можна припустити, що, все-таки, великий вплив на митрополита Антонія в парадигмі ісихазму мав його перший духівник і наставник архимандрит Афанасій (Нечаєв) (настоятель Трьохсвятительського Храму в Парижі, в минулому – монах Валаамського монастиря). А. Сурозький згадує про їхню першу зустріч так: «Я прийшов наприкінці служби; збирався спуститися в храм; і до мене назустріч став підніматися монах, високого зросту, широкоплечий, в клобуку, з каштановим волоссям, який весь, наче, заглибився у себе. Він піднімався, не звертаючи уваги на те, що йшов до мене назустріч; він ще жив відлунням молитви, церковних співів, святих і священних слів, які сам виголошував і які долинали до його слуху і влітали в саму глибину його душі. Я тоді побачив людину, як його описує старе чернече прислів'я: є таке слово, що ніхто не в силах відректися від себе, відвернутися від усього світу і піти за Христом, якщо не побачить на обличчі хоча б однієї-єдиної людини сяйво слави Божої, сяйво вічного життя» [Антоний Сурожский, митр., Об архимандрите Афанасии (Нечаеве)]. У цих спогадах А. Сурозький акцентує увагу на тому, що А. Нечаєв «заглибився у себе», що слова молитви сягали «глибини його душі», що, врешті, призвело до бачення на обличчі цієї

Biblical language - it is to see in himself the Kingdom of God, God Himself.

This position is in line with the Christian anthropology of wholeness, in which the ultimate goal is the attainment of the state of deification, that is, the transformation of man through the realization of the completeness and perfection of human nature in the meeting of human and divine energies.

The main idea of Christian anthropology is the doctrine of the image of God in man, where the origin of the personality comes from the expression of this image.

It is on the path of worship (which is the key idea of Byzantine theology and, at the same time, the moral ideal of Christianity) that the spiritual nature of man is revealed.

Key words: *hesychasm, prayer, worship, nature, integrity*

людини «сяйва слави Божої». Це все ознаки певного ісихастського досвіду А. Нечаєва, кульмінацією якого стали його передсмертні слова, звернені до А. Сурозького: «Тепер я можу померти: я знаю, що таке таємниця споглядального мовчання» [Антоний Сурожский, митр., Об архимандрите Афанасии (Нечаеве)]. Ось це осмислення «споглядального мовчання» ми досить рясно знаходимо у бесідах, проповідях та духовній практиці самого А. Сурозького.

Наступним, хто вплинув на А. Сурозького в даному контексті був архимандрит Софроній (Сахаров) (1896-1993 р.р.), відомий своєю ісихастською практикою. С. Сахаров тривалий час чернечий подвиг звершував на Афоні та був учнем і біографом старця Силуана Афонського (1866-1938р.р.), який, за спогадом С. Сахарова, – «вправлявся в розумній сердечній молитві», тобто був ісихастом.

А. Сурозький був добре знайомим з С. Сахаровим, оскільки останній також належав до числа російських емігрантів, і певні періоди життя провів у Парижі, а з 1959 року – у Великобританії, де заснував ставропігійний монастир Святого Іоана Предтечі, де ченці практикували Ісусову молитву. Владика Антоній у своїх лекціях та проповідях часто згадує про те, що багато разів зустрічався з С. Сахаровим і мав тривалі розмови [Антоний Сурожский., митр., 2014., Т.2., с. 666].

Одну зі своїх бесід, а саме «Про споглядання і подвиг», А.Сурозький повністю присвячує темі ісихазму. У ній владика детально розбирає причини, значення, техніку, досвід цього антрополого-містичного феномену.

Починає А. Сурозький з осмислення онтологічних основ Богоспоглядання. Описує стан людини первозданної, її екзистенційну спрямованість, гносеологічні можливості. Також аналізує ті руйнівні зміни в природі людини, які спричинило гріхопадіння. Практику ісихазму А.Сурозький розглядає як подвиг противлення «плоті» і набуття «тіла», тобто цілісності.

Найпершою умовою ісихії А. Сурозький називає «подвиг уважності». Зокрема, митрополит зазначає: «увага, як духовний досвід, не зводиться виключно до того, щоб зібрати воедино тільки розумовий вміст людини; вона є збирання всього буття її (людини) в один осередок, завдяки чому досягається «внутрішньоперебування», що звільняє від безперервного потоку розумового, дискурсивного мислення і яке покладає в ній початок перебування перед лицем Господа в стані внутрішньої безмовності, покаяння і любові до Нього [Антоний Сурожский.,

митр., О созерцании и подвиге]. «Подвиг уваги» А. Сурозький опосередковано пов'язує зі станом духовної тверезості та пильнування, при цьому, – на думку митрополита, – обов'язково повинна бути присутня боротьба з пристрастями. Це перший аспект ісихазму, що торкається душевної складової людської природи, завдяки якому, – на переконання А.Сурозького, – «людина отримує можливість душевно піднятися над рівнем видимого світу і долучитися до втраченого нею досвіду надчуттєвого пізнання; інакше кажучи, людина, подолавши емпіричну «душевність» занепалялого світу, знову вступає в область душевності безпристрасно, онтологічної» [Антоний Сурожский., митр., О созерцании и подвиге].

Другий аспект ісихазму, у викладі А.Сурозького, торкається тіла людини, тобто матеріальної складової її природи. Зокрема, владика говорить, що «фізична сторона цього подвигу впливає із встановлення того простого факту, що будь-яка подія внутрішнього життя відображається в соматичному плані, тобто в тілі. Тіло, примітним або непримітним чином, бере участь в кожному русі душі, чи то почуття, абстрактна думка, бажання або навіть надчуттєвий досвід» [Антоний Сурожский., митр., О созерцании и подвиге].

Оскільки людина являє собою духовно-тілесну цілісність, то кожна частина тіла людини пов'язана з її певними душевними силами (енергіями). Слід наголосити, що одним з вихідних понять ісихазму є саме поняття енергій. «Людина в ісихастській традиції мислиться як множина енергій: первісна, природна людина – це множина тварних енергій, а преображена аскезою людина – взаємодія тварних (людських) і нетварних (божественних) енергій. Поняття енергії аристотелівський смисл поняття «динаміс» – актуалізації потенцій, суцього, а також мислиться як процес, рух актуалізації. В цьому сенсі людина розуміється як процес, динамічно рухлива сукупність енергій – бажань, волінь, емоцій, мислепорухів...множина енергій або «енергійних образів людини» стає предметом дослідження в аскетичі» [Эволюция, мышление, сознание, 2004., с. 189].

Відтак А. Сурозький виділяє наступні центри людини:

1) **Головний центр:** розташований у нижній частині чола, між бровами, і відповідає за абстрактне мислення чистого розуму. Мислення це може бути дуже напруженим і ясним, але воно занадто складне і різноманітне; підвладне закону асоціацій, воно непостійне і мінливе: його спроби злиття воедино з предметом уваги вимагають величезних вольових зусиль, спрямованих на

те, щоб уникнути втручання безладних асоціацій. Ці зусилля ви-кликають втому, напруга слабшає, і думки розсіюються.

2) **Горловий центр:** Не лишаючи того ж центру, розташованого між бровами, думка може з'єднатися зі словом, що виражає її; тоді слово сприймається і переживається з силою, і робиться дієвим. Це явище робить думку менш абстрактною, насичує її живим почуттям, завдяки чому рухова сила думки значно збільшується. Слабкою стороною вищенаведеного методу є та ж, що і в попередньому, а саме – нестійкість. Однак, саме цей центр служить основою застосування повторюваної короткої молитви.

3) **Грудний центр:** розташований у верхній частині середини грудей. У випадку, коли той, хто молиться, ще близький до попереднього досвіду, його думки і почуття зворушливо звучать в грудях у той час, коли він промовляє слова молитви і відчуває їх голосовими органами, чи то вголос, пошепки або мовчазно. Якщо ж він вступив на шлях до успішного досягнення внутрішнього єднання і повної зосередженості, його молитва стає «мовчазною». Підкреслюючи цей момент, А.Сурозький наводить слова св. Ісаака Сирина: «Мовчання є таїнство майбутнього віку» (Слово 42) [Исаак Сирин, прп., 1998., с. 115].

Думка, яка досить насичена почуттям, набуває значно більшу стійкість, ніж та, яка була їй властива раніше: увага не зникає сама по собі; вона слабшає лише з плином часу, але не тому, що зменшилася зосередженість свідомого зусилля, а в силу того, що напруженість почуття ще не злилася воедино з думкою, і серце не поєдналося ще з розумом.

4) **Сердечний центр:** «розташований у верхній частині серця, трохи нижче лівого соска», – на думку грецьких отців, або трохи вище, на думку Ф. Затворника, І. Брянчанінова та ін. Увага встановлюється над серцем, наче на сторожовий вежі, звідки дух пильно спостерігає над думками і почуттями, які прагнуть проникнути в священну фортецю, в святе святих молитви (Феофан Затворник). Це – фізичне місце досконалої уваги, що обіймає одночасно і розум, і почуття [Антоний Сурожский., митр., О созерцании и подвиге].

Для А.Сурозького, серце – це головний духовно-містичний центр людини. Своє вчення про серце владика вибудовує на думках Ф.Затворника, який відомий, як автор великої кількості книг і листів, в яких настановляв багатьох людей (від церковних ієрархів до простих мирян) в досвіді духовного самозаглиблення і споглядальної молитви. Слід сказати, що у своїх творах, бе-

сідах, А. Суразький посилається на Ф.Затворника найчастіше. Тому, можна вважати, що погляди останнього суттєво вплинули на ісихастські мотиви в антропології митрополита Антонія.

Говорячи про значення серця в духовному житті людини, А. Суразький зазначає: «думка, що зібралася в серці, знаходить граничну скутість; оживотворена почуттям і поєднана з ним, вона досягає такої енергії і сили, що ніщо стороннє не здатне ні якісно змінити її, ні проникнути в неї. З боку розуму не потрібно ніяких зусиль до того, щоб увага не розсіялася: всій душевній діяльності повідомляється доцентровий рух, який тягне за собою її нестримно саме до цієї точки тіла, де вона і оселяється, підкорившись непереборній могутності ..., що дарує життя серцю і єднання думки. Такий «блаженний полон» звільняє думку від необхідності напруженості для зосередження на предметі уваги: вона безперервно і невпинно віддається молитві та Богодуманню» [Антоний Суразький., митр., О созерцании и подвиге]. Владика переконаний, що лише у серці думка знаходить ясність, проникливість, силу. І цей стан може бути порушений лише по втраті благодаті Духа Святого.

Такі кордоцентричні погляди, що навів А. Суразький, можна прослідкувати у багатьох мислителів. Зокрема, у Г. Сковороди [Сковорода Г., 2011], П. Юркевича [Юркевич П., 2000]. Цікаво, що А. Суразький у своїй бесіді «Споглядання та діяльність», яка присвячена темі мовчання, посилається на твори Г. Сковороди.

Справжня молитва, тобто та, яка твориться в повному смиренні, в цілісному відданні себе Богу, рано чи пізно отримує живоносну благодать Духа Святого: тоді вона знаходить згадані нами вище властивості гармонії думки і почуття, стає закваскою і мірилом кожної дії, являє собою все в житті, перестає бути «дією» і перетворюється в саме буття; і лише тоді вона твердо встановлюється в певному «місці серцевому», відкриваючи тому, хто молиться шлях до поклоніння Богові з глибини серця і до з'єднання з Ним. Суттєвою ознакою розумної молитви є не сама формула, але її стислість і глибина змісту, її акт, сама дія. «Ісихія підводить до наступної сходина подвигу, що перетворює людину в справжню цілісну особистість, яку називають «зведенням розуму в серце». Суть її в центрації усього людського єства на духовному серці. Людина має «створити в собі серце», організувати нову цілісність «розумо-серце»...можна з повним правом сказати, що ісихазм – це ідеал для розкриття творчого начала в людині...розвинений контроль волі над усіма проявами душі людини. В результаті енергійні образи людини узго-

джуються з діями божественної енергії благодаті і досягається глибинна синергія – співробітництво людських і божественних енергій. Людина набуває здатності духорозуміння» [Эволюция, мышление, сознание, 2004., с. 192-193].

Безпосередньо під «областю серця», місцем абсолютної уваги при здоровому і поглибленому молитовному житті, знаходиться «**область черева**», де зароджуються і розвиваються всі похмурі і каламутні рухи, які осквернюють розум і серце. В їхньому граничному розвитку вони виявляються тілесними і душевними станами, які можна визначити як неприборкані бажання тіла і душі. А. Сурозький застерігає, що ні в якому разі не можна в час молитви, ісихастських практик зосереджувати увагу на цій ділянці тіла, оскільки може бути небезпека духовного падіння.

Отже, ми бачимо, що в ісихастській практиці молитовного споглядання значення тіла є дуже великим. Тіло сприяє процесу обоження людини. Більше того, А.Сурозький вибудовує досить сміливу аналогію, відповідно до якої участь тілесної складової людської природи у внутрішній безмовній молитві порівнюється із хореографією. На підтвердження своїх слів, владика Антоній наводить думки отців-ісихастів. Зокрема, розповідає А.Сурозький: «великий подвижник св. Ісаак Сирин в одному своєму творі каже, що вічне заняття ангелів – танець... Тож як танець може бути вічним заняттям? В іншому уривку св. Ісаак Сирин пояснює, що танець вкорінено в настільки глибоке мовчання, що воно не може виразити себе ні в чому, крім себе самого, але також у русі, через гармонію, через красу руху, без жодного звуку, думки чи слова, які могли би порушити це мовчання» [Антоній Сурозький митр., 2014., Т.2., с. 92]. Тобто, А.Сурозький говорить, що абсолютне мовчання передається тілесно у довершених рухах, що є така глибина мовчання, яку можливо виразити тільки в гармонії жесту.

Думки, виражені А. Сурозьким, мають церковно-історичне підґрунтя, адже у східній християнській богослужбовій традиції також спостерігаються певні залишкові елементи танцю – обходження Престолу при хіротонії, аналоя при вінчанні, а також Великий Вхід в грецьких церквах, до прикладу, звершується через увесь храм, а при імператорі Юстиніані юнаки в білому одязі танцювали під час Херувимської пісні. В пізніший час традиція духовного танцю трансформувалася, так би мовити, «пішла всередину», в сокровенність ісихастського досвіду.

Дослідник творчості митрополита Антонія О. Філоненко з цього приводу зазначає, що споглядальна молитва як хореогра-

фія і теодрама глибоко укорінені в діалогічній теології, що зводиться до іпостасного спілкування в Бозі [Филоненко А., 2018].

У своїй бесіді «Споглядання і подвиг» А.Сурозький розглядає різні техніки ісихастської молитви, описані Г.Синаїтом, І.Ліствичником, С.Новим Богословом, Н. Самітником, Ф.Затворником.

Однак, всі згадані вище техніки А. Сурозький не вважає ще споглядальною молитвою, а лише називає це приготуванням до неї: зосередження уваги, концентрація думки у серці. А ось сама молитва розпочинається тоді, коли людина готова відкрити шлях до єднання людини з Богом – в духові, душі і тілі.

Свої ісихастсько-антропологічні погляди владика Антоній вибудовує на основі вчення про внутрішню людину. Це вчення має яскраво виражене персоналістичне забарвлення і зводиться до того, що людина як індивід – це людина постедемська, плотська, природа якої уражена гріхом. А внутрішня людина – це віднайдення в собі образу Божого, поринання в себе і споглядання в собі духовних глибин – висловлюючись біблійною мовою – бачення в собі Царства Божого, самого Бога. Така позиція суголосна з християнською антропологією цілісності, в якій кінцева мета – це досягнення стану обоження, тобто трансформація людини через осягнення повноти і досконалості людської природи під час зустрічі людської і божественної енергій. Головною ідеєю християнської антропології є вчення про образ Божий в людині, де початок особистості виходить з вираження цього образу. Саме на шляху обоження (що постає ключовою ідеєю візантійського богослов'я та водночас моральним ідеалом християнства) здатна розкритись духовна природа людини. Ісихазм розглядається як механізм і практика досягнення такого ідеалу. Ісихазм або священна невимовність, є давньою монашеською традицією постійного преображення себе у праці і молитві на шляху до безперервного спілкування з Богом, досягнення миру і спокою в душі. Важливо є відзначити, що кінцева мета цієї практики є обоження людини як містико-антропологічний ідеал, який не слід плутати з медитацією чи екстазом чи іншими переживаннями людини. Обоження прямо поєднане з перетворенням падшої природи людини в природу Божественну, коли зміни під дією благодаті торкались не лише душі, а й думок і тіла.

Велике значення А. Сурозький надавав тиші та внутрішньому мовчанню. Він говорив, що дуже важливо навчитися слухати тишу. В контексті мислення отців-пустельників XI ст., митро-

полит Антоній наводить думку, що «якщо ми..., відповідно до Священного Писання, називаємо Христа Словом Божим, то ми можемо сказати, що Бог – це те бездонне мовчання, із котрого Воно народжується в чистому вигляді» [Антоний Сурожский., митр., 2014., Т.1., с. 410]. Таким чином, перебування у мовчанні і слуханні його – це шлях до Богоспоглядання.

А. Сурозький, розвиваючи дану тему, в контексті діалогізму людини, стверджує: «ми обманюємося, коли думаємо, що спілкуємося один з одним за допомогою слів. Якщо між нами немає глибини мовчання, слова нічого не передають – це порожній звук. Розуміння відбувається на тому рівні, де дві людини зустрічаються глибинно саме у мовчанні, за межею будь-якого словесного вираження» [Антоний Сурожский., митр., 2014., Т.1., с. 410]. Звичайно, це не означає, що люди не повинні словесно спілкуватися, однак, на думку А.Сурозького, первинним у спілкуванні є тиша: «коли на нас, як благодать, сходить така тиша, така внутрішня умиротвореність і мовчання, що якщо дві людини, охоплені таким мовчанням, вони спочатку не можуть навіть говорити один з одним, тому що усвідомлюють, що будь-яке слово розіб'є це мовчання, воно розлетиться вщент... і нічого не залишиться. Але якщо продовжити мовчати все далі і далі, то можна вмовчатися у таку тишу, коли знаєш, що тепер, на цій глибині, можна говорити, не порушуючи мовчання, а надаючи йому словесну форму» [Антоний Сурожский., митр., 2014., Т.1., с. 411]. Таким чином, для А.Сурозького, мовчання – це не стільки відсутність звуку (хоча для початку і це має бути), скільки внутрішній стан людини: «мовчання, котре пронизує душу до глибин, відкриває в душі ще незвідані глибини. Мовчання вимогливе, бездонне, внутрішнє, котре приводить нас до зустрічі з Богом і у Ньому з нашим ближнім» [Антоний Сурожский., митр., 2014., Т.1., с. 877].

У бесіді «Подвижництво», владика Антоній зазначає, що стан безмовності і внутрішньої тиші дуже важко втримати. Існує ряд чинників, які можуть цей стан зруйнувати. По-перше, це ті зовнішні подразники, які людина пускає у глибину своєї душі. На агіографічних прикладах, зокрема оповіді із Патерика, А.Сурозький розповідає як подвижник-ісихаст, почувши щебетання птаха у небі, втратив внутрішню тишу. І далі, митрополит пояснює, що «спів птаха залунав і стих, проте цей спів досяг душі людини, котра перебувала в глибокому, однак недосконалому внутрішньому спокої, і порушив його» [Антоний Сурожский., митр., 2014., Т.2., с. 674].

Друге, що може зашкодити внутрішньому мовчанню – це спогади. Зокрема, ті з них, які пов'язані із засмученням, бажанням, надією, котрі ще не перетворилися у спокій і повну стійкість, здатність бути лицем до лица з Богом і тільки з Богом Одним. Такий стан, на думку А. Суразького, досягається довгочасною боротьбою. Зло полягає в нашій внутрішній неупорядкованості та недисциплінованості. Якщо ми не оволодіємо своїм серцем і думками, не створюємо єдності і благочиння всередині себе, то не створимо їх і в наших зовнішніх діях. І саме тут допомагає Ісусова молитва. Таким чином, бачимо, що початкові сходинки на шляху розумного діяння пов'язані з тілесними практиками і преображенням мисленнєвої діяльності людини; а вже вищі етапи – це робота в серці як духовному центрі людини та її внутрішнього життя.

Наслідком молитовного мовчання є споглядання. Слово «споглядання» в аскетично-містичному сенсі цього слова, відноситься до споглядання людиною Самого Бога. А.Суразький цей стан розглядав у трьох аспектах: споглядання Бога; Його шляхів; і становлення Його творіння.

А.Суразький говорить, що «у кого серце чисте, той, дивлячись на світ, бачить спочилу на ньому благодать Божу, бачить, наче, сіяння благодаті; той світ, котрий ми бачимо тьмяним, згаслим, оскверненим, може бути шляхом до споглядання присутності Божої. Це не чисте споглядання Божественної природи, сутності, але це бачення Бога, тому що сяє у творінні – саме благодать, Він» [Антоний Суразький., митр., 2014., Т.1., с. 412]. Споглядання, на думку А.Суразького, передбачає налаштування духа, здатність слухати і бачити, більше того, воно вимагає установки на те, що коли я слухаю, я хочу чути, і коли я дивлюся, я хочу бачити.

А.Суразький не лише теоретично обґрунтовував ті чи інші духовні реалії життя людини у своїх бесідах, але й сам їх практикував на власному досвіді. Зокрема, владика дуже цінував тишу у храмі перед звершенням богослужіння. Також А.Суразький під час своїх лекцій закликав аудиторію деякий час побути разом з ним у тиші. Ось як згадує про це близький товариш митрополита протоієрей Іоан Лі: «декілька разів мені доводилося їздити з владикою Антонієм на його виступи в різних аудиторіях, і його бесідам завжди передувало мовчання, після котрого він інколи говорив «Я думаю, що мені тепер не обов'язково виступати перед вами, тому що все уже сказано в мовчанні». Ви не можете бути релігійною людиною, якщо не вмієте поринати у тишу. Це неможливо. Стану умиротворення і внутрішнього спокою в собі

потрібно вчитися. І владика дуже швидко вмів увійти в середину себе, увійти в мовчання» [Тугаринов Е., 2015., с. 183]

Слухачка бесід А.Сурозького Л.Григор'єва також подає опис такого досвіду: перед початком лекції «владика обводить присутніх поглядом глибоких, розчинених у собі зіниць темно-карих очей, прикриває їх – і на якусь мить ніби залишає нас, заглиблюється у невидимий і невідчутний для інших світ, щоб повернутися і винести звідти те, що ми зараз почуємо» [Тугаринов Е., 2015., с. 262].

По завершенні таких зустрічей, або в часі бесід А.Сурозький міг запропонувати присутнім усім разом спільно помовчати, зануритися в тишу, у самих себе. Зазвичай такі «вправи» тривали до 30 хвилин. Про всі ці практики вдало говорить С. Хоружий: «Ключова особливість цих феноменів...в тому, що вони, як і весь шлях практики, розгортаються в парадигмі особистого спілкування і ,належачи до найвищих ступенів цього шляху, вже являють собою початки цілісного енергійного перетворення людської істоти в буття Особистості: що і є обоженням» [Хоружий С., 2010., с. 340].

Висновки. На думку митрополита Антонія мета людини, її покликання перевершує її саму: не тільки в собі, а й за межами людства вона покликана пізнаючи Бога трансцендентного, неспівмірного ніякому творінню, всюдиприсутнього і разом з тим незбагненого зробити іманентним собі і через себе – світу, нероздільно, хоча і незлитно з'єднаним створеному світу; щоб незмінний, особистий, неущербний Бог став воістину всім для всіх, щоб для живого творіння Він був більш реальний і близький, ніж саме життя [Антоний Сурожский., митр., О созерцании и подвиге].

До цього, на думку митрополита Антонія Сурозького, і спрямована, і цього досягає Ісусового молитва, той зміст, який вона вливає в досконалу форму безмовності. Коротка за формою, єдина за змістом, вона веде душу до зосередженості і поставляє її лицем до лиця з Богом. В силу свого змісту вона збирає воєдино всі сили (духовні, душевні і тілесні) людини в поклонінні любові. І цим вона робить буття міцним. Одночасно вона відокремлює душу від усякої суб'єктивності, від всякого свого шукання і самопрагнення, і встановлює її в повній Божественній об'єктивності. Вона – і шлях, і вершина самовідданості [Антоний Сурожский., митр., О созерцании и подвиге]. Отже, ісихастський досвід розумної молитви передбачає індивідуальний досвід подвигу, духовної практики обоження людини шляхом

поєднання енергій людини з енергіями Бога, коли усі рівні антропоструктури узгоджені між собою як єдине ціле з інтенцією до абсолютної трансцендентної мети. Містичний досвід Ісусової молитви постає таким чином відновленням втраченої антропологічної цілісності, яка уможливується на вищих сходинках молитовної практики, як особистої цілісності, єдності розуму, душі і тіла та єднання з Божественними енергіями. «Суть трансформацій, які відчуває людська істота на підступах до обоження, полягає в набуванні властивостей цього образу буття» [Хоружий С., 2010., с. 340].

1. Антоній, митрополит Сурозький. Світло у темряві / Антоній, митрополит Сурозький. Світло у темряві. Останні розмови 2001-2002 рр. пер. з англ. – Н. Безбородова, А. Кобрін, Л. Лисенко. – К.: Дух і літера. – 2014. – 220 с.
2. Антоний Сурожский. Об архимандрите Афанасии (Нечаеве) / Митрополит Антоний Сурожский // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://antsur.ru/ru/arhimandrit-afanasiy-nechayev-1981-g/>
3. Антоний, митрополит Сурожский. О созерцании и подвиге // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://azbyka.ru/otechnik/Antonij_Surozhskij/sozertsanii-i-podvige/
4. Антоний Митрополит Сурожский. Самопознание/ Антоний Митрополит Сурожский. Труды. Книга первая. – 3-е изд. – М.: Практика, 2014. – 1098 с.
5. Антоний Митрополит Сурожский. Тело, дух, душа: целостность человеческой личности / Антоний Митрополит Сурожский. Труды. Книга вторая. – 3-е изд. – М.: Практика, 2014. – 978 с.
6. Исаак Сирий, преп. Слова Подвижнические. – М.: Правило Веры, 1998. – 528 с.
7. Сковорода Г. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. – Харків-Едмонтон-Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с.
8. Теліженко Л. В. Містичний досвід як антропологічний модус: синергетичний підхід. – Суми: ВВП «Мрія-1», ТОВ, 2007. – 176 с.
9. Тугаринов Е. Митрополит Антоний Сурожский. Биография в свидетельствах современников / Сост. Е.С. Тугаринов. – М.: Ника, 2015. – 336 с.
10. Филоненко А. Присутствие Другого и благодарность: контуры евхаристической антропологии / Филоненко Александр. – Монография Харьков: Издатель Александр Савчук, 2018. – 392 с.
11. Фуко М. Герменевтика субъекта: курс лекций, прочитанных в Коллеж де Франс в 1981/1982 учебном году / М. Фуко; пер. с франц. А. Погоняйло. – СПб.: Наука, 2007. – 677 с.
12. Хоружий С. С. Проблемы изучения антропологии исихазма / Фонарь Диогена. Проект синергичной антропологии в современном гуманитарном контексте / отв. ред. С. С. хоружий. – М.: Прогресс-Традиция, 2010. – С. 334-356.
13. Эволюция. Мышление. Сознание. (Когнитивный подход и эпистемология) – М.: Канон+, 2004. – 352 с. (Современная философия).
14. Юркевич П. Серце і його значення в духовному житті людини за вченням слова Божого / П. Юркевич // Хроніка. – 2000. – № 39 - 40. – С. 563-586.

-
1. Antonii, mytropolut Surozkyi. *Svitlo u temriavi* [Light in the dark] / Antonii, mytropolut Surozkyi. *Svitlo u temriavi. Ostanni rozmovy 2001-2002 rr.* Per. z. angl. – N. Bezborodova, A.Kobrin, L. Lysenko. K.: Dukh I litera, 2014. – 220 s.

2. Antonii Surozkyi. *Ob arhimandritie Afanasii (Nechaieva)* [About Archimandrite Afanasius (Nechaev)] / mytropolut Antonii Surozkyi. – URL: <https://antsur.ru/ru/arhimandrit-afanasiy-nechaev-1981-g/>
3. Antonii, mytropolut Surozkyi. *O sozertsanii i podvigie* [About contemplation and feat]. – URL: https://azbyka.ru/otechnik/Antonij_Surozhskij/o-sozertsanii-i-podvige/
4. Antonii, mytropolut Surozkyi. *Samopoznanie* [Self-knowledge] / Antonii, mytropolut Surozkyi. Trudy. Kniga pervaiia. – 3-e izd. – M.: Praktika, 2014. – 1098 s.
5. Antonii, mytropolut Surozkyi. *Tielo, duch, dusha: tselostnost chelovecheskoi lichnosti* [Body, spirit, soul: the integrity of the human person] / Antonii, mytropolut Surozkyi. Trudy. Kniga vtoraiia. – 3-e izd. – M.: Praktika, 2014. – 978 s.
6. Isaak Sirin, prep. *Slova podvizhniciskie* [Words Ascetic]. – M.: Pravilo Very, 1998. – 528 s.
7. Skovoroda G. *Povna akademichna zbirka tvoriv* [Complete academic collection of works] / za redaktsiieiu prof. Leonida Ushkalova – Kharkiv-Edmonton-Toronto: Maidan; Vydavnytstvo Kanadskogo Instytutu Ukrainskykh Stydii, 2011. – 1400 s.
8. Telizhenko L. V. *Mistychnyi dosvid yak antropologichnyi modus: synergetychnyi pidhid* [Mystical experience as an anthropological modus: a synergistic approach]. – Sumy: VVP «Mriia-1», TOV, 2007. – 176 s.
9. Tugarynov E. *Mytropolut Antonii Surozkyi. Biografiiia v svvedetelstvakh sovremennikov* [Metropolitan Anthony of Sourozh. Biography in the works of contemporaries] / Sost. E.S. Tugarinov. – M.: Nikeia, 2015. – 336 s.
10. Filonenko A. *Prisutstviie Drygogo i blagodarnost: kontury Yevkharisticheskoi antropologii* [The Presence of the Other and Gratitude: The Contours of Eucharistic Anthropology] / Filonenko Aleksandr. – Monografiia Kharkov : Izdatel Aleksandr Savchuk, 2018. – 392 s.
11. Fuko M. *Germeneotika subiekta: kurs leksii, prochitanyh v Kollezh de Frans v 1981/1982 uchebnom godu* [Subject hermeneutics: lecture course delivered at the College de France in the 1981/1982 school year] / M. Fuko; per. s. frants. A. Poganiailo. – SPb.: Nauka, 2007. – 677s.
12. Khoruzhii S. S. *Problemy izucheniia antropologii isykhazma* [Problems of studying anthropology of hesychasm] / Fonar Diogena. Proekt sinergiinoi antropologii v sovremennom gumanitarnom kontekstie / otv. red. S. S. Khoruzhii. – M.: Progress-Traditsiia, 2010. – S. 334-356.
13. *Evoliutsiia. Myshlieniiie. Soznaniie.* [Evolution. Thinking. Consciousness.] (Kognitivnyi podhod i epistemologiia) – M.: Kanon+, 2004. – 352 s. (Sovremennaia filosofiia).
14. Iurkevich P. *Sertse i iogo znachennia v duhovnomu zhytti liudyny za vchenniam slova Bozhogo* [The heart and its meaning in the spiritual life of man by the teaching of the word of God] / P.Iurkevich // Khronika. – 2000. – № 39 - 40. – S. 563-586.

**«ПРАВОСЛАВНИЙ ВІСНИК
КИЇВСЬКОГО ПАТРІАРХАТУ»:
ВИТОКИ ТА СЬОГОДЕННЯ
(до 50-річчя з часу відновлення як
загальноцерковного видання)**

Протоієрей
Олександр
ТРОФИМЛЮК

У 2018 році виповнилося 50 років із часу відновлення як загальноцерковного видання журналу «Православний вісник Київського Патріархату» (до 2012 року – «Православний вісник»). Як офіційне друковане видання УПЦ Київського Патріархату, що включене до Переліку наукових фахових видань України в галузі знань та зі спеціальності «Богослів'я», він має і свою історію створення та функціонування.

Наукових праць, присвячених журналу «Православний вісник», небагато. Так, протоієрей Микола Лагодич [Лагодич М., прот. 2001, с. 55 – 59] ґрунтовно проаналізував період видання зазначеного журналу, коли він публікувався у Львові, інші дослідники – професор Алла Бойко [Бойко А., 2002], Олена Орлик [Орлик О., 2016, № 9, с. 41 – 44], Ірина Швець [Швець І., 2012, с. 411 – 421] – здійснили лише короткий огляд журналу в межах вивчення історії українських релігійних мас-медіа.

Актуальність теми зумовлена потребою комплексного дослідження видання журналу «Православний вісник Київського Патріархату» від часу його заснування і до сьогодення.

У статті висвітлено історію постання та публікування офіційного друкованого органу Української Православної Церкви Київського Патріархату – журналу «Православний вісник» (з 2012 року – «Православний вісник Київського Патріархату»), якому в 2018 році виповнилося 50 років із часу відновлення як загальноцерковного видання.

Ключові слова: *Православний вісник, видання, Київський Патріархат, відправи Патріарха, офіційна частина, наукова частина, статті, публікації.*

Archpriest Oleksandr TROFYMLIUK
*THE ORTHODOX BULLETIN
OF KYIV PATRIARCHATE: THE
ORIGIN AND THE PRESENT
(to the 50th anniversary of
restoration as a church-wide
edition)*

The article deals with the history of the establishment and publication of the official printed organ of the Ukrainian Orthodox Church of Kyiv Patriarchate - the journal "Orthodox Bulletin" (since 2012 - "Orthodox Bulletin of Kyiv Patriarchate"), which in 2018 celebrated 50 years since its restoration as a church-wide publication. The reasons for the appearance of the publication in

Мета написання статті – проаналізувати історію постання та публікування журналу «Православний вісник Київського Патріархату».

Для реалізації мети дослідження були поставлені такі завдання:

- з'ясувати підстави появи видання;

- показати причини припинення виходу журналу в 1962 – 1967 рр.;

- розкрити роль екзарха України митрополита Філарета (Денисенка) у відродженні видання зі статусом загальноцерковного;

- висвітлити зміст, рубрикацію і наповнення журналу та його постійних дописувачів;

- проаналізувати сучасний стан видання.

Журнал «Православний вісник» почав виходити як часопис Львівсько-Тернопільської єпархії Українського екзархату Російської Православної Церкви. Відразу після свого призначення на кафедру в 1945 році єпископ Макарій (Оксіюк) береться за справу видання періодичного часопису, який би допоміг поширенню ідей православ'я у процесі об'єднання УГКЦ з РПЦ. Для реалізації цього задуму єпископ Макарій отримує дозвіл від республіканського уповноваженого П. Ходченка видавати щомісячний журнал із назвою «Єпархіальний вісник» [Лагодич М., прот., 2015, Ч. 2, с. 461].

Перший номер журналу побачив світ у другому кварталі 1946 року.

Відповідно до причини появи досліджуваного видання, основними темами публікацій у по-

the postwar period as a journal of Lviv-Ternopil Diocese of the Ukrainian Exarchate of the Russian Orthodox Church have been clarified. The significance of the personality of Bishop Macarius (Oksiyuk), who, after his appointment to Lviv See in 1945, immediately took up the matter of publishing a periodical journal for the spreading of Orthodox ideas in the process of unification of the UGCC with the ROC.

The reasons for termination of the magazine issuing in 1962 – 1967 as a result of the policy of the Soviet authorities, which lost interest in the magazine due to the lack of articles aimed at combating the union, but cited completely other reasons for its closure, have been shown: a small number of author's publications, the magazine's delay by 6 - 7 months and the fact that the professional journalists did not work in the editorial board, etc. The role of the Exarch of Ukraine Metropolitan Filaret (Denysenko) in the revival of the ecclesiastical status in 1968 when the place of publication was moved from Lviv to Kyiv (in 1970) has been revealed.

Until the 1990s, the monthly Orthodox Herald was the only religious magazine in Ukraine, serving as a scientific and theological publication. The contents, heading and content of the journal and its regular contributors, who were overwhelmingly archpastors and pastors of the Orthodox Church, have been characterized. The last period of its publication as a periodical scientific journal has been analyzed, in which the results of the dissertation

чатковий період виходу журналу були підстави та наслідки Великого церковного розколу, різниця між православним і католицьким віровченням, відступлення в католицькій догматиці та богослужбово-обрядовій практиці тощо. Прикметно, що серед головних авторів публікацій часопису був один із організаторів Львівського церковного собору 1946 року протопресвітер Гавриїл Костельник.

Починаючи з 3-го числа за 1948 рік журнал отримує назву «Православний вісник», відповідно до прохання владики Макарія та постанови Священного синоду РПЦ.

Крім правлячого архієрея Львівсько-Тернопільської єпархії та згадуваного протопресвітера Гавриїла в редакції журналу працювали відповідальний секретар редакції Йосип Оксіюк (рідний брат єпископа Макарія, у 1922 – 1928 роках – архієпископ, заступник митрополита Київського і всієї України Української Автокефальної Православної Церкви) і технічний секретар Андрій Савицький (іподиякон владики Макарія).

У 1951 році над журналом нависла загроза припинення видання. Радянська влада почала втрачати інтерес до часопису через відсутність статей, скерованих на боротьбу з унією. Іншими причинами можливого закриття називалися мала кількість авторських публікацій, запізнення виходу журналу на 6 – 7 місяців та те, що в редколегії не працювали професійні журналісти. Проте львівському духовенству вдалося відстояти його випуск до 1962 року.

У 1968 році видання журналу «Православний вісник» було відновлене стараннями екзарха України митрополита Київського і Галицького Філарета (Денисенка, нині – Святішого Патріарха Київського і всієї Руси-України) [Православний вісник. – № 3 – 4, 1999. – С. 4 обкл.]. З 1968 р. і до 1990-х років щомісячник «Православний вісник» був єдиним релігійним часописом на теренах України, виконуючи функцію науково-богословського видання.

У 1970 році місце видання перенесли зі Львова до Києва. З колишньої редколегії до Києва переїхав Йосип Оксіюк, який працював тут до смерті в 1991 році.

Залишаючи попередній обсяг матеріалу (2 друкарські аркуші на 32-ох сторінках), журнал зазнав зовнішніх і внутріш-

works for obtaining the scientific degrees of doctor and PhD of the postgraduate and doctoral students of Kyiv Orthodox Theological Academy were published.

Keywords: *Orthodox Bulletin, Publications, Kyiv Patriarchate, Patriarchal mission, official part, scientific part, articles, publications.*

ніх змін. Обкладинка часопису замість чорно-білої стала друкуватися в один колір: спершу, недовгий час, – на зеленому тлі був зображений контур Володимирського кафедрального собору, а потім – на блакитному тлі друкували купол храму. На 2 – 3 сторінках обкладинки та в текстовому блоці поміщалися фотографії у градаціях сірого кольору.

Зміст журналу включав такі постійні рубрики: «Церковне життя», «Проповіді», «На захист миру» та «Статті». В окремих номерах на початку часопису вміщувалися Різдвяні й Пасхальні послання Святішого Патріарха Московського і всієї Русі та екзарха України, митрополита Київського і Галицького; постанови Священного синоду РПЦ; офіційні церковні документи, листування тощо.

Рубрика «Церковне життя» містила відомості з життя певних єпархій екзархату, сюжети загальноцерковних подій, відправи екзарха, новини про перебіг патріаршого візиту в екзархат, матеріали про початок та завершення навчального року в Одеській духовній семінарії, богослужіння храмових свят у головних монастирях України.

Серед авторів проповідей та статей варто згадати митрополита Філарета (Денисенка), ігумена Палладія (Шимана), протоієреїв Іоана Богдановича, Созонта Чобича, Іоана Никитенка, Володимира Сокальського, Іоана Сорокіна, Олександра Кравченка; пізніше – Миколая Новосада, Іоана Сидоренка, Миколая Бочкая.

У 1988 році журналу був присвоєний Міжнародний стандартний номер періодичного видання – ISSN 0203-5863, який поміщався на 1 сторінці обкладинки або у вихідних відомостях видання.

Із № 6 за 1992 рік журнал «Православний вісник» стає офіційним виданням Української Православної Церкви Київського Патріархату. До 2013 року періодичність видання становила один раз на два місяці.

У 1996 – 2008 роках головним редактором журналу «Православний вісник» був ігумен, а згодом митрополит Димитрій (Рудюк), з травня 2008 року по квітень 2011 року – єпископ Євстратій (Зоря), а з травня 2011 року до березня 2019 року – головним редактором журналу та головою редакційної колегії наукової частини видання доктор наук з богослів'я, професор протоієрей Олександр Трофимлюк.

Із кінця 2012 року (у зв'язку з державною реєстрацією видання) назву журналу змінено на «Православний вісник Ки-

ївського Патріархату» (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 22535-12435ПР від 28 лютого 2017 р.). Відповідно був змінений і Міжнародний стандартний номер періодичного видання на ISSN 2311-4258.

Державна реєстрація видання уможливила оголосити передплату журналу з 1 січня 2013 року. Передплатний індекс – 68475. З цього часу часопис почав виходити один раз на місяць – 12 раз на рік (в останню декаду кожного місяця). До постійних рубрик додався розділ «Дитяча сторінка» (для наймолодших читачів).

Державна акредитація Київської православної богословської академії та відкриття в ній аспірантури й докторантури в системі Міністерства освіти й науки України у 2016 році зумовила необхідність видання періодичного наукового фахового журналу, в якому могли б публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Для реалізації цієї мети було здійснено такі кроки:

- до числа засновників журналу, крім Київської патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату було внесено Київську православну богословську академію;
- розширено склад редакційної колегії, залучивши до неї необхідну кількість докторів наук зі спеціальності богослів'я;
- запроваджено внутрішнє та зовнішнє рецензування публікацій;
- змінено структуру журналу, який відтепер складається з рубрик «Офіційна частина» (хроніка відправ Святішого Патріарха Філарета, офіційні документи, церковні новини, некрологи тощо); та «Наукова частина» (наукові статті, що публікуються турботами Київської православної богословської академії). Через науковий статус журналу були скасовані рубрики «Проповіді» та «Дитяча сторінка»;
- електронний варіант усіх наукових статей журналу публікується на офіційних сайтах Київської православної богословської академії та Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Видання індексується Google Scholar.

Після виконання всіх необхідних вимог наказом Міністерства освіти й науки України від 13 березня 2017 року за № 374 розділ «Наукова частина» журналу «Православний вісник Ки-

ївського Патріархату» внесений до Переліку наукових фахових видань України.

Отже, журнал «Православний вісник Київського Патріархату» у всі часи свого виходу у світ відігравав важливу роль просвітницького науково-богословського видання. Як перспективне завдання на майбутнє ставимо собі мету оцифрувати всі числа журналу з 1946 року по сьогоднішня.

1. Бойко А. А. Преса православної церкви в Україні кінця XIX – початку XX століття: тематика і проблематика : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук : спеціальність 10.01.08 – «журналістика». – К., 2002. – 31 с.
2. Лагодич М. Галицьке дитинство Православного вісника (До 55-ти річчя з дня виходу першого номеру «Православного вісника») // Православний вісник. – К.: УПЦ КП, 2001. – № 7-8. – С. 55 – 59.
3. Лагодич М., прот. Започаткування видруку «Православного вісника» у Львові / прот. М. Лагодич // Православ'я в Україні: Збірник матеріалів V Міжнародної наукової конференції / [під. ред. митроп. Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Єпіфанія (Думенка) та прот. Віталія Клоса]. – К.: [Київська православна богословська академія], 2015. – Ч. 2. – С. 459 – 468.
4. Оксюк О. Тематично-жанрова специфіка сучасних православних конфесійних часописів в Україні : кваліфікаційна робота на здобуття академічного звання магістра журналістики. – К.: Національний університет «Києво-Могилянська академія», 2008. – 116 с. – Режим доступу: http://msj.ukma.edu.ua/images/uploads/textblog/08_3_Oksiuk_Olga_dyplom2008.pdf
5. Орлик О. Релігійні періодичні (продовжувані) видання XX ст. (1917 – 1990 рр.) у фонді Державного архіву друку Книжкової палати України // Вісник Книжкової палати. – 2016. № 9. – С. 41. – 44.
6. Православний вісник : видання єпископів Західної України, Закарпаття й Буковини, під керівництвом екзарха всієї України митрополита Київського. – Л., 1950. – № 11.
7. Православний вісник Київського Патріархату [Електронний ресурс] // Вікіпедія : Вільна енциклопедія. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Православний_вісник_Київського_Патріархату
8. Швець І. М. Відродження релігійної преси в Україні (1991 – 2011 рр.) // Четверта міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми діяльності бібліотеки в умовах інформаційного суспільства» 25 жовтня 2012 р., Львів, Україна. – С. 411 – 421.

1. Boiko A. A. Presa pravoslavnoi tserkvy v Ukraini kintsia XIX – pochatku XX stolittia: tematyka i problematyka : avtoreferat dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filolohichnykh nauk : spetsialnist 10.01.08 – «zhurnalistyka». – K., 2002. – 31 s.
2. Lahodych M. Halytske dytynstvo Pravoslavnoho visnyka (Do 55-ty richchia z dnia vykhodu pershoho nomeru «Pravoslavnoho visnyka») // Pravoslavnyi visnyk. – K.: UPTs KP, 2001. – # 7-8. – S. 55 – 59.
3. Lahodych M., prot. Zapochatkuvannia vydruku «Pravoslavnoho visnyka» u Lvovi / prot. M. Lahodych // Pravoslav'ya v Ukraini: Zbirnyk materialiv V Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii / [pid. red. mytrop. Pereiaslav-Khmelnyskoho i Bilotserkivskoho Epifaniia (Dumenka) ta prot. Vitaliia Klosa]. – K.: [Kyivska pravoslavna bohoslavska akademiia], 2015. – Ch. 2. – S. 459 – 468.

4. Oksiuk O. Tematychno-zhanrova spetsyfika suchasnykh pravoslavnykh konfesiynykh chasopysiv v Ukraini : kvalifikatsiyna robota na zdobuttia akademichnoho zvanntia mahistra zhurnalistyky. – K.: Natsionalnyi universytet «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2008. – 116 s. – Rezhym dostupu: http://msj.ukma.edu.ua/images/uploads/textblog/08_3_Oksiuk_Olga_dyplom2008.pdf
5. Orlyk O. Relihiini periodychni (prodovzhuvani) vydannia XX st. (1917 – 1990 rr.) u fondi Derzhavnogo arkhivu druku Knyzhkovoï palaty Ukraïny // Visnyk Knyzhkovoï palaty. – 2016. No 9. – S. 41. – 44.
6. Pravoslavnyi visnyk : vydannia yepyskopiv Zakhidnoi Ukraïny, Zakarpattia y Bukovyny, pid kerivnytstvom ekzarkha vsiei Ukraïny mytropolyta Kyivskoho. – L., 1950. – # 11.
7. Pravoslavnyi visnyk Kyivskoho Patriarkhatu [Elektronnyi resurs] // Vikipediia : Vilna entsyklopediia. – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Pravoslavnyi_visnyk_Kyivskoho_Patriarkhatu
8. Shvets I. M. Vidrozhennia relihiinoi presy v Ukraïni (1991 – 2011 rr.) // Chetverta mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Suchasni problemy diialnosti biblioteky v umovakh informatsiinoho suspilstva» 25 zhovtnia 2012 r., Lviv, Ukraïna. – S. 411 – 421.

ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЯ ТА МОРАЛЬНА КРИЗА ЛЮДИНИ

Святослав ЧОКАЛЮК

У останні десятиліття все частіше та наполегливіше постає проблема впливу діяльності людини на навколишнє середовище, особливо щодо розвитку сучасних технологій та катастрофічних наслідків, які вони спричиняють. Здавалося б, дуже корисні винаходи, але без відповідального використання їх людиною вони загрожують життю самої людини. Для прикладу, винахід пластику поліпшив життя людини в багатьох сферах, але саме він став і найбільшою загрозою життя людини і не тільки: до світового океану – найважливішого джерела забезпечення життєдіяльності людини, потрапляють мільярди тон пластику, для розпаду якого в природі потрібні сотні років. Власне, це є початком глобальної катастрофи, що може спричинити знищення людства. Не менш катастрофічним є безвідповідальне ставлення до джерел питної води. Екологи стверджують, що за останні 25 років з мапи України зникло 10 тисяч річок. До всіх цих наслідків призвела безвідповідальна господарська діяльність людини.

Отже, проблема – надзвичайно серйозна. Тому не випадково представники всіх релігій спільно з на-

Метою написання даної статті є необхідність збереження навколишнього середовища, світу в якому ми живемо. Технологічний прогрес, що за останнє століття розвивається шаленими темпами в свою чергу з такими ж темпами призводить і до руйнації цього світу. А значить призводить і до знищення самої людини, яка живе у цьому світі і являється невід'ємною частиною цього світу. Тому суспільство розділилося на два табори. Одні для забезпечення комфортного життя, продовжують розвивати нові технології, незважаючи на ті катастрофічні наслідки, до яких призводить їхнє запровадження. Інші, користуючись здобутками перших, виступають проти технічного прогресу але не дають об'єктивної відповіді на питання де знаходиться початок цієї проблеми а значить і можливості її виправлення.

В статті привертається увага на те, що проблема починається не з появою сучасних технологій а набагато раніше. Уже античні філософи у своїх працях говорили про необхідність світової гармонії. Тому вони

уковцями всього світу беруть активну участь у обговоренні виходу із кризи, спричиненої діяльністю людини. На перший погляд, уся діяльність людини, спрямована на забезпечення свого комфортного існування, є правильною та позитивною. Проте, дбаючи про забезпечення власних потреб, людина часто не звертає уваги на потреби інших і особливо не переймається наслідками своєї діяльності щодо світу, а, значить, і щодо себе самої. І цей процес постійно прискорюється. Людина навчилася виробляти більше, ніж це було раніше, різного роду речей, і до того ж у значно коротші терміни. Розвиваючи в собі постійний та невдоволений апетит до споживання і використання природних ресурсів, вона намагається виробляти все більше продукції, чим втягує себе в порочне коло безкінечного зростання. Все це справляє негативний вплив на природу, виснажує природні ресурси, а також змінює закони природи. Таким чином, світ із комфортного стає ворожим до людини.

Причиною ворожості світу до людини є сама людина та її ставлення до всього живого. Тому проблему «Людина – Світ» потрібно розглядати крізь призму внутрішнього стану людини, її релігійності та моралі. Адже прогрес кризи докільля, зумовлений насамперед кризою людського духу, що проявляється в аморальності, егоїзмі, легковажності, жадобі, бажанні швидкої наживи та неприродної насолоди. Отже, саме релігія та

розглядали подібні проблеми та намагалися дати відповідь щодо їхнього вирішення, яка зводилася до певних релігійних за своєю суттю постулатів. Проте без правильного розуміння питання щодо походження людини та її призначення в цьому світі, ми не можемо дати відповідь як зберегти ту крихку гармонію. Проблема починається тоді, коли людина, будучи творінням Божим проявляє непослух Богові, постає проти Нього. З цього часу вона у «поті лиця» здобуває для себе хліб насущний, отже, бореться з цим світом, не розуміючи того, до яких руйнівних наслідків по відношенню до неї самої призводить ця боротьба. Тому, якщо відповідь на питання «коли ця проблема виникла» ми знаходимо у Біблії, то і відповідь на питання «як зберегти світ» повинні шукати там же.

Ключові слова: Бог, людина, Адам, докільля, світотворення, відповідальність, моральна відповідальність, антична філософія, катастрофа, технологія, споживання.

Svyatoslav CHOKALYUK

TECHNOLOGIES OF PROVIDING LIFE AND MORAL CRISIS OF MAN

This article is devoted to the need of preservation the environment in which we live. Technological progress which for the last century has developed at a crazy pace in turn leads to the destruction of this world with the same pace. And so it leads to the destruction of the person who lives in this world and is inseparable part of this world.

мораль можуть бути позитивними чинниками в розв'язанні цієї проблеми. І саме релігія може допомогти людині зрозуміти світ та правильно користуватися тими благами, що він їй дає.

Антична філософія та релігія приділяють цьому питанню значну увагу. Попри відсутність сучасних технологій з усіма наслідками для навколишнього світу, античні греки стикалися з екологічними проблемами. «Особливо це було відчутно в портах – найбільш жвавими центрами обміну товарами та технологіями. Це і викликало в мислителів необхідність осмислення ролі людини у світі та її взаємодії з ним» [5, с. 23]. Світ сприймається як щось цілісне, де природа та людина співіснують як єдине ціле. Було сформульовано дві концепції: матеріалістична – дотримуватися законів природи та ідеалістична – дотримуватися настанов Божих. Хоча для матеріалістів природа була богом, тому і результат цих теорій один: людина, як єдине ціле зі світом, повинна перебувати з ним у гармонічних відносинах та охороняти його.

Один із найдавніших римських мислителів Цицерон постійно наголошував, що людина до природи повинна ставитися із особливою повагою, адже все, що нас оточує, створено Богом і несе на собі відбиток Божої мудрості. «Безсмертні боги потурбувалися про людей, якщо уважно розглянути людське тіло, досконалість його природи» [6, с. 145]. Тому людині завжди вар-

Therefore, society was divided into two camps. Some for providing a comfortable life continue to develop new technologies, despite the catastrophic consequences to which their introduction lead. Others, using the gains of the first, oppose technical progress but do not give an objective answer to the question where is the beginning of this problem, and hence the possibility of its correction. On the basis of the analyzed sources, it is concluded that the problem does not start with the appearance of modern technology but much earlier. Even ancient philosophers in their writings spoke about the necessity of the world harmony. Therefore, they considered similar problems and tried to give answers to their solutions, which were limited to certain religious postulates. However, without proper understanding of the issue of man's origin and his destiny in this world, we can not give an answer as how to keep that fragile harmony. The problem begins when a person, who being the creation of God, manifests disobedience to God, stands against Him. From now on he in «sweat of his face» gets a daily bread for himself, therefore, struggles with the world, not knowing to what devastating consequences leads this struggle. Therefore, if the answer to the question «when this problem appeared» we find in the Bible, the answer to the question “how to preserve the world” we have to find there too.

Keywords: God, man, Adam, environment, world creation, responsibility, moral responsibility, ancient philosophy, catastrophe, technology, consumption.

то пам'ятати: все, що вона має, – це завдяки природі, яка виробляє для неї багато всього різноманітного та приємного, протягом усього року дає можливість насолоджуватися свіжістю та щедрістю її дарів.

Найбільш систематично проблему «Людина – Природа» в античній філософії осмислив Платон. Він вважав, що людина і природа існують у нерозривній єдності. Але поява і природи, і людини є результатом сили надприродної. Він писав: «чи можемо ми стверджувати – стосовно всіх живих істот і рослин, які ростуть на землі з насіння і коренів, а також бездушних тіл, які в землі в плинному і неплинному виді, що все це, що раніше не існувало, виникає пізніше не завдяки творінню Бога» [7, с. 394].

Ці та інші ідеї античного світу співзвучні Біблійному вченню про світ та людину. А тому християнське віровчення щодо цього питання буде особливо корисним, адже є вченням Того, Хто знає сутність всіх речей – Творця світу та людини. Зважаючи на той факт, що християни становлять третину населення нашої планети, то цілком природно, що наша віра, переконання, світогляд та стиль життя справляють вагомий вплив на стан довкілля, а, отже, і на майбутнє всього людства. Таким чином, розкриваючи християнське вчення про світ та людину в світі, можна розв'язати проблеми довкілля, зумовлені бездушним ставленням людини до нього.

Розкриття цього вчення і починається з перших рядків Біблії: «На початку створив Бог» (Бут. 1: 1.). Незважаючи на велику кількість теорій виникнення світу, всі вони зводяться до першопричини, яка сприяла тому вибуху, імпульсу – можна назвати це як завгодно – що стали початком світотворення. Подальше біблійне оповідання про створення світу вказує на його певну послідовність: від простого до складного. Світ твориться в певній логічній послідовності, як це й зображено в книзі Буття з 3 по 25 вірші. Якщо порівняємо Біблійне оповідання про творіння світу з різними науковими теоріями, то побачимо, що всі вони також виокремлюють певні етапи формування живих організмів. Єдине, що в них зв'язок між нижчими та вищими видами лише теоретичний, а це, своєю чергою, ще раз підтверджує вчення про те, що всім процесом світотворення керувала якась розумна Сутність, яка діяла за певним планом.

Створивши у певній послідовності світ, Господь увінчує його особливим творінням – людиною, яка, з одного боку, була його невід'ємною частиною, а, з іншого боку, за своїм природним станом відрізнялася від нього.

Як невід’ємна частина цього світу людина складається із тих же природних елементів, що й інші істоти. В Біблії про творіння людини читаємо: «І створив Господь Бог людину з пороку земного» (Бут. 2: 7). Про що нам говорять слова «з пороку земного», чи потрібно нам пояснювати їх? Так, потрібно. Тому що вони вказують на одну дуже важливу деталь щодо призначення людини та її ролі в цьому світі та щодо ставлення до цього світу. Це пряма вказівка на те, що людина перебуває в найтіснішому зв’язку зі всією видимою природою, з царством тварин, яке також за творчим повелінням Божим виникає із тієї ж землі [2, с. 17]. Тому ніхто не сумнівається, що людина є частиною цього світу. Вона складається з тих же елементів, з яких складається світ, і вони в людині в таких же пропорціях, у яких вони є в цьому світі. Сама назва першої людини – Адам, вказує на це. Адже слово «адам» «означає червоний та вказує на червону землю, із якої його згідно біблійного вчення було створено Богом. що стосується біблійної назви землі «гаадама», то вона є похідною від «адам» та означає, що земля є суттєвою складовою першої людини» [3. с. 63, 64].

З іншого боку, вказуючи людині на походження її фізичної природи, Господь переслідує ще одну думку – показати людині, що її тіло підлягає тлінню, тобто є смертним. А це, за словами Іоана Золотоуста, подає людині прекрасний моральний урок, щоб вона «у своїх мріях не звеличувалася над міру, тому Мойсей і розповідає про все із такою старанністю і говорить: «створив Господь Бог людину з пороку земного» (Бут. 2: 7)» [4, с. 99].

У чому ж відмінність людини від матеріального світу? Пророк Мойсей так говорить про походження людини: «І створив Бог людину за образом Своїм, за образом Божим створив її, чоловіка та жінку створив їх» (Бут. 1: 27) та додає до цього: «І створив Господь Бог людину з пороку земного і вдихнув у лице її дихання життя, і стала людина душею живою» (Бут. 2: 7). Ці два уривки з Біблії мають особливе значення. Вони дають нам можливість зрозуміти, що людина, яка за фізичним своїм складом повністю тотожна природі цього світу, в той же час і відрізняється від цього світу, має у своєму складі щось особливе. Цими відмінностями в складі людини є образ Божий у людині, носієм якого є дихання життя, душа людини, яку вдихнув в неї Бог при творінні. Душа є природньою складовою людини, завдяки якій людина і відрізняється від інших творінь Божих.

Проте Бог, наділяючи людину духовною складовою – душею, яка є носієм образу Божого в людині, покладає на неї особливу

місію щодо цього світу. Уже в самому задумі про творіння людини Бог говорить про її призначення: «І сказав Бог: створімо людину за образом Нашим, і нехай володарює вона над рибами морськими, і над птахами небесними, [і над звірами,] і над худобою, і над усією землею» (Бут. 1: 26). В контексті Біблійного вчення «володарювати» чимось, означає відповідальність за предмет, яким володарюєш. Отже, Господь визначаючи мету творіння людини – володарювати світом, покладає на неї відповідальність за цей світ. І саме тому наділяє людину душею, яка володіє богоподібними рисами, образом Божим. Що таке в людині образ Божий? Отці та вчителі Церкви на це запитання відповідали по-різному. Одні бачили його в розумі, другі – в свободній волі. І тільки поєднання різних поглядів на це питання дає нам об'єктивну відповідь. Тому Церква вчить, що образом Божим у людині є розум, воля, почуття – найвищим із яких є любов. Що дає людині образ Божий? Будучи розумною, людина може пізнавати природу цього світу та його призначення. Володіючи любов'ю, вона повинна виявляти своє ставлення до світу, сприяти його збереженню та вдосконаленню. Маючи свободну волю – твердою рукою вести його до визначеної мети – вести до Бога, і, таким чином, «усі види земних творінь утримувати в єдності та гармонійному порядку» [8, с. 83].

Однак може виникнути ще одне запитання: «Сама людина знала про своє призначення в світі із його різноманітними формами буття?» Так, людина знала про своє призначення в світі так само, як і про світ, населений різними видами живих істот. У Біблії читаємо: «Господь Бог створив із землі всіх тварин польових і всіх птахів небесних і привів [їх] до людини, щоб бачити, як вона назве їх, і щоб як назве людина всяку душу живу, так і було ім'я їй. І нарекла людина імена всій худобі і птахам небесним, і всім звірам польовим» (Бут. 2: 19 – 21). Отже, людина не просто бачила всіх живих істот, створених Богом, але «кожній породі звірів та птахів і всьому безсловесному, від дарованої йому мудрості, призначає властиві їм призначенню імена» [4, с. 119]. Але, що цей факт дає самій людині? З одного боку, це «дає людині можливість ознайомитися із багатством та різноманітністю тваринного світу, а, з іншого боку, сприяє розвитку її розумових здібностей, набагато повнішого пізнання себе у порівнянні із світом, що стоїть перед нею та усвідомленню свого панівного положення по відношенню до всіх земних істот» [8, с. 90]. А усвідомлення свого панівного положення щодо інших істот, хіба не повинно розвивати в людині почуття відпо-

відальності за нього? А особливо зважаючи на те, що людина перебувала у гармонії із навколишнім світом.

У чому визначалася ця гармонія людини та природи? Перш за все, в синергічних взаєминах володаря світу та природи, що оточувала його. Це виявлялося в тому, що людина отримувала від світу все, необхідне для забезпечення її життя. В свою чергу, людина цю природу доглядала та охороняла. Це і було предметом заповіді, яку людина отримує від Бога: «І насадив Господь Бог рай у Едемі на сході, і примістив там людину, яку створив... щоб обробляти його й оберігати його. І заповів Господь Бог людині, сказавши: від усякого дерева в саду ти будеш їсти, а від дерева пізнання добра і зла не їж від нього, бо в той день, коли ти з'їси від нього, смертю помреш» (Бут. 2: 8, 15 – 17).

Отже, людина, будучи творінням Божим, була покликана до духовного та фізичного зростання. Звісно, що духовне збагачення повинно бути на першому місці, але не настільки щоб відірвати людину від фізичного, земного світу. Адже людині, створеній за «образом Божим», було наказано «обробляти світ та охороняти його» але, робити це, зберігаючи власні святість та праведність. Або іншими словами, дбаючи про творіння, визнавати та шанувати його Творця. Саме таке гармонічне поєднання духовного і фізичного забезпечувало людині добробут та достаток від усього, що давав навколишній світ. Людина не відчувала ні голоду, ні спраги, холоду чи спеки, її життю нічого не загрожувало, але все це було тільки результатом одного – через виконання заповіді, даної Творцем світу людині, вона перебувала у гармонії із самим світом.

Проте гармонія відносин людини та природи залежить від того, наскільки сама людина перебуває у гармонійних стосунках сама із собою. Адже будь-яка моральна проблема – що є порушенням Божих заповідей – свій початок бере в людському серці. А тому, коли людина відвертається від планів Творця, то порушує цю гармонію. Все це має двосторонню дію: коли людина не живе в мирі з собою, то не живе в мирі з Богом. А не живе в мирі з Богом, то не живе в мирі з природою, яка є творінням Божим. Отже, сама людина породжує ворожнечу щодо світу чи світу до себе.

Саме до такого висновку доходимо, коли читаємо Біблійне оповідання про гріхопадіння перших людей у рай. Нагадаємо, що сад, куди Господь помістив першу людину, був прекрасним: він давав можливість їй розвиватися фізично, естетично, морально, духовно. Для морального розвитку людини Господь

дає їй заповідь – не їсти плодів від одного із дерев раю: «від усякого дерева в саду ти будеш їсти, а від дерева пізнання добра і зла не їж від нього, бо в той день, коли ти з'їси від нього, смертю помреш» (Бут. 2: 16 – 17). Що давало людині виконання цієї заповіді? Давало можливість морального вдосконалення. А добровільне виконання людиною цієї заповіді сприяло обмеженню людського егоїзму та самозвеличення, поваги до того, Хто вище нас, розвивало стриманість та направляло її волю в бік добра. Внаслідок виконання цієї заповіді людина перебувала в мирі з Богом та світом.

Підтвердженням сказаного вище є історія гріхопадіння людини. Вже перший крок людини від Бога, порушує не лише гармонію відносин *людина – Бог*, але й гармонію *людина – природа*. Для об'єктивності порівняємо, що дає Бог людині після її творіння та що вона отримує після того, коли порушує Його заповідь. У першому випадку читаємо: «І сказав Бог: ось Я дав вам усяку траву, що сіє насіння, яке є на землі, і всяке дерево, яке має плід, що сіє насіння; – вам це буде в їжу» (Бут. 1: 29). Від людини не вимагається якихось зусиль, проте отримує в достатку все, що необхідне для її повноцінного життя.

Після порушення першою людиною заповіді Божої ця гармонія руйнується, щоб отримати їжу, вона змушена прикладати зусилля: «Адамові ж сказав: за те, що ти... їв від дерева, про яке Я заповідав тобі, сказавши: не їж від нього, проклята земля через тебе; у скорботі будеш їсти від неї в усі дні життя твого; терня й осот буде родити вона тобі; і ти будеш їсти польову траву; у поті лиця твого будеш їсти хліб» (Бут. 3: 17 – 19). Що відбулося? Чому одне порушення заповіді призводить до таких катастрофічних наслідків? Невже через це Бог змінив своє ставлення до людини, чи змінилася природа та перестала вирощувати плоди, придатні для їжі? Звісно, що ні.

Проте змінилася сама людина, змінилося її ставлення до Бога і світу. Людина стає ненаситним споживачем. Із «доброго пастиря та садівника» людина перетворюється у споживача, а природа, яку вона повинна доглядати, - в ресурс та об'єкт споживання. Таким чином, людина демонструє, що внаслідок гріхопадіння змінюється саме вона, її ставлення до Бога, природи. Зробивши природу об'єктом споживання, вона вже не обмежується задоволенням власних потреб. Появляються тези про необхідність підкорити природу та невичерпність земних ресурсів. Отже, внутрішня моральна проблема людини виривається на зовні: із моральної криза стає екологічною.

Для задоволення власних егоїстичних потреб людина розвиває нові технології. Проте будь-яка технологія, позбавлена морально-го змісту, для природи є руйнівною, навіть якщо виправдовується потребою економічного зростання, політичною доцільністю тощо. Отож будь-яка технологія, призначена для забезпечення людського життя, перетворюється в технологію смерті.

1. Біблія. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями / переклад Патріарха Філарета (Денисенка). – К. : Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – 1416 с.
2. Толковая Библия, или Комментарии на все книги св. писания Ветхаго и Новаго Завета. – Петербург, 1904. – 1907. – Т. 1. – 672 с.
3. Полный православный богословский энциклопедический словарь : у 2 т. – М. : Изд. П. П. Сойкина, 1912. – Т. 1. – 1120 с.
4. Иоанн Златоуст. Беседы на книгу Бытия / Иоанн Златоуст. – СПб., 1998. – Т. 1. – 456 с.
5. Киселев Н. Н. Объект экологии и его эволюция. Философско-методологический аспект / Н. Н. Киселев. – К.: Наукова думка, 1979. – 136 с.
6. Цицерон. Философские трактаты / Цицерон. – М.: Наука, 1985. – 383 с.
7. Платон. Софист // Платон. Собрание сочинений : в 3 т. (в 4 кн.). – М.: Мысль, 1970. – Т. 2. – 611 с.
8. Помазанский Михаил, протопресвитер. Православное догматическое богословие. – Новосибирск: Благовест, 1993. – 240 с.

1. Bibliia. Knyhy Sviashchennoho Pysannia Staroho i Novoho Zavitu: v ukrainskomu perekladi z paralelnymy mistsiamy / pereklad Patriarkha Filareta (Denysenka). – K. : Vydannia Kyivskoi Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2004. – 1416 s.
2. Tolkovaia Bybliia, ili Kommentarii na vse knihi sv. pisaniia Vetkhaho i Novoho Zaveta. – Peterburh, 1904. – 1907. – T. 1. – 672 s.
3. Polnyi pravoslavnyi bohoslovskii entsiklopedicheskii slovar : u 2 t. – M. : Izd. P. P. Soikina, 1912. – T. 1. – 1120 s.
4. Ioann Zlatoust. Besedy na knihu Bytiia / Ioann Zlatoust. – SPb., 1998. – T. 1. – 456 s.
5. Kiselev N. N. Ob'ekt ekolohii i eho evoliutsiia. Filosofsko-metodolohicheskii aspekt / N. N. Kiselev. – K.: Naukova dumka, 1979. – 136 s.
6. Tsitseron. Filosofskie traktaty / Tsitseron. – M.: Nauka, 1985. – 383 s.
7. Platon. Sofist // Platon. Sobranie sochinenii : v 3 t. (v 4 kn.). – M.: Mysl, 1970. – T. 2. – 611 s.
8. Pomazanskii Mikhail, protopresviter. Pravoslavnoe dohmaticheskoe bohoslovie. – Novosibirsk: Blahovest, 1993. – 240 s.

ЗВІТ ПРО НАВЧАЛЬНУ, МЕТОДИЧНУ, НАУКОВУ, ОРГАНІЗАЦІЙНУ ТА ІНШУ ДІЯЛЬНІСТЬ У 2017 / 2018 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

Київська православна богословська академія (КПБА) – провідний самоврядний вищий духовний науково-дослідницький та навчальний заклад України, який відповідно до ліцензій Міністерства освіти і науки України затверджених Наказом МОН від 19.12.2016 № 1565 та Наказом МОН від 28.08.2017 № 183-л здійснює підготовку фахівців зі спеціальності 041 – Богослів'я за першим (бакалаврським), другим (магістерським) та третім освітньо-науковим рівнем (доктор філософії) рівнями вищої освіти, а також наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації у докторантурі, які можуть бути священнослужителями, працівниками синодальних та єпархіальних управлінь, місій, регентами церковних хорів, викладачами середніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, співробітниками наукових установ, закладів культури, бібліотек, музеїв, суспільних і громадських організацій, фондів, засобів масової інформації, органів державної влади та місцевого самоврядування, державних і приватних установ, здійснювати фахову аналітичну й синтетичну, викладацьку, дослідницьку, консультаційну, організаційно-управлінську та організаційно-проектну види професійної діяльності.

КПБА – правонаступниця (з 2006 року) Київської духовної академії і семінарії (заснованої у 1615 році як школи при Київському Богоявленському братстві, реформованої у 1632 році у Києво-Могилянську колегію, а в 1817 і 1819 роках – реорганізованої в Київську духовну семінарію і Київську духовну академію, відповідно).

У 2017 / 2018 навчальному році навчально-виховну та науково-дослідницьку діяльність здійснювало 3 кафедри: богослів'я та філософії, біблійних і філологічних дисциплін, церковно-історичних і практичних дисциплін, на яких працювало 44 наукових та науково-педагогічних працівників, з яких 13 має науковий ступінь доктора наук, 24 – кандидата наук (без наукового ступеня – 7); вчене звання професора має 16 викладачів, доцента – 12 (без звання – 16), а саме:

№ з/п	Сан, ім'я та прізвище або прізвище, ім'я, по батькові	Науковий ступінь	Вчене звання	Посада
1.	митрополит Епіфаній (Думенко)	доктор богословських наук	Професор	ректор КПБА, професор кафедри біблійних і філологічних дисциплін
2.	протоіерей Олександр Трофимлюк	доктор богословських наук	Професор	перший проректор, професор кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
3.	протоіерей Віталій Клос	доктор церковно- історичних наук	Професор	проректор з наукової роботи, професор кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
4.	Мирончук Олександр Якович	кандидат богословських наук, кандидат філологічних наук	Доцент	декан богословського факультету, доцент кафедри біблійних і філологічних дисциплін
5.	архієпископ Євстратій (Зоря)	кандидат богословських наук	Доцент	доцент кафедри богослів'я та філософії
6.	протоіерей Петро Зинич	кандидат богословських наук	Професор	професор кафедри богослів'я та філософії

7.	протоіерей Олег Маланяк	кандидат богословських наук	Професор	професор кафедри богослів`я та філософії
8.	протоіерей Юрій Мицик	доктор історичних наук	Професор	професор кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
9.	протоіерей Михайл Лесюк	кандидат богословських наук	Доцент	доцент кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
10.	протоіерей Константин Лозінський	доктор богословських наук	Професор	завідувач кафедри богослів`я та філософії
11.	протоіерей Ярослав Романчук	кандидат богословських наук	Доцент	завідувач кафедри біблійних та філологічних дисциплін
12.	протоіерей Леонтій Никитенко	кандидат богословських наук	Доцент	доцент кафедри біблійних та філологічних дисциплін
13.	протоіерей Володимир Сміх	кандидат богословських наук	Доцент	доцент кафедри богослів`я та філософії, методист заочної форми навчання

14.	протоіерей Володимир Тимошук	кандидат богословських наук		старший викладач кафедри біблійних та філологічних дисциплін
15.	протоіерей Сергій Цьома	кандидат богословських наук	Доцент	доцент кафедри богослів'я та філософії
16.	протоіерей Павло Мельник	кандидат богословських наук	Доцент	доцент викладач кафедри богослів'я та філософії, директор наукової бібліотеки
17.	протоіерей Петро Бойко	кандидат богословських наук	Доцент	доцент кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін, завідувач регентським відділенням
18.	протоіерей Роман Маланяк	кандидат богословських наук		старший викладач кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
19.	священик Сергій Колот	кандидат богословських наук	Доцент	доцент кафедри біблійних і філологічних дисциплін, учений секретар, секретар вченої та спеціалізованої вченої ради КПБА

20	священик Іван Сидор	кандидат церковно- історичних наук		старший викладач кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін, інспектор
21.	священик Іван Гищук	кандидат богословських наук		викладач кафедри біблійних та філологічних дисциплін
22.	протодиякон Василій Дідора	кандидат церковно- історичних наук		старший викладач кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін, старший інспектор
23.	Протодиякон Петро Лопатинський	кандидат богословських наук		викладач кафедри богослів`я та філософії, інспектор
24.	диякон Михайл Омелян	кандидат богословських наук		старший викладач кафедри богослів`я та філософії
25.	диякон Юрій Мигаль	кандидат богословських наук		викладач кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін

26.	Степовик Дмитро Власович	доктор богословських наук	Професор	професор кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
27.	Конверський Анатолій Євгенович	доктор філософських наук	Професор	професор кафедри богослів`я ат філософії
28.	Шевченко Віталій Володимирович	доктор філософських наук	Професор	професор кафедри богослів`я та філософії
29.	Саган Олександр Назарович	доктор філософських наук	Професор	професор кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
30.	Слепцов Олег Семенович	доктор архітектури	Професор	професор кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
31.	Чокалюк Святослав Михайлович	кандидат богословських наук	Професор	завідувач кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
32.	Преловська Ірина Миколаївна	доктор церковно- історичних наук, доктор історичних наук	Професор	професор кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін

33.	Звонська Леся Леонідівна	доктор філологічних наук	Професор	професор кафедри біблійних і філологічних дисциплін
34.	Бойко Алла Анатоліївна	доктор філологічних наук	Професор	професор кафедри біблійних і філологічних дисциплін
35.	Бакка Тамара Володимирівна	кандидат педагогічних наук	Доцент	доцент кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
36.	Москалюк Костянтин Олександрович	кандидат богословських наук	Доцент	доцент кафедри боголів'я та філософії
37.	Олійников Валерій Андрійович	кандидат церковно- історичних наук		старший викладач кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін, методист денної форми навчання
38.	Ярмусь Микола Васильович			старший викладач кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
39.	Лобан Ніна Василівна			старший викладач кафедри біблійних та філологічних дисциплін

40.	Матвієнко Вероніка Василівна			старший викладач кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
41.	Ткачова Віталіна Леонідівна			старший викладач кафедри біблійних та філологічних дисциплін
42.	Харлан Антоніна Петрівна			старший викладач кафедри біблійних та філологічних дисциплін
43.	Вержиківська Ольга Вікторівна			викладач кафедри церковно- історичних та практичних дисциплін
44.	Юхно Анна Сергіївна			викладач кафедри біблійних та філологічних дисциплін

Загалом в академії у 2017 / 2018 навчальному році на денній та заочній формі навчалося студентів та аспірантів:

	Станом на 28. 12. 2017			Станом на 14. 06. 2018		
	Денна ф. н.	Заочна ф. н.	Разом	Денна ф. н.	Заочна ф. н.	Разом
Бакалаврат (1 курс)	29	33	62	28	32	60
Бакалаврат (2 курс)	28	22	50	29	27	56

Бакалаврат (3 курс)	28	17	45	25	17	42
Бакалаврат (4 курс)	18	17	35	16	13	29
Магістратура (5 курс)	18	6	24	17	7	24
Магістратура (6 курс)	8	10	18	6	4	10
Аспірантура 1 року навчання	2	2	4	2	2	4
Аспірантура 2 року навчання	2	5	7	2	5	7
Аспірантура 3 року навчання	1	0	1	1	0	1
Разом	134	112	246	126	107	233
Регентське відділення						
1 курс регентського відділення	I семестр			II семестр		
	12			12		
2 курс регентського відділення	10			5		
3 курс регентського відділення	5			5		
Разом	27			22		

У 2017 / 2018 навчальному році в КПБА перебувало 4 докторанти (прот. В. Вакін, прот. М. Щербань, прот. М. Сивак, В. В. Шевченко) та 4 докторанти поза докторантурою КПБА (архіп. Євстратій, прот. О. Маланяк, прот. В. Тимощук, свящ. Сергій Колот), 6 здобувачів наукового ступеня кандидата наук (прот. П. Мартинюк, свящ. І. Гунько, свящ. А. Бабленюк, свящ. Ю. Борис, свящ. Т. Салюк).

Загалом станом на 14 червня 2018 року у КПБА на Богословському факультеті (денна і заочна форма навчання), включно з

Регентським відділенням навчалось 255 студентів. В аспірантурі (денна і заочна форма) 12, здобувачів 6, в докторантурі і поза докторантурою 8 осіб. Разом: 269 слухачів.

У 2017 / 2018 навчальному році у КПБА завершило навчання 43 особи. 5 студентів денної форми навчання і 4 студентів заочної форми навчання (загалом – 9) здобули ступінь магістра та кваліфікацію магістра богослів'я, викладача богословських та релігієзнавчих дисциплін. 16 студентів денної форми навчання і 13 студентів заочної форми навчання (загалом – 29) здобули ступінь бакалавра та кваліфікацію вчителя богословських та релігієзнавчих дисциплін. 5 випускників закінчили Регентське відділення КПБА.

Вчена рада

Відповідно до Статуту Київської православної богословської академії вчена рада це – колегіальний орган управління КПБА, який утворюється строком на п'ять років для розгляду найважливіших питань діяльності КПБА, склад якого затверджується наказом ректора КПБА.

У звітному періоді відбулося 5 засідань вченої ради – 29 серпня 2017 року (протокол №1), 5 жовтня 2017 року (протокол №2), 28 грудня 2017 року (протокол №3), 14 червня 2018 року (протокол № 4), 25 липня 2018 року (протокол № 5) на яких: підведені підсумки вступної кампанії 2017 р. (протокол № 1); схвалено розподіл навчального навантаження на викладачів у 2017 / 2018 навчальному році; схвалено навчальний план КПБА на 2017 / 2018 навчальний рік (денна форма навчання) (протокол №1); затверджено навчальний план, план наукових заходів (протокол № 1); призначено наставників курсів; оголошено педагогічне навантаження викладачів на перший семестр 2017-2018 навчального року (протокол №1); відкрито у Київській православної богословській академії докторантуру зі спеціальності 041 – богослів'я; визнано документи про вищу духовну освіту (протокол №2) заслухано звіти про навчальну, виховну, наукову діяльність академії, про діяльність регентського відділення, про діяльність вченої ради, про діяльність спеціалізованої вченої ради, про діяльність кафедр, про діяльність Наукового студентського товариства імені митрополита Даниїла (Чокалюка) за перший семестр 2016-2017 навчального року, затверджено Правила прийому до КПБА у 2017 році, затверджено

теми кандидатських дисертацій (протокол №3); присвоєно вчені звання професора та доцента науково-педагогічним працівникам КПБА, затверджено приймальну, предметну, апеляційну, лічильну комісії для проведення вступних іспитів до КПБА у 2018 році (бакалаврат, магістратура та аспірантура), затверджено теми кандидатських дисертацій, рекомендовано до друку періодичні фахові видання (Протоколи №4); заслухано звіти про навчальну, виховну, наукову діяльність академії, про діяльність регентського відділення, про діяльність вченої ради, про діяльність спеціалізованої вченої ради, про діяльність кафедр, про діяльність Наукового студентського товариства імені митрополита Даниїла (Чокалюка) за 2017-2018 навчальний рік, затверджено теми кандидатських дисертацій, обговорено і скориговано процес вступної кампанії у 2017 р. рекомендовано до друку підручники, періодичні видання (протокол №4); внесено зміни у Правила прийому до Київської православної богословської академії у 2018 році (протокол №5).

Спеціалізована вчена рада

У 2017 / 2018 навчальному році у КПБА функціонувала єдина в Україні та в УПЦ Київського Патріархату (загальноцерковна) спеціалізована вчена рада з правом прийняття до захисту та проведення захисту дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії (кандидата філософських наук) за спеціальністю 09.00.14 – богослів'я. Раду відкрито рішенням атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України від 15 грудня 2015 року і затверджено наказом міністра освіти і науки України № 1328 від 21 грудня 2015 року. Персональний склад спеціалізованої вченої ради у кількості 15 членів, з яких 9 має науковий ступінь доктора наук. До складу спецради увійшли провідні науково-педагогічні працівники вищих духовних навчальних закладів України.

Шифр спецради 26.892.01

Головою спеціалізованої вченої ради є доктор богословських наук, професор митрополит Переяслав-Хмельницький і Білоцерківський Епіфаній (Думенко), ректор КПБА.

Заступником голови спеціалізованої вченої ради є доктор богословських наук, професор протоієрей Олександр Трофимюк, перший проректор КПБА.

Ученим секретарем спеціалізованої вченої ради є кандидат богословських наук священник Сергій Колот, секретар вченої ради КПБА.

Члени ради:

Протоієрей Клос Віталій Володимирович, доктор церковно-історичних наук, професор, проректор з наукової роботи, Київська православна богословська академія, спеціальність 09.00.14;

Протоієрей Лозінський Костянтин Леонідович, доктор богословських наук, професор, завідувач кафедри, Київська православна богословська академія, спеціальність 09.00.14;

Протоієрей Марусяк Михайло Миколайович, доктор богословських наук, професор, доцент кафедри, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, спеціальність 09.00.14;

Протоієрей Мельник Павло Петрович, кандидат богословських наук, старший викладач кафедри, Київська православна богословська академія, спеціальність 09.00.14;

Мирончук Олександр Якович, кандидат богословських наук, доцент, декан факультету, Київська православна богословська академія, спеціальність 09.00.14;

Протоієрей Мицик Юрій Андрійович, доктор історичних наук, професор, завідувач відділу, Інститут української археології та джерелознавства імені М. С. Грушевського, спеціальність 09.00.14;

Преловська Ірина Миколаївна, доктор церковно-історичних наук, старший науковий співробітник, Інститут української археології та джерелознавства імені М. С. Грушевського, спеціальність 09.00.14;

Протоієрей Романчук Ярослав Романович, кандидат богословських наук, доцент, завідувач кафедри, Київська православна богословська академія, спеціальність 09.00.14;

Протоієрей Сміх Володимир Володимирович, кандидат богословських наук, доцент кафедри, Київська православна богословська академія, спеціальність 09.00.14;

Степовик Дмитро Власович, доктор богословських наук, професор, завідувач відділу, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, спеціальність 09.00.14;

Чокалюк Святослав Михайлович, кандидат богословських наук, доцент, завідувач кафедри, Київська православна богословська академія, спеціальність 09.00.14;

Шевченко Віталій Володимирович, доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, спеціальність 09.00.14.

Спецраду 26.892.01 рішенням атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України відкрито на три роки від 15.12.2015 р.

Видавнича діяльність

У 2017 / 2018 навчальному році викладачі КПБА підготували та опублікували такі книги:

Православ'я в Україні : Збірник матеріалів VII Міжнародної наукової конференції / [під ред. митр. Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна та ін.]. – К.: [Київська православна богословська академія], 2017. – Ч. 1. – 397, [1] с.

Православ'я в Україні : Збірник матеріалів VII Міжнародної наукової конференції / [під ред. митр. Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія (Думенка), д. іст. н. Г. В. Папакіна та ін.]. – К.: [Київська православна богословська академія], 2017. – Ч. 2. – 441, [7] с.

Звонська Л. Л. Підручник грецької мови Нового Завіту. – К., 2017. – 368 с.

Труди Київської Духовної Академії : науковий збірник Київської православної богословської академії / ред. кол.: митр. Переяслав-Хмельницький і Білоцерківський Епіфаній (Думенко) (гол. ред.) [та ін.]. – [К.], 2017. – № 17 (189). – 423, [1] с.

У 2017 / 2018 навчальному році викладачі, аспіранти та студенти КПБА брали участь у таких проектах Видавничого відділу УПЦ Київського Патріархату:

1. Православний церковний календар 2018. – К. : Видання Київської Патріархії, 2018.

3. Журнал «Православний вісник Київського Патріархату » (щомісяця).

4. Газета «Голос Православ'я» (двічі на місяць).

У 2017 / 2018 навчальному році викладачі КПБА опублікували понад 120 статей.

Наукові заходи

1. 18 жовтня 2017 року в залі засідань Вченої ради КПБА кафедрою церковно-історичних і практичних дисциплін було проведено круглий стіл «Роль особистості в історії Церкви».

2. 24 жовтня 2017 р. в залі засідань вченої ради Київської православної богословської академії зі спільної молитви розпочалась серія робочих зустрічей викладачів КПБА та військових священників (капеланів). Були обговорені питання практичного підпорядкування військового священника (капелана) в частині, теми та

напрямки лекцій, котрі військовий священник (капелан) має доносити до військовослужбовців. Учасники погодили план-графік наступних робочих зустрічей та розподілили зони відповідальності по підготовці проектів-пропозицій на наступну робочу зустріч.

3. 2 листопада 2017 року в Київській православній богословській академії відбувся круглий стіл “Духовна боротьба в сучасному світі”. Захід ініційований та проведений кафедрою богослів’я та філософії КПБА.

4. 16 листопада 2017 року, у науковій бібліотеці Київської православної богословської академії, відбувся семінар на тему: «Сюжети та образи Священних книг у творах світового мистецтва - духовні підвалини храму душ людських». З благословення ректора КПБА митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія поважних гостей зустріли директор наукової бібліотеки КПБА, кандидат богословських наук, протоієрей Павло Мельник та багаторічний працівник бібліотеки Ніна Іванівна Макачук. В контексті тематики семінару отець Павло Мельник розповів присутнім про історію появи Біблії та її значення в духовному житті людини.

5. 23 листопада 2017 року в Київській православній богословській академії за участю Предстоятеля Української Православної Церкви Київського Патріархату Святійшого Патріарха Філарета відбулася VII Міжнародна наукова конференція «Православ’я в Україні», присвячена 25-літтю відновлення Київської православної богословської академії (1992–2017). Співorganizаторами наукового заходу вже традиційно виступили Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України та Національний заповідник «Софія Київська». Конференція проходила під патронатом Національної комісії України у справах ЮНЕСКО.

6. 1 грудня 2017 р. з благословення ректора Київської православної богословської академії митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія в актовій залі духовної школи пройшла відкрита публічна лекція. Лекцію на тему «Правдива історія України-Руси і її фальсифікація Москвою» провів український експерт-політолог, історик Олександр Палій. Участь в лекції взяв ректор академії митрополит Епіфаній, перший проректор прот. Олександр Трофимлюк, декан богословського факультету Олександр Мирончук, викладачі, аспіранти і студенти КПБА.

7. У середу, 6 грудня, у Київській православній богословській академії відбулася відкрита лекція на тему: «Грецькі рукопи-

си Біблії: палеографія і текстологія». З благословення ректора КПБА, митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія, відкрити лекцію провела доктор філологічних наук, професор кафедри біблійних і філологічних дисциплін Леся Леонідівна Звонська. У науковому заході взяли участь викладачі, аспіранти та студенти КПБА.

8. 7 лютого 2018 року в актовій залі Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова відбулась лекція професора Міжнародного богословського інституту *Samillanum* (м. Рим), президента Італійської асоціації енеграмми о. Арнольдо Панграцці на тему: «Духовний вимір у цілісному лікуванні вмираючої особи». З благословення ректора Київської православної богословської академії, Патріаршого намісника, митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія, на запрошення голови громадської організації «Українська ліга розвитку паліативної та хоспісної допомоги» Василя Князевича, участь у науковому заході взяли учений секретар КПБА священник Сергій Колот, завідувач кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін Чокалюк С.М., методист денної форми навчання Олійников В.А., аспіранти та мігранти КПБА.

9. 7 грудня 2017 р., з благословення ректора Київської православної богословської академії митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія, в актовій залі столичного закладу вищої духовної освіти відбулося чергове засідання «Публічного лекторію КПБА». З доповіддю «100-річчя української революції: причини та наслідки» виступив публіцист, політолог, історик, член Координаційної ради Асоціації українських письменників, автор понад 10 наукових, науково-популярних та публіцистичних книг, кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Інституту філософії імені Григорія Сковороди Національної академії наук України Сергій Грабовський. Участь у лекції взяли перший проректор протоієрей Олександр Трофимлюк, декан богословського факультету Олександр Мирончук, викладачі, аспіранти і студенти КПБА, запрошені гості.

10. 14 грудня 2017 р., з благословення ректора Київської православної богословської академії митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія, в актовій залі столичного закладу вищої духовної освіти відбулося чергове засідання «Публічного лекторію КПБА». З доповіддю «Комунікація з аудиторією» виступила сертифікований тренер, що займається дослідженням методології інформаційно-психоло-

гічних впливів, методики пропагандистських та контрпропагандистських кампаній, політичних процесів, іміджмейкінгу та брендингу, доктор політичних наук, професор Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» Лідія Смола. Участь у лекції взяли перший проректор протоіерей Олександр Трофимлюк, декан богословського факультету Олександр Мирончук, викладачі, аспіранти і студенти КПБА, голова Громадського дослідницького інституту «Відповідальне суспільство» Павло Тарасюк та запрошені гості.

11. 25 січня 2018 р., з благословення ректора Київської православної богословської академії митрополита Переяславського і Білоцерківського Єпіфанія, в актовій залі столичного закладу вищої духовної освіти відбулося чергове засідання «Публічного лекторію КПБА». З доповіддю «Стан і проблеми сучасної економіки та важливість моральних принципів у бізнесі» виступив український політик, економіст і громадський діяч, президент Асоціації українських банків, що займається питаннями розвитку банківської системи України та захисту інтересів комерційних банків, автор численних публікацій з питань фінансів, економіки, політики та духовного відродження Олександр Анатолійович Сугоняко. Участь у лекції взяли перший проректор протоіерей Олександр Трофимлюк, декан богословського факультету Олександр Мирончук, викладачі, аспіранти і студенти КПБА та запрошені гості.

12. 1 лютого 2018 р. за участю ректора Київської православної богословської академії митрополита Переяславського і Білоцерківського Єпіфанія в актовій залі відбулося чергове засідання «Публічного лекторію КПБА». Цього разу перед присутніми виступив із темою «Економіка України: проблеми і перспективи» український економіст та політик, народний депутат України 8-го скликання, доктор економічних наук Михайло Володимирович Довбенко. На лекції були присутні та взяли участь у дискусії перший проректор протоіерей Олександр Трофимлюк, голова Громадського дослідницького інституту «Відповідальне суспільство» Павло Тарасюк, проректор з наукової роботи протоіерей Віталій Клос, декан богословського факультету Олександр Мирончук, викладачі, аспіранти і студенти КПБА та запрошені гості.

13. 8 лютого 2018 р., з благословення ректора Київської православної богословської академії митрополита Переяславського і Білоцерківського Єпіфанія, в актовій залі столичного закладу

вищої духовної освіти відбулося чергове засідання «Публічного лекторію КПБА». Лекцію на тему: «Данте. Світ. Україна» провів заступник міністра освіти і науки України, доктор фізико-математичних наук, відомий перекладач Максим Віталійович Стріха.

14. 13 лютого 2018 року у малій коференц-залі Київської православної богословської академії, з благословення ректора митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія, кафедрою церковно-історичних і практичних дисциплін було проведено круглий стіл «Святитель Петро Могила і його сподвижники». У роботі круглого столу взяли участь викладачі кафедри, аспіранти і студенти вишу та запрошені гості – науковці світських історичних інститутів.

15. 15 лютого в рамках «Публічного лекторію» в Київській православної богословській академії відбулася зустріч з Олександром Гудимою. Тема зустрічі – «Релігійні конфлікти у добу незалежності». Олександр Васильович Гудима – народний депутат України I скликання, член Вищої церковної ради УПЦ Київського Патріархату, голова Всеукраїнської громадської організації «Українське православне братство святого апостола Андрія Первозваного», почесний громадянин Луцька.

16. У середу, 28 лютого, у Київській православної богословській академії відбулася відкрита лекція на тему: «Латинські рукописи Біблії: палеографія і текстологія». З благословення ректора КПБА, митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія, відкриту лекцію провела відомий перекладач, автор багатьох наукових праць і навчальних підручників, присвячених біблійним мовам, доктор філологічних наук, професор кафедри біблійних і філологічних дисциплін Леся Леонідівна Звонська. У науковому заході взяли участь викладачі, аспіранти та студенти КПБА.

17. 14 березня 2018 року у Міжнародному конгрес-центрі «Український дім» відбувся Всеукраїнський форум сім'ї «Щаслива родина - міцна Україна», який поставив за мету привернути увагу до проблем сім'ї та дітей в Україні, консолідувати зусилля задля захисту цінностей української сім'ї. У форумі взяли участь представники Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій, керівництво держави, урядовці, парламентарі, науковці, журналісти, освітяни, представники громадськості та місцевого самоврядування. З благословення Патріаршого намісника, ректора КПБА митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія у заході також взяли участь старший викладач кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін,

кандидат богословських наук протоієрей Петро Бойко, викладач кафедри біблійних та філологічних дисциплін, кандидат богословських наук священник Іван Гищук, старший викладач кафедри богослів'я та філософії, кандидат богословських наук диакон Михаїл Омелян, викладач кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін Вержиківська Ольга Вікторівна, аспіранти та студенти Київської православної богословської академії.

18. 15 березня 2018 року у актовій залі Київської православної богословської академії відбулась II Всеукраїнська наукова конференція для молодих вчених і студентів «Українська православна богословська думка в загальнохристиянському контексті». На пленарному засіданні мали можливість виступити з доповідями Протоієрей Роман Грищук, аспірант Київської православної богословської академії «Інтернет-комунікація та способи її реалізації в пастирській діяльності» (науковий керівник – прот. Павло Мельник, кандидат наук з богослів'я); Ієромонах Йосиф (Зеліско), аспірант Київської православної богословської академії «Офіційний статус Церкви у державі: до питання методології оцінки взаємовідносин» (науковий керівник – О. Н. Саган, доктор філософських наук, професор); Єфим Фурсенко, аспірант Київської православної богословської академії «Плоди Спасительної Христової жертви» (науковий керівник – прот. Петро Бойко, кандидат наук з богослів'я); Драпак Андрій, студент Київської православної богословської Академії «Смертний вирок у євангельський період в контексті римського та іудейського права (науковий керівник – прот. Ярослав Романчук, кандидат наук з богослів'я, доцент); протоієрей Віталій Клос, доктор церковно-історичних наук, професор, проректор з наукової роботи Київської православної богословської академії. Святитель Іов Борецький, митрополит Київський і всієї Русі в обороні Православ'я († 1631). Після завершення пленарного засідання (модератор протоієрей Віталій Клос) робота продовжилась у таких 8 секціях:

СВЯЩЕННЕ ПИСАННЯ НОВОГО ЗАВІТУ (головуючі: протоієрей Ярослав Романчук, кандидат наук з богослів'я, доцент, священник Іван Гищук, кандидат наук з богослів'я та Микола Лаганяк, аспірант КПБА);

СВЯЩЕННЕ ПИСАННЯ СТАРОГО ЗАВІТУ (священник Сергій Колот, кандидат наук з богослів'я та протоієрей Петро Герасимчук, аспірант КПБА);

БОГОСЛІВ'Я ТА ФІЛОСОФІЯ (протоієрей Костянтин Лозинський, доктор богословських наук, професор та протодиякон Петро Лопатинський, кандидат наук з богослів'я);

БОГОСЛІВ'Я ТА ФІЛОСОФІЯ (протоіерей Павло Мельник, кандидат наук з богослів'я та протоіерей Роман Грищук, аспірант КПБА);

ІСТОРІЯ ДРЕВНЬОЇ ЦЕРКВИ (Чокалюк Святослав Михайлович, кандидат наук з богослів'я, доцент та ієромонах Йосиф (Зеліско), аспірант КПБА);

ІСТОРІЯ УПЦ (Преловська Ірина Миколаївна, доктор церковно-історичних наук, доктор історичних наук, професор та Ярмусь Микола Васильович, викладач КПБА);

МОГИЛЯНСЬКА ДОБА (протоіерей Віталій Клос, доктор церковно-історичних наук, священник Іван Сидор, кандидат церковно-історичних наук та Тарас Кузьменко, аспірант КПБА);

ЦЕРКОВНО-ПРАКТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН (протоіерей Петро Бойко, кандидат наук з богослів'я, Валерій Андрійович Олійников, кандидат наук з богослів'я та диякон Юрій Мигаль, кандидат богословських наук).

19. 15 березня 2018 року в актовій залі Київської православної богословської академії відбувся черговий захід в рамках проекту «Публічний лекторій» - спільної ініціативи КПБА та Громадського дослідницького інституту «Відповідальне суспільство». Цього разу публічну лекцію «Майбутнє Європи з позицій моральних цінностей» прочитав народний депутат України шести скликань, голова Парламентської асамблеї ГУАМ, член Парламентської асамблеї України та Республіки Польща, доктор політичних наук Анатолій Сергійович Матвієнко.

20. 21 березня 2018 року у Київській православній богословській академії, з благословення ректора, митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія, відбувся круглий стіл на тему: «Зміна юрисдикційної належності Київської православної митрополії у 1686 році: Проблемні питання». Науковий захід був організований кафедрою церковно-історичних і практичних дисциплін КПБА і Відділенням релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди Національної академії наук України.

21. 22 березня 2018 р., з благословення ректора Київської православної богословської академії митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія, в актовій залі столичного закладу вищої духовної освіти відбулося чергове засідання «Публічного лекторію КПБА». Лекцію на тему: «Залежність від шляху і коридор можливостей» провів кандидат політичних наук, відомий український журналіст, публіцист, поет, прозаїк і перекладач Микола Юрійович Рябчук.

22. 29 березня 2018 року в межах проекту «Публічний лекторій» у Київській православній богословській академії відбулася презентація уже двадцятої книги професора кафедри біблійних та філологічних дисциплін, доктора філологічних наук, професора Лесі Леонідівни Звонської «Підручник грецької мови Нового Завіту».

23. 25 квітня 2018 року на кафедрі церковно-історичних і практичних дисциплін Київської православної богословської академії був проведений щорічний круглий стіл «Типікон і сучасна богослужбова практика». У роботі круглого столу, який відбувся в академії всьоме, взяли участь професори та викладачі кафедри, аспіранти та студенти КПБА, а в режимі відеоконференції – представники усіх закладів вищої духовної освіти УПЦ Київського Патріархату. Модератором наукового зібрання був перший проректор КПБА, професор протоієрей Олександр Трофимлюк. На засіданні були заслухані такі доповіді: декана Богословського факультету Київської православної богословської академії, кандидата наук з богослів'я, кандидата філологічних наук, доцента Олександра Мирончука «Деякі особливості богослужіння Страсного і Світлого тижнів на Святій Горі Афон», методиста Богословського відділення Київської православної богословської академії при філософсько-теологічному факультеті Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, кандидата наук з богослів'я, кандидата історичних наук, доцента протоієрея Миколи Лагодича «Проблема календаря в практиці помісних Православних Церков: канонічні засади, історичний досвід, можливості впровадження», викладача Рівненської духовної семінарії, члена Богослужбово-календарної комісії УПЦ Київського Патріархату протоієрея Миколи Капітули «До питання про Чашу на літургії Ранішосвячених Дарів у світлі нещодавніх рішень Православної Церкви в Америці», викладача Волинської православної богословської академії протоієрея Василя Клочака «Суперечність звершення вечірнього чину літургії Ранішосвячених Дарів у ранішній час», аспіранта Київської православної богословської академії Єфима Фурсенка «Історико-літургічний аналіз мироваріння».

24. 19 квітня, в рамках проекту «Публічний лекторій», лекцію на тему: «Договір 1654р. та Пакт 1710р. як суспільні угоди» прочитав Олексій Веніамінович Кресін - доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.

25. 24 квітня 2018 року Національний університет біоресурсів і природокористування України спільно з Київською Патріархією та Київською православною богословською академією, вже в четверте, організували та провели круглий стіл «Патріотизм і духовність у сучасній Україні». Науковий захід було проведено на базі кафедри анатомії тварин ім. акад. В. Г. Касьяненка. Круглий стіл вступним словом відкрив завідувач кафедри, професор Мельник Олег Петрович. У своєму виступі Олег Петрович зробив короткий екскурс в історію «канонічності» Московського Патріархату та дав характеристику його антиукраїнської діяльності. Київську православну богословську академію представляв проректор з наукової роботи прот. Віталій Клос та студенти КПБА. У своєму виступі отець Віталій розповів про прагнення Київського Патріархату до отримання автокафалії та участь Київського патріархату у боротьбі з російською агресією. З благословення Святійшого патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета та відповідно до указу Патріарха № 717 від 16.04.2018 року, за заслуги з відродження духовності в Україні та утвердження Помісної Української Православної Церкви прот. В. Клос вручив професору Мельнику Олегу Петровичу орден Рівноапостольного князя Володимира Великого II ступеня.

26. 26 квітня 2018 року в межах проекту «Публічний лекторій» в Київській православній богословській академії виступив радник Президента України, заступник глави Адміністрації Президента України, український політик, політолог, політтехнолог Ростислав Павленко.

27. 9 травня 2018 р. на кафедрі біблійних і філологічних дисциплін КПБА, відбулася відкрита лекція на тему: «Рукописи Біблії давніми східними мовами: сирійською, коптською, ефіопською, вірменською, грузинською) та готською мовами». З благословення ректора КПБА, митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія, відкриту лекцію провела відомий перекладач, автор багатьох наукових праць і навчальних підручників, присвячених біблійним мовам, доктор філологічних наук, професор кафедри біблійних і філологічних дисциплін Леся Леонідівна Звонська. У науковому заході взяли участь: завідувач кафедри біблійних і філологічних дисциплін доц. прот. Ярослав Романчук, викладачі, аспіранти та студенти КПБА.

28. 10 травня 2018 року з благословення митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія (Думенка) в Київській православній богословській академії духовенство, представники державних інституцій, науковці та громадські діячі обгово-

рили питання втрат церковних історико-культурних скарбів у період тоталітарних режимів. Співorganізаторами заходу виступили кафедра церковно-історичних і практичних дисциплін Київської православної богословської академії, Національна академія мистецтв України та Інститут проблем сучасного мистецтва НАМУ. Головні напрямки роботи наукового заходу були: 1) Історично-культурні цінності Української Церкви; 2) Втрати 1917-1990 рр.; 3) Українська Церковна спадщина та її насильна міграція з України; 4) Аспекти втрат церковних пам'яток культури в умовах державної незалежності України; 5) Пріоритети державної політики у питанні збереження церковної спадщини України.

29. 10 травня 2018 р., з благословення ректора Київської православної богословської академії митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія, в актовій залі столичного закладу вищої духовної освіти відбулося чергове засідання «Публічного лекторію КПБА». Лекцію на тему: «Рукописи Біблії церковнослов'янською мовою» провела доктор філологічних наук, професор КПБА, відомий в Україні та за її межами науковець, Леся Леонідівна Звонська. Участь у лекції взяли перший проректор протоіерей Олександр Трофимлюк, декан богословського факультету Мирончук О. Я. викладачі, аспіранти і студенти КПБА та запрошені гості.

30. 17 травня 2018 року на проєкті «Публічний лекторій КПБА» виступив відомий учений у галузі релігієзнавства та політології, завідувач відділу гуманітарної політики Національного інституту стратегічних досліджень, кандидат філософських наук, доцент, заслужений діяч науки і техніки України Сергій Здіорук. На підставі багатьох джерел та архівних матеріалів прочитав присутнім лекцію «Українська помісна Православна Церква в умовах гібридної війни Росії проти України», яка викликала жваву дискусію й обговорення.

31. 24 травня 2018р. в Київській православній богословській академії (КПБА) відбувся черговий захід в рамках проєкту «Публічний лекторій» – спільної ініціативи КПБА та Громадського дослідницького інституту «Відповідальне суспільство». Цього разу публічну лекцію прочитав Олег Олександрович Медведєв – відомий український журналіст, політтехнолог, радник Президента України.

32. 31 травня в рамках проєкту «Публічний лекторій» з лекцією «Соборність і народність без авторитаризму: про досвід Критського Собору і про створення міжнародної православної

богословської спільноти» виступив Павло Гаврилук. Павло Леонідович професор університету св. Фоми Аквінського (Сент Пол, Мінесота, США), президент і засновник Міжнародного православного богословського товариства, консультант Вселенського Патріархату з міжнародних питань, автор кількох монографій, зокрема «Георгій Флоровський та релігійно-філософський ренесанс», а також учасник Критського Собору в складі Прес-служби Вселенського Патріархату. На лекції були присутні та взяли участь у дискусії голова Інформаційного управління архієпископ Чернігівський і Ніжинський Євстратій, перший проректор протоіерей Олександр Трофимлюк, викладачі, аспіранти і студенти КПБА, а також запрошені гості.

32. 20 червня 2018 року, в Національному університеті ім. Т. Шевченка, відбулась Всеукраїнська наукова конференція «Державний орган у справах релігій в Україні: історія та сучасність», приурочена до 100-річчя діяльності центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику України у сфері релігії. З благословення Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета у роботі конференції взяли участь: проректор з наукової роботи КПБА проф. прот. Віталій Клос та учений секретар КПБА свящ. Сергій Колот. У науковому заході також брали участь професори КПБА О.Н. Саган, І.М. Преловська, військовий капелан прот. Михайл Йосифчук.

Діяльність кафедр

Кафедра біблійних і філологічних дисциплін

На кафедрі біблійних і філологічних дисциплін у 2016 / 2017 навчальному році працювало 13 викладачів, з яких 3 мають науковий ступінь доктора наук, 7 кандидата наук, вчене звання професора – 3, вчене звання доцента – 4, без звання – 6, без ступеня – 3, а саме:

протоіерей Ярослав Романчук, кандидат богословських наук, доцент – завідувач кафедри;

священик Іван Гищук - викладач, секретар кафедри;

митрополит Епіфаній (Думенко), доктор богословських наук, професор, ректор КПБА, професор кафедри;

протоіерей Леонтій Никитенко, кандидат богословських наук, доцент, - доцент кафедри;

свящ. Сергій Колот, кандидат богословських наук, доцент – доцент кафедри;

протоіерей Володимир Тимощук, кандидат богословських наук - старший викладач кафедри;

Звонська Леся Леонідівна, доктор філологічних наук, професор – професор кафедри.

Бойко Алла Анатоліївна, доктор філологічних наук, професор – професор кафедри;

Мирончук Олександр Якович, кандидат богословських наук, кандидат філологічних наук, доцент, декан богословського факультету – професор кафедри;

Харлан Антоніна Петрівна – старший викладач кафедри;

Ткачова Віталіна Леонідівна – старший викладач кафедри;

Лобан Ніна Василівна, старший викладач кафедри;

Юхно Анна Сергіївна, викладач кафедри;

Відповідно до навчального плану у звітному навчальному році кафедра забезпечувала викладання таких дисциплін:

1. Священне Писання Старого Завіту (1 курс КПБА) – 90 акад. год. лекцій (свщ. С. Колот);

2. Священне Писання Нового Завіту (1 курс КПБА) – 90 акад. год. лекцій (прот. Ярослав Романчук);

3. Українська мова (за професійним спрямуванням) (1 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (Харлан А.П.)

4. Церковнослов'янська мова (1 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (Мирончук О. Я.)

5. Англійська мова (1 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (Ткачова В. Л., Юхно А. С.)

6. Церковне читання (1 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (свщ. І. Гищук).

7. Священне Писання Старого Завіту (2 курс КПБА) – 90 акад. год. лекцій (прот. Володимир Тимошук);

8. Священне Писання Нового Завіту (2 курс КПБА). – 60 акад. год. лекцій (прот. Ярослав Романчук);

9. Давньогрецька мова (за професійним спрямуванням) (2 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (Звонська Л. Л.);

10. Англійська мова (2 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (Ткачова В. Л., Юхно А. С.);

11. Священне Писання Старого Завіту (3 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (свщ. С. Колот);

12. Священне Писання Нового Завіту (3 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. Ярослав Романчук);

13. Англійська мова (3 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (Ткачова В.Л., Юхно А. С.);

14. Латинська мова (за професійним спрямуванням) (3 курс КПБА). – 60 акад. год. лекцій (Звонська Л.Л.);

15. Священне Писання Старого Завіту (4 курс КПБА) – 90 акад. год. лекцій (свщ. С Колот);
17. Священне Писання Нового Завіту (4 курс КПБА). – 60 акад. год. лекцій (прот. Ярослав Романчук);
18. Англійська мова (4 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (Ткачова В.Л., Юхно А. С.);
19. Іврит (за професійним спрямуванням) – 60 акад. год. лекцій (Лобан Н. В.)
20. Ісагогіка та текстологія Священного Писання Старого Завіту (5 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. Володимир Тимошук);
21. Ісагогіка та текстологія Священного Писання Нового Завіту (5 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. Леонтій Никитенко);
22. Древні мови (5 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (Звонська Л. Л.; Лобан Н.В.)
23. Біблійна герменевтика (6 курс КПБА). – 30 акад. год. лекцій (прот. Володимир Тимошук);
24. Біблійне богослів'я (6 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (прот. Леонтій Никитенко);
25. Зовнішні церковні відносини (6 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (свщ. Сергій Колот)
26. Релігійна журналістика (6 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (Бойко А. А.)
27. Древні мови (6 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (Звонська Л. Л.; Лобан Н.В.)
28. Біблієзнавство (I, II рік навчання аспірантури КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. Я. Романчук)
29. Англійська мова (для науковців) (I, II рік навчання аспірантури КПБА) – 60 акад. год. лекцій (Ткачова В. Л.)
30. Культура наукової української мови (I-III рік навчання аспірантури КПБА) – 30 акад. год. (Мирончук О. Я.)

За звітний період на своїх 7-х засіданнях кафедра затвердила план роботи на перший та другий семестри 2017 / 2018 навчального року; схвалила індивідуальні плани роботи викладачів і розподіл навантаження; обговорила та схвалила теми кандидатських дисертацій; обговорила та затвердила перелік тем курсових, бакалаврських та магістерських робіт; схвалила теми магістерських робіт, обрані студентами КПБА; затвердила обрані студентами теми курсових та бакалаврських робіт і призначила наукових керівників; провела попередній захист та захист курсових робіт; провела попередній захист бакалавр-

ських і магістерських робіт. Викладачі кафедри рецензували бакалаврські, магістерські роботи, наукові реферати аспірантів. Кафедра скоригувала заслухала та схвалила звіти викладачів кафедри за 2017 / 2018 навчальний рік, рекомендувала вченій раді присвоїти вчені звання науково-педагогічним працівникам кафедри.

Викладачі кафедри біблійних і філологічних дисциплін взяли участь з доповідями у 4-х наукових конференціях, з'їзді православної молоді, 1-му круглому столі. Колективом кафедри було написано 25-ть статей, видано і проведено презентацію 1-го підручника.

Кафедра богослів'я та філософії

На кафедрі богослів'я та філософії у 2017 / 2018 навчальному році працювало 12 викладачів, з яких 3 має науковий ступінь доктора наук, а 10 мають науковий ступінь кандидата наук, академік – 1, вчене звання професора – 5, доцента – 5 (2 без звання), а саме:

прот. Костянтин Лозінський, доктор богословських наук, професор, завідувач кафедри;

дияк. Михайл Омелян, кандидат богословських наук, секретар в старший викладач кафедри;

архієпископ Євстратій (Зоря), кандидат богословських наук, доцент, доцент кафедри;

протоіерей Петро Зинич, кандидат богословських наук, професор, професор кафедри;

протоіерей Олег Маланяк, кандидат богословських наук, доцент, професор кафедри;

протоіерей Володимир Сміх, кандидат богословських наук, доцент, доцент кафедри, методист заочної форми навчання, секретар кафедри;

протоіерей Сергій Цьома, кандидат богословських наук, доцент, доцент кафедри;

протоіерей Павло Мельник, кандидат богословських наук, директор наукової бібліотеки, доцент кафедри;

протодиякон Петро Ломатинський, викладач кафедри.

Шевченко Віталій Володимирович, доктор філософських наук, професор, професор кафедри

Конверський Анатолій Євгенович доктор філософських наук, професор, професор кафедри

Москалюк Костянтин Олександрович, кандидат богословських наук, доцент доцент кафедри.

Відповідно до навчального плану у звітному навчальному році кафедра забезпечувала викладання таких дисциплін:

Вступ у догматичне богослів'я (1 курс КПБА) – 120 акад. год. лекцій (К. О. Москалюк);

Логіка (1 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (Конверський А. Є.)

Догматичне богослів'я (2 курс КПБА) – 90 акад. год. лекцій (прот. О. Маланяк);

Моральне богослів'я (2 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. П. Мельник)

Патрологія (2 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. Сергій Цьома);

Філософія (2 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (Шевченко В. В.)

Догматичне богослів'я (3 курс КПБА) – 90 акад. год. лекцій (прот. Олег Маланяк);

Історія та богослів'я Римо-Католицької Церкви (3 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. К. Лозінський);

Патрологія (3 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. Сергій Цьома);

Гомілетика (3 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. П. Мельник);

Основне богослів'я (4 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. Сергій Цьома);

Новітні нетрадиційні релігійні рухи (4 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (Москалюк К.О.);

Догматичне богослів'я (з поглибленим вивченням) (5 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (архієп. Євстратій (Зоря)

Апологетика (5 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. В. Сміх);

Місіологія (5 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. П. Мельник);

Візантологія (5 курс КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. К. Лозінський);

Біблійно-церковна археологія (5 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (Москалюк К. О.)

Актуальні проблеми сучасної філософії (5 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (Шевченко В. В.);

Апологетика (6 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (прот. В. Сміх);

Богослів'я ікони (6 курс КПБА) – 30 акад. год. лекцій (Москалюк К. О.);

Святоотцівське богослів'я (аспіранти 1,2 року навчання КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. П. Зинич);

Систематичне богослів'я (аспіранти 1,2 року навчання КПБА) – 30 академ. год. 30 (архієп. Євстратій (Зоря)).

Віровчення іншославних християнських Церков - (аспіранти 1, 2 року навчання КПБА) – 30 акад. год. лекцій (прот. К. Лозінський);

Віровчення нехристиянських релігій - (аспіранти 1, 2 року навчання КПБА) – 30 акад. год. лекцій (прот. К. Лозінський);

Історія та актуальні питання православного богослів'я (аспіранти 1, 2 року навчання КПБА) – 60 акад. год. лекцій (прот. К. Лозінський);

Християнська філософія (аспіранти 3 року навчання КПБА) – 30 акад. год. лекцій (прот. В. Сміх);

Етика наукової діяльності (аспіранти 2 року навчання КПБА) – 30 акад. год. лекцій (протод. П. Лопатинський);

За звітний період на своїх 7-ми засіданнях кафедра затвердила план роботи а індивідуальні плани роботи викладачів кафедри на перший та другий семестри 2017 / 2018 навчального року; затвердила обрані студентами теми курсових, бакалаврських та магістерських робіт і призначила наукових керівників; схвалила теми кандидатських дисертацій; провела попередній захист та захист курсових робіт; провела попередній захист бакалаврських і магістерських робіт; викладачі кафедри рецензували бакалаврські роботи і магістерські роботи; прийнято звіти про виконання індивідуальних планів викладачів кафедри, рекомендувала присвоїти вчені звання членам кафедри;

Викладачі кафедри богослів'я та філософії взяли участь з доповідями у 5-х наукових конференціях, кафедрою було організовано 2 круглі столи, викладачі кафедри взяли участь у роботі 7-ми круглих столів, 1-му семінарі і колоквіумі. Колективом кафедри було написано 37 статей, прорецензовано книги, дисертації.

Кафедра церковно-історичних та практичних дисциплін

На кафедрі церковно-історичних та практичних дисциплін у 2017 / 2018 навчальному році працювало 18 викладачів, з яких науковий ступінь доктора наук має 6, кандидата наук – 9 (3 без ступеня), вчене звання професора – 6, вчене звання доцента – 3 (10 без звання), а саме:

Чокалюк Святослав Михайлович, кандидат богословських наук, професор – завідувач кафедри;

протоіерей Петро Бойко, кандидат богословських наук – доцент, секретар кафедри;

протоіерей Олександр Трофимлюк, доктор богословських наук, професор – професор кафедри;

протоіерей Віталій Клос, доктор церковно-історичних наук, професор – професор кафедри;

протоіерей Юрій Мицик, доктор історичних наук, професор – професор кафедри;

протоіерей Михаїл Лесюк, кандидат богословських наук, доцент – доцент кафедри;

протоіерей Роман Маланяк, кандидат богословських наук – старший викладач кафедри;

священик Іван Сидор, кандидат церковно-історичних наук – старший викладач кафедри;

протод. Василій Дідора, кандидат церковно-історичних наук – старший викладач кафедри;

диякон Юрій Мигаль, кандидат богословських наук – викладач кафедри;

Преловська Ірина Миколаївна, доктор церковно-історичних наук, доктор історичних наук, професор – професор кафедри;

Саган Олександр Назарович, доктор філософських наук, професор – професор кафедри;

Степовик Дмитро Власович, доктор богословських наук, професор – професор кафедри;

Бакка Тамара Володмирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, - доцент кафедри;

Олійников Валерій Андрійович, кандидат церковно-історичних наук – старший викладач кафедри;

Матвієнко Вероніка Василівна – старший викладач кафедри;

Ярмусь Микола Васильович – викладач кафедри;

Вержиківська Ольга Вікторівна – викладач кафедри;

За звітний період на своїх 10-ти засіданнях кафедра затвердила план роботи та індивідуальні плани роботи викладачів кафедри на перший та другий семестри 2017 / 2018 навчального року, план наукових заходів; затвердила обрані студентами теми курсових, бакалаврських та магістерських робіт і призначила наукових керівників; схвалила теми кандидатських і докторських дисертацій; провела попередній захист та захист курсових робіт; провела попередній захист бакалаврських і магістерських робіт; викладачі кафедри рецензували бакалаврські роботи і магістерські роботи; прийнято звіти про виконання індивідуальних планів викладачів кафедри; рекомендувала присвоїти вчені звання членам кафедри.

Викладачі кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін взяли участь з доповідями у 4-х наукових конференціях, кафедрою було організовано 5-ть круглих столів, викладачі кафедри взяли участь у роботі 5-ти круглих столів. Колективом кафедри було написано 26 статей, організовано проведення наукового проекту «Публічний лекторій».

Регентське відділення

Навчальний процес на регентському відділенні Київської православної богословської академії у 2017 / 2018 начальному році забезпечували 7 викладачів, а саме:

Протоієрей Петро Бойко, кандидат богословських наук, доцент – завідувач відділення;

Протоієрей Павло Мельник, кандидат богословських наук, доцент;

дияк. Михайл Омелян, кандидат богословських наук старший викладач;

Москалюк К. О. кандидат богословських наук, доцент;

Олійников В. А. кандидат церковно-історичних наук, старший викладач;

Матвієнко В. В., старший викладач;

Клименко С. П., викладач;

На відділенні функціонує хор «Оранта», який складається зі слухачів.

22 грудня 2017 р. хор Регентського відділення «Оранта» за участі студентів богословського факультету провели творчий вечір.

Наукове студентське товариство імені митрополита Даниїла (Чокалюка)

Студентське наукове товариство ім. митрополита Даниїла (Чокалюка) засноване у 2011 році. Наставником товариства є кандидат богословських наук протоієрей Павло Мельник. За звітний період відбулося 6 засідань Товариства. 17 листопада, з благословення Високопреосвященнішого митрополита Епіфанія, ректора Київської православної богословської академії, стараннями наукового студентського товариства ім. митрополита Даниїла (Чокалюка) у духовній школі було проведено урочистий концерт, присвячений Міжнародному дню студента.

10 грудня 2016 року члени Студентського наукового товариства ім. митрополита Даниїла (Чокалюка), викладачі та студенти КПБА відслужили в академічному храмі ап. Івана Богосло-

ва заупокійну літію в пам'ять про митрополита Рівненського і Остроського Даниїла (Чокалюка), першого ректора відроджених КДА і С УПЦ КП.

15 лютого 2018 р. стараннями наукового студентського товариства ім. митрополита Даниїла (Чокалюка) відбулася фінальна частина щорічного традиційного турніру із настільного тенісу. У змаганнях взяли участь студенти вишу та старший викладач кафедри богослів'я і філософії, кандидат богословських наук, доцент Костянтин Олександрович Москалюк.

Варте відзначення

У Київській православній богословській академії, що на території Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря 14 вересня 2017 року студенти 1-го курсу зустрілися з відомим співаком, композитором і громадським діячем, лідером гурту «Океан Ельзи» Святославом Вакарчуком.

17 вересня 2017 р. у місті Бориспіль на Книшовому меморіальному парковому комплексі ректор КПБА митрополит Переяслав-Хмельницький і Білоцерківський Епіфаній освятив пам'ятний знак учасникам антибільшовицького повстання 1920 р. та жертвам Великого терору.

26 вересня 2017 року, напередодні свята Воздвиження Чесного й Животворчого Хреста Господнього, Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет звершив Всенічне бдіння та чин воздвиження Хреста у Володимирському кафедральному соборі м. Києва.

9 жовтня Православна Церква вшановує пам'ять святого апостола і євангелиста Іоана Богослова. Цей день є актовим у Київській православній богословській академії, адже академічний храм на честь апостола і євангелиста Іоана Богослова відзначає своє храмове свято. Також цього дня столична духовна школа відзначала 25-ту річницю відродження Київської духовної академії.

24 жовтня 2017 р. в залі засідань вченої ради Київської православної богословської академії зі спільної молитви розпочалась серія робочих зустрічей викладачів КПБА та військових священників (капеланів). Захід проходив під головуванням митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія та Голови Синодального управління військового духовенства УПЦ Київського Патріархату митрополита Черкаського і Чигиринського Іоана з представниками Збройних сил України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служ-

би України та військовими психологами з метою формування методичних рекомендацій для роботи військових священників (капеланів), що перебувають на штатних посадах в відповідних відомствах з військовослужбовцями.

26 жовтня 2017 р. в Київській православній богословській академії зі спільної молитви розпочалась робоча зустріч військових священників (капеланів) Української Православної Церкви Київського Патріархату та представників капеланської служби Єврокомандування США в Європі. Зустріч відбулася під головуванням Патріаршого намісника, митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія, Голови Синодального управління військового духовенства УПЦ Київського Патріархату митрополита Іоана та начальника служби з питань військового духовенства Національної гвардії України полковника Олександра Іздепського.

3 листопада 2017 року, у роковини трагедії, в актовій залі КПБА студенти та викладачі вшанували пам'ять полеглої української інтелігенції. Захід продовжився переглядом документального фільму «Воскресіння Розстріляного Відродження», а на закінчення молитовно проспівали «Вічна пам'ять».

10 листопада 2017 року Надзвичайний і Повноважний Посол України в Австралії Микола Андрійович Кулінич прийняв у посольстві Патріаршого намісника, митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія, який перебував з візитом в Австралії.

7 листопада 2017 року в Інституті української мови НАН України відбулася урочиста академія на пошану доктора філологічних наук, професора, члена-кореспондента НАН України, завідувача відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України Світлани Яківни Єрмоленко. За заслуги з відродження духовності в Україні, утвердження помісної Української Православної Церкви та з нагоди 80-річчя від дня народження Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет нагородив ювілярку високою церковною відзнакою – орденом святої великомучениці Варвари. З благословення Предстоятеля Української Православної Церкви Київського Патріархату Світлану Яківну привітали та вручили орден доктор наук із богослів'я, професор, голова Видавничого управління та член Вищої церковної ради Української Православної Церкви Київського Патріархату, перший проректор Київської православної богословської академії протоієрей Олександр Трофимлюк та кандидат наук із богослів'я,

кандидат філологічних наук, доцент, декан богословського факультету і професор кафедри біблійних та філологічних дисциплін Київської православної богословської академії Олександр Якович Мирончук.

15 листопада 2017 року Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет відвідав перший Форум взаємодії з питань реінтеграції захисників України в мирне суспільство, який проходив в актовій залі Київської православної богословської академії.

15 листопада 2017 року з благословення Ректора Київської православної богословської академії митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія та стараннями класного керівника, старшого викладача кафедри богослів'я та філософії, кандидата богословських наук диякона Михайла Омеляна студенти 1-го курсу КПБА разом із наставником відвідали Верховну Раду України.

1 грудня 2017 р. з благословення ректора Київської православної богословської академії митрополита Переяслав-Хмельницького і Білоцерківського Епіфанія в актовій залі духовної школи стартував проект «Публічний лекторій». Метою таких відкритих лекцій є ширше і всебічне відкриття духовного та інтелектуального потенціалу Академії для українського суспільства. Програма відкритих публічних лекцій опирається на традиції святителя Петра Могили та його послідовників, які піднімали освітній і духовний рівень держави. Загалом протягом 2017 / 2018 навчального року було проведено 16 відкритих лекцій.

5 грудня 2017 р. у Будинку митрополита Національного заповідника «Софія Київська» відбулась презентація тритомного наукового видання «Великий Скит у Карпатах». Участь у презентації взяли Патріарший намісник ректор КПБА митрополит Переяслав-Хмельницький і Білоцерківський Епіфаній, митрополит Івано-Франківський і Галицький Іоасаф, керуючий справами Київської Патріархії архієпископ Вишгородський Агапіт, директор Національного заповідника «Софія Київська» Неля Куковальська, ректор Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника Ігор Цепенда, науковці, дослідники і працівники заповідника «Софія Київська», а також запрошені гості.

28 грудня 2017 року відбулося підсумкове засідання вченої ради Київської православної богословської академії за I семестр 2017/2018 навчального року. У вступному слові ректор КПБА Патріарший намісник митрополит Переяславський і Білоцерківський Епіфаній привітав професорсько-викладацький

колектив із завершенням I семестру, а також з 25-ю річницею відродження київських духовних шкіл, вручивши викладачам і працівникам академії грамоти, відзнаки та подяки Верховної ради України, Прем'єр-міністра України, Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури України. З нагоди відзначення 25-ти літнього ювілею КПБА, засідання вченої ради відвідав почесний гість – голова Шевченківської районної у місті Києві державної адміністрації Олег Олександрович Гаряга. Від очільника столичної районної адміністрації пролунали теплі слова привітань, представників професорсько-викладацького складу нагороджено грамотами та подяками. Ректора КПБА митрополита Епіфанія було нагороджено Почесною грамотою Шевченківської районної у місті Києві державної адміністрації.

6 лютого 2018 р. відбулась зустріч Всеукраїнської Ради Церков та релігійних організацій з Послами країн Великої сімки (G7) з метою налагодження взаємодії та постійного діалогу. Участь у заході, який проходив у Будинку митрополита Національного заповідника Софія Київська, взяли 17 членів ВРЦіРО. Від Української Православної Церкви Київського Патріархату участь у зустрічі взяли Патріарший намісник ректор КПБА митрополит Переяславський і Білоцерківський Епіфаній та архієпископ Чернігівський і Ніжинський Євстратій.

15 лютого 2018 р. у Київській православній богословській академії відбулася фінальна частина щорічного традиційного турніру із настільного тенісу. У змаганнях взяли участь студенти вищу та старший викладач кафедри богослів'я і філософії, кандидат богословських наук Костянтин Олександрович Москалюк. Захід вкотре було організовано стараннями наукового студентського товариства ім. митрополита Даниїла (Чокалюка).

Впродовж 5 – 9 березня 2018 р. в м. Дніпро проходив Всеукраїнський з'їзд військових священників (капеланів) УПЦ Київського Патріархату. Участь у роботі Всеукраїнського з'їзду капеланів взяв Патріарший намісник, ректор КПБА, митрополит Переяславський і Білоцерківський Епіфаній.

6 березня 2018 року до студентів 1-го курсу Київської Православної Богословської Академії завітали захисники Донецького аеропорту, яких в народі називають «Кіборгами». На їхні плечі впав важкий тягар, захищати територію від окупантів. 242 дні страшних боїв, в яких загинуло багато воїнів, які добровольцями пішли на «фронт» і віддали своє життя за рідних, побратимів.

7 березня 2018 року в Київській православній богословській академії відбулося перше засідання Богослужбово-календарної

комісії, створеної рішенням Священного синоду УПЦ Київського Патріархату (журнал № 27) 21 жовтня 2017 року.

19 березня 2018 року в залі колегії МОН відбулася зустріч представників Всеукраїнської ради Церков і релігійних організацій із міністром освіти і науки України Лілією Гриневич. Українську Православну Церкву Київського Патріархату представляли заступник голови Синодального управління у справах духовної освіти, перший проректор Київської православної богословської академії, доктор наук з богослів'я, професор протоіерей Олександр Трофимлюк і декан богословського факультету Київської православної богословської академії, кандидат наук з богослів'я, кандидат філологічних наук, доцент Олександр Мирончук.

18 квітня 2018 р. під час свого перебування в Україні делегація Македонської Православної Церкви – Охридської Архієпископії відвідала Київську православну богословську академію та Михайлівський Золотоверхий монастир. Митрополита Кумановсько-Осоговського Іосифа та супроводжуваних його осіб приймали Патріарший намісник, митрополит Переяславський і Білоцерківський Епіфаній, ректор Академії, та секретар Священного Синоду архієпископ Чернігівський і Ніжинський Євстратій.

24-25 квітня 2018 р. з благословення Патріаршого намісника, митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія в Київській православній богословській академії відбувся навчально-реабілітаційний практикум для капеланів Переяславської єпархії.

25 квітня 2018 року відбулася зустріч ректора Київської православної богословської академії, голови Синодального управління у справах духовної освіти, Патріаршого намісника митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія із віце-президентом управи ставропігійної парафії святителя Миколая УПЦ Київського Патріархату у Філадельфії (США) п. Сюзанною Гуз.

3 травня 2017 ректор КПБА митрополит Переяславський і Білоцерківський, супроводжуючи Святійшого Патріарха Київського і всієї Руси-України Філарета з візитом у м.Брюссель (Бельгія), виголосив доповідь на конференції у Європейському Парламенті.

16 травня 2018 р. Патріарший намісник, митрополит Переяславський і Білоцерківський Епіфаній, ректор КПБА, відвідав м. Переяслав, де взяв участь у презентації книги В.О.Балуха та В.П.Коцура «Православна еліта України XVI – XVII ст».

26 по 30 травня 2018 року, з метою вручення звернень Його Всесвятості Варфоломію, Архієпископу Константинополя-Нового Риму і Вселенському Патріарху на підтримку надання Томоса про створення Єдиної Помісної Православної Церкви в Україні, візит до Стамбулу здійснила ініціативна група українських віруючих представляючи інтереси мільйонів українців, що прагнуть до визнання автокефальної Православної Церкви в Україні. В складі делегації прийняли участь генеральний директор ТОВ «Київгума» Андрій Остроград, віце-президент міжнародної спеціалізованої фармацевтичної корпорації «Юрія Фарм» Сергій Ляшко, благочинний Обухівського району протоієрей Костянтин Мадзяновський, кандидат наук з богослов'я, старший викладач Київської православної богословської академії протоієрей Петро Бойко, директор Обухівського молокозаводу «Лукавиця» Олексій Зануда, директор благодійного фонду імені Святого Стефана та представник Обухівської телестудії «Бард» Катерина Бриль. Очолив делегацію кандидат наук з богослов'я, доцент, завідувач кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін Київської православної богословської академії Святослав Чокалюк.

26 липня 2018 р. відбулася зустріч ректора Київської православної богословської академії, голови Синодального управління у справах духовної освіти, Патріаршого намісника митрополита Переяславського і Білоцерківського Епіфанія з настоятелем ставропігійної парафії на честь святителя Миколая Чудотворця УПЦ Київського Патріархату (м. Філадельфія, США) прот. Богданом Згобою.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Митрополит Київський і всієї України ЕПІФАНІЙ (Думенко), Предстоятель Православної Церкви України, доктор наук із богослів'я, професор.

Протоієрей Олександр ТРОФИМЛЮК, доктор наук із богослів'я, професор, ректор та професор кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін Київської православної богословської академії, голова Синодального управління у справах духовної освіти, настоятель Свято-Покровського собору Солом'янського району м. Києва.

Протоієрей Віталій КЛОС, доктор наук із богослів'я, професор, проректор з наукової роботи та професор кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін Київської православної богословської академії, штатний священник академічного храму святого апостола і євангелиста Іоана Богослова.

Протоієрей Петро БОЙКО, кандидат наук із богослів'я, доцент, проректор з виховної роботи і доцент кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін Київської православної богословської академії, штатний священник академічного храму святого апостола і євангелиста Іоана Богослова.

Протоієрей Андрій ДУДЧЕНКО, викладач кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін Київської православної богословської академії, аспірант Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, ключар Спасо-Преображенського собору м. Києва.

Протоієрей Константин ЛОЗІНСЬКИЙ, доктор наук із богослів'я, професор, професор кафедри богослів'я та філології Київської православної богословської академії.

Протоієрей Юрій МИЦИК, доктор історичних наук, доктор церковно-історичних наук, професор, професор кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін Київської православної богословської академії, головний науковий співробітник відділу Інституту української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського НАН України, заслужений діяч науки і техніки України.

Протоієрей Ярослав РОМАНЧУК, кандидат наук із богослів'я, доцент, завідувач кафедри богослів'я та філології Київської православної богословської академії, штатний священник Свято-Покровського собору Солом'янського району м. Києва.

Протоієрей Михайло СИВАК, кандидат богословських наук, доцент, перший проректор та доцент кафедри біблійних та філологічних дисциплін Львівської православної богословської академії, штатний священник Свято-Покровського собору м. Львова.

Священик Сергій КОЛОТ, кандидат наук із богослів'я, доцент, учений секретар та доцент кафедри богослів'я та філології Київської православної богословської академії, штатний священник академічного храму святого апостола і євангелиста Іоана Богослова.

Диякон Микола РУБАН, аспірант Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, магістрант Київської православної богословської академії, член Національної спілки краєзнавців України.

ЗВОНСЬКА Леся Леонідівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри богослів'я та філології Київської православної богословської академії, професор кафедри загального мовознавства, класичної філології та неоелліністики Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

КУЗЬМЕНКО Тарас, аспірант Київської православної богословської академії.

ЧОКАЛЮК Святослав Михайлович, кандидат наук із богослів'я, професор, завідувач кафедри церковно-історичних і практичних дисциплін Київської православної богословської академії.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ТРУДИ КИЇВСЬКОЇ ДУХОВНОЇ АКАДЕМІЇ

Науковий збірник
Київської православної богословської академії

№ 19 (191), 2019 рік

Верстальник:
М. ЯРМУСЬ

Труди Київської Духовної Академії : науковий збірник Київської православної богословської академії / ред. кол.: протоієрей Олександр Трофимлюк (гол. ред.) [та ін.]. – [К.], 2019. – № 19 (191). – 210, [6] с.

УДК 271.2-1
ББК 86. 372
Т – 78

Київська православна богословська академія

вул. Трьохсвятительська, 6 м. Київ, 01601

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
КВ № 18844-7644Р від 03 квітня 2012 року*

